

AZ EGYKORI CS. ÉS KIR.
24. TÁBORI VADÁSZ-
ZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETE

ÍRTA

SZILI KOVÁTS LÁSZLÓ

TARTALÉKOS FŐHADNAGY
ÁTNÉZTE ÉS KIEGÉSZÍTETTE

GERBERT KÁROLY

NY. ALTÁBORNAGY

BUDAPEST, 1940 DECEMBER

TÉRKÉPVÁZLATOK,

1. sz. vázlat a zászlóalj hadak útja
2. sz. vázlat a Janówi csata (22. oldal)
3. sz. vázlat a Drozdowicei csata (30. oldal)
4. sz. vázlat a 3. és 4. Isonzó csata (119. oldal)
5. sz. vázlat Dél-tiroli harcok (149. oldal)
6. sz. vázlat Harcok a Kárpátokban (168. oldal)

Felelős kiadó: Gerbert Károly ny. altábornagy.

Légrády Testvérek R. † nyomdai műintézete, Budapest.
(Igazgató: Kertész Árpád.)

ELŐSZÓ.

A magyar haditörténelem ragyogó lapjaira örökké tündöklő betűkkel írta be nevét a 24-ik vadászzászlóalj.

A világháború rettentő viharaiiban mindenütt ott-találjuk a vitéz 24-es vadászokat, hol legnagyobb a veszély. Oroszlánként küzdöttek ezek a színmagyar fiúk, akik vakmerőek voltak a támadásban és kitartóak a védelemben.

Szolgálja ez a könyv a derék 24-es vadászok hőstetteinek emlékét, legyen örökké buzgó forrása a magyar vitézségnek, melyből késői nemzedékek merítsék lángoló italát a hűségnek, a hazaszeretnek és rettenthetetlen bátorságnak.

Legyen felmagasztalója az elesett hősöknek, büszkesége az élőknek és példaadója a jövőndő nemzedéknek !

Legyen ez a könyv Árpád vezér késő utódainak vezérlő csillaga és vezérelje vitéz apák vitéz fiait új honfoglalásra, vezérelje őket Árpád örökébe: Nagy-Magyarország ezeréves határaihoz!

Budapest, 1940 november hó 8-án.

baraniai Gerő Imre
ny. tábornok
a cs. és kir. 24. táborig vadászzászlóalj
vált parancsnoka.

ELŐSZÓ.

Huszonkét éve már, hogy a világháborút befejeztük. Huszonkét éve már, hogy elnémult az ágyúk moraja s megszűnt a fegyverek ropogása.

Szenvedtünk tengernyit. Bűnhódtunk is vétkeinkért. De el fog jönni a mi hozsannánk, amely a mi véreink megváltását hirdeti a gyászos rabságból.

Megragadnak az emlékek, visszamerülök az időben ... hallom az ágyúktól fölvert levegő víjogását... s látom a hős 24-es vadászokat, amint mennek egymást biztatva... előre ... előre !

Hosszú, nehéz és véres volt ez az út, mert mindennütt gránáttal és srappal volt felszántva...

Lemberg környékén kezdődött a mi hadiutunk, aztán keresztül-kasul vitt Galicián, Lengyelországon, a Doberdón és az olasz Hét-fensíkon... Vitt-vitt tovább a Kárpátokon, Bukovinán, Ukrajnán át a Piavéig és az olasz hadifogságig...

A magyar felépülés mezején megbecsülhetetlen erőforrás a mi dicső vadászaink hősi halála ... Hősi küzdelmük, dicsőséges önfeláldozásuk és meg nem alkuvó büszke elszántságuk erőt sugároz be minden tisztességes magyar lélekbe ... Alakjuk azóta örök dimenziókba nőtt. Energiájuk pedig nem veszett el a porladó csontokkal... hanem valahogyan itt él minden jobb magyar lelkében, bujdokol a nedves avarban é. magyar pusztákon, halmokon, nádasokban, hogy újra feltámadjon és vezessen bennünket a feltámadás felé!

A mi dicső elesetteink ott vannak már a magyar Pantheonban, hogy örökké éljenek, amíg csak magyar szív dobog !

Huszonkét évig hallgatott róluk a krónika. Kováts

László † főhadnagy, szeretett bajtársunk volt az első, aki megmenteni igyekezett a 24-es vadászok hőstetteit a feledéstől. Hosszú, fáradtságos és önzetlen kutató munkája eredményeként itt áll a könyv s követendő példaként adja át az utódoknak.

Csak olvassátok el jól az ő nemes munkáját s merüljeteK bele újra, meg újra! És meglátjátok, megtelik a lelketek új, nagy reménykedéssel!

Mert ha a huszonkét elmúlt esztendő sok eseménye elmosta volna bennetek az emlékezés világos képeit, most a história távlatából megnagyobbodott méretekben áll eléNK mindaz, ami a harctereken nap-nap után történt. Látjuk újra a részleteket és áttekinthetjük a 24-es vadászok gigászi küzdelmét a többszörös ellenség ellen.

Van-e olyan magyar szív, amely közömbösen tudna elhaladni a sok magyar hősi halott, rokkant, hadi-özvegy és hadiárva, valamint az életben maradt többi hős előtt!? Hát lehet-e elfelejteni ezt a roppant nagy áldozatot!? Hol van az az ember, aki szabadulni tud a szörnyű igézettől, akinek szíve meg nem sajdul egy maroknyi kis zászlóalj roppant vesztesége felett, mikor minden magyar vércseppet szentségként kell őrizni!?

Lehet-e, szabad-e megfeledkeznünk a halott hősökrol, akiknek agyában azzal az utolsó gondolattal állott meg az élet: hogy hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak és áldó imádság mellett mondják el szent neveinket...

Budapest, 1940 november 8-án.

sárosberkeszi vitéz Tóth-Kádár Vilmos
ny. tábornok,
a világháborúban a 24-es tábori vadász-
zászlóalj utolsó parancsnoka.

Az egykori császári és királyi 24. számú magyar vadászzászlóalj története.

I. Békeidők.

Zászlóaljunkat az osztrák-magyar hadsereg kiépítése folyamán 1880-ban állították fel, mint *40. számú tábori vadászzászlóaljat*. Első helyőrsége *Budapest* volt, első parancsnoka *nagyvárad* *Baranyay Sándor* őrnagy. A pótkeret akkor *Zólyomban* volt elhelyezve. Kiegészítését a zászlóalj a komáromi 12. és az esztergomi 26. gyalogezredektől kapta.

A *24. számú tábori vadászzászlóalj* már régóta fennállott. 1848-ban alakult meg bécsi önkéntesekből és 1849-ben lett tábori vadászzászlóalj. Kiegészítését a szudétanémet 75. gyalogezredtől kapta. Ez a zászlóalj 1880-ban Ragusa-ban állomásozott, pótkerete *Wittingau*-ban volt. 1881 végén feloszlatták és beolvasztották az újonnan felállított 91. szudétanémet gyalogezredbe. Ehhez a zászlóaljhoz bennünket semmiféle kötelék nem fűz, történetét tehát e helyen mellőzzük.

Zászlóaljunk *1882 január 1-én* vette fel a 24-es számot.

1883-ban a pótkeretet *Esztergomba* helyezték át, kiegészítését azonban már a budapesti 32. és székesfehérvári 69. gyalogezredektől kapja.

Csak *1886-ban* kerül a pótkeret *Budapestre*. Ekkor *Baranyay* már alezredes. A tisztikarban *gyarmati Dani Balázs* mint hadnagy szerepel.

1887-ben a tisztek névsorában már ott találjuk *Gerő Imre* hadnagyot.

1889-ben új parancsnoka van a zászlóaljnak: *Major őrnagy* és *1890-ben* a zászlóalj kiegészítését kiterjesztik az egész IV. hadtest területére. Ettől az időtől kezdve szerepelnek a zászlóalj legénységi állományában nagyobb számban a kaposvári 44. gyalogezredből származó emberek.

1891-ben a zászlóaljat *Székesfehérvárra* helyezik át, 1892-ben Majort alezredessé léptetik elő, majd 1894-ben a zászlóalj parancsnoka Sermonet őrnagy.

1895-ben sárosberkeszi Tóth-Kádár Vilmos hadnagy először tűnik fel a tiszti névsorban.

1896-ban ősszel a zászlóalj résztvesz a nagygyakorlatokon Galíciában, ahová Sermonet már mint alezredes vezeti. Egyben áthelyezik a zászlóaljat *Trembowla-ba*..

1897-ben a zászlóaljnál találjuk Tamásy vezérkari századost csapatszolgálaton. A következő évben Gerőt századossá léptetik elő. 1899-ben a zászlóalj parancsnoka dr. Róna őrnagy.

1901-ig nincsen változás. Ekkor Teschner őrnagy lesz a zászlóalj parancsnoka és ősszel a zászlóalj visszakérül Budapestre.

1904 januárban Teschner meghal. Utána a 86. gyalogezredtől Pflanzler őrnagy veszi át a parancsnokságot.

1906-tól kezdve már a világháborúban szereplő és résztvevő tisztek kerülnek fokozatosan a tisztikarhoz, így ebben az évben Morawek Gyula hadnagy, Dr. Forró, Beck, Holló, Vecsey és Vetter tartalékos hadnagyok lesznek beosztva.

1907-ben már Gerbert százados, Riebel főhadnagy és Morawek István hadnagy, valamint Kalmár és Elek tartalékos hadnagyok szerepelnek a tiszti névjegyzékben.

2908 tavaszán áthelyezik a zászlóalj a déli határra. A zászlóalj törzse és három százada *Rovigno-ba*, a 2. század *Parento-ba* kerül.

1909-ben beosztják a zászlóaljhoz Bartholy főhadnagyot, Adleff hadnagyot, Gencsi élelmezési tisztet, Bató, Bertay és Szabados tartalékos kadétoakat.

1910-ben Tóth századossá, Adleff főhadnaggyá lép elő. A zászlóaljhoz beosztják Ruszin és Permyer zászlósokat, Szodomka, Gerő Tibor és Tolnay tartalékos kadétoakat.

Ekkor már fel volt állítva a zászlóalj *géppuskásosztaga* Riebel főhadnagy parancsnoksága alatt.

1911-ben újonnan a zászlóalj névsorában szerepelnek Klausz hadnagy, Pintér és Herendy zászlósok és Koltay, Ádám és Horváth István tartalékos hadnagyok.

Ugyancsak 1911-ben Gerő Imre őrnagy veszi át a zászlóalj parancsnokságát, Riebel századossá lép elő, a

zászlóaljhoz kerülnek Karl főhadnagy, Theiss hadnagy, Gunde és báró Sternegg zászlósok.

Felállítják a *kerékpáros századot*. Evégből egy puskásszázadot szerveznek át. Az 1910 óta Parenzo-ban állomásozó 4. századot átszámazzák 3. századra. A zászlóalj ezentúl békelétszámon a törzsből, 3 puskásszázadból és a géppuskás osztagból, végül a kerékpáros századból áll. Az utóbbi mozgósítás esetén kiválik a zászlóalj kötelékéből külön rendeltetéssel. A zászlóalj 4. puskás századát csak a mozgósításkor állítják fel.

1913-ban Bartholy százados lesz, beosztják Zalay Béla főhadnagyot, Moran és Sigmund hadnagyot és Hefty tartalékos kadétot.

1914-ben Gerő alezredessé, Karl századossá lép elő. A zászlóaljhoz újonnan beosztják Fontana és Thuróczy főhadnagyokat, Binder Ferenc hadnagyot, Nagy Géza, Batthányi és Pohl tartalékos kadétokat.

II. *A világháború.*

A) **Mozgósítás és felvonulás.**

A Sarajevo-i gyilkos merénylet idején a 24. vadászzászlóalj a zászlóalj parancsnoksággal, az 1. és 2. századdal, a kerékpároszázaddal és a géppuskásosztaggal Rovignoban, a 3. századdal Parenzo-ban állomásozott. Kiegészítő pótkerete (káder) Budapesten, a Várban, a Nándorlaktanyában volt elhelyezve. Kiegészítését, a IV. hadtest területéről, főleg a budapesti 32. és kaposvári 44. gépalosztály körzetéből kapta.

A merénylet híre úgy a tisztikarban, mint a legénység körében, de a különben barátságtalan, sőt ellenséges érzelmű bennszülött lakosság körében is mély megdöbbenést keltett. Mindenki tudta, hogy ezt az orvgyilkosságot erélyes megtorlás fogja követni, ami majdnem egyet jelent a háborúval.

A fejedelmi koporsókat szállító csatahajót és az azt kísérő hajóhadat a zászlóalj Rovignoban és Parenzo-ban a tengerpartra díszben kivonulva, díszsortőzzel és utolsó tisztelgéssel búcsúztatta. Ezután a várakozás ideje következett. Az esedékes zászlóalj gyakorlatokat lemondották, a 3. századnak Parenzo-ban kellett maradnia. Az újságok telve voltak izgató hírekkel, a feszültség napról-napra fokozódott, de az idő elhúzódott és a világ közvéleménye, mely eleinte kivétel nélkül elítélte az aljas gyilkosságot, újból két egymással ellenséges táborra szakadt. Mindinkább érezhetővé vált, hogy a nagy leszámolás órája küszöbön áll és nyilvánvaló lett, hogy Olaszország nem látja fennforogni szövetségi kötelezettségét és a döntéstől távol tartja magát.

Mindazonáltal némi csekély remény megvolt még az összeütközés korlátozására, azaz a Szerbiával való külön hadjáratra. A nyomozás kimutatta, hogy az összeesküvés szálai Szerbiába vezetnek és a gyilkosság

értelmi szerzői ott ülnek. A monarchia ultimátumot küldött Szerbiának és annak lejárta után elrendelte a részleges mozgósítást. Oroszország egyízben ugyanis már kénytelen volt cserben hagyni az általa támogatott és felizgatott Szerbiát, az utolsó pillanatig tehát némileg remélhető volt, hogy Németország nyílt állásfoglalása a monarchia oldalán Oroszországot vissza fogja tartani a monarchia elleni háborútól. Ez a remény azonban rövid 48 óra alatt teljesen szertefoszlott és így a részleges mozgósítást az általános követte és megkezdődött a világháború. A részleges mozgósítási parancsot a zászlóalj *július 28-án*, az általánosat *július 31-én* kapta. A kétféle mozgósítás igen nagy hátrányt okozott és a zászlóalj részére is bajt szült.

A zászlóalj ugyanis a budapesti IV. hadtesthez tartozott és ennek keretében kellett volna felvonulnia. Ez a hadtest azonban a részleges mozgósítás szerint Szerbia ellen Szlavóniában vonult fel, a fenyegető túlerős orosz támadás viszont minden fegyverfogható embernek Galiciában való alkalmazását égetően szükségessé tette. Ezért azokat a csapattesteket, melyeket még fel lehetett tartóztatni a most már helytelen déli irányban való szállítástól, anélkül, hogy ezáltal a rendet megzavarják és fejetlenséget okozzanak, a monarchia belsejében, illetve állomáshelyeiken visszatartották és mihelyt a lehetőség megvolt, északra szállították. Így került azután a zászlóalj is — persze elkésve — a XI. lengyelrutén hadtestbe, egészen szokatlan és ismeretlen viszonyok közé.

Az első mozgósítási parancs vétele után a zászlóalj azonnal megkezdte a békeállomány mozgósítását, azaz beöltöztetését és új felszerelését. Miután a hadiállományra való kiegészítést Budapesten kellett felvenni és egyben a kerékpárosszárad kiválása folytán hiányzó negyedik századot fel kellett állítani, egy tisztekből és altisztekből álló keret haladéktalanul útnak indult Budapestre, hogy ott a pótkeretnél a tartalékosok bevonulásánál, rendezésénél és kiképzésénél segédkezzék. A békeállomány mozgósítása, beleértve a visszamaradó anyagok és készletek rendes csomagolását, 24 órán belül befejeződött. Ezután naponta harcászati és éles lögyakorlatok következtek.

Az általános mozgósítási parancs beérkezése után külön intézkedés alapján a 3. század parancsnokát,

Gerbert századost Bécsbe, a vezérkarhoz vonták be, ahol vezérkari őrnaggyá való előléptetése mellett a 95. népfőkelő hadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki és másnap már Krakkóba irányították. Egyben augusztus 3-án elszállították a zászlóalj kerékpáros századát Jaklics százados vezetése alatt. Ez a század végleg kivált a zászlóalj keretéből és három másik vadászzászlóalj kerékpáros századával együtt *Schönner* százados parancsnoksága alatt egy kerékpáros zászlóaljat alakított.

Augusztus 2-án Gerő Imre alezredes zászlóaljparancsnok ünnepélyes keretek között tábori misével egybekötve újból megeskette a zászlóaljat.

A zászlóalj elszállítását azonban csak *augusztus 7-ére* rendelték el. A berakásnál és indulásnál a bennszülött olasz lakosság legnagyobb része a pályaudvaron volt és szeretetteljesen, virágokkal és kendőlobogtatással búcsúzott a magyar vadászoktól. Canfanaróban a vonathoz csatlakozott a Parenzóban berakott 3. század is. Kétnapi szállítás után a zászlóalj Budapestre érkezett és ott a Szent Imre-fürdő közelében levő, azóta lebontott iskolában, a Tabánban lett elszállásolva.

Tóth-Kádár százados, a pótkeret parancsnoka szorgos munkával már annyira előkészítette a zászlóalj mozgósítását, hogy a zászlóalj már másnap, *augusztus 10-én*, felvehette a hadi létszámot. A pótkerethez ugyanis 2000 ember vonult be, a nagyszámú felesleget a zászlóalj teljes kiegészítése után menetszázadokba rendezték. Aránylag még sokáig vesztegelt a zászlóalj Budapesten. Az indulásig való időt a zászlóalj harcászati gyakorlatokkal a budai hegyekben és éles lögyakorlattal Piliscsabán töltötte ki.

A zászlóalj *augusztus 22-én* indult a harctérre. Budapestről és Somogyból még nagyon sokan jöttek búcsúzkodni hozzátartozóiktól. Forgalmas a Fehér sas iskola környéke egész nap. Estefelé sorakozó. Feláll a téren a hadbavonuló zászlóalj. Előtte Gerő alezredes, mellette segédtisztje, Morawek Gyula főhadnagy. 1. század *Zalay Béla* százados, 2. század *Karl* százados, 3. század *Adleff* százados, 4. század *Bartholy* százados, géppuskásosztag *Riebel* százados. 19 órakor felhangzik a vezényszó: „Imához!” Utána hangos énekszóval megindul a menet a rákosi állomásra. A vonat csak másnap hajnalban indul, *Gerő* alezredes a berakodás befejezése

után a legénységnek még 3 óráig kimenőt adott. Nem kellett tartani attól, hogy valaki elkésik, mindnyájan pontosan helyben voltak.

Háromnapos szállítás után, Mezőlaborc—Lupkow—Sambor—Grodziszka-en át a zászlóalj *augusztus 25-én* érkezett *Lembergbe*. Ott a hadapródiskolában szállásolták el. Maga a város már igen háborús képet mutatott. Itt látták a vadászok az első sebesülteket is. Később este keletre tompa ágyúdörgést lehetett hallani.

B) Galícia és Oroszország.

1914 augusztus 26—1915 szeptember 11.

A zászlóaljnak Lembergbe való érkezésének időpontjában Galíciában és a határon túl már javában folytak a hadműveletek.

Hadseregeinknek zöme Közép-Galiciából megkezdte a támadó előnyomulást északi irányban. Az 1. hadsereg a Tanew régiónak nevezett mocsaras határvidéki területen átkelve már győztesen harcolt Krasnik-nál és folytatta előnyomulását Lublin irányában. Tőle keletre a 4. hadsereg észak felé kanyarodva Cholmra vett irányt és Tomaszow-Zamosc körül felvette az érintkezést az oroszokkal, melyből a következő napokban a magyarányú Komarow-i csata fejlődött.

A támadó seregeknek keleti oldalát a Lemberg körül és attól délre gyülekező 3. hadseregnek és az eredetileg a szerbekkel szemben délen felvonult és ebben az időben még szállítás alatt álló 2. hadseregnek kellett megvédenie. A 3. hadsereg azonban még nem volt ütkész állapotban. Viszont az oroszok augusztus 18-ika után lovasseregetestekkel, 22-ike után már 8. hadseregük élével átlépték a keleti határt és Lemberg felé vettek irányt. Az osztrák-magyar 3. hadsereg — téves hírek alapján — lebecsülve az oroszok erejét, feladatát, dacára még el nem ért menetképességének, támadólag akarta megoldani és előretört keleti irányban, hogy a benyomult oroszokat visszavesse. Ez a támadás nem lehetett sikeres, mert az orosz 8. hadsereg egymagában is erősebb volt az osztrák-magyar 3. hadseregnél, de ezen felül az orosz 3. hadsereg északkeletről előnyomulva átkarolással és megsemmisítéssel fenyegetett. Ezekbe a, dacára az osztrák-magyar csapatok vitézségének, szerencsétlen harcokba a 2. hadsereg beérkező részei is apránként avatkoztak be, anélkül, hogy az eredményen valamit változtathattak volna.

Ilyen baljóslatú viszonyok között kapta meg zászlóaljunk a *tűzkeresztséget*. *Augusztus 25-én* este, amikor a zászlóaljat Lembergben kirakták, előljáró hadosztálya, a XI. hadtest 30. gyaloghadosztálya már egy napi járásra volt Lemberg-től keletre, Jaryczow környékén, ahonnan másnap támadásra indult Busk irányában. A hadosztály a hadsereg északi szárnyát képezte. Mész-sze hátul, Zoltance körül, a 11. honvéd lovashadosztály, a 80. gyalogezred által megerősítve, biztosított főleg Kamionka Strumilowa irányban, ahol már igen erős orosz csapatok mutatkoztak. A hadosztálynak támadáshoz keleti irányban kellett előnyomulnia. Természetes, hogy az északról fenyegető nyomást mindinkább érezte.

Ezért a 24. vadászzászlóaljat is *augusztus 26-án Wyrow-ra* irányította. A zászlóalj Lemberg-ből 5 órakor indult. Eleinte eső szemetelt, később azonban kisütött az augusztusi nap. A vidék már teljesen háborús képet mutatott. Az utak telve voltak visszairányított vonatrészekkel, sebesültszállító oszlopokkal és menekülő polgári lakossággal. A menet így nem volt könnyű, amellet körülbelül 30 km hosszú. Kelet felől ágyúdörgés hallatszott és füstoszlopok mutatták a harcközben az oroszok által felgyújtott falvakat. A zászlóalj csak késő este érkezett Wyrówba, ahol biztosítva éj jelezett. A tisztikar komoly hangulatban, egy kocsmában fogyasztotta el vacsoráját.

Felvirradt *augusztus 27-ike*. A 30. hadosztály már előző este elővédjével elérte Busk községet és 27-én reggel a délről tőle támadó társhadosztály északi oldalának biztosítására Busk—Kozlow—Rzepniów vonalban állást foglalt. Utóbbi egy menet- és egy népfőlkelő dandárból kombinált és csak kevés tűzértséggel ellátott seregtest volt, támadása a sűrű reggeli ködben csak nehezen fejlődött. A hadtestparancsnok látszólag nem is nagyon bízott a támadás sikerében és joggal féltette veszélyeztetett északi szárnyát. Ezért a 24. vadász-zászlóaljat eleve felvételi állásba rendelte Nowy Mylatin keleti szegélyére.

A zászlóalj Wyrowról 5 órakor indult és összekötést keresett előljáró 59. dandárával. Helyette *Mylatin*-ban a 60. dandár törzsét, Kunesch tábornokot találták, kinek parancsára a zászlóalj Nowy Mylatin községet és a délre fekvő dombvonulatot szállta meg, még pedig a 2. századdal a község keleti szegélyét, tőle délre az 1.,

3. és 4. századdal a dombokat. Gerő alezredes a körülbelül 10 órakor beérkező zászlóaljtag egynehány buzdító szóval indította állásba. A zászlóalj berendezkedni kezdett, amikor déltájban egy orosz repülő jelent meg fölötté. A legénység ott, ahol volt, hanyattfekve vadul lövöldözni kezdett; ezt az esztelen lövöldözést a tisztek hamarosan beszüntették.

Keletről élénk géppuska- és ágyútűz volt hallható. Ott a helyzet időközben válságosra fordult. A derék, de teljesen gyakorlatlan népfelkelők támadását az oroszok oldalba fogták és súlyos veszteséggel visszaverték. A kombinált hadosztály eléggé rendetlenül visszaözlött előző napi szállásaira, a hadtestparancsnok pedig látván a 30. hadosztály keletről és északról mindinkább érvényesülő szorongatott helyzetét, 13 órakor elrendelte annak visszavonulását Jaryczow-ra. Ez a visszavonulás, érintkezésben az ellenséggel és világos nappal, csak veszteséggel volt végrehajtható. A 30. hadosztály csapatai, engedve az északi nyomásnak, eleinte dél felé, a mélyedés irányában, majd a Jaryczow-csatorna mentén vonultak vissza. A 24. vadászzászlóalj pedig 13 órakor újabb parancsot kapott azzal a feladattal, hogy „Kozlow irányában előretörve akadályozza meg az ellenség előnyomulását észak felől és könnyítse meg a csapatok elválását az oroszoktól.” Gerő alezredes a délről álló 1., 3. és 4. századot rendelte előnyomulásra, míg a 2. század Mylatinban maradt. A századok csak rövid ideig nyomultak előre, amikor Gerő alezredes látva, hogy saját csapataink már túlhaladtak zászlóaljunk magasságán és mert elől nem kínálkozott megfelelő állás, a századok visszavételét az eredeti állásba rendelte el. A századok menetoszlopban jöttek visszafelé, amikor 14 óra 5 perckor kb. 1800 lépés távolságból gyalogsági tüzet kaptak. A századok a tűz irányában raj vonalba fejlődtek és a maguk részéről is megnyitották a tüzet. Az oroszok nagy, sűrű csoportokban törtek előre északkelet felől. Bartholy százados ösztüzet vezényelt: „1200, cél a temetőfal sarka!” Majd áthelyezi a tüzet az ellenséges csoportokra. A hatás igen jó. Láthatóan megtorpannak az oroszok, felfejlődnek és maguk is megnyitják a puskatüzet. Eközben azonban érzékeny veszteséget szenvednek. Zászlóaljtag, ezredek, egy egész hadosztály fejlődése látható. Megszólalnak a saját géppuskák is. De megkezdődik az ellenséges ágyútűz is.

Az első halott, Szántó vadász, egyet felkiált és elterül a szántásban. Adleff századát ellenséges gránátok verik. Bizony akadnak ijedős vadászok, akik egyenként, sőt kisebb csoportokban is hátra szállingóznak. De megállítják a tisztek sípjelei és kiáltása, visszakúsznak beosztásukba és most már bátran állják a tüzet.

Az ütközet csak rövid ideig tart. A saját csapatok már elvonultak, az ellenséges túlerő olyan óriási, hogy esztelenség volna vele szembeszállani. Felsőbb parancsra Gerő alezredes elrendeli a harc félbeszakítását és a zászlóalj gyülekezését a délnyugatra fekvő Lisko majornál. Morawek főhadnagy lóháton hozza a parancsot, a századok nagy része végre is hajtja a rendelkezést és rendben elvonul.

Egyes részek azonban nem hallják a vezényszót, így tűzharcban marad Thuróczy főhadnagy, Gunde hadnagy, Bincsik zászlós és Rimóczy tartalékos zászlós szakasza. A vadászok biztos tüzeiben sok orosz felfordul, de a túlerő már teljes átkarolással fenyeget, amikor Thuróczy kiadja a parancsot a visszavonulásra.

Az oroszok nem üldöznek. Szórványos puskatűzben megy vissza a hátramaradt századnyi rész és ütközben összeszedi a sebesülteket és halottakat. Az ellenséges tüzéség ekkor már talán 3 km-re hátra lőtt. Így Thuróczy kis csapatával kb. 15 óra tájt csatlakozott a pihenő zászlóaljhoz, ahol már elveszetteknek hitték.

Az első ütközet veszteségei nem voltak nagyok. Hat halott és 10—15 sebesült, hiszen az egész harc alig félóráig tartott.

Gyülekezés után a zászlóalj tovább folytatta a hátramenetet és minden ellenséges behatás nélkül Chroniow—Podliski—Miejske major—Chalupki vadász-lakon át elérte *Pikulowice-t*, ahol a faluszélen kétórai, étkezéssel egybekötött pihenőt tartott. Gerő alezredes itt jelentkezett Kaiser altábornagynál, a 30. hadosztály parancsnokánál, aki a zászlóaljat megdicsérte és elrendelte, hogy továbbra is a 60. dandár kötelékében maradjon.

A zászlóalj a pihenő után az immár éjjeli menetet a hadosztály kötelékében hajtotta végre. Prusy község teljesen kihaltnak látszott. A zászlóalj reggelig mentelt, majd az út mentén sátortábort ütött és a hosszú menet, izgalom és harc után fáradtan nyugovóra tért.

A pihenő egész *augusztus 28-án* tartott. Ezen az éjszakán történt, hogy Morawek Gyula főhadnagy, miközben eligazításhoz lovagolt, egy erdőben összeütközött egy orosz járőrrel. Az őt elfogni akaró orosz tisztet lelőtte és a sötétben gyors vágatásban elmenekült. Az utána küldött lövések egyike azonban lábán megsebesítette.

Augusztus 29-én hajnali 4 órakor parancs érkezett, hogy a zászlóalj vonuljon Kamienopol felé és szállja meg a községtől délre fekvő magaslatokat — 269 és 278 m pontokat — és tartsa azokat a végsőkig. A zászlóalj a parancsot teljesítette, a magaslatokon beásta magát, de ellenséget egész nap nem látott.

Az oroszok ugyanis egyáltalán nem üldöztek ezen az északi szárnyon. Ez annál feltűnőbb volt, mert az itt fellépett igen tekintélyes ellenséges erők, ha előnyomulást eredeti délnyugati irányban folytatják, az osztrák-magyar 3. hadsereg északi szárnyát, a XI. hadtestet, könnyűszerrel visszavethették volna és ezzel az egész hadsereget elvághatták volna Lemberg-től. Az oroszok azonban, tekintettel a Komarownál elkeseredetten harcoló 5. hadseregükre, melyet már a bekerítés veszélye fenyegetett, elsősorban ezt igyekeztek megsegíteni és egy egész hadtestet 3 hadosztállal éppen a XI. hadtestünk előtt fekvő területről az osztrák-magyar 4. hadsereg oldalába és hátába irányítottak. Így történt, hogy az *augusztus 27-iki* erőteljes nyomás és átkarolási veszély *28-án és 29-én* teljesen megszűnt és nemcsak a XI. hadtestet engedte levegőhöz jutni, hanem lehetővé tette, hogy a 26. és 27-iki szerencsétlenül végződő támadások által erősen megfogyatkozott 3. hadsereg zöme a Gnila Lipa mentén állást foglalhasson, hogy az orosz túlerőnek keletről jövő támadásával szembezállhasson.

Ezen túlmenően a 3. hadseregarancsnokság, az oroszok északnyugati irányban észlelt eltolását úgy értelmezte, hogy azok a XI. hadtestet még hatásosabban akarják észak felől átkarolni. Ezért a Lembergnél beérkezett erősítéseket — a 23. honvéd gyaloghadosztályt és a 97. népfőlkelő dandárt — ezt a feltételezett átkarolást kiegyensúlyozandó, a XI. hadtest északi szárnyán Kulikow-on át keleti irányban támadásra utasította. A csapatok az erőltetett menetek által azonban annyira kimerültek, hogy a támadást 30-ára kellett halasztani.

Így történt, hogy ebben a reménytelen helyzetben a mi zászlóaljunk is megmenekült a teljes összeomlás veszélyétől és miután a 30. hadosztálynak a fentemlített támadáshoz csatlakoznia kellett, abban részt vehetett és igazi vadászvirtussal első rohamát végrehajthatta.,

Augusztus 30-án a 30. hadosztály a Jaryczow-ig előrejött oroszok ellen támadásra indult. A szélső jobbszárnyon mint oldalvéd a 24-es vadászok, Barszczowice-n át Chalupki vadászok irányában. Amikor a zászlóalj Barszczowice-t megközelíti, erős srappell- és gránátűzbe kerül. Gerő alezredes támadást vezényel. Át kell kelni az erősen pásztázott vasúti töltésen. A zászlóalj egy hirtelen lendülettel egyszerre veti át magát a töltésen. A túlsó oldalon fejlődik rajvonalba. Barszczowice házainak padlásáról lövöldöznek vadászainkra. Ők azt hiszik, hogy áruló rutének vannak ott, pedig csak jól elbujtatott orosz járőrök. De nincs idő azok kifüstölésére. Megy a támadás szabályszerűen, gyors ütemben. Riebel százados géppuskái hatásosan támogatják. Az orosz a *Chalupki vadászoknál* az erdőszegélyt tartja megszállva. Két löveg a gyalogság vonalában közvetlenül lő az előnyomuló rajvonalba. Zalay százados százada egy kukoricásban fedve közeledik, Karl százados százada a nagy távolságot majdnem egy futamban teszi meg. Bartholy százados állva, látcsóval figyelni tüzeinek hatását, fejlődéssel megsebesül. Azonnal viszik hátra. Helyébe Thuróczy főhadnagy ugrik. Gerő alezredes int, felharsannak a kürtök és mint egy fergeteg rohan a zászlóalj, neki az oroszok. Benyomulnak az állásba és vad kézitusában verik az oroszok. Karl százada kerül az ágyúk elé. Permayer hadnagy rohamoz itt és ejti zsákmányul a két löveget. Szobcsák fővezér gyilkos dühében többől vágja le egy orosz fejét. Az oroszok fejvesztetten menekülnek. A harci zaj elcsendesül. Az előnyomulást nem folytatják.

Tovább északra is nagyszerűen sikerült a honvédek támadása, de dél felé az oroszok a kétnapos ádáz csatában áttörték a hadsereg közepét és visszavonulásra kényszerítették. Így a 30. hadosztályt is visszarendelték kiindulási helyére. A vadászok víg nótaszóval meneteltek hátra, ahol őket dandárparancsnokuk, Kunesch tábornok egy kőkeresztnél várta. Nagyszerű, kemény tartásban vonult el a győztes vadászzászlóalj felettese előtt, aki szemmel láthatóan örült a büszke csapatnak.

A zászlóalj azután dandárkötelékben táborba szállt és étkezés után pihenőre tért.

Augusztus 31-én a zászlóalj hajnalban a *Kamienopol-i* magaslatokra vonult, ahol az árkászok által már előkészített állást megszállotta. Sokat nem kellett dolgoznia rajta, a szükséges kiegészítés gyorsan megtörtént. Sem a visszavonulásnál, sem *szeptember 1-én* nem mutatkozott ellenség. A zászlóalj várakozásban töltötte a napot és az eközben megindult országos esőben csendesen ázott.

A hadseregnek nagyobb része ekkor már teljes visszavonulásban volt Lembergen keresztül és attól délre a Werészycza mögé, hogy ott az erősen igénybevetett és megfogyatkozott csapatokat rendezze és újabb harcokra képessé tegye.

Ez volt a Gnila Lipa menti, vagy második Lembergi csata. Az északi szárnyon álló seregtestek, köztük a 30. hadosztály is, a még leginkább harcképes csapatok közé számítottak és ezért reájuk hárult a visszavonulás biztosítása. Az augusztus 30-iki támadás azonban meghozta sikerét, a 30. hadosztály két napig állott háborítatlanul állásában. Csak *szeptember 2-ikán* vonultak fel hatalmas orosz erők vele szemben és délután megkezdődött az erős tüzérségi előkészítés, de estig nem került sor gyalogsági támadásra. Az oroszok ugyanis sokkal nagyobb erőt tulajdonítottak Lemberg erődítményeinek, mint amilyen azoknak a valóságban volt és ezért csak óvatosan közeledtek.

Szeptember 2-án a *sötétség beálltával* a hadosztály is megkezdte visszavonulását Lemberg felé és a városon át. A zászlóalj utóvéd volt. Az érintkezés az ellenséggel megszakadt, az oroszok nehézkes modorukban nem üldöztek, sőt fel sem ismerték győzelmük jelentőségét. Pedig valamirevaló üldözés könnyen vakrémületet és bajokat okozhatott volna a lembergi országúton zsúfolva lassan visszahömpölygő tömegekben. A csapatokon kívül a polgári lakosság menekültjeinek ezrei, vágómarhák, kocsisorok igyekeztek az átázott úton hátrafelé. Dacára több fennakadásnak és hála az abbamaradt üldözésnek, a visszavonulás aránylag rendben történt.

A zászlóalj *szeptember 3-án* hajnalban érte el Lemberg nyugati szélét. A zászlóalj fáradtan és nyakig sárosan vonult át a teljesen kihalt városon. Gíglér

íóvadász útközben még több bujkáló oroszot fogott el. Különben semmi sem zavarta a hátramenetet, mely Lembergától kezdve már teljes rendben történt. Rövid pihenőkkel a menet Wielkopole—Liesnowicen át

Bruchnál-ig három napig tartott. Itt *szeptember 5-ikén* jutott végre egy egész éjjeli pihenőhöz a kimerült zászlóalj.

A harmadik Lembes-gi csata. A Janówi elkéseredett harcok. (2. sz. vázlat.)

A Gnila Lipa menti csatában szenvedett vereség igen súlyos kihatással volt az egész galíciai hadműveletekre. Nemcsak hogy a 3. hadsereg és a 2. hadseregnek bevetett részei erősen megrendülve és önbizalmukban megfogyatkozva kerültek ki a veszteségteljes ütközetekből, hanem a 4. hadseregnek Komarownál kivívott győzelme sem volt az oroszok teljes letöréséig kiaknázható; az erőteljes üldözésnek abba kellett maradnia, mert nagy orosz tömegek már a 4. hadsereg keleti oldalát és hátát veszélyeztették.

Így a 4. hadsereg szeptember első napjaiban átcsoportosult és zömével délkeletnek fordult, hogy a 3. és 2. hadsereget a Wereszyca irányában követő orosz seregeket északról oldalba támadja. Ehhez a támadáshoz a 3. és 2. hadseregnek is rövid rendezkedés és némi pihenő után csatlakozni kellett, keleti irányban. Ennél a két hadseregnél csak az utoljára beérkezett IV. hadtest képviselt teljes támadó értékű csapatot, a többi seregtestek úgy emberben, mint anyagban már az előző harcokban olyan súlyos veszteségeket szenvedtek, hogy értékük már erősen megcsappant.

Így gondolta a főparancsnokság a nyári hadjáratnak utolsó és nagy döntését, melyet *harmadik lembergi csatának nevezünk*. A merész terv azonban nem sikerülhetett, mert az oroszok már augusztus végén megkezdték csapataik eltolását Lembergől északnyugati irányban, hogy szorongatott 5. hadseregünknek segítségére siessenek. A saját 4. hadsereg oldaltámadása így egyszerű arctámadás lett, még hozzá fölényes erőkre. A továbbiakban saját maga lett átkarolva, mert a végső letérés elől Komarownál megmenekült orosz 5. hadsereg csak gyenge erők által követve, meg tudott fordulni és 4. hadseregünket hátba támadta.

Ezekből a súlyos harcokból a 24. zászlóalj is ki-

vette a maga részét és vitézül harcolt a *Szklo* menti nagy erdőkben és *Janow* körül.

A támadás a 3. hadsereg északi szárnyán elhelyezett XI. hadtest részére *szeptember 6-ikán* kezdődött, a csapatok csoportosításával.

Ezen a napon a zászlóalj Bruchnal-ról Lis-en át a *Hrada 292 magassági pontra* menetelt és azt megszállotta. A magaslat körülbelül 1 kilométerre délre feküdt a Jaworów—Janów-i országúttól és 2% km-re a nagy erdőség szegélyétől. Itt helyezkedett készenlétbe a 60. dandár. Az út mentén és tőle északra a XI. hadtest kötelékébe tartozó 23. honvédgyaloghadosztály csoportosult támadáshoz a Hrada magaslattól délre a 30. hadosztály második dandára, a 85-ik Landwehr-dandár. Felderítésre erős járőrök mentek előre. A zászlóaljtló Pintér és Sigmund hadnagyok egy-egy válogatott szakasszal. A felderítés lényeges eredményt nem hozott. A Hrada és Janów közötti körülbelül 10 km mélységű, sűrű erdő nagyon megnehezítette a felderítést. Az oroszok különben sem jöttek ennyire előre, hanem Janów nyugati szegélyén sáncolták el magukat. A Jaworów-i országúton csak egy több század erejű csoportot 1—2 löveggel toltak előre a 356. mp-ig, illetve a műút melletti kocsmáig. Ezek itt ügyesen elsáncolva várták a mieink támadását. Tovább nyugatra csak lovasság derített fel. Ezek közül egy kozák századon felderítő vadászainknak sikerül még az erdőn kívül tüzzel rajtaütetni és azt szétugrasztani. Sigmund hadnagy 34 lovat zsákmányolt és 9 kozákot fogott el. Szakaszával lóháton tért vissza a zászlóaljhoz, ahol nagy örömmel fogadták. A lovak közül a zászlóalj kettőt megtarthatott.

Szeptember 7-én megindult az előnyomulás Janów irányában. A honvédek az országúton, zászlóaljunk a 60. dandárral egy, az úthoz párhuzamos erdővágáson, illetve eleinte délkelet felé a még nem összefüggő erdőrészekben keresztül. Az előnyomulás 7 órakor kezdődött és a nálunk szokott sűrű harcalakzatban csak lassan jutott előre. A honvédek előnyomulását erősen zavarták az oroszoknak messze előretolt és ügyesen a fák koronáiban vagy sűrű bozótban elhelyezett járőrei. Tűzrajtaütéseikkel az amúgy is nehezen fenntartható rendet minduntalan felbomlasztották. A honvédek körül-

belül 12 órakor érték el a Jaryna vadászlakot. Ugyanakkor a 60. dandár és tőle délre a 85. Landwehr-dandár éle elérte a Jaryna-Karczmary utat. Innen tovább az előnyomulás még lassúbb lett, a honvédeket most már erősebb osztagok zavarták és már esteledett, amikor a honvédek a 356 mp. melletti erős orosz sánc elé értek. A honvédek kétszer rohamozták meg a sáncot, de a támadás az erős géppuska- és kartács-tűzben nem sikerült. Erre a honvédek a Jaryna vadászlakig mentek vissza és ott éjjeleztek. Most a 30. hadosztály két dandárának élzászlóaljai vállalkoztak a sánc elfoglalására. Az ügyesen, a déli oldalról vezetett támadás teljes sikerrel járt, de a sáncban berendezkedő csapatainkra olyan erős és pusztító géppuska- és tüzérségi tűz zúdult, hogy kénytelenek voltak azt elhagyni és szintén Jaryna vadászlakra visszamenni. A 60. dandár zöme azonban, folytatta kelet felé előnyomulását, hogy a sánc védőrségének visszavonulását veszélyeztesse. Most, már alkonyatkor, került zászlóaljunk az élre. Kunesch tábornok Thuróczy főhadnagyot bízta meg a vezetéssel — a felkelő hold irányában. Zalay százados százada mint baloldalvéd kísérte a dandár főoszlopát. Ha már nappal is nehéz és fáradságos volt a sűrű erdőn való áthatolás, késő este a sötétben úgyszólván lehetetlen vállalkozásnak bizonyult. A dandár körülbelül még 5 km-t nyomult előre, azután a 322. mp.-tól délre eső magaslaton zsúfolt alakzatban éj jelezett. Félő volt, hogy egy orosz járőr vagy egy véletlenül elsülő fegyver olyan hatalmas lövöldözést vált ki a zsúfolt csapatokban, mely alig lett volna megszüntethető és veszteséget vagy vakrémületet okozhatott. Szerencsére ilyesmi csak az eltévedt Zalay századnál fordult elő, mely hangos kiáltozással igyekezett az elszakadt összeköttetést helyreállítani. Ebből azonban egy, még az erdőben bolyongó honvédszázaddal vad lövöldözés keletkezett, melyet csak nehezen lehetett megszüntetni. A kiküldött járőrök közül az egyik, Altdorfer hadapród, az orosz sáncokig jutott, ahol farkasvermek közé került. Egyik vadász beleesett és szörnyethalt. A többiek az oroszok sebesülten elfogták.

Zászlóaljunk tehát a dandárral messze a többi csapatok előtt sűrű erdőben éj jelezett. Annak dacára a felsőbb parancsnokok a helyzetről teljesen tájékozva voltak és erre alapították a másnapi támadás tervét.

Felvirradt *Kisasszony napja, szeptember 8-ika,*
zászlóaljunk egyik legvéresebb csatanapja.

Az oroszok az előző napon elvesztett sáncot a kocsma mellett már nem szállották meg, hanem *Janów* védelmére szorítkoztak, melynek nyugati szegélyén túl a Wereszycza-i hídfőállásban ügyesen elsáncolva, várták a támadást. Innen a nagy erdő szegélyéig körülbelül 1500 lépés széles fedezetlen sáv húzódott a Wereszycza patak mentén, melyet az oroszok hatásosan elhelyezett géppuskái és ütegei hézagatlanul uraltak.

A hadtest úgy intézkedett a támadásra, hogy a honvédek déli oszlopa a *Jaworów—Janów-i* út mentén előrehaladva, arcban kösse le az ellenséget és összes ütegeivel támogassa a délnyugat felől az erdőből átkarolóan támadó 60. dandárt.

Kunesch tábornok már reggel készenlétbe helyezkedett az erdő szélén és csendben várakozott dandárával. Gerő alezredes egy, a vadászzászlóaljából és egy 80-as zászlóaljából álló harccsoportot vezényelt. Az erdő szegélyéről jól voltak láthatók a *Janów-i* állásban mozgolódó szibériai lövészek. Dacára annak, hogy be kellett volna várni a 23. honvédhadosztály tüzérségének közreműködését és előkészítését, a támadás az általános feszültségben túlkorán robbant ki. Orosz erős tiszt járőrök közeledtek az erdő felé, amikor elsült az első fegyver. Általános tüzelés kezdődött és a támadás magától megindult. A vadászok a dandár balszárnyán voltak, három századdal tűzvonalban, a 4. század *Thuróczy* főhadnaggyal tartalékban az erdőben. Gerő harccsoportjának támadása a fedetlen terepen kezdettől fogva az oldalozó orosz géppuskák és ütegek tüzeiben erős veszteséget szenvedett. A merészen előrevitt előretörésnél sebesült meg *Karl* százados, *Permayer* hadnagy és a különösen vakmerő és önfeláldozóan rohmozó *Binder* hadnagy. *Gunde* hadnagy vitte ki a tűzvonalból halálosan megsebesült kedves bajtársát a tartalékhoz. Ott *Thuróczy* főhadnagy vette át és intézkedett továbbszállításáról. Amikor a vitéz hadnagy szenvedésén könnyítendő, leoldotta annak derékszíját, a *Binder* testét átjárt golyó kihullott a szíj alól. *Thuróczy* fájdalmas emlékül megtartotta magának, szegény *Binder* sebébe azután a segélyhelyen behalt.

Míg vadászaink vitézül állották a nehéz harcot, addig a szomszédos 80-asoknál a bomlás jelei mutat-

koztak. A pusztító tűz hatása alatt egyes emberek és csoportok hátrafelé kezdtek szállingózni. Gerő alezredes azonban pisztollyal kezében megállította őket és visszakergetve a rajvonalba, a tartalékszázad élére állt és kardot rántva, azt előrevezette. Sikerült a tűzvonalat előrerántani és megindult a roham. A vitéz vadászok betörték a orosz állásba és véres kézitusában kiverték a szibériai lövészeket onnan. Az oroszok menekültek és Janow községet is kiürítették. A tovább előretörő vadászokat azonban Kunesch tábornok parancsa megállította. Délről ugyanis a dandár többi részét, különösen a Stradcz-nál felállított orosz ütegek pusztító oldalozó tüze valósággal megtizedelte. Ezenfelül *Zalesie* irányából, szintén a déli oldalon orosz ellentámadás fenyegette a dandár szárnyát. Így kénytelen volt az elért és nehezen kivívott sikert feladni és kiindulási helyére, az erdőszegélyre visszamenni. Lehangoltan és lassan tért vissza a zászlóalj az erdőbe, ahol aránylag nyugodtabb helyzetben az est beálltaig maradt. Ellenében a dandár többi csapataival a zászlóalj még a nap folyamán megkapta mozgókonyháit, melyek a mély homokos utakon csak nehezen, de mégis elérték a csapatot. Azonban egy másik kínzó körülmény, a szomjúság jelentkezett. Sehol víznek nyoma sem volt. Gerő alezredes Zimmer kadétot bízta meg azzal, hogy 12 vadással hozzon vizet a közeli Janow-ból. Zimmer ügyesen be is jutott a még kiürített községbe és teli kannákkal visszatérőben volt, amikor az időközben újra előre jövő: orosz járőrök egyikével összeütközött. Felvette vele a tűzharcot és vadászaink jól irányított lövései az oroszokat szétugrasztották, úgyhogy Zimmer azután a vízzel nyugodtan folytathatta útját.

Északon még erősen folyt a harc. Ott késő délután a honvédek északi oszlopa erről az oldalról megközelítette Janow hídfőjét és meg is rohamozta. A roham sikerült, az orosz immár másodszor veszítette el állását és menekülni kényszerült, de az erős tűzben a honvédek sem voltak képesek az elfoglalt állást megtartani és visszamentek.

A Kanesch-dandár az est beálltával visszament a *Jaryna vadászlakhoz*, miután két napig nem volt sem élelmezése, sem ivóvize.

Szeptember 9-ike előkészületekkel telt el a következő támadásra. Miután nyilvánvalóan a Stradcz-

nál és ettől északra elhelyezett orosz ütegek oldalozó tüze okozott súlyos veszteséget és tette lehetetlenné az elért siker megtartását, elsősorban ezeknek leküzdéséről vagy legalább semlegesítéséről kellett gondoskodni. A zászlóalj a dandár többi csapatával újra előment az erdő szegélyére, ahol álló tűzharcot vívott az oroszral, aki Janow-ból nem kísérelt meg előretörést. A tüzérség az erdőtől délre tömörült, de minden igyekezete és igen nagy lőszerfogyasztása dacára, nem tudta a veszélyes orosz ütegeket elhallgattatni. Oda nem volt megfigyelési lehetősége, ami később, *szeptember 10-én* sem javult. A támadás az egész XI. hadtestnél megakadt, sőt annak déli szárnyán az oroszok ellentámadásba mentek át, melyet azonban nagy veszteséggel visszavertek. Ezen a napon a csata sorsa már rosszra fordult. A XI. hadtesthez északról csatlakozó 4. hadsereg támadása nemcsak hogy a vele szemben összevont nagy túlerővel szemben megakadt, hanem északi szárnyán erősen szorongatták és ezt a szárnyat visszavonulásra kényszerítették. Miután messzebb nyugatra az eddig győzelmesen harcoló 1. hadsereget az újonnan bevetett orosz erősítések szintén visszanyomták, a helyzet igen válságosra fordult.

Mindazonáltal *szeptember 11-ére* a főparancsnokság még egy utolsó kísérletet tett a kedvező döntés kiterőszakolására. 3 órakor reggel érkezett a támadási parancs a zászlóaljhoz. Ennek alapján Herendy hadnagynak szakaszával a Podkamienna — egy Janowtól körülbelül 2000 lépésre délre fekvő házcsoport — melletti magaslatra kell előnyomulnia, hogy ott Riebel százados géppuskaosztályát elhelyezhesse. Ennek feladata lett volna a völgyben működő orosz géppuskákat lefogni. A magaslat megszállása sikerült és Riebel igen hatásosan tartotta tűz alatt az orosz vonalakat, amikor azonban az eddig az erdőben készenálló zászlóaljunk rajvonala az erdőből kitört, olyan heves és hatásos srappellőtűzbe került, hogy a támadást, tekintettel a gyorsan növekedő veszteségekre, fel kellett adni. A zászlóalj újra visszament az erdőszegélyre, ahol álló tűzharcban maradt. Ebben a támadásban sebesült meg halálosan Gigler fővadász. Ugyancsak kudarcba fulladt az egész hadtest támadása, mely sehol sem tudott tért nyerni. Éjfélkor azután beérkezett az általános visszavonulási parancs. A hátramenet megkezdése előtt

Gunde hadnagy parancsot kapott, hogy egy járőrrel az orosz nyugtalanítására gyűjtsa fel a szemben fekvő Zalesie falut. Gunde veszélyes feladatát ügyesen és merészen oldotta meg és dacára az orosz megszállásnak, több házat felgyújtott, utána pedig sértetlenül tért vissza.

A zászlóalj a visszavonulást az ellenségtől zavartalanul hajtotta végre és *szeptember 13-án* 11 órakor érte el Moloszkowice-t, ahol rövid pihenőt tartott. Folytatva hátramenetét, este *Schumlau-ban* szállott meg. A visszavonulás nagy és mély oszlopokban történt. *Szeptember 13-án* hosszú pihenő Wola Arlamowska-nál, éjjelezés *Hodynie-ben*. Itt a zászlóalj Kaiser altábornagytól parancsot kapott a Wisznia előtt hídfőállást foglalni és ehhez 1 üteggel is megerősítettek. Az ellenség azonban csak lassan követte csapatainkat, úgyhogy érintkezésre nem került sor.

Szeptember 14. Hajnalban indulás és 13 óra 30 perckor érkezés *Medyka-ba*. *Szeptember 15-én* a zászlóalj átvonul Przemysl várán, 11 órakor eléri a San folyót és azon túl *Zurawice-ben* tábort üt. Ott marad két napig, igen nyomott hangulatban, mert egy vészes ellenség ütötte fel fejét a zászlóalj soraiban: a kolera. Galantai szakaszvezetőt ezzel a rémes betegséggel kórházba szállítják.

A főparancsnokság az elvesztett leMBERGI csata után a visszavonulást az összes erővel eleinte csak a San mögé tervezte. Amidőn azonban az 1. hadsereg szélső nyugati szárnya, a Kummer népfelkelő hadseregcsoport, engedett az oroszok nyomásának és ezek a San torkolata körül a folyót már átlépték, a további visszavonulás elkerülhetlenné vált. A visszavonulási terület a Visztula és a Kárpátok között mindinkább szűkült, úgyhogy a kevés útvonalon mozgó csapatoknál torlódások keletkeztek, melyek a menetet lassúvá és nehézkessé és ezért fáradtságossá tették.

A zászlóalj *szeptember 17-én* délben indult *Zurawice-ről Lipowica-ra* dandárkötelékben, majd *szeptember 18-án* Krzywca-n át *Babice-re*. Itt megy el tüdőgyulladással Gunde hadnagy.

Szeptember 18-ától kezdve a további útvonal: Dubiecko — Bachórz — Domaradz — Tulcza — Korczyna — Sporne — Krosno — Potaków — Tarnowice — Wolica nowa, ahová a zászlóalj *szeptember 22-én* este érkezik.

Újabb ragályos betegség fenyeget. Typhus-szal két ember kórházba megy.

Szeptember 23-ikán a zászlóalj Sobniów-on át menetel, átkel a Wisioka-n és *Lipniki-ben* éjjelezik. *Szeptember 24-én* Gorlice-n át *Glynik-be* érkezik és ott éjjelezik. Itt már nagyban dolgozott a kémelhárító szolgálat. Az országút mentén 50—60 áruló rutén paraszt hullája lógott a fákön.

Glynik-ben a zászlóalj 8 napi pihenőhöz jutott és teljesen rendbeszedhette magát. Itt kapta elsőízben kézhez a felgyülemlett tábori postát, ami nagy örömet keltett.

Az őszi hadjárat. A Sambor—Chyrow—Przemysl-i csata. Drozdowice. (3. sz. vázlat.)

A főparancsnokság még a visszavonulás megkezdésekor biztosította magának a németek támogatását. Már nem bízott a saját csapatok ellenálló erejében és elsősorban el akarta őket választani az ellenségtől, hogy annak behatásán kívül pihenhessenek és rendezkedhessenek. Ez csak részben sikerült, mert az esős időben és teljesen felázott utakon az ellenség hatáskörzetén kívül sem jutott sok idő a pihenésre, miután a nehézkes mozgásnál a túlterhelt menetvonalakon a menetcélokat rendszerint csak késő este, esetleg éjjel vagy másnap reggel érték el. Ezenkívül járványok pusztítottak, zászlóaljunktól is kolera és typhus szedte áldozatait. Az állományok pedig úgy a véres veszteségek, mint betegségek folytán sok helyütt egyharmadra süllyedtek. Ezeket menetalakulatok besorolásával fel kellett tölteni. Zászlóaljunknak létszáma mindezek dacára nem apadt le annyira, mint másutt. Megvolt a négy század a géppuskásosztaggal. Ehhez Glyniken a zászlóaljhoz még beosztották a 32. vadászok egy menetszázadát Haluska százados vezetése alatt, mely mint ötödik század szerepelt.

Az oroszok kémhíreik alapján már nagyon korán értesültek arról, hogy német erők Sziléziából Nyugat-Lengyelországba vonulnak és idejében alkalmazkodtak a megváltozott helyzethez. Przemysl várát nagy erővel zárták körül, sikertelenül kíséreltezték annak megrohanásával, de azon túl nyugat felé csak gyenge erőkkel, főleg lovassággal követték csapatainkat, míg főerőik nagy részét, két egész hadsereget, kivontak és a San-Visztula keleti partján észak felé toltak el, hogy Ivangorodnál és Varsónál a Visztulán átkelve, a Lengyelországba benyomult német erőket északról átkarolják.

A mi főparancsnokságunk terve pedig azon ala-

pult, hogy az oroszok teljes erővel követik visszavonuló csapatainkat. A tervezett támadásnál a németeknek a Visztulától északra az oroszok északi, a 2. hadseregnek a Kárpátokból előretörve, azok déli szárnyát kellett volna átkarolnia.

Hogy ez a terv így nem lesz végrehajtható, az már az újabb előnyomulás kezdetén mutatkozott, amikor az orosz lovasság és egyéb különítmények nagyobb ellenállás nélkül meghátráltak. Mindazonáltal a főparancsnokság még mindig remélte, hogy a Sanon innen még jelentékeny orosz erőket tud harcra kényszeríteni és megverni. De ez sem bizonyult lehetségesnek, mert az ellenség mindenütt a San mögé ment vissza.

Most csapataink és vezéreink az ellenkező hibába estek. Amikor az orosz beszüntetve hátrálását a San vonalon, Przemysl-től keletre, Chyrów és Sambornál szívós ellenállásra készült, ezt utóvédek ideiglenes megállásának tartották, és a döntő harcokba készületlenül és nem elegendő körültekintéssel mentek bele. Itt mutatkozott a szűk területre történt visszavonulás zsúfoltságának többé már ki nem javítható hátránya. A csapatok a túlságosan mély menetoszlopokból csak lassan tudtak harchoz fejlődni, bevetésük apránként történt és a délről szándékolt átkarolás, dacára a megkísérelt irányváltotatásnak, csak arctámadás lett, melyet az oroszok előkészített állásaikban meg tudtak állítani.

Zászlóaljunk a XI. hadtest keretében a második vonalban kezdte meg az előnyomulást ; *október 5-én Bratkówka, október 6-án Zwinów, október 9-én Dynów, október 10-én Nienadowa* az éjjelezési állomás. Az út leégett falvakon, összelőtt házak mellett vezet. A kolera továbbra is pusztít. A felázott és összetaposott utakon rettenetes sártenger, mindenütt piszok. Két-napos pihenő után, *október 12-én* tovább menet Pruchnikon át *Tyniowice-be*. Az úton a zászlóalj elvonul díszmenetben Frigyes főherceg főparancsnok előtt. Tyniowiceben, attól közvetlenül északra *október 13-án* reggel 6 órától késő délutánig ágyukat toltak a vadászok fel a dombra, ahova a fogatok a mély sárban a lövegeket nem bírták felvontatni. A légénység a szakadatlan erőlködéstől este teljesen kimerült és tetőtől-talpig sáros volt.

Október 14-én továbbmenet Boratyn-en át Dob-

kowice-re, ahol a zászlóalj egy kifosztott kastélyban pihenőt tart. A kastély siralmas képet nyújt. Tükrök, csillárok romokban, a párnázott bútorokról a drága huzatok késsel lefejtve. Jaroslau felől erős ágyútűz hallatszik. Továbbmenet Ludków-on át *Zamojsce-be*, ahová 22 órakor érkezik. Ide az orosz ágyútűz már elér. Az éjszakát a zászlóalj készenlétben tölti. A rutén lakosság az összes telefonvonalakat elvágta. Nincsen semerre összeköttetés. Gerő alezredes tűszokat szedet és azok agyonlövésével fenyegeti a falut, ha a helyreállított vonal újból félbeszakad.

A rutének maguk öregekből és lányokból őrseget szerveznek és a vadászokkal együtt őrködnek a távbeszélő vonalak épsége felett.

Ekkor már javában folyt a nagy *Chyrów-i csata*. A 3. hadsereg eleinte Przemysl várára kapott irányt és mikor az oroszok az ostromzárát feladták, feladata az lett volna, hogy a vártól északra erőszakolja ki a San folyón való átkelést. Erre azonban nem került a sor, mert délebbre a 2. hadsereg az ellenség ellenállását a legnagyobb erőfeszítés dacára sem tudta megtörni. A hegyi utakról csak nehezen fejlődő mély csapatoszlopok apránként bevetve a szilárd orosz ellenálláson nem tudtak úrrá lenni. A szándékolt átkaroló támadás arctámadássá vált. Kezdő sikereket újból fel kellett adni, mert főleg a tüzérség jutott nehezen előre. Később a lőszerpótlás is nagy nehézségekbe ütközött, mert a vonatok a végtelen sártengerben nem voltak képesek előrejutni. Az orosz helyenként erőteljes ellen-támadásba is kezdett, melyet csak nagy áldozatok árán lehetett kivédeni. Így most a 3. hadseregére hárult a feladat, hogy az ellenséges védelmi vonal áttörését *Przemysl-től délre* hajtsa végre. Erre a célra az eddig tartalékban levő XI. hadtest lett kiszemelve és dél felé eltolva.

Zászlóaljunk *október 15. és 16-án* hadtesttartalék Zamojsce-ben, utóbbi nap délután érkezik a parancs a dél felé való eltolásra. *Október 17-én* délelőtt szigorú készülség. Indulás délután 14 óra 30 perckor Zablotce—Drohojów-on ál. Ettől délre egy teknőben az est beálltaig pihenőt tart, majd sötétben folytatja útját Dunksowiczki—Zurawice-n át Przemysl város délkeleti szegélyére. A menet alatt a vár keleti védővonala folytonosan világító töltnyakkal világít.

Przemysl délkeleti szegélyén 30 perc pihenő, majd továbbmenet Hermanowice-be. Érkezés oda *október 18-án 0 óra 45 perckor* és pihenő a vasúti állomás mellett az útszéli árokban 5 óráig.

Ekkor továbbmenet Drozdowice-be, ahova rövid időn belül megérkeznek. Itt Kunesch tábornok dandárparancsnok a következő parancsot adja: „Gyengébb ellenséges erő a Liskowiec 308. hsz. ponton és délre a 313. magassági pont kápolnánál, harcban a saját 88. Landeschützen dandárral. Saját dandár 8 óra 15 perckor támad. Irány a 24. vadászszázlój, a mélyedési vonal mentén (Wyrwa patak, Drozdowice-Mizyniec), balra tőle a 30. vadászszázlój és a 30. gyalogezred; 80. ezred dandár-tartalék. A hadosztály zöme rossz útviszonyok miatt lemaradt.”

A dandár támadáshoz a Wyrwa patak északi oldalán készenlétbe helyezkedett és intézkedés szerint tüzérségi tűz elleni alakzatban megindult. Zászlójunkban első vonalban az 1. és 3. század, mögöttük a géppuskásosztag, majd harmadik vonalban a 4. és 2. század és a 32. vadászok, százada nyomult előre. A támadás nem indult biztatóan. A hadosztály zöme még hátul volt, de főleg a tüzérség támogatása hiányzott. Hogy ezenfelül a dandár értesülése az ellenség gyenge voltáról távolról sem volt helytálló, az igen rövid időn belül bebizonyult.

Mindazonáltal a zászlójaj élosztagai 9 óra körül érték a Drozdowice délkeleti végétől északra, Stronowice felé húzódó dombhátat. Eddig az ellenséges tüzérségi tűz tűrhető volt, most azonban, amikor a dandár rajvonalai a peremvonalon megjelentek, igen heves tűz zúdult reájuk. A zászlójajból az 1. és 3. századok és a géppuskaosztag a küzdők vonalába került, 3 század zászlójaj tartalék maradt. A támadás folytatása egyelőre abbamaradt. A dombháton a 88. Landschütz dandár egyes részeit találták. Az emberek, már 7 nap óta harcban az oroszokkal, igen jó benyomást tettek. Elmondták, hogy előző éjjel egy orosz támadást visszavertek. Ezt és az igen erős tüzérségi tüzet tekintve, a szembenálló ellenség tehát nem lehetett gyenge. A 88. dandár osztagait kivonták a vonalból és a dandár északi szárnyán túl egyesítették.

Közben az ellenséges tüzérségi tűz változatlan hevességgel tartott. Zászlójajunk beásta magát, a veszte-

ségek fokozódtak. A támadást, nem lehetett folytatni. A zászlóalj arcvonala előtt a dombhát enyhén lejtett a Mizyniec—Stroniowice közötti elég széles teknőbe. A vizenyős sítot több levezető árok szelte át. A teknő túlsó oldalán az emelkedő lejtőn álltak az oroszok, egy faháztól kétoldalt. Távolság odáig körülbelül 1000 lépés. Az egész terep teljesen fedetlen, úgyhogy a támadás, tekintettel a várható nagy veszteségekre, kilátástalannak látszott.

10 órakor a rajvonal megnyitja a tüzet a szembenfekvő oroszokra, melyet ezek viszonzoznak.

Gerő alezredes jelentést tesz a támadás kilátástalanságáról és a növekvő súlyos veszteségekről, de 13 óra 30 perckor parancs érkezik a támadás folytatására. Maga a dandárparancsnok, Kunesch tábornok jelenlétében Sigmund főhadnagy próbaképpen egy rajjal kíséri meg az előreszökellést, de abban a pillanatban, ahogy az emberek felugranak, már golyózápor borítja őket. A kis csoport visszafut a fedezékbe.

Kunesch sem erőszakolja a támadást és jelentést tesz a hadosztálynak, Kaiser altábornagy azonban keményen követeli a támadásnak minden áron való folytatását, mert délen a *Magiéra magaslatért* elkeseredett küzdelem folyik és az ott harcoló egységek tehermentésére a szembenálló oroszokat vissza kell nyomni.

Délután 16 órakor kezdődik az újabb előretörés.

Kunesch tábornok a dandártartalékot (80. gyalogezred) felzárkóztatja a zászlóalj mögött. A zászlóaljparancsnok a zászlóalj tartalék két századát beveti a rajvonalba. Igen sűrű, túlságosan tömör a küzdők vonala. Helyenként 3—5 sorban állanak az emberek egymás mögött. Ki kell erőszakolni a még 1000 lépés távolságra fekvő ellenség rohamtávolságra való megközelítését.

Körülbelül 16 óra 15 perc lehetett, amikor valaki „Hurrah” és „Vorwärts“-et kiabál. A tömeg mozgásba jön és előretör. Most azonban, már az első lépések után valami szörnyű következik. A túlságos tömörülés rettenetesen megbosszulja magát. A jobb oldalból, alig 3—400 lépés távolságról, Mizyniec első házaiból a zászlóalj megsemmisítő géppuska- és puskatűzbe kerül. A Stroniowice-től délre fekvő majorból is megszólalnak a géppuskák. A „Hurrah” kiáltások sebesültek jajveszékélésébe fulladnak. Pár perc alatt sebesültek és

halottak tömege borítja a harcteret. Zászlóaljunk ebben a rövid időben vagy 20% veszteséget szenvedett. A hatás leírhatatlan. Mindazonáltal a századok futva folytatják előnyomulásukat és egyhuzamban elérik a lejtő alján az első vizesárkot. Ebbe vetik magukat és hasig érő vízben, de némileg fedezve veszik fel a tűzharcot az oroszokkal.

A tisztek közül Fontana, Sigmund és Ruszin főhadnagykok sebesültek meg. Ruszin súlyos láblövésével egy bokorhoz vánszorgott, hogy ott elrejtőzzék. Ott érte a második lövés. A sok sebesült elszállítására most alig lehetett gondolni. De Gottlieb egészségügyi altiszt a golyózáporban is lelkiismeretesen végzi munkáját, költözi és biztatja a sebesülteket. Ugyancsak a zászlóalj főorvosa, dr. Tóthfalusy sem kíméli magát és önfeláldozóan segít sebesült bajtársain.

Közben az árokban meghúzódó rajvonal ott berendezkedik és álló tűzharcot vív az ellenséggel. További tűzmegrohanások már nem okoznak sok kárt, de az árokból mozdulni sem lehet. A támadás tehát teljesen megakadt.

Rövidesen beesteledett, mire az oroszok az előbb említett faházat és két csúrt jobb szárnyukon kívül, a Stroniowice-i majornál felgyújtották. Így az előterepet olyan jól megvilágították, hogy minden kísérlet az előretörésre újabb kudarcba fulladt volna. A rajvonal tehát mozdulatlanul kitartott állásában.

21 óra 45 perckor a zászlóaljhoz érkezett a 80. gyalogezred (dandártartalék) parancsnoka és elrendelte, hogy a zászlóaljat vonják vissza erről a teljesen sík és fedetlen területről, ahol a támadásnak semmi esélye nincs. Gerő alezredes erre megfelelően intézkedett és a rajvonal egy tűzszünetben egyhuzamban visszament 2—300 lépésre a legközelebbi fedező terephullám mögé. Itt, kb. 22 óra 30 perckor, az erősen megfogyott zászlóaljat újból rendezték, bevezették a harcfelderítést és újonnan csoportosultak támadáshoz Mizyniec falu irányában. Thuróczy főhadnagy megkísérelte a jobbra szomszédos, a Kamieniec magaslaton küzdő csapatokkal a harc közben megszakadt összeköttetés újrafelvételét, ez azonban nem sikerült, mert a kiküldött járőrök ebből az irányból, tehát oldalból tüzet kaptak. Gerő alezredes Pintér hadnagyot rendelte ki járőrszolgálatra, azzal a feladattal, hogy egyrészt derítse fel Mizyniec községet

és állapítsa meg az előző támadásnál olyan gyilkosan működő géppuskák felállítását, másrészt pedig keresse ő is az összeköttetést a jobb szomszédal. Pintér megfelelt a feladatnak, megállapította a géppuskák helyét, de jobbra egyes Landwehr járőrökön kívül zárt csapatot nem talált. A Kamieniec felől jövő oldalozó tűz nem is szűnt meg reggelig, amikor Thuróczynak sikerült többszörös fűtüléssel a 600 lépésre álló Landwehr balszárnyának figyelmét felhívni és a tűz beszüntetését elérni.

Az éj folyamán elszállították a sebesülteket is, ami nehezen ment, mert egyrészt a terület az oroszok zavaró tüze alatt állott, másrészt nem volt elég sebesülthordó, így Ruszin főhadnagyot is Thuróczy főhadnagy fektette egy sátorlapba és vitette hátra a segélyhelyre. A vitéz főhadnagy a kórházban később nem egyezett bele sebesült lábának múlhatatlanul szükségessé vált amputálásába és behalt sérülésébe.

A zászlóalj támadáshoz való csoportosítása csak lassan ment, mert a területet orosz fényszórók világították meg. A támadás megindulása hajnalra volt tervezve és elsősorban Mizyniec falu elfoglalását célozta.

Október 19-én 3 órakor óvatosan megindult a zászlóalj. Elöl a 3. század, a többiek egymásután mögötte. Először jobbra, a mélyedési vonalba tolódnak, majd azt elérve balra felkanyarodnak. Először a 3. század és balra tőle az 1. század, jobbra a 2. és valamivel később a 4. század. A 32. vadászszázad mint ötödik zászlóalj tartalék a faluban, a közép mögött. Az előnyomulás most már a mélyedésben, az égő falun keresztül és attól kétoldalt történt. A térnyerés eleinte akadálytalanul ment, de rövidesen megakadt. Orosz fűlő őrsökre bukkannak, majd közvetlen utána 2—300 méterre egy kopasz dombon jól beásott ellenséges állásra. Erős tűz fogadja vadászainkat, akik a maguk részéről szintén megnyitják a tüzet. Az egész vonal megáll, a zászlóalj támadásra képtelen. Nemcsak hogy az emberek a 48 órán át szakadatlanul tartó menetek és nehéz harcok által, rendes étkezés nélkül teljesen ki vannak merülve, de a zászlóalj létszáma a súlyos veszteségek és a kolera által annyira lepadt, hogy támadóereje is a felére csökkent. A rajvonat úgy, ahogy lehetett, fedezéket keresett, vagy beásta magát és álló tűzharcot vívott. Szemben kirgiz lövészek harcoltak, akik a rövid távol-

ságra halálos; biztossággal; szedték: áldozataikat a vadászok sorából. Igen sok sebesült volt.

9 óra tájt érkezett előre a géppuskásosztag, Hegedűs szakaszvezető az egyik puskával felmászott a falu egyik házának padlására, kibontotta a tetőt és onnan hatásosan lőtte az ellenséges vonalat. Az oroszok azonban hamarosan észrevették. Hegedűs súlyos comblövést kapott, de annak dacára kitartott helyén, amíg utolsó hevederét ki nem lőtte.

A helyzet a nap folyamán délig nem változott. Az általános támadás már 11 órára el volt rendelve, a parancs azonban a zászlóaljhoz elkésve érkezett, de tekintettel a még mindig hiányzó tüzérségi támogatásra, amúgy sem lett volna végrehajtható. Nem történt tehát semmi, ámbar a parancs állítólag úgy hangzott, hogy a hadtestparancsnok úr elvárja és felelőssé teszi a csapatparancsnokokat, hogy a támadás a 277. magassági pont 313. kápolna vonalig végrehajtassék.

Eddig tüzérségi tüztől főleg a jobb szárnyon levő 4. század szenvedett, 14 óra 30 perckor azonban balról mélyen tempírozott srapellekkel lövik a 3. századot is. Pintér hadnagy a legénységét csak úgy tudja helyben tartani, hogy köztük marad és nem megy az elrendelt eligazításra.

16 óra 15 perckor újabb parancs érkezik, amely szerint a támadást okvetlenül végre kell hajtani. Ez a parancs a hadosztályparancsnoknak délben kiadott szigorú rendelkezésén: „Az ellenséges állásokat a nap folyamán feltétlenül, bármilyen áron, el kell foglalni” alapult. Gerő alezredes magához hívatta a századparancsnokokat és a támadást azonnal meg akarta indítani, de Thuróczy főhadnagy, akinek álláspontján Gerő tartózkodott és aki a segédtiszti teendőiben is segédkezett, tekintettel a zászlóalj teljesen kimerült állapotára, halasztást kért és a támadás végrehajtását az esti órákban javasolta. Gerő ezt a javaslatot elfogadta és így a támadásra való előkészületek csak a késő délutáni órákban kezdődtek. Ámbar a tűzharc változatlanul tovább tartott, vadászaink mégis némi pihenéshez jutottak fedezékeikben.

Ebben a tűzharcban igen hatásosan működött közre a géppuskásosztag Riebel százados parancsnoksága alatt. Riebel, Hegedűsnek megsebesülése után, mindkét puszkát a délre csatlakozó Landwehr hadosztály szélső szár-

nyán, az egyik árokban, a lejtő magasabb pontján úgy állította fel, hogy tüzelő állásából zászlóaljunk harc-területét hatásosan pásztázhatta. Így sikerült neki a zászlóaljunk jobb szárnyán harcoló 4. század ellen irányított orosz átkaroló ellenökést csírájában elfojtani és a támadó oroszokat erős veszteséggel állásaikba visszakergetni.

Napközben megsebesültek Herendy hadnagy horzsoló lövéssel a fején és Riegler kadét. Elesik Drippel zászlós. Szakaszát Fölkér fővadász veszi át, de rövidesen ő is megsebesül, amint állva lő az oroszokra.

23 órakor indul meg a készenlétbe helyezett zászlóalj rohama a szemben álló ellenségre. Az új erőre kapott vadászok lendületesen vetik magukat az oroszokra. Az állást elfoglalják és tovább nyomulnak a faluban délkelet felé. Minden talpalatnyi földért, minden egyes házért gyilkos küzdelem folyik. Elkeseredett kézitásban lépésről lépésre szorítják vissza a keményen ellenálló oroszokat. Thuróczy főhadnagy szuronytól sebesül meg a ballában.

Október 20-án hajnalig zászlóaljunk elfoglalja Mizyniec falu nagyobbik részét. Ekkor azonban a temetőnél és annak magasságában újabb megerősített elleneséges állásra bukkan, amelyen már nem tud úrrá lenni. Erős ágyú és géppuskatűz megállítja. Vadászaink azon a helyen, melyet elértek, fedezéket ásnak maguknak, álló tűzharc indul meg, mely egész délelőtt tart. Ennek folyamán rendezik a felbomlott kötelékeket és megerősítik állásukat.

Déltájt lehetett, amikor a dandárparancsnokság Gerő alezredesnek a támadás folytatására a 80. gyalogezred két zászlóalját rendelte alá. Zászlóaljunkat a temető előtti állásból kivonják. A leváltást látszólag a 80-asok egyik zászlóalja, vagy pedig a délre szomszédos 44. Landwehr hadosztály egy zászlóalja eszközölte. A zászlóalj alig párszáz méterre eddigi állásától, a Stroniowice felé vezető út elágazásánál gyülekezik és ott meleg ebédet kap, melyet a szakácsok, dacára az erős tűznek előre hoztak.

Az új támadást a Gerő-csoportnak — összesen 13 századdal — a 277. magaslati pont ellen délről átkarolóan kell végrehajtani. A csoport Mizyniec faluban az első délutáni órákban arccal északkeletnek helyezkedik készenlétbe, jobbszárnyon a vadászzászlóaljjal.

A legnagyobb elismeréssel és csodálattal adózhatunk vitéz zászlóaljunk derék vadászainak. Harmadnapja már, hogy éjjel-nappal meneteltek, harcoltak, nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek és járvány is pusztított közöttük, testük kimerült az emberfeletti fáradalmakban, de lelkük, erkölcsi erejük töretlen maradt. Elég egy kis pihenő, alig párszáz méterre az ellenségtől, egy kis meleg étel és máris készek egy újabb, a negyedik támadásra.

A támadás 14 óra 45 perckor kezdődik. Adott jelre vadászaink lendületes iramban törnek előre a magaslat felé. Az oroszok erre láthatóan megijednek, a védelem itt összeroppan, fehér zászlót tűznek ki, a kezek égfelé emelkednek, a megmaradt védőrség megadja magát. Embereink beszüntetik a tüzet, a zászlóalj megáll, a magaslatra az arcban támadó 30. vadászzászlóalj vonul fel, annak megszállására. Szörnyű képet nyújt a csatatér, a teljes pusztulás képét. Mindenütt halomszámra hullák. A zászlóalj teljesen kimerült, most rövid időre tartalékba kerül. Létszáma siralmasan megfogyott. Alig két század a fegyverfogható ember. A többi vagy halott, vagy sebesült és jórésze járványban fekszik.

A XI. hadtest ereje teljesen felörlődött. Cyków—Drozdowice között végrehajtott háromnapos támadása 2 X. hadosztállyal ugyan visszaszorította a keményen védekező oroszokat és 2—2½ km. térnyereséget eredményezett, de a szándékolt áttörés nem sikerült. Az ellenség a keletkezett rést betömte és újból ellenállott. Délen a 23. hadosztály és a 44. gyaloghadosztály elfoglalták a híres Magiera-hegyet, de azon túl ők sem jutottak. A támadás folytatását a nagy kimerülés és friss tartalékok hiánya folytán későbbre kellett halasztani.

Október 21-én reggel a zászlóalj felváltja a 277. magaslaton a 30. vadászzászlóaljat. *Október 25-ikéig* marad ezen a helyen, ahol a meglévő állást javítja és fedezékekkel egészíti ki. Olyasvalami, mint állásharc kezdődik itt. Az oroszok a szemközti árkokban mozdulatlanok, de tüzéségük éjjel-nappal tűz alatt tartja a vadászokat. Itt sebesül meg egy szilánktól fején Sigmund főhadnagy, de helyén marad. Az állást még október 21-én este a magaslat legfelsőbb részére előretolták. Járőrök kutattak az előtérben és kis csatározásokat folytattak, így szerez Rimóczy két orosz géppuskát. Ezeket felállítják és tulajdon fegyvereikkel lövik az oroszokat.

Tovább délre változatlan hevelességgel folyik a csata. Ott az oroszok főleg a 2. hadsereggel szemben elmentámadásba mennek át, melyet visszavernek. A főparancsnokság mindent meg akar kísérelni a győzelem kicsikarására. Újból támadást tervez. A hadsereg ezt *26-ikára* rendeli el. Ezen a napon délután 16 órakor a dandár elrendeli a közeli 313. magassági pont elfoglalását. Adleff százada indul elsőnek, de alig halad 50 lépést előre, pusztító oldalozó tüzet kap a jobbra fekvő erdő szegélyéről. Riebel százados gránátszilánktól sebesül a nyakán, két vadász támogatja hátra, a géppuskák vezetését Belényessy szakaszvezető veszi át. Gerő alezredes mellől kilövik küldöncét. Igen sokan sebesülnek. A támadás, alighogy megindult, már meg is akadt. Ez így marad estig, de másnap, *október 27-én* is. Ekkorra a derék zászlóalj veszteségei már annyira felszaporodtak, hogy a zászlóalj már alig számít mint harci egység. Gerő alezredes a dandárnak jelenti a zászlóalj utolsó 10 napi veszteségeit, azaz a Drozdowicebe való beérkezése óta: elesett 1 tiszt, 68 ember, megsebesült 5 tiszt, 351 ember, kolerabeteg 120 ember. Harcos állomány jelenleg: 3 tiszt, 150 ember. A dandár megígéri a zászlóalj mielőbbi leváltását. De még egy napig ki kell tartani az oly sok vérrel és nehéz harcokkal megszerzett állásban.

Október 29-én végre kivonják a zászlóaljat a tűzvonalból és Drozdowice-ben, a majorban kap szállást. Itt kapta meg a zászlóalj első utánpótlását hazulról. Bevonult Morawek István főhadnagy egy menetszázaddal. Újra négy század alakú. Parancsnokaik: Zalay, Karl, Adleff századosok és báró Pászthory Vladimir szolgálatonkívüli főhadnagy. A géppuskásosztag parancsnokságát Morawek István főhadnagy veszi át. Kiegészül a 32. vadászszázad is és mint ötödik század marad a zászlóalj kötelékében.

A zászlóalj *nov. 3-ikáig* marad Drozdowiceben. Kaiser altábornagy megszemléli a csapatot és elszörnyűködik a nagy veszteségeken. Egyben átadja a hadosztály napiparancsát, mely szerint a zászlóalj tisztikara és legénysége kiválóan vitéz magatartása elismeréséül nagy számú kitüntetésben részesült.

Ekkor kapta Gerő alezredes a vaskoronarendet. Ezenkívül 8 érdemkereszt, 7 érdemérem, 7 nagy és 72 kis ezüst vitézségi érem került kiosztásra.

Újabb visszavonulás. Mochuwka, november 25—26.

Három osztrák-magyar hadsereg harcolt ekkor Galiciában: a San mentén a torkolattól egészen Przemysl váráig a 4. hadsereg, a vár körül és tőle délre a 3. hadsereg és a felső San folyásán Chyrów—Stary-Sambor között a 2. hadsereg. Az októberi nagy és véres csata eldöntetlenül végződött, saját nagyarányú támadások kedvező döntést nem tudtak kicsikarni, az orosz ellen-támadások pedig összeomlottak.

Tovább északra, a Visztula balpartján, a San-torkolattól egészen Ivangorodig az osztrák-magyar 1. hadsereg, innen egészen Varsóig a német 9. hadsereg harcolt. Itt az oroszok óriási számbeli fölényüket a megáradt Visztula által fedezve, részint Varsónál, részint Ivangorodnál zavartalanul összpontosíthatták és a két vár hídfőállásai oltalmában a folyón átkelve, kemény harcokban visszavonulásra kényszerítették az osztrák-magyar és német erőket. Még javában folyt a galíciai csata, amikor a fentnevezett erők már visszavonulóban voltak délnyugati irányban a lengyel-német határ felé. Miután egy újabb állásfoglalást körülbelül a San torkolata magasságában az oroszok lehetetlenné tettek, a hadseregfőparancsnokság tekintettel arra, hogy a Visztulától északra az orosz erők az osztrák-magyar 4. hadsereget már tetemesen túlszárnyalták, kénytelen volt a chyrówi csata félbeszakítását elrendelni, annál is inkább, mert itt sem volt várható kedvező döntés. A csapatok tehát egész Galiciában széles arcvonalon november elején megkezdték a visszavonulást. Ámbár ez a visszavonulás simábban ment az elsónél, mert a seregvonatok jó messzire hátul voltak és nem akadályozták a menetet, a nedves időjárás, az átázott utak, a nyomon követő ellenség és főleg az általános hadászati helyzet nagy követelményeket támasztott a csapatokkal szemben.

A hadseregfőparancsnokság ugyanis a németekkel egyetértően új hadműveleti terv végrehajtását határozta el: egy nagy közös csapást akartak mérni a Visztulától északra előnyomuló orosz tömegekre. Míg az osztrák-magyar 1. hadsereg nagyjában a visszavonulást a lengyel határig Krakótól északra folytatta, a német erőket erőltetett menetekben és kerülő vasúti szállítással kivonták az arcvonalból és egészen északra, Thorn

vidékére tolták el. Ezeknek az oroszokat északról kellett átkarolni.

Délről az átkarolás Krakkó vidékéről volt végrehajtandó. Erre a célra a hadseregfőparancsnokság az egész 4. hadsereget rendelte és azt gyorsított menetekkel, részben vasúti szállítással indította útba kiindulási helyére: Krakkóba és a tőle keletre eső vidékre. Egyben elrendelte a fél 2. hadseregnek északra való szállítását is. Ez két hadtest volt, melyet magyar vasútállomáson a Kárpátokban raktak be.

A *november 4-én* kezdődő visszavonulást és átcsoportosítást tehát az első napok után a 2. hadsereg megmaradt felével megerősített 3. hadseregnek egyedül kellett végrehajtania. Neki is kétféle feladat jutott. Zömével fokozatosan dél felé kanyarodott és a Kárpátok gerincén foglalt állást, hogy megakadályozza az oroszok betörését Magyarországra, kisebb részével, a XI. hadtesttel — vele a 30. hadosztály és a mi 24. vadászászlóaljunk — nyugat felé Jaslo—Grybow irányában ment vissza, hogy az átcsoportosítást leplezze.

Mentül tovább tartott a visszavonulás, annál inkább távolodott el egymástól ez a két rész, annál nagyobb lett a rés közöttük, amelyben azután mélyen hátúji már orosz lovasseregetestek jártak.

De nemcsak védekezni kellett a XI. hadtestnek. Amikor a döntő harcok november közepe után a Visztulától északra megindultak, még támadásra is kényszerült, nehogy az oroszok erőket északra toljanak. Így történt, hogy zászlóaljunk a végzetes muchówkai napokon egészen a hadtest déli szabad szárnyára került.

November 4-én zászlóaljunk Hartà-n keresztül *Zyznówba* menetel. A dandárparancsnokságot Gruber ezredes veszi át. A visszavonulás a következő napokon Jasló-n át *Lisowek-re* vezet. Itt *nov. 12-én* a zászlóalj utóvédállást foglal, de már *13-án Chodorowka-ra* menetel. A 10 napos visszavonulás vadászainkat talán jobban megviselte, mint az előző nehéz harcok napjai. Menni, csak állandóan menni, esőben, ködben, ázva és fázva, hátrafelé, pihenő nélkül, mint rendes hátvéd állandó harckészültségben! Emellett rendes ellátás nélkül — vadászaink 10 napon át nem kaptak kenyeret! Vadászaink többnyire azt sem tudták, milyen az a község vagy házcsoport, ahol megállottak. Vaksötétben érkeztek és úgy indultak. Háltak pajtában, istállóban, nedves

árokparton. És boldogok voltak, ha akadt egy kunyhó és szalma, amelyen kinyújtózzkodhattak. Az oroszok pedig állandóan a nyomukban. Ütközetre egyszer sem került sor, de lövöldözés lovas járőrökkel akadt elég.

Chodorowka-n kétnapi pihenője volt zászlóaljunknak, de ez is csak úgy, hogy 2 század a falutól keletre fekvő erdő szegélyén állásba megy és a másik kettő a faluban riadószállásban van együttartva. Itt vonult be egy újabb kiegészítő különítmény. A zászlóalj létszáma újból 800 főre növekedik.

Ekkor kezdődtek meg a Visztulától északra, Krakkó körül a nagy döntő harcok, a *Krakkó—Czenstochowa-icsata*. A Visztulától délre ebben az időpontban már csak a XI. hadtest állott Swidnik—Limanowa területén Neu Sandeztől északra, továbbá Bochniától közvetlen nyugatra és északra egy honvéd és landsturm dandár. Jobbra a 3. hadsereg balszárnya felé már egy többnapos menet széles ür tátongett. Ezt egy lovas hadosztály fedezte, de ezt is visszanyomták az oroszok Alt-Sandez irányában. Balra, azaz északra, a nevezett honvéddandár felé szintén kétnapi menet széles hézag volt. Ezt egyelőre még lovasság biztosította. A XI. hadtest maga már nem tartozott a 3. hadsereghez, hanem most mint különálló csoport a hadseregfőparancsnokságnak közvetlen alá volt rendelve. Hozzá tartozott még a két fentemlített gyalogdandár és 3 lovashadosztály. Ezekkel az aránylag gyenge erőkkel a csoportparancsnoknak az orosz 3. hadsereggel szemben — 4 hadtest — fedeznie kellett az utat Krakkó felé, sőt esetleg támadással kellett megakadályozni, hogy orosz seregetek átvonassanak a Visztula északi partjára.

Utóbbi feladatnak folyományaképpen a hadtest *november 18-án* megindul észak felé. Keleti oszlop a 30. hadoszt. Swidnikről Czchow irányában, nyugati oszlop all. hadosztály Limanowáról Rzegocina felé. Zászlóaljunk ezen a napon előőrsi szolgálatot teljesít.

November 19-én le hull az első hó. A dandár Iwków-Tworkowán át ütközethez fejlődött, zászlóaljunk mint jobb oldal véd biztosított egy magaslaton. Ekkor a Dunajec felől meglepően előretört körülbelül két századnyi orosz lovascsapat. Mint a szélvész száguldottak az orosz lovasok előre, látszólag bízva abban, hogy előttük az előző harcok által megrendített gyalogság áll szemben. De kegyetlenül kellett csalódnunk, amikor vadászaink

gyors és pontos tüze beléjük vágott és a csapatot pár pillanat alatt rendetlen gomolyaggá változtatta. A lovasság amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan menekült a halálos tűzkörzethől, a terepet emberi és lótetemek borították. Zalay százados az egyik árokban sebesült orosz tisztet talált, akinek táskájában fontos iratok igen értékes adatokkal jutottak kezünkre.

Időközben az ellenség a dandár elől visszavonult és ez folytatta előnyomulását. A zászlóalj *Niedzwiedza-ra* került éjjelezésre. A mozgókonyhák ugyan lemaradtak, de krumpli mégis jutott vacsorára. És embereink fedél alatt éj jelezhettek.

November 20-ikán zászlóaljunk mint hadtesttartalék vonul előre és toronyirányt menetelve Dolny-Uszew-en keresztül eléri *Brzesko-ŕ*. A kis város házai összelöve, felperzselve. A főtéren orosz fogolytábor. Késő éjjel a mozgókonyhák is megérkeznek és kétnapi koplalás után vadászaink megint jóllakhatnak. A zászlóalj itt már a hadtest északi szárnya — a 11. hadosztály — mögött állott, mely sikertelenül támadta keleti irányban a valóságban kétszer olyan erős ellenséget. A déli szárnyon támadó 30. hadosztály még rosszabbul járt, támadása nemcsak elakadt, hanem egy darabot vissza is kellett mennie. Viszont a támadás az oroszokat abban sem akadályozta, hogy egjr egész hadtestet a Visztulától északra toljanak, ahová éppen idejében érkeztek, hogy a 4. hadseregünk némi sikerrel járó támadását fokozatosan teljesen megállítsák.

Mindjárt Brzeskó-ba érkezés után a Karl- és Adleff-századokat továbbirányították Szczepanów-ba mint Wasserthal tábornok tartalékát. A félszászlóalj Sigmund főhadnagyot egy járőrrel küldte előre. Ez útközben a 95. ezred egy zászlóaljparancsnokságára bukkant és ettől megtudta, hogy az oroszok közvetlen közelben vannak. A két század nem is jutott Szczepanów-ig, ahol különben már oroszok voltak, bevetésre sem került, hanem másnap reggel vissza lett irányítva. A zászlóalj se maradt Brzesko-ban, hanem 22-én 3 óra 30 perckor felriasztva, *Gnojnik-ba* indul, ahová 10 órakor érkezik és ahol a másik kikülönített 2 századdal egyesül. A zászlóalj egy üres szeszföldében kap szállást, ahol ebéd után pihenőre tér. A zászlóaljnak újból dél felé való eltolását a 30. hadosztály, illetve annak déli csoportjának, Gruber ezredesnek, helyzete követelte meg.

November 22-én a menet dél felé folytatódik. A zászlóalj délben éri el *Lipnica murowana-t*, ahol a gróf "Ledochowsky-féle vadászkastélyban szállásolják el. *November 23-án* indulás hajnalban, érkezés délben *Tymowa-ba*. A zászlóalj Gruber ezredes csoportja keretében a falutól keletre a magaslatokon állást foglal, Karl százados a 2. századdal délen lezárja az erdős hegyeken átvezető utat. Két tábori őrsöt állít fel a Spilówka 516 magassági pont hegytetőn.

A főparancsnokság a szembenálló óriási túlerő ismeretében ugyanis féltette a XI. hadtestet és elrendelte, hogy ne tegye ki magát reánézve végzetes csapásnak, hanem engedjen idejekorán a nyomásnak. A hadtest nem is erőltette már a hiábavaló támadást, de egyelőre állásait megtartotta. *November 23-án* az ellenség azonban megtámadta a 11. hadosztályt és visszavonulásra kényszerítette. Így azután a 30. hadosztály is parancsot kapott állásának feladására.

Az oroszok estére egészen közel értek a Gruber-csoporthoz, zászlóaljunk azonban már megkapta a parancsot és kiadta az intézkedést a visszavonulásra. Ez rendben meg is történt. Csak a Karl-századnál az egyik tábori őrs Purth tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt nem kapta meg a parancsot és ott maradt a Spilówka hegytetőn. Három emberét küldte Purth összeköttetésre a zászlóaljhoz. Egyik sem tért vissza. Mindezek dacára az egyszer kapott parancsot továbbra is teljesítve; ahogyan később megtudtuk, még két napig — csodálatosképpen háborítatlanul — maradt a nevezett magaslaton, amikor orosz lovasság reábukkant és rövid harc után sebesülten, embereivel együtt foglyul ejtette.

A hadtest a 11. hadosztállyal Bochnia körül, a 30. hadosztállyal Muchówka—Wysznic Nw. között foglalt állást. A zászlóalj a legszélső déli szárnyra, *Muchowka-ra* került, ahová *november 24-én* délben érkezett. Este megszállta a Bochnia—Muchówka közötti úttól keletre fekvő előkészített állást. Tőle déli-e Rzegocina-nál a 10. lovas hadosztály biztosított.

Időközben a főparancsnokság feladta a hiábavaló támadást Krakkótól északra és keletre és elhatározta, hogy a 4. hadsereget kivonja az arcvonalból és dél felé eltolja. Ujabb támadást tervezett a Visztulától délre a Krakkó felé előnyomuló 3. orosz hadsereg szabad déli szárnya ellen. A XI. hadtestet újból a 4. hadseregnek

rendelték alá. Ez a hadseregparancsnokság csapatainak biztosított eltolása érdekében nem engedte a XI. hadtest ellenállás nélküli visszavonulását és utasította, hogy csak komoly nyomásnak engedjen. Ez az intézkedés végzetes lett zászlóaljunk részére. A hadtest csapatai kivétel nélkül rutének voltak. Ezeknek harci értéke már a háború kitörésekor jóval a közepesen alul állott. Ehhez hozzájárult az éveken át kifejtett orosz propaganda, úgyhogy ezeknek a csapatoknak ellenállóképessége a nehéz és szerencsétlen harcokban beállott veszteségek folytán a minimumra szállott le.

Így történt, hogy már 25-ére virradó éjjel a dandárhoz jelentés érkezett, hogy a 24. vadászzászlóaljtól északra a szomszéd csapatnál oroszok nyomultak be az állásba. Gerő alezredes Szobcsák fővadászt küldte egy 4 főnyi járőrrel a helyzet megállapítására és felderítésére. Szobcsák 2 órakerésztben indult és tényleg megállapította, hogy az egyik északra eső támpontot már oroszok tartották megszállva. Ezzel tulajdonképpen már be is fejezte volna feladatát, mert a szomszéd parancsnoksággal is felvette az összeköttetést. Szobcsák azonban ezzel nem elégedett meg. Ámbár csak 4 embere van, rajtaüt az oroszokon és a sötétben kiveri őket az állásból. Nem is volt több, mint 20 ember, egy erős járőr, melynek a megszálló csapat lezüllött legénysége ellenállás nélkül engedett. Szobcsák azután még gondoskodott az újbóli megszállásról és visszatért a zászlóaljhoz. (Arany vitézségi érem.)

A zászlóalj reggeltől kezdve szorgalmasan dolgozott a reábizott állás kimélyítésén és megerősítésén. Rimóczy zászlóoszt szakaszával kirendelik két ágyú mellé mint lövegfedezetet. Alig kezdi meg a lövegszakasz a működését, már erőteljesen jelentkezik az orosz tüzéség és sikeresen keresi és találja meg a látszólag nem jól álló üteget. Ennek lövetésénél Rimóczy szakasza veszteséget szenved, majdnem az utolsó emberig mindenki megsebesül, Rimóczy maga is, úgyhogy a szakaszt egy mással kell felváltani.

Délfelé jelentkeznek a jobbszárny előtt az első orosz gyalogosok, nagyobb csoportok, melyek azonban saját tűzünkben megfordulnak. Egy óra múlva a bal-szárnyal szemben, ahol erdő fedezte eddigi előnyomulásukat, orosz raj vonal jön előre. A zászlóalj ennek a része megnyitja a tüzet, mire az oroszok kettésével foly-

tatják az előreszökellést. Gyorsan sötétedni kezd. A zászlóalj beszünteti a tüzet, mert a távolság aránylag nagy és a lőszerrel takarékoskodni kell. De mindenki feszülten várja a történeendőket.

Apró fénypontok villannak fel a bokrok és fák között. Jönnek az oroszok sűrű vonalakban, kézilámpásokkal. Nálunk a rajvonalba mélységes csend. Mindenki készen áll. A fáradt és álmos legénységet csendes avizókkal kell ébren tartani. Az orosz sűrű vonalak mindinkább közelednek. Most egyszerre a saját jobbszárnyon mozgás. Ott van Morawek István főhadnagy géppuskáival — meglepően megnyitja a tüzet bele a sötétbe. Az oroszoknál harsány vezényszavak, rohamkiabálás és előre hömpölyög a tömeg. De megtorpan. Végig a vadászok raj vonalán száz és száz puska okádja feléje közvetlen közelből gyilkos tüzet. Sebesültek ordítása, káromkodások, azután pillanatok alatt összeomlik a roham és rendetlenül özönlik vissza az orosz tömeg. Beck hadnagy megy utánuk járőrrel és megállapítja, hogy az ellenség 400 lépésre ment vissza. Az előterep tele hullákkal.

Már ebben az időpontban veszélyes volt a zászlóalj helyzete, mert november 25-ike folyamán orosz lovasság gyalogsággal megtámadta a déli szárnyat biztosító 10. lovas hadosztályunkat Rzegocin-nél és azt Trciana-ra vetette vissza. Így a zászlóalj jobbszárnya már a levegőben lógott és be volt keríthető.

Hajnalban a helyzet tarthatatlanná vált, mert all. hadosztályt Bochnia-nál az oroszok meglepő támadással áttörték és visszavonulásra kényszerítették. Ott 10 ágyú is elveszett, annyira gyorsan zajlott le az ütközet, így a 30. hadosztály mindkét szárnya veszélyeztetve volt.

A hadtestparancsnok 9 órakor kiadta a visszavonulási parancsot. Erről és a többi veszélyes körülményről azonban zászlóaljunk mitsem tudott.

Felvirradt *november 26-ika*. A zászlóalj 3 századdal és a géppuskákkal állott tűzvonalba, a 2. század tartalék Muchówka falunál. A zászlóaljparancsnokság egy egyedülálló tanyai házban. Mihelyt kivilágosodott, látható lett, hogy az oroszok az 1. század előtt lövészárkokat ástak, közvetlen az állás előtt. Zalay százados haladéktalanul cselekedett. Az állásból kitörve, oldalba fogta az előremérészkedett oroszokat és kiverte

őket onnan. Az ellenség az erdőszegélyig futott vissza. De megkezdődik az orosz ágyúzás. Gránátokkal verik vadászaink állását. Saját tüzérség sehol sem jelentkezik. Már visszamenőfélben volt. A mieink pedig azt mondták: a rossz utak miatt nem tud előre jönni.

Gyönyörű, verőfényes nap van. Az oroszok mindenki szemeláttára ágyúkat vontatnak fel egy magaslatra. Nem lehet ennek jó vége! Tüzérség nélkül a nagy orosz túlerőnek nem lehet ellenállani.

Megkezdődött a gyalogsági tűzharc is, de a szembenálló oroszok egyelőre nem mozdulnak. Annál riasztóbb hír fut végig a raj vonalon: a bal északi szomszéd csapatok, a 30. vadászászlóalj és a 80. gyalogezred elhagyták állásaikat és visszavonulnak. Az oroszok már behatoltak az állásukba.

Jön is már az oldalazó és háttámadás észak felől! 11 órakor jön a dandár telefonparancsa a visszavonulásra, de merre? Mindkét oldalon már itt az ellenség, északról már hátba támad. Hátul ég a falu. Arra a szomszéd csapatok sebesültjei vánszorognak. Egy gránát vágódik a zászlóaljparancsnokság házába. Kirohanak onnan és egy híd alatt keresnek fedezéket. A mozgókonyhák is tűzben állanak. Ott két szakács esik el gránáttalálattól.

Az 1. század részei az országút bevágásába ugranak és a falu felé futnak. Ott nagy a riadalom. Szabadjára eresztett tehenek futkosnak ijedten, menekülő lakosság rémülten szalad hátra, ki a tűzkörzetből! Vetsey tartalékos hadnagy szakaszával körülbelül 2 kilométerre állott a falutól. Az oroszok elől ő is a falu felé vonul. Ott vadászaink egy töredéke védekezik. Nagy hadnagy maga köré gyűjt egy csomó menekültet és a faluban harcolók segítségére siet. Odébb Sigmund hadnagy jön vagy 20 emberrel, kocsit szereznek, hogy a súlyos sebesülteket hátra szállítsák. Schwarcz fővadász arcát gránát roncsolja szét. Szobcsák fővadász siet kedves bajtársa segítségére. Kicipelik a tűzvonalból, a faluba érkeve pedig megállanak. Szobcsák embereivel felveszi a harcot a szorongató ellenséggel és addig tartja sakkban, amíg egy szekeret kerítenek, amelyre Schwarczot felrakhatják. Csak azután megy vissza ő is.

Karl százados látva a veszélyt, már elindul a tartalékkal a küzdők segítségére, amikor Gerő alezredes megállítja. Itt már nem lehet segíteni! Mindenfelé el-

lenség óriási számban. A zászlóalj zömét több orosz zászlóalj fogja közre. Két ezredre becsülik. Ezeken már semmiféle vitézséggel az utolsó vadászszázad sem segíthet. Tehát vissza. A falun túl van egy szakadék. Oda kap irányt minden menekülő.

A harctéren pedig beteljesült a zászlóalj sorsa. A harc még tart egy ideig, míg az orosz túlerő lefegyverzi a körömszakadtáig védekező vadászokat. De egyre tíz orosz jut. Mindnyájukat leteperik. Itt kerül fogásba Morawek István főhadnagy géppuskáival együtt, továbbá Gerő Tibor tartalékos hadnagy és Houska hadnagy három század maradványaival.

A faú mögötti szakadékban a zászlóalj elmenekült része gyülekezett. Gerő alezredes megindul hátrafelé a Rába irányában. 140 embere van. Kozákok üldözik őket, de hiába. Összelövik őket. Még foglyok is maradnak a vadászok kezén. Fáradtan, éhesen, feldúlt idegekkel menetel a megfogyott csapat, elmaradnak az üldözők. Csend mindenfelé. Éjfél felé egy majort érnek el, mely szabályos négyszögben fallal van körülkerítve. Az emberek már alig állanak a lábukon. Mindenáron pihenni kell. Az alezredes — okulva a múlt tapasztalatain — összefogatja a major lakosságát és egy magtárba zárátja, nehogy árulók lehessenek. A kapuk elé őrköt állít és Elek hadnagyot járőrbe küldi a közeli környék felderítésére. A zászlóalj lepihen.

De csak rövid időre. Két óra múlva Elek visszajön azzal, hogy a major mindkét oldalán, vele egymagasságban oroszok vannak. A zászlóaljnak nincs maradása egy pillanatra sem, különben késő és elvágják visszavonulási útját. Az alezredes felriasztja a legénységet és elindul vele. Magával hurcolja a major egész lakosságát, nekik kell megmutatni az utat a völgybe a Rábán átvezető kőhídhöz, melyet a dandár visszavonulási parancsában megjelölt.

Hajnali négy órakor, *november 27-én* tényleg eléri a megnevezett hidat. Ott egy utászcsoporthoz áll egy hadnagy parancsnoksága alatt már előző este óta. Gruber ezredes személyesen utasította, hogy reggel 3 óráig várjon a hátvéd, a 24. vadász zászlóalj átvonulására, azután robbantsa fel a hidat. Ha addigra nem jön, minden bizonnyal elveszetteknek tekinthető. A hadnagy azonban tovább is várt, bizott abban, hogy a vadászok mégis csak visszatalálnak. Szerencse volt, hogy

a zászlóalj még idejében elindult a majorból, különben az innenső parton reked.

Mihelyt átértek a folyón, a szép kőhíd a levegőbe röpült. Reggel volt, amikor a zászlóalj *Dobczyce-ben* szálláshoz jutott. Bőséges alvás után az alezredes szemlét tartott. Bizony még fogyott is az amúgy is csekély állomány. Több könnyen sebesült helyén maradt, de most a sebláz következtében kórházba kellett szállítani őket. Így távozik Nagy tartalékos hadnagy és Pászthory főhadnagy — ez tüdőgyulladással.

Két csonka század alakul a maradékból. Ezekkel vonul be Gerő alezredes Peim-be, a dandár székhelyére. Gruber ezredes elérzékenyülve megöleli a parancsnokot és szomorúan mondja: „Bizony kevesen maradtunk.”

A zászlóalj Muchowka-nál megállapíthatóan 39 halottat veszített. Az első és részben a második nap harcainak sebesültjei még hátra kerültek. A századállományok már az ütközet előtt is gyengék voltak. A harc téren körülbelül 300 ember maradhatott. Mennyi ezek közül a halott és sebesült, azt nem lehetett már megállapítani.

A Lapanow—Limanowa-i csata, üldözés és orosz ellen-támadás.

Amikor a főparancsnokság a krakkói harcok kilátástalanságáról meggyőződött, nem adta fel az aktív küzdelmet, nem szándékozott passzív védelemre szorítkozni, hanem újabb támadási lehetőséget keresett. Ez a lehetőség már a nevezett harcok folyamán mutatkozott, amikor nyilvánvaló lett az orosz 3. és 8. hadsereg egymástól való mind nagyobb eltávolodása. Utóbbi a Kárpátokban harcolt, előbbi Krakkó felé nyomult előre a Visztula déli partján. A kettő közötti hézag már többnapos menetet tett ki és csak lovasseregek által volt biztosítva.

Ebbe a részbe akart a főparancsnokság előretörni, hogy az orosz 3. hadsereg déli szárnyát átkarolóan megtámadja. A támadó csoportot a Krakkótól északra harcoló 4. hadsereg 3 hadosztálya és egy német hadosztály alkotta. Ezeknek az erőknek eltolását Krakkó vára biztosította, továbbszállításuk vasúton, részben gyalogmenetben történt Jordanów—Mszana területre. A támadásnak Lapanów—Bochnia iránnyal december 3-án kellett megindulnia. Időközben meg kellett erősíteni a Krakkótól délre a Rába folyó mögé visszament erőket, mert ezek, főleg a XI. hadtest már nem tudott az ellenséges nyomásnak ellenállani. Krakkótól délre, Siepraw—Lubien vonalban állás volt előkészítve. A 30. hadosztály a Kamienik 782. háromszögelési pont hegy körül került állásba. Zászlóaljunk egyelőre Piem-ben pihent és rendbehozta magát.

Nagy baj volt, hogy a tervezett támadást olyan erők hajtották végre, melyek a krakkói harcokban erősen igénybe voltak véve. Így a támadó csoport 3 osztrák-magyar hadosztálya csak annyi puskát vethetett együttvéve a harcba, mint az egy teljes létszámmal érkező német hadosztály.

Zászlóaljunk sem kapott kiegészítést a pihenő nap-

jai alatt és két kis századával, géppuskák nélkül a harcokban nem is juthatott döntő szerephez, de azért kivette a maga részét.

November 30-án két járőr, Herendy és Sigmund, megy előre a hegyekbe a Salane-majorhoz és tovább a gerince utat szemrevételezni és tájékozódni.

December 2-án Gerő alezredes egy gyakorlat keretében megint kezébe veszi a zászlóalját.

December 3-án hajnali 5 óra 30 perckor indulás Salane-re. Gyönyörű téli nap van, havas fenyveseken keresztül vezet az út felfelé. Gerő alezredesnek feladata, hogy a hadosztály déli szárnyán egy az oroszok által erősen megszállott és megerősített kúpot foglaljon el. A felső erdő szegélyén ott feküdt már harckészen két Landwehr-zászlóalj, melyek Gerőnek voltak alárendelve. Ezek a zászlóaljak látszólag már a támadó csoport 13. Landwehr-hadosztályához tartoztak. A támadó csoport előnyomulását a Mszana dőlna—Tymbark vonalból már 3-án megkezdte és az első napoi lényegesen tért nyert, mert szemben csak orosz lovaság tanúsított ideiglenes ellenállást. Így a 13. Landwehr-hadosztály balszárnya már a 30. hadosztályhoz csatlakozhatott. Itt azonban nem lovasságról, hanem gyalogságról és tüzérségről volt szó.

Gerő áttekintette a helyzetet és kilátástalannak látta a támadást.

Az erdőszegély felett emelkedett a csupasz hegyorom, az előnyomulásnak a teljesen fedetlen és meredek oldalban kellett volna előretörnnie. Tüzérségi támogatás egyelőre nem állott rendelkezésre. Az ellenség viszont jól fedezve és háromszoros drótkakadály által biztosítva, állítólag tüzérséggel megerősített több zászlóaljjal tartotta megszállva állását.

Gerő ezért nem akarta hiába kockáztatni embereinek életét és elsősorban tüzérségi támogatást kért. A támadást pedig saját felelősségére másnapra halasztotta. Zászlóaljunkat hátra vezette és fedél alatt elszállásolta. Kétségtelen, hogy ezáltal a reá háramló feladatot önkényesen nem teljesítette, amiért később felelősségre is vonták, de végeredményben a helyben levő harccsoportparancsnok az, aki a harc helyzetet igazán helyesen tudja megítélni. Igaz, hogy intézkedése által időt veszített, de kétségtelen, hogy emberei feláldozásával sem érte volna el a hegykúpot és így végeredményben

csak felesleges veszteségeket került el. A későbbi vizsgálat természetesen igazolta várakozó álláspontját.

December 4-én, amikor a támadás tüzérségi támogatással megindulhatott volna, erre már nem került sor, mert az ellenség a sötétség leple alatt visszavonult. A fenyegető hegyorom kardcsapás nélkül került a kezünkbe.

Innen már északi, majd északkeleti irányban kell a zászlóaljnak előnyomulni. Még aznapi cél Lipnik község. A község előtt a vadászok beássák magukat. A község erősen meg van szállva. Erős olvadás az egész terepet egy lucsokká teszi. Ebben a helyzetben a vadászok felveszik balra az összeköttetést a 30. hadosztály szomszéd csapatával, a 30-as vadászokkal. Gerő újból csoportparancsnok. A kis zászlóaljat Zalay százados vezeti. A helyzet változatlan marad még másnap is, *december 5-én*.

Délután parancs érkezik a támadásra. Ezt éjfélkor a sötétség leple alatt hajtják végre. A két század felfejlődik és a holdvilágos éjszakában megindul. De harcra itt sem kerül sor. Az oroszok már csak egy utóvédet hagytak vissza, mely a harcot nem vette fel, hanem idejekorán kerekelt oldott. A zászlóalj az elfoglalt orosz állásban éj jelezett.

December 6-án a nagy támadás már igen erős orosz ellenállásba ütközött. Az oroszok szabad déli szárnyukat most már visszahajlították derékszög alatt Dobczyce—Lapanow vonalba és különösen utóbbi hely körül védekeztek legszívósabban. A zászlóalj ezen a napon délelőtt Lipnik-ben gyülekezett, azután a dandár keretében folytatta előnyomulását észak felé. Délután Stadniki-re irányítják, a Rába partján fekvő falu felé. Estefelé ér a zászlóalj a faluhoz és előtte beassa magát.

December 7-én erősen kitartó balszárnya védelme alatt, az ellenség közepét és jobbszárnyát is visszavette és a Visztula északi partjáról lényeges erőket vont délre a szorongatott 3. hadseregének megsegítésére, így, amíg nagy támadó csoportunk csak lényegtelen tényerést tudott elérni, addig az arcban állott erők előrelendültek. Az orosz arcvonal kiegyenesedett, sőt a szélső jobbszárnyon harcoló német hadosztály az erős ellenséges nyomással szemben már jobbszárnyát kénytelen volt visszahajlítani. De ezenfelül az oroszok a Kárpátokban harcoló 8. hadseregükből egy hadtestet

Neu Sandezen keresztül Limanowa felé irányítottak, tehát támadó csoportunk oldalába és hátába. Főparancsnokságunk azonban a harchelyzetet ezen az oldalon nagy figyelemmel kísérte és idejekorán gondoskodott további erők Mszanadolna—Tymbark vidékén való gyülekezéséről.

Ezen mozdulatok keretében zászlóaljunk december 7-én tehát már üresen találta az előző napon még megszállott Stadniki-† Járőröket küldött ki és az egyiknek jelentése alapján egy századdal Falowice felé tört előre, ahol az sok foglyot ejtett. Egy másik járőr, Vetsey hadnagy az erdőből hozott 30 foglyot. A zászlóalj a falu iskolájában gyülekezett és délután a délre fekvő Gruszów-ba menetelt.

A nagy arcvonal közepén ugyanis most összeszortultak az erők, a XI. hadtestet, a 30. és fél 11. hadosztályt, sőt a 13. Landwehr-hadosztályt is kivonták az arcvonaltól és előbbit a szomszédos XIV. hadtest mögött, Lapanow felé irányítják, hogy ott a német 47. tartalék hadosztályt támogassa. Az egész arcvonal most északkeleti irányban felkanyarodik.

Eszerint zászlóaljunk is *december 8-án* tovább menetel Lapanów-ba, majd pihenés után a közeli Glinik házcsoportba. Útközben meglepően ágyútűzbe kerül, ami némi veszteséget okozott.

A következő napokon zászlóaljunk egy egészen; kis, alig pár kilométernyi körzetben mozgott. Ekkor indultak meg a nagy orosz ellentámadások úgy a közepén, Lapanów körül és északabbra, mint a déli jobbszárnyon, Limanowa tájékán. A közepén ez az ellentámadás visszacsapást is okozott és a XI. és XIV. hadtesteket egy-két kilométerre vissza is nyomta.

Zászlóaljunkat *december 9-én* támadásra rendelték egy orosz utóvéd ellen egy magaslatra. A támadás rövid harc után sikerül, az utó védet szétszórják. A zászlóalj a közelben éj jelezik. Tartaléka azonban harcközben eltévedt és szintén harcba keveredett.

December 10-én a zászlóaljat visszarendelik *Ubzez*-be, közvetlen Lapanów-tól délre. A zászlóalj azonban valahogyan eltéved, szántásokon és mezőkön, patakokon át menetel este 21 óráig és ekkor egy völgyet lezárva, tábort üt.

Csak *december 11-én* délelőtt éri el *Ubzez*-t, ahol megtalálja elveszett tartalékát és a vonatot. Még aznap

hátrább irányítják *Zbydniów-ba*, ahova estefelé érkezik a zászlóalj.

Ezen a napon dőlt el végérvényesen a győzelmes Limanowa — Lapanów-i csata Limanowa-nál. Ettől kezdve az oroszok fokozatosan az egész vonalon visszamentek, eleinte csak az átkarolt déli szárnyukon, de idővel még a Kárpátokból is. A XI. hadtest előtt ez a hátramenet egészen a Dunajec folyóig vezetett.

December 12-én zászlóaljunk, mint hadosztály-tartalék, még árkokat ás, hátsó állásban, esetleges orosz áttörés felfogására. Ezen a napon 200 főnyi kiegészítő osztag érkezik hazulról. Ezzel újra 3 század alakul.

December 13-ka is nyugodtan telik el. Délután a zászlóalj helyét egy 58-as zászlóalj foglalja el. A zászlóalj *Brzezowa-ha*, Lapanów mellett menetel és oda 22 órakerkezik, ahol házakban szállásolják el.

Ámbár délen minden előremozgásban van, zászlóaljunk részére a nyugalom még *december 14-én* is tart, amennyiben mint dandártartalék helyben marad.

Csak *december 15-én* kezdődik az előnyomulás, de most már erős tempóban. Délután 14 órakerkezik riasztják fel a zászlóaljat, felvonul egy Lesznycától nyugatra eső magaslatra és ott biztosítja a dandár északkeleti irányban való előretörését. Harcra most nem kerül a sor. Csak menetelni kell. Még éjjel vonul át zászlóaljunk katasztrófájának színhelyén, Muchówka-n és Polom-ban éj jelezik.

December 16-án hosszú menet Brzesko-n keresztül *Przyborów-ba*, ahol a zászlóaljat megint házakban szállásolják el. A derék lengyel gazdák minden jóval vendégelik meg embereinket.

December 17-én menet Borzecin-en át *Curylo* házcsoportba a Wassertal-féle dandár támogatására. Ütközben eső, néha zápor esik. Mindenütt elmúlt harcok nyomai látszanak, a mezőkön gránátölcsérek, az utak mentén leégett és rombalőtt házak. Estefelé a zászlóalj előrevonul Zabawa-tól délre a Dunajec felé és a mocsaras talajon beássa magát.

December 18-án két század a *Dunajec töltéséig* nyomul előre, ahol a túlsó partról puskatűz fogadja őket. A zászlóalj a parton berendezkedik és álló tűzharcot vív az ellenséggel. Itt esik el Batthiányi kadét fej lövéssel. Estére már mindenki éhes, de konyha nem jöhet előre. Víz sincs. Nappal az oroszok miatt nem

lehetett mozdulni. Csak estére volt lehetséges vízhor-dókat elküldeni. A legénység konzervet kap.

December 19-én élénk tüzelés folyik, délután 18 órakor osztrák népfelkelő zászlóalj váltja fel zászlóalj-junkat. A mozgolódást észreveszik az oroszok és élénk tűzbe kezdenek, úgyhogy zászlóaljunk csak nagy kerü-lővel képes *Zabawa-ba* bejutni. Itt az összelőtt temp-lom körüli házakban szállásolják el mint hadosztály-tartalékokat.

December 20-ikán délfelé az oroszok tüzérséggel meglepően rajtaütnek *Zabawa-n*. Az erős tűzben egy gránát belevág a templomba, egy másik éppen abba a házba, ahol Rabi ezredes, a 80. gyalogezred és egyben a dandár parancsnoka kihallgatást tartott. A ház össze-omlik. Rabi ezredes halálosan megsebesül, súlyos se-bet kap vezérkari tisztje is. Ugyancsak lábán sebesül gránátszilánktól Hefty zászlós, a véletlenül éppen ott tartózkodó 24. vadász élelmező tiszt.

Újból változik a nagy helyzet. Az oroszok nagy visszavonulásuk közben állandóan további erősítéseket vontak le a Visztula északi partjáról és velük egyelőre arcvonaluk ellenállóképességét növelték, majd teljesen megálltak. Így a Dunajechez érve az osztrák-magyar ül-dőzés megakad. A Dunajec jobbpartján az előnyomulás a 3. hadseregnél ugyan még tartott, de már csak lépés-ről lépésre tudott a mindinkább fokozódó ellenállás-sal szemben tért nyerni. Ez a kárpáti harcokban amúgyis megviselt hadsereg most széles arcvonalon előnyomulva, erősítések nélkül alig rendelkezett már a szükséges átütőerővel. Támadása december 20-ika után teljesen elakad, majd amidőn az oroszok eleinte egy cseh hadosztállyal szemben, majd az egész vonalon el-lentámadásba mennek át, kénytelen tényereségét fel-adni és az év utolsó napjain fokozatosan egészen a Kár-pátok gerincére visszamenni. A 3. hadsereg megsegíté-sére már $3\frac{1}{2}$ hadosztály és a lengyel légió került a 4. hadseregből a Dunajec keleti partjára. Most a XI. had-test következett.

December 20-ikán 23 órakor érkezik a parancs zászlóaljunkhoz, hogy a hadtest kiválik eddigi beosztá-sából és délfelé menetel. Zászlóaljunk még az éj folya-mán útrakel és *december 21-én*, reggel 4 órakor érke-zik *Borzecin-be*. Továbbmenet 13 órakor és este 20 órakor eléri a zászlóalj *Porabka Morewka-ť*

December 22-én a 60. dandár átkel a Dunajecen Melszyn-nél. Miután a híd még nem volt helyreállítva, a zászlóaljat is utászok szállították a túlsó partra pontonokbani. A konyháknak a híd elkészültére kellett volna várni. A vonatparancsnok, Zimmer kadét azonban megunja a várakozást, a lovakkal átgázol és a konyhakocsikat kötélén vontatja át a vizén. Zakliczyn előtt találkozik a dandárparancsnokkal, aki elsodálkodik és megdicséri a kadétot. A zászlóalj *Siemiechów-ba*. menetel, ahol egy gyárhelyiségben szállásolják el. A Zalay-század Lichwin felé előőrsöket állít.

December 23-án menet Chojnik-ba, majd onnan Gromnik-ba.

A helyzet itt a Dunajec—Biala közben és Tuchów körül igen válságos volt. A fölényes számú ellenség erősen támadott, főleg a Lowczów melletti Biala-kanyar és a Dunajec között álló Schmidt altábornagy csoportját (3 gyalogezred, tüzérséggel). A XI. hadtestnek az lett volna a feladata, hogy ha az oroszok a Schmidt-csoport balszárnyát visszaszorítják, Chojnik—Gromnik felől északnyugati irányban az ellenséget oldalba támadja. Ennek előfeltétele a jobbra csatlakozó csapatok szilárd kitartása lett volna. Ez a 38. honvéd hadosztály volt, vagyis jobban mondva, az ehhez beosztott osztrák népfelkelő zászlóaljknak Biala menti állása. Csakhogy ez is olyan ingadozó arcvonalrész volt, hogy végül a tervezett támadás helyett, melyre a 60. dandár egyedül amúgysem volt képes, abbamaradt és helyette csak a már benyomott arcvonal megerősítése történt meg.

December 24-én 1 órakor éjjel zászlóaljunk parancsot kap, hogy észak felé, *Meszna szlachecka-ba*. menetteljen. Ide 4 órakor érkezik és mint hadosztály tartalék pihen. A létszám ekkor már újra erősen leapadt, a zászlóaljnak megint csak két kis százada van, Karl és Adleff századosok parancsnoksága alatt. Géppuska még mindig nincs.

A Meszna szlachecka-i ütközet december 24-én.

4 órai pihenő után a zászlóalj kivonul a Meszna szlachecka északi sarkától körülbelül 2 kilométerre nyugatra eső útkeresztezéshez, ahol a 30. vadászzászlóalj-

jal Gerő parancsnoksága alatt mint hadosztály tartalék foglal állást.

A tervezett támadás most mégis megindul, nagyjában a Lowczow—Siemiechow-i útvonaltól nyugatra. A XI. hadtest 2 dandára hajtja végre a már mélyen dél felé előretört oroszok oldalába, de a kimerült, átázott csapatok siralmas létszámukkal csak éppen hogy meg tudják állítani az oroszok további térnyerését. A jobbszárnyon harcol zászlóaljunk álláspontjától körülbelül Lowczówek irányában a 60. dandár. Gerő alezredesnek még a délelőtt folyamán a 30. vadászzászlóaljat, mint erősítést, előre kell küldenie. Azonkívül egy félszázadot a saját vadászaiból le kellett adnia mint lövegfedezetet.

A megmaradt másfél század a keresztezésnél egy árokban hevert fedezésben. Már délután volt. A legénység lerakta a hátizsákokat és aránylag zavartalanul pihent. Gerő alezredes Adleff századossal jobbra, Lowczów irányában előrement, ahol a saját dandártól jobbra a lengyel légió foglalt állást. Ez a légió, alig egy párszáz ember, Pilsudsky parancsnoksága alatt előző nap 45 kilométeres menet után bevetve, utolsó erejével visszavetette az előnyomult oroszokat, de most nemcsak kimerült, hanem löszere is már csak nagyon kevés volt. Azért tartotta állását. Gerő a löszerpótlásra hozzá intézett kérést kénytelen volt megtagadni, otléte közben megfigyelt egy orosz támadást, melyet a lengyelek visszavertek. Megnyugodva tért vissza a zászlóaljhoz. Ütközben Meszna szlachecka felé tekintett és nagyon kellemetlenül meglepetve látta, hogy a 38. honvéd hadosztály balszárnyán bevetett osztrák népfelkelők Biala menti állásaikat elhagyva, állandó visszavonulásban vannak és már Meszna szlachecka-n áthaladnak déli irányban.

Gerő azonnal tisztában volt a helyzet veszélyes voltával. A visszavonulás szabaddá tette az utat a XI. hadtest csapatainak oldalába és hátába és ugyancsak komolyan veszélyeztette a 38. honvéd hadosztály vitézül harcoló csapatainak balszárnyát. Inkább az előbbi veszélyre gondolva, Gerő egy pillanatig sem tétovázik, futva teszi meg az utat a zászlóaljhoz, felriasztja és máris továbbsiet a veszélyeztetett szakasz felé, délkeleti irányban. Adleff százados vele van, emberei csak hirtelen magukhoz ragadják fegyvereiket és felszere-

lésüket és vadul rohannak a megadott irányban. Egy dombhajlás fedezi őket az ellenség felé. Útközben veszik fel a hátizsákot. Karl százados embereivel már felszerelve követi őket, egyben mint tartalék. Vajmi kevesen vannak — de ez nem határoz.

Gerő alezredes eléri a veszélyes szakaszt. Balról a dombon még tart egynéhány vitéz honvéd egy géppuskával, egy századnak utolsó maradványa. Jobbról azonban a lezüllött népfelkelőket már senki sem tarthatja. Egy tiszt parancsokat kiált, de senki sem hallgat rá. Gerő még szöváltásba keveredik vele a csúfos futás miatt, amikor észreveszi, hogy egy tábornok, a szerencsétlen népfelkelő dandár parancsnoka áll előtte. De nincsen idő sok kimagyarázkodásra. Az események percek alatt peregnek le. Az oroszok rajvonala alig 80 lépésre van a honvédektől, láthatóan rohamra készülnek. Egyes honvédek visszazálingóznak, de Gerő és Adleff visszakényszerítik őket. Beérkezik Adleff százada, egy futamban kifejlődik jobbra a honvédektől és élénk tűzbe kezd a meglepett oroszokra. Ezek megtorpannak és élénk, de rövid tűzharc kezdődik. Itt van már Karl százada is. A dombhát mögött még jobbra tolódik, balra felfejlődik, ki a peremre, ott egy gyors és rövid tűzrajtaütés, azután felharsan a vezényszó a rohamra és felzúg a hajrá, nekimennek az oroszoknak és kemény kézitusában verekednek. A harc nem tart sokáig, az oroszok feladják az ellenállást és futva menekülnek észak felé. 98 ember megadja magát. Vége a rövid, győzelmes ütközetnek, csak Szobcsak fővadász, aki az izgalomtól idegrohamot kapott, vagdalkozik tovább. Erőszakkal kell lefogni és amikor megnyugszik, egy szénakazalba fektetik pihenni.

Időközben már teljesen besötétedett, az oroszokat járőrök követik, melyek megállapítják, hogy az ellenség messzire ment vissza, tényleg egészen a Biala-ig. A zászlóalj a népfelkelők elhagyott állásában rendezkedik be.

Ez az ütközet, melynek hordereje a nagy helyzetet is lényegesen befolyásolhatta volna és mely Gerő alezredes és kis zászlóalja egyik öntevékeny és fényes haditette, sajnos, teljesen elkerülte az előjárók figyelmét. Kaiser altábornagy hadosztályparancsnok még látta a népfelkelők visszavonulását, de a vadászok elmentemadását már eltakarta a leszálló sötétség. Gerő-

nek telefonja viszont nem volt helyben, hanem két kilométerre régi álláspontján. Így nem is tehetett gyorsan jelentést. Szurmay altábornagy, a jobb szomszéd hadtest parancsnoka csak a népfelkelők jelentéséből értesült azok visszavonulásáról és az arcvonal látszólagos áttöréséről. Így mindkét parancsnok, további tartalékok hiányában és mert az orosz az egész vonalon szorongatta a mieinket, nem tartotta lehetségesnek a kitartást az eddigi vonalban és elrendelte a visszavonulást egy hátrább fekvő állásba. Csak másnap reggel derült ki, hogy az ellenség messze lemaradt és csak később követte csapatainkat.

Ez volt a 24-es vadászok első karácsony estéje a harctéren!

Évvégi harcok. A helyzet állandósul. Állásharc 1915

májusig.

Késő este parancs érkezik a dandártól: a csapatok új állást foglalnak, a zászlóalj mint hadosztálytartalék, Lichwin-re kerül. A zászlóalj gyülekezik és megindul hátrafelé. Szobcsákot otthelyezik a szénakazal tövében. Útközben újabb rendelkezéssel Gerő alezredesnek azonnal át kell vennie az 55. gyalogezred parancsnokságát. A zászlóalj parancsnokságot Karl százados veszi át. A zászlóalj éjfél után érkezik Lichwin-be. A mozgókonyhák háromnapi távollét után, reggel 4 órakor megérkeznek.

December 25-ike, karácsony első ünnepe nyugodtan telt el. A zászlóalj a falu mellett táborozott, mint hadosztálytartalék, de a csendet semmi sem zavarta. Az orosz láthatóan csak lassan tapogatódzott előre, va* dászaink a szent estén alapos leckében részesítették és a sötétségben valószínűleg sokkal nagyobb benyomást tett nekik a kis csapat lendületes rohama. Estére a zászlóalj szállásba kerül.

December 26-án 5 órakor felriasztás. A hadosztályt az oroszok megtámadták. Dél felé benyomták a balszárnyat. 14 órakor parancs jön egy hátrább fekvő állás megszállására. A zászlóaljnak Stadniczówka-tól délre a 331-es magaslatot kell megszállania.

Az osztrák-magyar erőknél ebben az időben nagy eltolások mentek végbe, de ezek már nem tudtak azon változtatni, hogy a 3. hadseregnek a Kárpátok gerincére kellett visszavonulnia. Hiszen nem volt ez csoda, amikor a létszámok már a csata kezdetén olyan silányak voltak. Újabb egyhónapos harcok után egy-egy hadosztály alig képviselt több erőt, mint egy gyalogezred. Lőszer is kevés volt, viszont az oroszok úgy emberi, mint anyagi tartalékkal a legkiadósabb mértékben rendelkeztek. A főparancsnokság, mely egy ideig a

Dunajec-től keletre harcoló erőket a 3. hadseregnek rendelte alá, most megváltoztatta ezt a beosztást és a Zaklyczintől egészen a Kárpátok lábáig küzdő csapatokat újból a 4. hadseregnek rendelte alá. A gyenge arcvonalrész éppen ez volt. Itt támadott az orosz a következő napokon is a legnagyobb eréllyel. Az év végével azonban az ellenség is kimerült és lassan állandó helyzet alakult ki, mely azután több hónapon át nem változott.

A zászlóalj felér a kijelölt 331-es magaslatra és megszállja azt. Jobbra Siedliska felé áll a 38. honvéd hadosztály egy ezrednyi különítménye. Oda nincsen közvetlen csatlakozás. Itt vonul be végre a Meszna szlachecka-nál felejtett Szobcsák.

December 27-én újra bevonul Gerő alezredes. Zuhog az eső és olyan sötét van, hogy alig lehet látni. Az oroszok gyenge támadást kísérelnek meg a zászlóalj ellen, de az első lövésekre visszahúzódnak. Nem látni, milyen messzire mennek, mert sűrű köd ereszkedik a tájékra. A helyzet igen kellemetlen.

16 órakor a honvédek irányából erős puskaropogás hallatszik. Ott az oroszok a ködöt kihasználva, nagy túlerővel rajtaütöttek a honvédeken és ezt a különítményt visszavetették Chojnik irányában. Gerő alezredes tartalékát, két szakaszt, Vetsey hadnagy parancsnoksága alatt azonnal elindítja a harc irányában. Alig menetel ez a két kis szakasz 400 lépést, már óriási túlerőbe ütközik. A ködben mingyárt közelharcra kerül a sor, melyben vadászaink kétségbeesett védekezés után menekülni kénytelenek. Elek hadnagyot tizedmagával leteperik és foglyul ejtik. Vetsey hátába kap egy golyót és szuronytól megsebesül.

De a zászlóaljat is erősen támadják. „Ne lőjetek” kiabálják az oroszok, tisztjeink viszont harsány vezényszóval buzdítják embereinket az ellenállásra. De mindhiába! A nyers túlerő érvényesül és a zászlóaljnak is tágítania kell. Nehéz élet-halál harc után egy mélyedésen át feljut a következő dombra és ott újból megállapodik. Itt 120 ember gyülekezik. A zászlóalj ezután folytatja a hátrálást Siemiechów keleti végének dombjaira, ahol állást foglal. A lövészárkot vadászaink fehér hóban ássák.

Szerencsére az oroszok csak lassan követhették zászlóaljunkat. Így csak *december 29-én* közelítik meg

annyira zászlóaljunk állását, hogy szórványos puskatűz keletkezik.

Támadásra azonban másnap sem kerül sor. *December 31-én* a zászlóaljat leváltják és kivonják az arcvonalból. Mint tartalék a siemiechówi majorba kerül, ahol megünneplik a Szilveszter-estét. Ideérkezett a nap folyamán br. Pászthory vezetésével az 5. menetszázad. Vele nemcsak a létszám, hanem a hangulat is emelkedik. Még két napig marad a zászlóalj a majorban. Egyelőre csak két század marad Karl és Pászthory parancsnoksága alatt.

Január 3-án a zászlóalj Chojnik előtt állásba kerül. Itt kapja meg Gerő alezredes ezredessé és egyben a 6. gyalogezred parancsnokává történt kinevezését. *Január 4-én* búcsúzik a zászlóaljtól, melynek az akadémiából hadnaggyá történt felavatása óta szakadatlanul tagja volt egy év kivételével, amikor törzstisztté lépett elő és a gyalogsághoz került. Onnan nevezték ki a zászlóalj élére parancsnoknak. Mint ilyen vezette zászlóalját a harctérre és az első csatákban és nehéz időkben. Magának és zászlóaljának soha el nem múló érdemeket szerzett, melyeket előljárók és a legfelsőbb hadúr teljes mértékben elismert. Nem csoda, hogy ennek a vitéz, nemeslelkű, izig-vérig katonának teste és lelke egybeforrott tisztjeivel és embereivel. A legidősebb vadászok is személyesen ismerték. Ha voltak talán olyanok, akik nem szerették kemény szigora miatt, mindnyájan kivétel nélkül vitézsége, szilárd jelleme és nyílt, egyenes volta előtt tisztelettel és nagybecsüléssel hajoltak meg. Amikor most egy élet után elvált csapattestétől, melyet családjának tekintett, nemcsak neki esett neheze a végleges búcsú, hanem tisztnek és legénységnek egyaránt.

A zászlóalj parancsnokságot ideiglenesen Karl százados vette át. Őt a századparancsnokságban Permyer főhadnagy helyettesítette.

Ezen a szakaszon és fel a Dunajec mentén, messze Orosz-Lengyelországban, az egész arcvonalon állandósult a harc, azaz állásharc keletkezett. Mindkét fél az utolsó harcokban elért vonalat műszakilag kiépítette és tökéletesítette, javította és kimélyítette. Napközben tűzharc folyt és hosszabb-rövidebb tartamú tüzérségi tűz, mely veszteséget is követelt, különösen az első időben, amíg a fedezékek csak látszatra nyújtottak bizton-

Ságot és alapjában véve inkább az időjárás, mint a nehéz-
lövegek ellen védelmezték vadászainkat. Később a
helyzet javult, amilyen mértékben az állás megerősö-
dött. Mindazonáltal zászlóaljunk négy hónapot egy
aranylag teljesen csendes arcvonalon töltött és ezalatt
teljesen összeszedhette magát, kipihenhette fáradozásait
és fokozatosan növelhette létszámát.

Nem úgy a Kárpátokban! Ott már január elejétől
fogva nehéz harcok dúltak. Főparancsnokságunk ide
helyezte a fősúlyt és ugyanúgy cselekedtek az oroszok
is — át akartak törni Magyarország felé. Elsősorbari
megerősítették nálunk a már igen gyenge 3. hadsereget,
hogy az orosz rohamnak ellent tudjon állani. Azután a
Galíciából kivont csapatokból, rendezkedésük és feltöl-
tésük után egy új 2. hadsereget alkottak, majd német
hadosztályokból megalakult a német déli hadsereg,
mindkettő a Kárpátok gerincétől délre vonult fel. Innen
főparancsnokságunk a 3. hadseregtől keletre fejlődött
egész arcvonalat, még pedig a 2. hadsereget, a német
déli hadsereget és a Pflanzler-Baltin hadseregcsoportot
északi irányban támadásra indította. Ez a téli csata a
Kárpátokban január második felében kezdődött és vál-
takozó szerencsével március végéig tartott, sőt a szélső
keleti szárnyon még áprilisban is döntő harcok zajlottak
le. A támadás célját nem értük el: döntő csapás az orosz
kárpáti arcvonalra és egyben Przemysl várának fel-
szabadítása. Még a keleti szárny jutott legmesszebbre
előre és mélyen betört Kelet-Galícia déli részébe és
Bukovinába, de a másik két hadsereg kezdő sikerek
után védelembe szorult, sőt nemcsak sikereinek nagy
részét volt kénytelen feladni, hanem helyenként hát-
rább fekvő állásokba kellett visszamennie. Végül a
Pflanzler-Baltin csoport is visszament és Przemysl vára
elesett. A kemény harcok óriási erőfeszítést és megpró-
báltatást jelentettek a támadó csapatok részére, úgy a
zord időjárás, mint a nehéz terepviszonyok folytán. Túlerő
a mi oldalunkon csak a támadás első szakában mu-
tatkozott, azután végig ellenséges túlerővel kellett
megküzdenünk.

De dacára annak, hogy nem tudtuk az oroszokat
döntően visszavetni, ezek a sikertelen harcok mégis egy
nagy eredményt értek el: végleg megállították az orosz
„gőzhengert” és teljesen felemésztették annak emberi
és anyagi tartalékát. Az ellenség teljesen kimerült és

ezzel megteremtődött az a kedvező alap, melyen az 1915. évi nyári hadjárat megindulhatott.

Zászlóaljunk körül is sok volt a mozgolódás, a 4. hadsereg nagyszámú csapatokat adott le a kárpáti harcokra, de zászlóaljunk állandóan helyben maradt. Még a XI. hadtestet is zömével kivonták az arcvonalból és a Pflanzler-Baltin hadseregcsoporthoz szállították. Később a 60. dandár egyedül maradt vissza és a 106. hadosztály kötelékébe került.

Zászlóaljunk Chojnik előtti védőszakaszában *január 5-től* kezdve a dandárparancsnokság négynapos turnusokban vezényli a csapatokat arcvonalszolgálatra, míg négy napot hátul töltenek, hátsó állások, utak, összeköttetések kiépítésével.

Január 6-án bevonul a 6. menetszázad Gunde hadnagy vezetésével. Vele négy zászlós: Rimóczy, Nagy, Tóth és Riegler. Újból három század alakul: Permyer főhadnagy, Dr. Holló hadnagy és Pászthory százados vezetése alatt.

Az állás lassan megszilárdul, a lövészárók fenekét fahasábokkal rakják ki, az árokfalakat vesszőfonatokkal látják el, mellvédek, lőrések és úgynevezett gránátbiztos fedezékek készülnek és a drótakadály mind sűrűbbé válik. Mindezek a munkák az akkori felfogás szerint készültek. Vesztések az állandó tüzharc, járőrmenetek és színlelt orosz támadások folytán nem voltak elkerülhetők. Feltűnő a sok fej- és nyaklövés — főleg az őrszemeknél. De a fedezékek sem voltak „gránátbiztosak”. *Január 9-én* egy orosz gránát belecsap egy ilyen fedezékbe, simán átüti és 11 vadászt öl meg, ezenfelül még egy csomót megsebesít. *Január 4-ike és 18-ika* között — 14 nap alatt ugyanannyi ember esik el fejlövessel. De vannak, akik betegségben pusztulnak el.

Közben sűrűn mennek járőrök az orosz vonal ki-puhatolására, mely egy kis patak mögött húzódik. Feladatuk egyben az ellenség nyugtalanítása és foglyok ejtése. *Január 9-én* Foytha zászlóst járőrével egy kis házikó körüli helyzet felderítésére küldik. Foytha csapdába esik, akadálytalanul eléri a házikót, két emberével gyanútlanul bemegy, ott azonban az oroszok rajtaütnek, Pelinovits önkéntes alvadászt és Sonnenfeld vadászt lelővik, őt pedig foglyul ejtik. Másnap Kotaszek tiszt-helyettes kimegy ugyanarra a helyre és visszahozza Sonnenfeld holttestét és a haldokló Pelinovits-ot.

Az állásharc további folyamán, *február 14-én*, az oroszok megtámadják a jobbra szomszédos 80. gyalogezred arcvonalát, be is hatolnak az állásba és oldalozni kezdik vadászainkat, zászlóaljunk haladéktalanul megindított ellenlökése azonban simán és gyorsan kiveri az ellenséget az elfoglalt árokreszből.

A saját állás eddig kb. 900 lépésre volt az ellenségtől. *Február 15-én* a zászlóalj kb. 300 lépésre a védelmi vonal előtt, egy terepemelkedésen új vonalat kezd építeni, mint *előretolt állást* és egy félésszázaddal és egy géppuskával szállja meg, a következő napokon kiépíti és drótakadállyal látja el. *Február vége* felé az állást egy *harmadik hátsó vonallal* egészítik ki. Ezt a három vonalat futóárkokkal kötik össze. A hátsó vonalban a tartalék vesz felállást.

Február 21-én a 30. hadosztályt elvonják, a 60. dandár a 106. népfőlkelő hadosztály kötelékébe lépett. Rajta kívül még egy népfőlkelő dandár volt a hadosztályban.

Lassanként a napi események programszerűen megismétlődnek. Hajnalban két orosz üteg szolgáltatja az ébresztőt. Utána gyalogsági tűzharc. 11 órakor kölcsönös ágyútűz körülbelül egy óra hosszát. Utána lövöldözés egészen 17 óráig. Majd újból egyórás ágyútűz. Utána lassan elcsendesedik és csak itt-ott esik egy lövés, így telik el az éjszaka. Kivétel csak a leváltások ideje, amikor, akár a mieink, akár az orosz fokozott tűzzel zavarja az észrevett mozgólódást.

Március 2-án bevonul a 7. menetszázad Dr. Kalmár főhadnagy vezetésével és megalakul a 4. század. A harci tevékenység egyhangúsága azonban nem változik.

Csak *március 18-án* van egy kis változatosság, amikor a 106. hadosztály parancsára egy a nagy helyzettel összefüggő színlelt támadást kell végrehajtani *17 órától éjjelig*. Először a tüzérség, majd a gyalogság ad le heves tüzet, majd egyik század előremegy az előretolt állásba. Onnan már csak egy szakasz Tóth zászlós parancsnoksága alatt folytatja az előnyomulást és a már említett patakig megy előre. Ott beássa magát és heves tűzharcot folytat. A patakon túl álló orosz tábori őrs visszavonul és ezzel véget is ér a színlelt támadás. Mindenki visszatér rendes helyére. Az egész ténykedésnek alig volt foganatja, mert az orosz túlgyorsan átláthatott a szándékon. A valóságban az ellenség is

nagyszámú csapatokat vont ki a csendesebb arcvonaltól és a Kárpátokba küldte.

Az ebben az időben történt járőrvállalkozásokból megemlítenők:

Március 19. Sarkadi Nagy egy orosz járőrt szétugraszt és foglyokat hoz.

Március 20-án éjjel Gunde hadnagy járőrrel átjut az oroszok tábori őrségek vonalán egészen a főállás drótakadályaig, Ott megállapítja az ellenséges géppuskák helyét és dacára a heves tűznek, veszteség nélkül tér vissza.

Március 26-án Kletter altábornagy hadosztály parancsnok és Gruber ezredes megsemmisítik a vadászok állásait és dicsőretekkel nyilatkoznak a szakszerű kiépítésről.

Az időjárás igen kellemetlen, esős és szeles. Betegségek jelentkeznek és áldozatokat követelnek, de sem tifusz, sem vérhas nem lép fel járványszerűen.

Lassan megjön a tavasz, kisüt a meleg tavaszi nap, az időjárás jóra fordul. Megjönnek a húsvéti ünnepek, ünnepi koszt és szeretetadományok.

Április 5-én bevonul egy kiegészítő különítmény Kováts zászlós parancsnoksága alatt. A vadászok kerteket varázsolnak az állás mögött elterülő mezőn. Virágágyakat létesítenek a tisztai fedezékek előtt. Jobban rendezik be a fedezékeket, lepadlózzák fenyőgerendákkal. Asztalok, székek, ágyak, polcok készülnek. Olyan fedezék is akad, ahol tükör, szentkép és falóra van. Ezeket a tárgyakat egy-egy járőrúton Chojnikból szerezték.

Április 6-án az oroszok megtámadják a szomszédos 30. gyalogosokat és megfutamítják őket. Nem maradt az árokban senki, csak a vitéz telefonista, aki sietve fellármázta a dandárparancsnokságot és a szomszéd vadászokat. Szélső századunk nyomban ellentámadást indít a 30-asok állása felé. Félórai harcban kiverik az oroszokat.

Április 10-én Gerő ezredes látogat el újra szeretett zászlóaljához, hogy három napot töltsön régi bajtársai-val és utoljára búcsúzzék embereitől.

A parancsnoklási viszonyok ekkor már a következők: Zászlóaljparancsnok: Karl százados; 1. század: Sigmund főhadnagy, 2. század: Permyer főhadnagy, 3. század: Holló hadnagy, 4. század: Pászthory százados, géppuskás osztag: Rimóczy hadnagy.

Elkészül a kertváros a tartalék-állás mögött, bejárata, diadalkapu, rajta „Károlyváros” felírás Karl százados tiszteletére.

Az időjárásban most bekövetkezett visszaesés súlyos áldozatokat követelt. Erős hóesés után a súlyos és nedves hótömeg alatt az egyik fedezék beszakad. A leomló földtömeg maga alá temet 4 embert és agyonnyomja őket. Ez a katasztrófa szüli azt a gondolatot, hogy a mezőből elkülönített temetőt kell kihalásig és az állásharcban elhaltakat ott kell örök pihenőre helyezni. A szép és kegyeletes gondolatot meg is valósítják. A temető elkészül, közepén egy kis kápolna fenyőgallyakból, az elföldelt halottakat kiássák és a temetőben rendben és sorban eltemetik.

Április 17-én azután valóban kegyeletes és lélekemelő ünnepség keretében be is szentelték az új temetőt. Előző éjjel az állás előtt oltárt állítottak fel, gallyakkal szépen feldíszítve, közepén 5 méter magas hatalmas kereszt. 10 órakor a zászlóalj elesett hőseinek lelki üdvéért Bokor táborig pap misét mondott a rögtönzött oltárnál. A misén az összes tisztek és a legénység legnagyobb része jelen volt. Az állásban csak az őrszemek maradtak vissza. Mise közben Bokor igen hatásos és melegszerű szentbeszédet mondott.

Eleinte egy pár lövés esett orosz részről. Amikor azonban észrevették, hogy kegyeletes egyházi ünnepről van szó, elcsendesedett minden, sőt az orosz tisztek kijöttek fedezékükből és látcsóvel nézték a szertartást. Becsületes, lovagias ellenfél volt akkor az orosz!

Mise után Bokor beszentelte a temetőt és a szertartás véget ért. Mindenki visszatért szolgálati helyére és minden tovább folyt, mintha semmi sem történt volna.

Előző nap, *április 16-án*, Zaklyczin-nél az árvíz elviszi a Dunajec-hidat. Több napon át elmarad a táborig posta és utánpótlás.

Most már érezhető a meleg és gyönyörű szép idő van. Egy paraszt közvetlenül az állás mögött földjét szántja és nem törődik a háborúval. Dacára a szórványos ágyúzásnak, folytatja munkáját és nagyokat káromkodva tölti ki a granátölcsékeket.

Az oroszok részben idegeskedni kezdenek, részben állásukban mulatnak. Olykor éjjelenként hirtelen tűzbe

kezdenek, nappal repülőket küldenek a hátsó terület felderítésére, van eset, hogy éjjel az előterep megvilágítására házakat vagy szénaboglyákat gyűjtenek fel. Máskor meg zene és énekszó hallatszik odaától. Már barát és ellenség egyaránt érzi: valami készülóban van

**Az 1915. évi nyári hadjárat, május—augusztus.
A Gorlice-i áttörés.**

Főparancsnokságunk lankadatlan győzniakarása új, hatalmas tervet szült, melynek egyetlen, messzemenő nagy célja az egész orosz arcvonalnak Varsótól a Dunajecig és végig a Kárpátok gerincén való megdöntése és visszaszorítása volt. Ennek elérésére a monarchia minden erejét latbavetette és hatalmas segítséget kapott a németektől is. Az orosz arcvonal átkarolására csak a szélső, keleti szárny kínálkozott. Ez egyrészt igen távol esett az erők súlypontjától és siker esetén csak lassan tudta volna hatását éreztetni. Másrészt a kárpáti harántvasutak gyenge teljesítőképessége túlságosan hosszantartóvá tette volna az erők csoportosítását, felvonulását és a hadianyag készenlétbehelyezését. Az átkarolás gondolatát tehát fel kellett adni. Helyébe az áttörés terve lépett. Az áttörés helyét illetőleg a választás Gorlice környékére esett, arra a pontra, ahol a Nyugat-Lengyelországból délfelé húzódó orosz arcvonal a nagy hegység lábánál tompa szög alatt kelet felé a Kárpátok gerincére elhajlott. Egy ezen a helyen elért sikernek és a támadásnak keleti irányban való kimélyítésének az egész kárpáti arcvonalat meg kellett ingatnia. Erre a területre a saját arcvonal mögött eléggé teljesítőképes vasutak vezettek, az egész terület sokkal közelebb esett Németországhoz, ami meggyorsította az előkészületeket és aránylag megkönnyítette az egész terv titokban tartását.

Az előkészületek már korán kezdődtek, a német erőknek, egy 4 hadtestből álló hadseregnek felvonulása már április második felében folyamatban volt, a támadás napja május 2-ikára lett kitűzve. Most történt meg először, hogy egy egész hadsereg keskeny sávon — alig több mint 20 kilométer — mélyen tagozva és nagyszámú tüzérségnek alapos előkészítése után és annak támogatásával, erőteljes, mélyenható áttörést hajtott végre. Az

áttörést Gorlice-től két oldalt a német 11. hadsereg volt hivatva végrehajtani Mackensen vezéreztetés parancsnoksága alatt. A 4 német hadtesthez még egy ötödik — az osztrák-magyar VI. hadtestet osztották be. Utóbbi hadtest a választott támadási körzetben állott, annak védelmi szakaszába sorakoztak fel a támadó hadosztályok, összesen 8, ahol eddig 2 állott. 1 hadtest mint tartalék hátul maradt.

A tüzérségi előkészítés, előző napi belövés után, május 2-án 6 órakor kezdődött, a támadó csapatok vonalaikat éjjel 200 lépésre az első ellenséges állástól tolták előre, hogy onnan a tüzérségi tűz hátrafektetése után egyhuzamban betörhessenek az ellenséges állásba. A roham időpontja 10 órára lett kitűzve és másodpercnyi pontossággal végrehajtva. A betörés a főbb pontokon mindenütt sikerült, estig az orosz arcvonal 20 kilométer szélességben fel volt szakítva.

A támadásban a két szomszédos osztrák-magyar hadseregnek a belső szárnyakkal részt kellett venni. Ez jobbról kelet felé a 3., északról, azaz balra a 4. hadsereg volt. Ezen szárnyak szükséges megerősítését és a velejáró átcsoportosítást április második felében hajtották végre, megfelelő óvintézkedések szem előtt tartásával. Az arcvonal többi része eleinte lekötő feladattal bírt és csak a támadás előrehaladásával csatlakozott ahhoz.

Zászlóaljunk még a 4. hadsereg támadó részéhez tartozott.

Április 19-én bevonult a 9. menetszázad Riebel százados vezetésével. Beosztott tisztjei: Thuróczy főhadnagy, Pintér hadnagy, Beck hadnagy, Ziegler zászlós, Grandits kadét.

Április 20-án Thuróczy átveszi az 1., Joannovics a 3. század parancsnokságát. Riebel százados két napon át tájékozódik, majd *április 22-én*, mint legidősebb százados átveszi a zászlóalj parancsnokságát. Karl százados megtartja a műszaki munkák vezetését, de a századparancsnokság részére való fenntartásával.

Április vége felé a zászlóalj téli felszerelését összehozmagolja és hazaküldi.

A harctevékenység a hónap második felében láthatóan megélénkül. Az arcvonal mögött mozgás és eltolások. Élénk repülőtevékenység az akkori viszonyokhoz mérten. A vadászok és tisztek találgatják, mi van készülőkben.

Megjelenik egy német tábornok és megszemléli a terepet a zászlóalj szakaszában. Utána a csapatvonat nagyszámú német köpenyt és sisakot szállít, az előretolt állás védősége az oroszok megtévesztésére ezekben az egyenruha darabokban teljesít ezentúl szolgálatot.

Megsűritik a járőrmeneteket. Éjjelenként két-három járőr megy előre az ellenséges állás részleteinek kipuhatolására. Az eredmény, amint látni fogjuk, mégsem kielégítő. Sok géppuska-fészek rejtve marad. Ez a felderítés főleg a szemben fekvő 390. magaslati pont, a dandár részéről *Gerő magaslatnak* elnevezett tető ellen irányul, a vadászok előrelátható támadási célja.

Április 26-án az oroszok, látszólag tüntetően, éjjelkor megtámadják a balra csatlakozó 31. osztrák népfőlkelő ezred állását. Ezt a támadást könnyűszerrel visszaverik. Zászlóaljunk az előretolt állásból tüzellel támogatta a népfőlkelőket.

Április 27-én megkezdődik a tüzérség felvonulása. Tábori könnyű, közepes és nehéz tüzérség vonul fel nagy számban az állások mögött. Egy 30,5 centiméteres mozsárüteg részére beton alapzatot készítenek Siemichów határában. Előtte több 24 centiméteres mozsárüteg megy állásba.

Április 30-án a zászlóalj a dandár parancsára beszünteti a további erődítési munkákat és készülődik a bekövetkező eseményekre.

Délután 28 órakor a tábori tüzérség megkezdik a belövést az ellenséges állásokra. Az oroszok idegesen felelnek, de láthatóan nem biztosak dolgukban és a hátsó terepet szórják.

19 órakor tisztet kell az eligazításhoz küldeni. Feszülten várják vissza. 22 óra 15 perckor hozza a tájékoztatást és utasítást. Eszerint a hadsereg május 2-án jobbszárnyával csatlakozva a német 11. hadsereghez, támadni fog. A 106. hadosztály, jobbra a saját 60. dandár, balra a 110. népfőlkelő dandár a Biala és Dunajec között csak akkor támad, ha az ellenségnek a visszavonulás jelei mutatkoznak vagy ha erre más alkalom kínálkozik, az egész arcvonal tehát bizonyos értelemben lekötő csoport. Dacára ennek a tájékoztatásnak a zászlóalj vajmi keveset tudott, mert csak híre járt hogy a németek, Eitel Frigyes herceg parancsnoksága alatt 5 hadtesttel támadnak a Bialan át, ami pedig, sem a

parancsnok, sem a támadás helyét illetően nem felelt meg a valóságnak.

Május 1-én gyönyörű szép idő van. Riebel százados a dandárparancsnoksághoz megy parancsátvételre május 2-ára. Visszaérkezte után összehívja a századparancsnokokat és tájékoztatja őket.

Alkonyatkor eldördül az első 24 centiméteres mozsárlövés és megkezdődik a nehéz lövegek belövése. *19 óra 45 perckor* a zászlóalj elfoglalja készenléti állását. 1. és 2. század megszállják az előretolt állást, ugyanott a géppuskás osztag is. 3. és 4. század a főállásban a zászlóaljparancsnoksággal vesznek felállítást. *20 órakor* tábori tüzérség egyes ütegei állást változtatnak előre és közvetlenül a tartalékállás mögött mennek tüzelésbe. *22 órakor* a dandárparancsnok is a főállásba érkezik. *23 órakor* az oroszok részéről heves gyalogsági tűz indul meg az előretolt állás ellen, melyet egyideig saját embereink is viszonznak. Rimóczy zászlós, a géposztag parancsnoka karján megsebesül.

Felvirrad május *2-ika*, a nagy támadás napja. Az éjjel várakozással telik el. *3 órakor* a zászlóalj jelentheti, hogy az árkászszakasz parancsnoka, Bincsik hadnagy, az ellenséges drótakadályokat több helyen robbantásokkal megromgálta. *5 óra 30 perckor* megindul a tüzérségi előkészítés az összes ütegekből. A vadászok az első pergőtűzet látják. A mozsarak nehéz lövedékei, a 30 és felesek gránátjai nagy robajjal vágódnak az orosz állásba és hatalmas lyukakat vágnak rajta, bedöntik a fedezékeket és eltemetik az ott meghúzódó embereket. Szakadatlanul dolgozik a tábori tüzérség is. Ahogy múlik az idő, a tűz állandóan fokozódik, szakadatlanul dübörög. Mintha minden élet kihalt volna az orosz állásokban.

Vadászaink helyenként kiállanak az árok szélére és onnan nézik a hatalmas tűz pusztítását. A valóságban a tüzérségi tűz csak látszólag volt hatásos. Sem sűrűségében, sem pontosságában nem volt elég erős, hogy az ellenség ellenállását megbénítsa. Ezt vadászaink saját kárukon tapasztalhatták.

Úgy látszik, magasabb helyen is kedvezően ítélték meg a tüzérségi hatást, mert már *7 órakor* kiadja a dandárparancsnok támadási parancsát: a zászlóaljnak el kell foglalnia a Gerő-magaslatot és támadáshoz készenlétebe kell helyezkednie.

Ha visszaidézzük a vadászzászlóalj állásáról mon-

dottakat és mindazt, ami a támadás előkészítésére eddig történt, akkor meg kell állapítanunk, hogy ezek az előkészületek nem voltak elegendők a sikeres roham végrehajtására. Ehhez elsősorban a zászlóaljnak olyan közel kellett volna lennie az orosz főálláshoz, hogy a tüzérségi tűz hátrafektetése pillanatában egyhuzamban betörhessen abba és a tüzérségi tűznek is erősebbnek és összefogottabbnak kellett volna lennie. Ehelyett a zászlóalj még messze volt az ellenséges főároktól és a tüzérség tüze eloszlott az egész orosz vonalra. A támadási parancs is látszólag az utolsó pillanatban született, mint ahogy az egész támadást nem lehet komolynak tekinteni.

Amint tudjuk, a zászlóalj főállása egy Siemiechów keleti végétől északnyugatnak húzódó hegyháton volt kiépítve, a vidék uralkodó magaslata, a Wal-hegy délkeleti nyúlványán, körülbelül a 337 magassági pont közelében. Vele szemben egy párhuzamos hegyháton, a Gerő-magaslaton, a 390. m. ponton volt az oroszok főállása, hónapokon át megerősítve és erős akadállyal ellátva. A kettő közötti távolság 900 méter. Körülbelül a közepén egy patak völgye húzódott. A zászlóalj állásából tehát először le, majd a patakon túl felfelé kellett támadni. Az oroszok megerősített fészkekben tábori őrsöket állítottak a patakhoz, zászlóaljunk viszont körülbelül 200 méterre a főállás előtt, annak jobb, délkeleti szárnyán egy előretolt állást létesített egy fél század és 1 géppuska részére. A május 1-én felvett készültségben zászlóaljunknak 1. és 2. százada, Thuroczy és Morawek Gyula főhadnagyok parancsnoksága alatt, továbbá a géppuska-osztag helyezkedett el az előretolt állásban, míg a zászlóaljparancsnok, vele a dandárparancsnok, továbbá a 3. és 4. század a főállásban maradt. A támadási parancs kiadásakor, azaz 7 órakor zászlóaljunk elülső részei tehát még mindig körülbelül 700 méterre voltak támadási céljuktól. Nem történt más, csak a zászlóaljparancsnok, Riebel százados ment előre az előretolt állásba.

8 órakor érkezik a dandár telefonparancsa: általános roham 10 órakor. Betörés a 2. vadász zászlóaljnál tervezve.

Riebel százados kiadja támadási intézkedéseit: Küzdők 1., 2. és 3. század, utóbbi előre az előretolt állásba. A támadást az 1. és 2. századok hajtják végre, míg balról a 3. század és a géppuskák tüzellel támogat-

nak. Zászlóalj tartalék a 4. század, egyelőre a főállásban, amíg oda be nem érkezik a 30. ezred V. zászlóalja, a dandártartalék.

Ez a parancs azt mutatja, hogy a 60. dandár létszáma igen erős volt, talán 10—11 zászlóalj. Ha a szándékolt be- és áttörés helyén ezekből csak két zászlóaljat tudott készenlétebe helyezni, akkor nem lehet komoly előkészületekről beszélni, mégha a dandár állása nagy kiterjedésű is volt és ha a hadosztály is tartalékot állított a dandár mögé. Ez nem volt több egy színelvt vagy tüntető támadásnál, melynél derék vadász-zászlóaljunk viselte az összes, de felesleges terheket, azaz veszteségeket.

8 óra 15 perckor a századok megkezdik a támadást. A tüzérségi tűz még tart. Amint a rajvonalak előreszökellnek, megelevenednek az orosz árkok és erős géppuska- és puskatűz zúdul vadászainkra. Már az első percekben nálunk nagyok a veszteségek.

Jobboldalt egy futóárok, egy kis dombot átszelve, vezet a szomszéd csapathoz. Thuróczy elrendeli annak megszállását. A küldönc futás közben torkába kap egy lövést és haldokolva érkezik a szélső szakaszhoz, melynek már utolsó erőfeszítésével csak azt tudja mondani, hogy „Előre!”. Tóth zászlós, a szakaszparancsnok előreszökélest vezényel, de alig rohan húsz lépést, már felbukik. Vele másik két vadász. A többi még egy darabot előre megy, levágja magát és tüzelni kezd. Tóthot az előrekúszó egészségügyi altiszt visszahúzza az árokba, de már holtan. 9 golyó találta. Másutt sem jobb a helyzet. Morawek mellől kilövik tisztiszolgáját és két küldöncét, ő maga századával vonakodik tovább előre menni. Thuroczy főhadnagy már *8 óra 30 perckor* kénytelen jelenteni, hogy a századok az igen erős tűz miatt nem tudnak előrejutni. Időközben 8 óra 45 perckor a 3. század Joanovics főhadnagy parancsnoksága alatt eléri az előretolt állást. Riebel százados elrendeli, hogy ennek a századnak két szakasza erősítse meg az elől lévő raj vonalat. A zászlóalj beássa magát az elért vonalban. Ez még mindig a patakon innen volt. Az oroszok látszólag feladták tábori őrsvonalukat. Annak dacára zászlóaljunk a teljesen pásztázott területen csak túlnagy veszteségek árán tudott volna tért nyerni, amit sem a századparancsnokok, sem a zászlóaljparancsnok nem vállaltak.

Most már a 4. század Pászthory százados vezetésével is előrement az előretolt állásba. Álló tűzharc folyik. A puha talajban a zászlóalj gyorsan megerősíti vonalát. A tüzérségi tűz *9 óra óta* szünetel.

10 óra 20 perckor a türelmetlen hadosztályparancsnokság részéről unszolt dandárparancsnok újból elrendeli a támadás azonnali folytatását. Evégből a dandártartalékot az előretolt állásba előrevonja. A zászlóalj elhagyja fedezékeit és előnyomul a patak völgyébe.

Hogy a dandár vagy a hadosztály más úton-módon is elősegíthette volna a zászlóalj előnyomulását, tüzérségi tűzzel vagy szomszédcsapatok erélyesebb előretérésével, arról nem tudunk, valószínűleg csak egyszerűen ráparancsoltak. A zászlóalj teljesítette a parancsot, de már rövid idő múlva megállott. Riebel százados már *10 óra 45 perckor* jelenti, hogy a zászlóalj, tekintettel az igen erős géppuskatűzre és abból származó nagy veszteségekre, beásta magát. További térnyerés a patakon túl csak a sötétség beálltával lehetséges. Zászlóaljunk valójában még csak a patakot sem érte el, vagyis térnyerése alig lehetett több 200 m-nél. Ez mutatja legjobban, mennyire igazuk volt a zászlóalj vezetőinek, hogy a támadást nem erőszakolták tovább, hanem kedvezőbb időpontra halasztották.

13 órakor a zászlóalj helyzetjelentésében közli, hogy napközben futóárokkaal előredolgozza magát egészen a patakig, emellett védpáncélokot használ. Ez a munka az est beálltáig serényen folyt.

18 órakor a dandárparancsnok előre jött és a helyszínen jóváhagyta a zászlóalj magatartását és támadási módszerét.

20 órakor az 1. és 2. századot leváltja a 3. és 4. század. A futóárkok előrehajtását a patakon túl szorgalmasan folytatják. Ez a munka akadálytalanul folyik anélkül, hogy az oroszok zavarták volna. *22 órakor* megétkszik a zászlóalj. Utána, miután az oroszok ellenhatása feltűnően gyenge, járőröket küldenek a Gerő-magaslat kúpja felé, megállapítani, megszállva tartja-e az ellenség még ezt a kúpot vagy visszament-e. Elsőnek a Pászthory-század ér fel a magaslatra, miután járőrei megállapították, hogy csak kisebb ellenséges csoportok maradtak vissza. Ezek rövid ellenállás után visszavonulnak. A közben kifektetett távbeszélő vonalon *május 3-án 0 óra 20 perckor* Pintér hadnagy adja

le a század jelentését a Gerő-magaslat megszállásáról és közvetlen a dandárparancsnokságtól veszi át az intézkedést: Pászthory a 4. századdal haladéktalanul folytassa előnyomulását, mint felderítő különítmény Tuchów irányában és vegye birtokába az ottani Bialahidat.

A zászlóalj is feliasztják és lassan felnyomul a Gerő-magaslatra. Azt *3 óra 15 perckor* megszállja és egyelőre ottmarad. Járőrökkel felveszi az összeköttetést jobbra a 30. gyalogezreddel és balra a 32. népfelkelő gyalogezred részeivel, melyek parancsra szintén felvették az előnyomulást és megszállották az elhagyott ellenséges árkokat. Az oroszok védelmi állásukat tehát önként adták fel, másutt bekövetkezett nagyarányú balsikerek miatt. Pászthorynak is csak gyenge utóvéd ellenállását kellett megtörnie, hogy feljusson a magaslatra és tulajdonképpen az egész dandárból csakis derék zászlóaljunk harcolt, a többiek mint tétlen nézők szerepeltek.

Ebben az időben Pászthory százados a 4. századdal már messzire elől járt. A parancs vétele után haladéktalanul megkezdte az előnyomulást és *3 óra 30 perckor* eléri a Kozaczyna majort, körülbelül 4 km-re az eddigi orosz állás mögött Tuchow irányában. Kusinszky szakaszvezető itt megrohamoz egy orosz tábori őrsöt, 9 foglyot ejt. Több sebesült és halott marad a helyszínen. A század megszállja a majort és környékét. Pintér hadnagy körülbelül *4 órakor* a derengésben észrevesz egy zárt rendben hátramenetelő orosz fél-századot és szakaszával tüzellel rajtaüt, azt szétugrasztja. Az oroszok futva menekülnek és fedezéket keresnek. Mihelyt kivilágosodik, álló tűzharc kezdődik. Pászthory csak most látja, hogy százada teljesen elszigetelt helyzetben van, messzire zászlóalja előtt. Mindenféle oroszok vannak, részben visszavonulásban, részben — főleg északnyugat felé — még megerősített állásban. Dacára veszélyes helyzetének, a század kitaratott vonalában és ügyesen csoportosítva, többirányban folytat tűzharcot, mely egész délelőtt tart. Jandrok őrzővezető kétszer teszi meg az utat hátra a zászlóaljhoz, mint jelentő futó, a század helyzetjelentésével, anélkül, hogy baja történne.

Míg ez a harc folyt, a zászlóalj *6 órakor* vette a dandár parancsát, hogy mint a dandár bal harccso-

portja, nyomuljon előre a 341. hszp-ra és foglalja azt el. A dandár többi részei is felveszik az előnyomulást a Siedliska feletti 302. magassági pont—341. hszp. szakasz ellen.

A zászlóalj *6 óra 15 perckor* kezdi meg az előnyomulást északkeleti irányban. Elöl raj vonalban a 3. század, a tegnap megsebesült Joannovics főhadnagy helyébe lépett Karl százados parancsnoksága alatt. Ennek balszárnya mögött lépcsőben Morawek Gyula a 2. századdal, a közép mögött Thuroczy az 1. századdal, géppuskák fokozatosan követik a zászlóaljat. 7 órakor ebben az alakzatban a zászlóalj eléri a Stadniczówka-tól délre vonuló dombhátat. Itt erős tüzet kap az északra fekvő dombhátról, melyet az oroszok erősen megszállva tartanak. Ezen a dombon túl körülbelül 1 km-re a saját 3 századtól harcol Pászthory a 4. századdal a Kozaczyna majornál. A vidék a 341. hszp. felé erősen pásztázott, a zászlóaljparancsnok jönnek látja megállani. A zászlóalj beássa magát és jelentést tesz a dandárnak. Ennek parancsnoka viszont elrendeli, hogy járőrökkel felderítendő, meg van-e szállva a 341. hszp?

Amint látjuk, sem a dandár, sem a zászlóalj vezetése nem volt nagyon erélyes vagy merész. Felsőbb helyről kell nyomást gyakorolni, hogy a vonal újból mozgásba jöjjön.

9 órakor a hadosztály elrendeli, hogy a dandár erős csapatokkal a Biala völgyében törjön előre Tuchów felé. A dandár erre *9 óra 45 perckor* elrendeli a támadást az eddigi irányban: zászlóaljunk a 341. hszp-ra, jobbra a 30. gyalogezred csatlakozik.

A zászlóalj — szemrevételezés után — csak *10 óra 30 perckor* folytatja az előnyomulást. A 2. és 3. század és a géppuskák jobbra egy mélyedésben veszteségek nélkül eltolódnak a 341. hszp. irányában. Csak egy ember esik el. Ezt az eltolást a messze elöl harcoló Pászthory-század és a helyben visszamaradó 1. század biztosítják északnyugat felé. Utóbbi azzal az utasítással, hogy mihelyt lehetséges, mint zászlóalj tartalék kövesse a zászlóaljat és zárkózzék fel annak balszárnya mögé. Bebizonyul, hogy a 4. század a majornál való merész kitarásával nagy szolgálatot tesz az egész dandárnak. Magára vonja az ellenség tüzét, de egyben ér-

zékelteti vele a dandár túlszárnyalásából esetleg reá váró veszélyt.

A zászlóalj már *11 óra 50 perckor* elfoglalja az elhagyott 341. hszp.-ot és megszállja arccal északkeletnek a 2. századdal. A 3. század egyelőre tartalék. A dandár többi csapatai is egy magasságba jutnak. Hátul azonban még tart a harc. Itt a hadosztály balszárnya, a népfelkelő dandár előtt az oroszok még mindig kitartanak. Az ellenállást a végre mégis hatásosan beavatkozó tüzérség nehéz lövegei törik meg. *14 óra tájt*, a harmadik nehéz gránát becsapódása után a Pászthoryval szemben álló ellenség kidugja a fehér zászlót és megadja magát. A 4. század azonnal előnyomul, de irányt változtat a 376. mp. felé, ahonnan tüzelés zaja hallatszik. Ezzel teljesen elszakad dandárától és a bal szomszéd népfelkelő dandár arcvonala elé jut. Az előnyomulás meglehetősen gyorsan megy. Amikor a rajvonal felér a dombtetőre, összeszalad a túlsó oldalról előnyomuló oroszokkal.

Pintér hadnagy vezeti a raj vonalat és azonnal rohamot vezényel. Kemény közelharcban visszavetik az oroszokat. Több súlyos sebesültje van a századnak is. Földes kadét itt esik el Pintér mellett. A menekülő oroszokat újabb tartalék veszi fel és álló tűzharc kezdődik. A század lőszere már fogytán van, de már közeleg a segítség, egy népfelkelő zászlóalj a 32-ektől a domb peremvonala mögé érkezik. Igaz, hogy a tisztek nem tudják a legénységet a domb tetejére felhajtani, de legalább lőszert dobálnak előre, hogy legyen a vadászoknak mivel löniök. Egy ideig tart az élénk tűzharc. Ekkor az oroszok, átlátva helyzetük kétségbeejtő voltát, megadják magukat. A század körülbelül 100 foglyot ejt. A harc elcsendesedik. Eltemetik Földes kadétot. Utána Pászthory százados Pintér hadnagyot küldi a zászlóaljjal való összeköttetés felvételére. Pintér rövidesen megtalálja — látásból — az összeköttetést, visszajön és utána vezeti a századot, de egy örvezető ügyetlensége folytán a sötétben — mert időközben leszállott az este — eltévednek és csaknem egész éjjel barangolnak egy erdőben és csak másnapra csatlakoznak a zászlóaljhoz.

Mihelyt az ellenség a népfelkelő dandár előtt feladta ellenállását, a 60. dandár is megkezdte előnyomulását a zömmel Tuchów irányában. Zászlóaljunk két

elől lévő százada, a 2. és 3. század Karl százados parancsnoksága alatt a dandár balszárnyát biztosítja és a Biala folyó Garbek—Lowczow közötti szakasza ellen nyomul előre. A zászlóalj többi része, egyelőre a parancsnokság, a géppuskás osztag és az időközben bevonult 1. század a 30. ezred balszárnyát követi és a csoportparancsnok Brunfont ezredes tartaléka. Az ellenhatás az oroszok részéről csekély. Komolyabb a Biala völgyébe és az országútra irányuló élénk tűzérési tűz, mely veszteséget okoz. A Karl-csoport századai még nappal érik el a Biala kiutalt szakaszát és azt tábori őrsökkel biztosítják. Riebel százados zászlóaljunk megmaradt részével ugyanakkor eléri a Garbektől délkeletre eső vidéket, ahol beássa magát egy teknőben, összeköttetés látással megvan a Karl-csoportnak a Garbeki majornál álló részével.

21 órakor adja ki a csoportparancsnok éjjelezési intézkedését. Eszerint a Karl százados félzászlóalja tábori őrsökkel biztosít a Biala mentén Garbektől egészen a Lowczówek-i kocsmáig. Ott felveszi az összeköttetést a 110. népfelkelő dandárral. A zászlóalj másik fele Riebel századossal Garbekben éjjelezik. Csoportparancsnok a tuchów-i vasúti hídnál. Az éjszaka zavar-talanul telik el.

23 óra 30 perckor járőr indul a Biala túlsó partjára Zabledza-Karwodza szakasz felderítésére. *24 órakor* beérkeznek a mozgókonyhák és a zászlóalj étkezik, kivéve szegény 4. századot, mely valahol az erdőben bolyongva keresi az összeköttetést és nem találja.

Május 4-én a zászlóalj helyben marad. A parancs erre *8 óra 15 perckor* érkezik. A zászlóalj parancsnokság Garbeken, a dandárparancsnokság a tuchów-i vasútállomásnál tartózkodik. A tábori őrsök a Biala mentén beássák magukat. Az intézkedés szerint nem szabad mutatkozniuk. A Biala mentén a túlsó oldalon nincsenek oroszok, még csak megfigyelő őrsök sem, vonaluk hátrább van a Karwodza-i hegyoldalban.

9 órakor érkezik be a mindig tevékeny és éber, erélyes Karl százados jelentése: a nála beosztott árkászszakasz Bincsik hadnagy kitűnő vezetése mellett az éj folyamán egy gyalogbőrűt készített a Bialán át. Karl maga 4 órakor átment a folyón a túlsó partra szemrevételezésére. A területet a Bialától egészen a hegyek lábáig teljesen simának találja. Mégis úgy véli, hogy

a Biala-ba torkoló sűrűn benőtt patakok mentén takarva és némi fedezéssel át lehet jutni a különben fedetlen síkságon. Az oroszok saját megfigyelése szerint nem erősítették meg állásukat a hegyoldalon, ami arra enged következtetni, hogy nem igen szándékoznak hosszabb ideig kitartani. Az árkászlegénységet kiváló-nak mondja. Járőrök 4 oroszt fogtak.

Bevonul a Pászthory század is Garbekre.

A dandár, vagyis jobban mondva az egész hadosztály megállását nem az oroszok ellenrendszabályai okozták. A 106. hadosztálynak összekötő szerepe volt a hadsereg közepén. Ennek jobbszárnya ugyan folytatta az előnyomulást az előretörő 11. német hadsereggel kapcsolatban, a balszárnyak azonban ki kellett erőszakolni a Dunajeoen való átkelést, ami hosszabb időt vett igénybe. Ezért a 106. hadosztálynak egy napig meg kellett állania. Még ez sem vezetett közvetlen csatlakozásra, ez csak két nap múlva következett be.

14 órakor érkezik az előreküldött járőr pontos jelentése: ellenséges gyalogság megszállva tartja a Karwodza-i úrilakot, tüzérség Zabledza-tól északra egy meghatározott képoszlop közelében. A jelentést a dandárhoz továbbítják.

17 óra 30 perckor értesül a zászlóalj a Gorlice-i áttérés teljes sikeréről. Különbén az egész nap eseménytelenül telik el, kivéve egy furcsaságot: A Karwodza-i kocsmánál állandó mozgás volt észlelhető. Az oroszok ott valószínűleg enni- és innivalót kaphattak és kihasználták az alkalmat, annál is inkább, mert a mi rajvonalunk messze volt és a tüzérség sem zavarta őket. Brunfont ezredest, csoportparancsnokot azonban ez a nemtörődomség nagyon bosszantotta, úgyhogy elrendelte a zászlóaljnak, adjon le több sortüzet az oroszok elzavarására. A zászlóalj ezt a parancsot teljesítette, Thuróczy századával 10 sortüzet adott le. A távolság Garbek legközelebb eső sarkáról 3100 lépés volt, a Bialától a szélső jobbszárnyon 2400 lépés. A történet nem jegyezte fel ennek a háború második évében megesett lövésnek eredményét és azt sem, hogy ha már sajnálták a tüzérséget, miért nem használtak géppuskát erre a célra?

Május 5-én 7 órakor érkezik a dandárparancs a támadásra. A dandár zöme Tuchówon át, irány a tőle északra fekvő 317. magassági pont. A zászlóaljat

ideiglenesen a 110. dandárnak rendelik alá, melynek feladatába 60. dandár előretörését a Biala mentén és tovább nyugatra biztosítani és az összeköttetést az észak felé csatlakozó csapatokkal fenntartani. A zászlóalj harc-sávja: vasút és útkeresztezés Tuchówtól nyugatra és a Lowczów-i kocsmáig. A zászlóalj szemrevételezés után ezt a széles vonalat mindnégy századdal szállja meg a vasúti töltés mentén, jobbra Karl százados a 3. és 4. századdal, balra Morawek százados a 2. és 1. századdal.

A támadás nem igen fejlődött még, amikor Morawek *11 órakor* már jelenti, hogy ellenséges vonat a Zabledza—Poreba-i úton észak felé visszamenetel. Már *12 órakor* nyilvánvaló volt, hogy az ellenség hegyháti állását feladja, de még eltartott *13 óra 30 percig*, amíg a dandártól parancs érkezik az előnyomulásra. Ez már nem volt több biztosított menetnél. A dandár zömével Tuchów—Zalasowa-ra menetel, a zászlóalj mint bal oldalvéd — újból neki alárendelve — a Karwodzától keletre húzódó hegyháton egészen a kocsíutíig Zalasowa-tól északnyugatra. A zászlóalj gyülekezése a széles arcvonalról igen sokáig tartott, úgyhogy csak *16 óra 10 perckor* indult el a saját készítményű bürönkel át a Biala-n és gyönyörű szép időben menetel változatosan, hegyen-völgyön át. Legelői, már korábban, Gunde hadnagy szakaszával mint felderítő járőr, majd a 4. század, mint elő járőr, ott a zászlóaljparancsnok is, utána a zászlóalj zöme mint főcsapat. Ellenségnek már nyoma sincs. A kijelölt menetcélt *28 óra 20 perckor* éri el, parancsra biztosított megállás 3 táborig őrrel, majd elszállásolás a környékbeli házakban.

Május 6-án folytatják az előnyomulást. *7 órakor* elrendeli a dandár, hogy zömével Wola lubeczka—Lubcza-n át Dzwonówa-ra menetel és ott biztosított megállást vesz fel. Zászlóalj bal oldaloszlop azonnal indul, irány Swinia góra-út az ettől északra fekvő 342. mp.-től délre—Zwiernik—Bielowy, ott biztosított megállás. A zászlóaljnak a Swinia góra-n annyi ideig kell kitartania, míg a Trzemesna felől előnyomuló 3. hadosztály csapatai el nem érik a Zalasowa—304. mp. vonalat. Ez a vonal, egy dél-északi irányban húzódó hegyhát kb. $1\frac{1}{4}$ km-re volt a Swinia góra-tól nyugatra. A közvetlen összeköttetés tehát még nem volt meg a balra szomszédos csapatokkal és zászlóaljunk volt a ka-

pocs. Zászlóaljparancsnokságunk híven teljesítette ezt a — különben tökéletlen — parancsot, de közben teljesen elvesztette az összeköttetést saját dandárával. Egyáltalán megfigyelhetjük, hogy a dandár ez alkalommal és később is többször olyan parancsokat ad a zászlóaljnak, melyek keresztülvitelénél rendszerint lekészik vagy előnytelen helyzetbe kerül. Látszólag a két parancsnokság nem volt egymással a legjobb viszonyban és miután a zászlóalj volt a kisebb egység, neki kellett a kellemetlenségeket elviselni.

Dacára a sürgető parancsnak, zászlóaljparancsnokságunknak nem nagyon sietős a dolog. Csak *8 óra 30 perckor* indul az előőrsök bevonása után, de igaza volt, mert egyszerű biztosított menetben már *10 óra 10 perckor* eléri a Swinia góra-t és ott azután igen sokáig tétlenül vesztegel. Riebel százados a magaslatról előre a kijelölt menetvonalon, egy felderítő járórt, balra a 304. mp-ra pedig a zászlóalj kürtöst küldte, hogy megállapítsa, mikor éri el a 3. hadosztály elővédje ezt a pontot. A Swinia góra-ról nyugat felé úgyszólván határtalan volt a kilátás. Nem úgy azonban a menetvonal irányában és a saját dandár előnyomulási területe felé sem. Az ezzel való összeköttetés fenntartására nem történt intézkedés.

A zászlóalj kényelmesen pihent és múlt az idő a meleg napsütésben. Egy pár kis orosz járőrön kívül nem zavarta a csendet semmi sem. *12 órakor* érkezik az első jelentés a felderítő járórtól. Csak a kedveskedni akaró parasztok bemondása, hogy az oroszok menekülésszerűen vonulnak vissza. Jóval később, *16 órakor* érkezik a második jelentés, mely még kevesebbet mond: Budyn-on túl nem tud oldaltűz miatt előnyomulni. Csak valamivel több, mint a semmi. Közvetve közli, hogy az út Budyn-ig teljesen szabad. Persze ezek a jelentések semmiképpen sem zavarták a zászlóalj nyugalmát, sőt dacára a késő délutánnak, még nem is volt éhes, mert a mozgókonyhák előrevonására látszólag kísérlet sem történt.

16 óra 45 perókor a 3. hadosztály előnyomulása Trzemesna felől jól látható. Persze a zászlóalj köteles volt a parancsot szószerint betartani és még három órán át tétlenül a Swinia góra-n várakozni, míg *19 óra 45 perckor* a 3. hadosztály elővédje elérte a 304. mp-ot. Hogy mi történt a saját dandárnál, arról a zászlóaljnál

nem tudtak semmit. *20 órákor* a zászlóalj elindul a dandár által előírt furcsa úton: először 1 km-t északra, majd keletnek Zwiernik felé. Nem is szándékozik már az előírt menetcélt: Bielowy-t elérni, hiszen már késő este van. Megelégszik Zwiernik-vel is. Csakhogy, amikor *22 órákor* — 5 km menet után — eléri a falut, ott már a 3. hadosztály csapatait találja és nem kap helyet. Hogy, hogy nem, ezek a csapatok megelőzték a zászlóaljat, annak dacára, hogy 10 órán át a Swinia góra-n várakozott rájuk. Talán hátulról Zalasowa felől jöttek ezek az osztagok és a rövidebb úton menteltek. Elég az hozzá: zászlóaljunk tábornok üttött és szorosán éjjelezett, anélkül, hogy étkezéshez jutott volna.

Május 7-én 5 óra 30 perckor elindult a zászlóalj. Miután nem volt tudomása a dandárrol, az előző napra előírt menetcélt igyekszik elérni, vagyis Budyn-on át Bielowy-† De már rövid menet után 200 lépésre Budyn-tól nyugatra váratlanul a menetelő 6. népfelkelő ezredre bukkan, — irány Slotowa-Bielowy. Ez az ezred a 110. dandárhoz tartozott. Riebel százados most legalább megtudja, hogy saját dandára délfelé van, de nem egészen biztosan. Mi minden történt időközben a hadosztálynál! Ez a tegnap a 60. dandár mögött menetelő 110. dandárt ma már egy magasságba előrevonta és a 3. hadosztály is északkeleti irányban nyomul előre. Mit lehet itt tenni? A zászlóalj lemaradt és most kiszorult előírt útvonaláról. Riebel százados tehát elhatározza, hogy dél felé kitér és az erdőkön át irányt vesz a Bielowy-tól 2 km-re délre, a Wisloka közelében fekvő 341. hszp.-ra, mely egy jelentés vagy a népfelkelők közlése szerint az ellenség által meg volt szállva. Ezáltal közelebb jut dandárához. De ezzel a kitéréssel sincs szerencséje.

9 órákor az elővéd, Karl százados a 3. századdal eléri a 338 mp-ot Zagorze-től északnyugatra és ott biztosít, míg a zászlóalj zöme a mögöttes erdőben pihen. A nevezett magaslat csak 2000 lépésre van nyugatra a 341. hszp.-tól, melytől csak egy széles nyereg választja el. Oda jól lehet látni. Karl százados azonban azt jelenti, hogy ott nincsen ellenség, hanem egy saját üteg, mely északi irányban tüzel a Bielowy-tól északra fekvő magaslatra. Onnan gyalogsági tűz hallható. Slotowa-tól délre egy beásott saját tartalék látható. A dandárparancsnokság egy dargonyos jelentése szerint Soldystwo-n

van. Ez a község tulajdonképpen Slotowa nyugati folytatása, a közlés tehát csak tévedés lehet, valószínűleg a 110. dandárparancsnokságot értette. Vonatok nem láthatók semerre.

A zászlóaljparancsnokság, mely már előzően dél felé egy lovast, északnak pedig egy gyalogos járőrt küldött ki a dandárparancsnoksággal való összeköttetés helyreállítására, nem mozdul helyéről és járőreinek jelentését akarja bevárni. Hiszen a 341. hszp-on sincs ellenség, mint azt közölték! — A zászlóalj *11 óráig* marad veszteg. Ez a 24-es vadászoknál teljesen szokatlan, fásult tétlenség alig magyarázható másképpen, mint az akkori zászlóaljparancsnok, Riebel százados igen nyomott kedélyállapotával, amely erélyes tevékenységre teljesen képtelenné tette. Ezt a hátrányos helyzetet a következő napokon is megfigyelhetjük.

11 órakor Karl százados jelenti, hogy a Wisloka-n túl a magaslatokon az ellenség északi irányban visszamegy. Az égő Pilznó városka magasságában a folyó jobbpartján saját erők nyomulnak előre. Bielowy-nál is vége a harcnak, harci zaj megszűnt, ellenség ott is visszamegy. Most már nincs a zászlóaljnak ürügye a további megállásra. Végre elindul. Hogy a zászlóaljparancsnokság már 9 órakor, amikor szeme előtt volt a látszólag saját birtokban lévő 341. hszp., nem indult el egyenesen erre a magaslatra, arra tényleg nincs mentség, de amit ezután tett, az még ennél is rosszabb. Tétlenség a katona legnagyobb hibája, de zászlóaljunknak magatartása most egyenesen olyan volt, mintha a harcot el akarta volna kerülni. Menetközben *11 óra 40 perckor* veszi zászlóaljunk a saját dandárnak — valószínűleg elkésett — parancsát, hogy minden idővesztés nélkül törjön erélyesen előre a 30. vadászzászlóaljjal kapcsolatban a 341. hszp.-on az erdőszegélyen kitartó ellenség ellen, hogy annak kitérését nyugat felé megakadályozza. Ha most meggondoljuk, hogy Karl utolsó jelentését 11 órakor adta le és a 338. mp. a 341. hszp.-tól 2000 lépésre van, alig érthető, hogy az elmúlt 40 perc alatt a zászlóalj nem ért fel arra a sokat emlegetett magaslatra. Ami pedig a dandár parancsának utolsó mondatát illeti, ez alig érthető. A visszamenő ellenség csakis észak felé mehetett. Karl százados megfigyelése már a közeli távolság folytán nem lehetett téves, annál kevésbé, mert ott a hegyoldalban egy

saját üteget látott — viszont tény az is, hogy ez a magaslat mégis meg volt szállva, ami Karl figyelmét elkerülte és hogy ezt az ellenséget a 30-as vadászok igenis megtámadták.

Riebel százados a parancs vétele után *11 óra 50 perckor* a zászlóalj zömével Dzwonowa, azaz dél felé kitér, hogy fedezve eltolódjék. Csak a Karl századot indítja egyenesen a 341. hszp. felé. A zászlóalj zöme tényleg két órával később, *13 óra 40 perckor* érkezett arra a helyre, ahol a 30-as vadászokkal kapcsolatban kellett volna erélyesen támadnia, de erre már nem volt alkalma, mert a 30-as vadászok addigra már egymaguk is elintézték az ügyet, megrohanták az ellenséget, mely azután megadta magát. Igen sok foglyot ejtettek. A harcban a Karl százados vezette 3. század látszólag mégis résztvett, mert a zászlóaljnak ezen a napon veszteségei is voltak. Bohus kadét elesett és Nadich zászlós 2 géppuskát zsákmányolt, talán járőrszolgálat alkalmával.

Fent a magaslaton a zászlóalj most újabb dandárparancs értelmében rendezkedik és *15 órától* kezdve tovább várakozik, mint már több ízben ezen a napon. *19 órakor*, végre két nap után, meleg étkezéshez jut. Ekkor érkezik a dandár újabb parancsa: a 3. hadosztály az ellenséget éjjel Pilzno mellett megtámadja. A 110. dandár ezt támogatja. A 60. dandár északkeleti irányban nyomul előre, átkel a Wisloka-n és a Kolaczyce—Gembiczyna-úton a 374 templom és 428 magassági pont között éjjelezik. Elővéd a mi zászlóaljunk. Pintér hadnagy mint felderítő járőr egy szakasszal és egy árkászrajjal előremegy, vezetőt kap, aki megmutatja a gázlót. A sötétség beálltával Pintér átkel a Wisloka-n és az előírt útvonalon az ott táborozó 82. gyalogezreden keresztül menetel. Utána *19 óra 30 perckor* a zászlóalj következik, elővéd a 2. század. Menetcél a dandár éjjelezési körzetén túl az útszéli kocsmá, a 454. háromszögelési ponttól nyugatra.

Május 8-án Pintér útközben körülbelül 2 órakor mozgást észlel maga előtt, balra az erdőben pedig lódobogást hall. Rögtön utána az elővédszázadnál heves tűz, majd „Hurrá” kiáltások. Balra a sötétben vágázó lovakat lát a járőr, Pintér is megnyitja a tüzet. Sajnos a 2. század szórásába kerül és egy sebesültje van. A vad tüzelést sikerül gyorsan elfojtani. Helyreállít-

ják a rendet és a zászlóalj folytatja menetét, majd eléri *3 óra 15 perckor* a kijelölt helyet és harcélőrsőkkel biztosítja a dandárt. Az előző tűzrajtaütésnél foglyul ejtett orosz lovasok azt vallották, hogy az erdőben egész ezredük táborozott, majd a tüzelés alatt elmenekült. Most, hogy a zászlóalj a kocsmához érkezett, kiküldött harcjárőrök jelentik, hogy a 454. hsz. pont az ellenség által meg van szállva. Valószínűleg lóról szállt lovasság. A zászlóalj jelenti a helyzetet a dandárnak, mely elrendeli, hogy a zászlóalj tartsa állását, de az ellenséget egyelőre ne támadja meg.

Virradatkor a 4. századnál megfigyelik, hogy az elől fekvő dombokon oroszok mozgolódnak és beássák magukat. Távolság körülbelül 1600 lépés. A zászlóalj is beássá magát és — mintha közösen megegyeztek volna — egyik fél sem lö. Később az orosz úgy látszik megünjia a tétlenséget és egy ösztűzzel megnyitja a tüzet. Példáját azután a zászlóalj is követi. Így elmúlik az egész délelőtt. Sem a dandárnál, sem a zászlóaljnál nem történik semmi. Majd Pászthory százados, körülbelül *14 órakor*, öntevékenyen megkezdi a támadást. Példáját a 2. század is követi. A géppuskák is saját elhatározásukból csatlakoznak, végül a zászlóalj megmaradt része is mozgásba kerül. Pászthory századával rohamra indul, miután a már felvonult saját tüzérség is hathatósan közreműködött. Az oroszok elmenekülnek és 105 foglyot és 1 géppuskát hagynak a század kezében. A zászlóalj megszállja Gembiczyna-t és rendezkedik. *16 órakor* parancsot kap, hogy meneteljen a 394 magassági pontra, Mala községtől délre. Csak másfél óra múlva, *17 óra 30 perckor* indul és eltéveszti a helyes utat, majd a sötétben bolyongani kezd és csak

május 9-én 2 órakor éri el rendeltetési helyét, ahol már egy 30. gyalogezredben zászlóaljat talál. A zászlóaljat elszállásolják, de étkezéshez nem jut, mert a mozgókonyhák messzire lemaradtak. A zászlóalj tulajdonképpen 32 óra óta talpon van, készenlétben, menetben, harcban és most meleg étkezés nélkül marad.

Az étkezéssel különben állandóan bajok vannak. Amint látjuk, gyakran előfordul, hogy a zászlóaljnak többórányi pihenője van, teljesen zavartalanul az ellenségtől, de óvatosságból, vagy mert a dandár nem engedi, nem vonja előre mozgókonyháit. Ez a vezetési hiba nagyrészt a dandár intézkedésein, de olykor a zászlóaljparancsnokság mulott.

7 órákor parancs érkezik, hogy a zászlóalj a 30-as zászlóaljjal együtt dandártartalék és nyomuljon előre a 409. hsz. pontra, Wielopole-től északra. 8 óra 10 perckor indul, de nem jut messzire, mert a 80. gyalogezred elől harcban áll a 409. hsz.-től innen a hegyoldalon védekező oroszokkal. A zászlóalj megáll a 386. hsz. ponton, Wielopole-től 4 kilométerre nyugatra. Egész nap folyamán mint tartalékot tologatják, többször kerül nehéz ágyútűzbe, de csak a 30-as zászlóaljat vetik be. A dandár támadásával semmire sem megy.

17 órákor a mozgókonyhákat előrevonják és 23 órákor étkeznek. Elképzelhetjük, milyen messzire lehetett az ütközetvonal, hogy csak 6 óra múlva érkezik csapatához.

Az éj folyamán az ellenség látszólag visszament és most már sehol sem tart ki hosszabb ideig, kivéve kisebb-nagyobb utóvédekkel, hanem egyhuzamban viszsza megy egészen a San folyó keleti partjára.

Május 10-én a dandár előnyomul, zászlóaljunk 4 órától kezdve mint tartalék a 80. gyalogezred mögött. 10 órákor be kell vonulnia a dandárparancsnoksághoz a 340 magassági pontra. Ott 12 órákor a következő intézkedést veszi: mint felderítő különítmény Rzeszow-ra előnyomulni és megállapítani, meg van-e erősítve?

Indulás előtt a zászlóalj előrevonhatja a mozgókonyhákat és megétkezik. Közben meglátogatja a zászlóaljat Kralicek altábornagy, a IX. hadtest parancsnoka és a tisztikarnak szerencsekívánatait fejezi ki ilyen zászlóaljhoz, melynek harckészségét határtalannak nevezi. Örül, hogy alkalma volt megismerni és felette parancsnokolni.

14 órákor indulás, irány Wielopole—Budzisz—Bystrzyca. Rövid menet után, 16 órákor a 328. magassági ponton Budzisz előtt a 30. vadászzászlóaljra bukkan, mely ott harcban áll az erdőszélen felfejlődött orosz utóvéddel. A zászlóalj parancsot kap a támadásra, csoportosul, megindítja a támadást és a régi lendülettel már 28 órákor rohamoz, betör az ellenség állásába és 262 foglyot ejt. Veszteségei: 12 halott és 17 sebesült. Utána a 405 magassági pontnál gyülekezik és 21 órákor folytatja menetét. Találkozik a menetelő 30. gyalogezreddel, melytől megtudja, hogy a 30. vadászzászlóaljjal együtt a dandárparancsnokság helyén, Bistrzyca-n kell éjjeleznie. De nem megy odáig. Az úton, Bistrzyca

felé 800 lépésnyire a 449 helyszínponttól, egy majornál megáll és ott elszállásol. Csak az elővéd, a 2. század megy tovább a rendeltetési helyre. Furcsa egy parancsadás a dandár részéről. A felderítő különítményt támadásra vezényli, azután a sikeres ütközet után annyira sem törődik a zászlóaljjal, hogy közvetlenül utasítsa az éjjelezésre. A zászlóalj, ahelyett, hogy messze elől járna, a dandár végére kerül. Viszont a zászlóalj a csak közvetve szerzett intézkedést egyszerűen nem tartja be, hanem a neki alkalmasnak látszó első helyen elszállásol és csak mutatónak küldi előre a 2. századot. Láthatóan haragban van egymással a két parancsnokság.

Május 11-én ez még jobban kitűnik. A zászlóalj egészen délutánig pihen a majorban, de nem étkezik! *15 óra 45 perckor* parancs érkezik, hogy a zászlóalj csatlakozzék a 19. dandárhoz, mely Rzeszów-ot támadja! Egy félórával később, *16 óra 15 perckor* a zászlóalj elindul és három és fél óra után érkezik a körülbelül 10 kilométer távolságra fekvő Wola zglobienska faluba. Elég lassan és egészen hátul! A faluban Riebel százados jelentkezik a 10. hadosztály parancsnokánál és ettől parancsot kap, hogy meneteljen tovább Nosówka községbe, ahol a hadosztály egy ezredcsoportjának lesz alárendelve. Közben a zászlóalj étkezik — kivételesen egyszer éjfél előtt — és *21 óra 30 perckor* indul tovább. Nosówka-ban a falut teljesen üresen találja. Tehát a nem messzire, alig 3 kilométerre levő hadosztályparancsnokság nem tudta, hogy mi történt az orra előtt! Itt a zászlóalj egy jelentőlovastól megtudja, hogy a 60. dandárparancsnokság már Przybyszówka-ban, Rzeszów-tól 2 kilométerre északnyugatra van és hogy neki a 30. vadászzászlóaljjal együtt Brzianka-n kell éj jeleznie. Folytatja menetét és *23 óra 45 perckor* eléri Brzianka-t és elszállásol. Tehát még csak el sem éri az idegen dandárt, melyhez beosztották, nem vesz részt harcban, összesen 20 kilométert menetel és ezért hét és fél órát van útban és csak éjfélkor érkezik szállására. Mintha szegény zászlóaljat külön bosszantani akarnák.

Május 12-én a zászlóalj *6 óra 45 perckor* parancsot kap és Pogwizdów-ra menetel Przybyszówka-n át. Ott mint dandártartalék elszállásol. Ugyancsak tartalék a 30. vadászzászlóalj Rudna wielka-n. Dandárparancsnokság Zaczerwie-n. A mozgás nagyon kis területen történik, a menet 5 kilométer hosszú.

Május 13-án parancs *3 órakor reggel* érkezik. Közönséges ütközetmenet dandárkötelékben a főcsapat végén, irány Zaczernie—Tajecina-kocsmá—Sosnówka—239. magassági pont Stobierna-tól nyugatra—Stobierna—Nienadowa—Trzebos. A menet eseménytelen, körülbelül 20 kilométer hosszú, érkezés és elszállásolás *16 óra 45 perckor*.

Május 14-én előnyomulás a San felé. Dandár Trzebos-ról menetoszlopban a Julczyn majoron át Brzoza krolewska déli végéig. Ott csoportosítás további előnyomuláshoz tervezve. Zászlóalj a főcsapatnál. Indulás *6 óra 15 perckor*. Wydrze vadászaknál rövid pihenő. Innen zászlóaljunk egy felderítő járőrt küld előre a 231. hsz. pontra Gillersdorf mellett, Lezajsk közelében. *11 órakor* egy órai pihenő Brzóza krolewska déli végénél. Étkezés, utána csoportosítás további előnyomuláshoz. Zászlóaljunk a balközépen, egy erdővágás mentén, irány a 231. hsz. pont, balra 30-as vadászok, jobbra a 30. gyalogezred. *Indulás 12 órakor*. Egy ideig tüzérségi tűz hallatszik, különben nincs esemény. A dandár az előnyomulást Giedlarowa—231. hsz. pont vonalban beszünteti. Zászlóaljunk dandártartalék a közép mögött. *14 óra 40 perckor* ér felállítási helyére és ott vesztegel *19 óra 30 percig*, amikor az éjjelezési parancs érkezik. Zászlóaljunk a 30-as vadászokkal együtt Chalupki-ra kerül, Lezajsk közelében és *20 óra 30 perckor* érkezik oda.

Az erősen előrelendült arcvonal a San mentén most hosszabb időre megállott. Az oroszok a San túlsó partján szívós ellenállásra rendezkedtek be. A Jaroslau—Przemysl közötti frontszakaszon a német 11. hadsereg megtámadta a még az innenső parton kitartó oroszokat és véres harcban május 16-án Przemysl várába és a San túlsó oldalára vetette vissza, egyben az ellenség nyomába szegődve, Jaroslau-nál kierőszakolta a San átkelését és a túlsó parton szilárdan megvetette a lábát. Itt is több napra meg kellett állania az arcvonalnak, mert Przemysl, dacára a felrobbantott erődöknek, még mindig félelmetes erősség volt és a támadás külön előkészületeket igényelt, miután a 3. hadseregnek délről megkísérelt rajtaütése nem sikerült. Ezenfelül az orosz itt nagyobb arányú ellentámadásba is fogott, mely azonban Jaroslau előtt véresen összeomlott. Sieniawa-nál is sikerült a San-átkelés. A 4. hadseregnek a következő

napokon csak lekötő, vagy jobban mondva védelmi szerep jutott, amíg a Przemysl körüli harcok eredményesen befejeződtek.

A 106. hadosztály is megkísérelte a San-átkelést még pedig a 60. gyalogdandárral, ez a kísérlet a teljesen elégtelen, sőt kezdetleges előkészületek, hiányos felderítés és szemrevételezés miatt azonban igen csúfos kudarcba fulladt.

Május 15-én a hadosztály egyelőre elért helyzetében maradt. De már *18 órakor* kiadja a parancsot az erőszakos folyamatkélsre. A San mentén a 30. gyalogezred biztosít. Az átkelést a 80. gyalogezred hajtja végre. A 24. és 30. vadászzászlóaljnak és a 30/V. zászlóaljnak *21 órakor* Podolszyni (Lezajsk keleti vége) kijáratánál kell készen állani. De már ötnegyed óra után a parancsot visszavonják. Valószínűleg ekkor még nem is álltak rendelkezésre az átkelési eszközök és műszaki csapatok. A zászlóalj helyben marad.

Május 16-án ellenséges tüzérség élénken lövi Podklasztor-t és a Chalupki melletti saját ütegállást. *18 órakor* utasítás érkezik, hogy a 80. gyalogezred és a 24-es és 30-as vadászzászlóaljak legyenek 20 órakor menetkészek. Ezt a rendelkezést *19 óra 30 perckor* az átkelési intézkedés követi. Első lépcső a 80. gyalogezred, indul a Lezajsk-i vasútállomástól *20 órakor*. Az átkelés kiszemelt pontja a San-kanyar Wierzawice-től keletre. Zászlóaljunk a 30. vadászokkal és a 30/V. zászlóaljjal együtt *21 órakor* indul. Wierzawice előtt a menetoszlopot nagy csörömpöléssel és messzire hallható dübörgő lármával a szekerekre rakott pontonok oszlopa keresztezi. Ezt természetesen az oroszok is meghallották. Annál is inkább, miután az átkelési helyhez csak göröngyös taligaút vezetett, ami a lármát még csak fokozta. A Wierzawice-i templomnál megérkezve, a zászlóalj Pintz ezredes parancsnoksága alá lépett. A zászlóaljat az első lépcsőben osztják be. Az ellenség lefogására az összes géppuskákat a San mentén egyesítik.

Május 17-én 0 órakor érkezik a zászlóalj felállítási helyére Wierzawice-től keletre egy kis erdőhöz. A zászlóaljnak a 80. gyalogezred mögött kell átkelnie. *1 óra 30 perckor* kezdődik az átkelés, de az éber oroszok csak erre várnak. Azonnal heves tűzbe fognak úgy az átkelő egységekre, mint a hátul tömören felsorakozott zászlóaljakra. Zászlóaljunk kénytelen beásni magát.

Nagy kavarodás támad. Ezt még fokozza, hogy a szomszédos 19. dandár csapatai is beavatkoznak. Jobbra és balra a 30-as vadászok és a 30/V. gyalogzászlóalj szintén beásva kitartanak. De a 80. gyalogezred, utászok és árkászok hátra menekülnek. Amikor kivirrad, az orosz erős ágyútűzbe kezd és géppuskával hevesen lövi a partvidéket. Szerencsére ekkor zászlóaljunk már eléggé fedezve volt. A 80-asok azonban igen erős veszteséget szenvedtek. Visszaözlésük után a rend gyorsan helyreállt.

6 órákor újabb parancs érkezik. Az átkelést, illetve a kísérletet mégis megismétlik. Most részletutasításokat is adnak, amikor már késő. Megint a sötétség beálltával kell kezdeni az egészet. Az élen a 80/11. zászlóalj, utána a 80/III. zászlóalj, ezt követően a 24. vadászoknak kell átkelni. Egyszerre csak 6 ponton 20—20 emberrel kel át. A túlsó parton a csapat azonnal rohamoz és biztosítja a további átkelést. A 80-asok sose voltak ilyen legények, de kiváló csapat se tudta volna ezen a módon megcsinálni. De most a 80-asokat előrehajtani, amikor véres fejjel küldték őket vissza az oroszok és nagy veszteségeik voltak, az egész vállalkozást kérdésessé tette. Zászlóaljunknál ezt az újabb parancsot vegyes érzelmeikkel fogadták, már azért is, mert a kísérletnek ugyanazon a helyen való megismétlése az oroszokat teljesen felkészülve kellett hogy találja.

19 órákor Riebel százados szemrevételezésre előment. A parti fedezékben Ulrich utászs századossal találkozott, aki a műszaki átkelést vezette. Ez kijelenti, hogy az átkelés az előző éjszaka tapasztalatai alapján nem sikerülhet. Így gondolkodott minden tiszt a vadászoknál is és amikor a hadosztályparancsnokság maga is megérezte a várható balsikert és *20 órákor* az átkelést végleg lemondta, mindenki fellelegzett és Pintér hadnagy, akinek az első pontonok egyikével 16 emberrel és 1 géppuskával kellett volna átkelni, naplójába azt írta, hogy: Deo gratias!

21 órákor a 24. és 30. vadászzászlóaljakat hadosztálytartalékba vonják és *23 órákor* Wierzawice-ben elszállásolják.

Május 18-ikán a helyzet változatlan marad. Estére a zászlóaljat kirendelik egy felvételi állás építésére Wierzawice-től északra a vasút mentén. A zászlóalj *20 órákor* indul és

május 19-én reggel 2 óra körül dolgavégeztével visszatér szállására. A délelőtt a ruházat és felszerelés rendbeszedésével telik el. Estére a zászlóaljat mint hadosztálytartalékot Podklasztor-ra, a híres Lezajsk melletti zárandokhelyre rendelik. Hírlik, hogy az oroszok két ezreddel átkeltek a San-on. Az egyik ezredet megsemmisítették, a másik azonban tartja magát. Ezt akarják megtámadni. *Zászlóaljunk 19 óra 30 perckor* elindul és parancsnoka *21 óra 30 perckor* jelentkezik a hadosztályparancsnokságnál Lezajsk-ban. Itt azt az utasítást kapja, hogy a zászlóalj Podklasztor-ban éjjelezhetik, de nappal húzódjék a nyugatra fekvő közeli erdőbe, mert az ellenséges tüzérség a községet és a kolostor környékét állandóan lövi. *22 órakor* a zászlóalj elszállásol.

Május 20-án zászlóaljunk az utasítás értelmében már hajnalban az erdőbe vonul. *10 órakor* már újabb parancsot kap: alárendelik a délre szomszédos 10. hadosztálynak. Irány Tryncza—Sieniawa. Feladata a 12. vadászzászlóalj megerősítése, mely Sieniawa-tól északra, Pigany-nál áll harcban.

Indulás 10 óra 30 perckor. Étkezéssel egybekötött hosszú pihenő Wierzawice-ben, utána *19 órakor* a zászlóalj Tryncza-nál átlépi a Wislok-ot és *20 órakor* Ubieszyn-nél a San folyót. Riebel százados a Sieniawa-i kastélynál a zászlóaljjal táborba száll és a hadosztályparancsnokságnál jelentkezik. Onnan parancsot kap, hogy mint hadosztálytartalék helyben maradjon.

Május 21-én 6 órakor újabb parancs: a zászlóaljat a 20. gyalogdandárnak rendelik alá, mely a Sieniawa-i hídfő védőrségét képezi. A zászlóalj addig marad ebben a beosztásban, míg a hadosztály menetalakulatai megérkeznek.

Az oroszok azonban itt nem erőszakolták a harcot és egyelőre nyugton maradtak. Mindazonáltal jól esett az ottani parancsnokoknak, hogy egy kis, de vitéz zászlóaljot kaptak tartaléknak a sok megbízhatatlan csapat mögé.

Délelőtt a zászlóalj még együtt maradt és a tisztek körülnézhettek a teljesen összelőtt és leégett városkában. Estére azonban a zászlóaljat már századonként külön kirendelik mint szaktartalékot a veszélyeztetett pontok mögé. *19 órakor* Thuróczy az 1. századdal a 12. vadászok mögé a Pygani melletti tótól délre kerül, *20 óra 30 perckor* Morawek a 2. századdal Wylewa keleti végére a nagy országút mellett a 36. gyalogezred mögé és

végül a zászlóalj fennmaradó része mint főszakasztartalék Sienawa északi részébe *21 óra 45 perckor*.

Május 22-én a helyzet így marad. *10 órakor* a 3. századot Wylewa-ra rendelik műszaki munkára. *Onnan 18 órakor* tér vissza. Este a hadosztály menetalakulatai hangos kürtszóval bevonulnak a városkába.

Május 23-án is változatlan marad a helyzet, de Kralicsek altábornagy, a IX. hadtest parancsnoka meg szemléli a zászlóaljat és közü, hogy másnapra be kell vonulnia a 106. hadosztályhoz. Este *17 órakor* Riebel százados lejelentkezik.

Május 24-én indulás *6 órakor* Lezajsk irányában, de kerülő úton, hogy az ellenség, ha megfigyeli a menetet, azt felváltásnak tartsa. A menet Ubieszyn-en át egyenesen nyugatnak vezetett. Grodzysko-ban étkezésel egybekötött hosszú pihenő után továbbmenet Giedlarowa-ra, ahol mint hadosztálytartalékot elszállásolták és ahol már várakozott a 10. menetszázad sárosberkeszi *Tóth-Kádár Vilmos* százados parancsnoksága alatt. Tóth veszi most már át a zászlóalj parancsnokságot és azt a háború végéig megtartja. A további harcok folyamán kétszer sebesül meg, de a gyógyulási időtartam kivételével szakadatlanul zászlóaljánál van. Az ő nevéhez fűződik a zászlóalj fényes haditetteinek egész sorozata, melyek legfelsőbb elismerésül ő és zászlóalja számos kitüntetésben részesül. Személyére nézve példaadóan bátor, zászlóalját mindenkor ügyesen, öntevékenyen, helyenként merészen vezeti és magának és zászlóaljának kiváltságos helyet biztosít a vitézek sorában, alantasairól pedig messzemenően és atyailag gondoskodik. Elöljárói elismerő tisztelettel, alantasai ragaszkodó szeretettel viseltetnek iránta.

Érkezésével a parancsnoklási viszonyokat újrendezik. Zászlóalj segédtszt: Beck hadnagy, 1. század Thuróczy főhadnagy, 2. század Morawek Gyula főhadnagy, 3. század Karl százados, 4. század Pászthory százados, géppuskásosztag újból Riebel százados, mellé beosztva Kankovszky főhadnagy.

Itt osztották be a zászlóaljhoz a felosztott prágai 28. gyalogezred két szakaszát, ami nem volt szerencsés intézkedés, bár az embereket egészen jól lehetett használni.

Május 26-án este a zászlóalj Giedlarowa-ból Lezajsk-on át Staremiasto-ra menetel, ahol egy 6. népfőlkelő ezredbeli zászlóalj felvált a San-parti állásban.

**A Lezajsk-i ütközet a San partján.
1915 május 31—június 5.
Orosz visszavonulás, az előnyomulás folytatása.**

Május vége felé a 11. hadsereg újból felvette a támadást és a Jaroslau-i hídfőből megkezdte az előnyomulást kelet felé. Az orosz hídfő Radymno-nál véres harcok árán elesett, a hadsereg zöme a Przemysl-től északra fekvő területre nyomult előre, míg egy hadtest a várat északnyugatról támadta meg. Amíg a vár el nem esett, a 11. hadsereg állva marad. Ebben a helyzetben nagyarányú orosz ellentámadások fejlődtek ki, melyeket nagy veszteséggel visszavertek.

Ezek keretében az ellenség Lezajsk körül is átment ellentámadásba és erőszakos folyamátkelést kezdett.

Zászlóaljunk a Staremiasto melletti állásban nyugodtan berendezkedett. Védőszakasza meglehetősen széles volt, talán 4000 lépés kiterjedésű. A középén a Staremiasto-i komp helyének közelében az 1. század, tőle balra a falu északi végéig húzódó folyókanyarban a 4. század, jobbra a téglagyár előtti partig és még jó darabot azon túl a 2. század, egy félszázaddal a támponttá kiépítendő úrilakban, foglalt állást. Tovább délre a 30. gyalogezred, északon a 31. népfölkelő gyalogezred csatlakozott. A zászlóalj parancsnokság a Staremiasto-i majorban volt a 3. századdal mint zászlóalj tartalékkal együtt. A géppuskásosztag a 2. század szakaszában olyképpen állott, hogy a folyó nagy részét pásztázhatta.

Május 27-én a 30. gyalogezred szakaszában az oroszok tüntetőleg átkelést kíséreltek meg három csónakkal, mely természetesen vissza lett verve és nem is eredményezett semmiféle változást a csapatok elosztásában. Két csónak átlukasztva elmerült, a megmaradt visszafordult.

Május 28-án délben országos eső kezdődik. A dandár rendeletére Staremiasto falu szélén egy második védelmi vonal építendő. Itt és az úrilak támpontban —

ezen a helyen külön munkásosztag árkászokkal megerősítve dolgoznak.

A zászlóalj két világítópisztolyt, 40 védőpajzsot, egy aknavetőt és hét láda vetőaknát kap. Mindez védőfelszerelés, de csak elégtelen mennyiségben.

Délután egy oroszul tudó 30-as gyalogezredben zászlós egy vadászkürtössel, fehér zászlóval, a szokásos kürt jelek leadása után kilépett a fedezékből és az oroszokkal kétórai fegyverszünet engedélyezése végett tárgyalni kezdett. Saját állásaink előtt, különösen a Morawek-század szakaszában tömérdek már oszlásnak induló orosz hulla feküdt még a korábbi harcokból. Ezek rettenetes, majdnem kibírhatatlan büzt gerjesztettek. A fegyverszünetet azért kérték, hogy ezeket a hullákat eltemethessék. A kérést egy orosz tiszt vette át és továbbította hadtestparancsnokságához. Az orosz parancsnok a kérést kereken elutasította, de közben annyi idő, másfél óra, telt el, hogy a hullák nagyobb részét mégis el lehetett földelni.

Május 31-én este 20 órakor azonban orosz részről megkezdődött a komoly átkelés bevezetése: a tüzérségi megsemmisítő tűz, mely meglehetősen nagy veszteséget okozott. Hiszen a zászlóalj kezdetleges fedezékei a parti füzes szélén, a homokos, részben mocsaras talajba vájva alig nyújtottak biztonságot és védelmet. Az erős, romboló tűz *június 1-én* egész nap tartott és az éj leszálltával sem szünetelt.

Június 2-ára virradó éjjel az oroszok a zászlóaljtól délre csatlakozó 30-asok szakaszában átkeltek a folyón, megrohanták a 30-asokat és lendületes támadásban messzire, egészen Lezajsk keleti szegélyéig vetették vissza. Az oroszok egyelőre szűkebb hídfőállást foglaltak és ennek védelme alatt megkezdték a hídverést a folyón. Így a 30-asok is más csapatok segítségével Siedlanka és Lezajsk külvárosának keleti szegélyén megtudtak kapaszkodni.

Veszélyes helyzetbe került a jobbszárnyon álló Morawek-század. Mindinkább fenyegetett az átkarolás és felsodródítás veszélye. Morawek erre elrendelte jobbszárnyának visszavételét körülbelül a téglagyártól kezdve Staremiasto délkeleti szegélyére. Itt a falu déli csücskén csatlakozott hozzá a Tóth százados által a jobbszárny megerősítésére előre irányított tartalék, a 3. század Karl százados vezetése alatt és lezárta a Sied-

lanka felé tátongó rést. A század csak óvatosan, helyenként hason csúszva haladhatott előre a teljesen pásztázott sík területen. Az oroszok a vadászokkal szemben, hídfőjük északi oldalán, a Staremiasto-i téglagyárból a Lezajsk-i vasúti állomásig vezető iparvágányig nyomultak előre, melynek töltése mögött aránylag jó fedezéket találtak. Itt a következő órákban álló tűzharc fejlődött. Zászlóaljunk védőszakasza most még nagyobb lett, pókhálószerűen húzódott szét és megelégedhetett, hogy az oroszokkal szemben tartani tudja magát. Tóth százados mindenféle küldönc, segédszolgálatos emberekből és tisztiszolgákból új tartalékot csinált magának a végső szükség esetére.

Délután a helyzet azonban megváltozik. Erősítés érkezik a zászlóalj jobbszárnyának ritka vonalába *délután 15 órakor*, 14-es honvédek — 50 km távolságról teherautókon szállítva — sűrítik a tűzvonalat, hogy megtámadják az átkelt orosz részeket és vessék vissza a folyó túlsó partjára.

Az oroszok azonban jól készítették elő vállalkozásukat és keményen tartották a harcban elért vonalat. Amikor a honvédek egy vakmerő, de vitéz főhadnagy parancsára nagyobb csoportban előreszökkeltek, olyan jól irányzott heves tűzbe kerültek, hogy mindnyájan, egytől-egyig megsebesültek vagy elesetek. Velük a derék főhadnagy is. Fel kellett adni az ilyenféle kísérleteket. Ezután már a vadászokhoz hasonlóan a honvédek is apránként, lépésről lépésre, hasoncsúszva, vagy csak pillanatra felugorva, kis csoportokban, de szívósan dolgozzák előre magukat. 17 órakor mégis elérkeznek rohamtávolságra, 17 óra 20 perckor felharsan a rohamvezényszó és vadászok honvédekkel együtt vad hajrával rontanak az ellenségre. Az orosz keményen állja a helyét, az utolsó pillanatig lő és felveszi a közelharcot.

Vad és véres kézitusában öldöklik egymást. Nem adja meg magát egy orosz sem. Ügy kell őket helyben agyonütni. Mégis levetik őket a töltésről. E mögött csalóka zöld mező, valójában süppedékes, nedves talaj. Zachumenszky kadét szakaszával elragadtatja magát és vadul üldözi az oroszokat. Az ingoványos földben barát és ellenség megakad. Az orosz újból védekezik. A vad kézitusában egyre mélyebben süllyednek. Van olyan, aki már derékig áll a mocsárban és még mindig verekszik. A támadó vadászok és honvédek orosz gép-

puska-csapdába kerülnek. Csak kevesen térnek vissza. Zachumenszky is ott esik el. Csak a leszálló sötétség könyörül meg az embereken és vet véget a további öldöklésnek. Nagyon sok a sebesült. Elesik Gerber hadnagy. Tillinger kadét megsebesül, ugyancsak Karl százados, akinek nyakát szakítja fel egy golyó és később újabb sebesülés éri a derekán. Két vadász egy sátorlapon húzza hátra Staremiasto első házáig, ott Gigger számvevő fővadász kocsit kerít és kórházba szállítja. A századot Wetschka zászlós vezeti tovább. A sötétben az oroszok hátrább húzódnak a San felé. Nagy áldozatokkal megvásárolt sikerünk csekély. Az ellenség ezen a részen alig pár száz lépésre hátrább, a folyómenti füzes szélén újból megvetette lábát.

Június 3-án borzalmas kép tárul vadászaink elé. Az állás előtt a zöld, süppedékes mezőn alig 50 lépés távolságra, úgy hogy az arcukat jól fel lehet ismerni, számos bajtárs, honvéd vagy orosz hullája. Sokan mélyen besüppedve, — rettenetes nézni őket. A halottakért kimenni nem lehet. Erős tűz kattog állandóan és a halott bajtársak behozatala csak újabb áldozatokat követelne. Csak úgy messziről nézik őket és feljegyzik nevüket. 36 halott fekszik itt elől és mennyi a sebesült!

Múlik a nap, rekkenő hőség kínozza az állandó tűzben mozdulni sem tudó harcosokat. Megjön az éjszaka. Már minden elfogyott. Üres a kenyértarisznya, üres a kulacs.

Másnap, *június 4-én* már éhség is hozzájárul a szomjúsághoz. Folyik az állandó tűzharc, mozdulatlan a raj vonal. Estére már nem állja meg egy honvéd, Újházinak hívták és kulacsokkal előre kúszik a posványba, hogy a hullák melletti talajvízből telemerítse őket. Mindegy volt, hogy talán meg van fertőzve, de víz volt. Vissza is tér teli kulacsokkal, de amikor a kis töltésen az árokba akar ugrani, fejlődéssel összeesik.

Két vadász, Panovics és Radomir, akik nem bírták a koplalást, szintén vállalkoznak étel és ital szerzésére, de okosabban: hátrafelé. Eljutnak Lezajsk-ba és ott kétszersültet és feketekávét szereznek. Szerencsésen vissza is térnek, anélkül, hogy bajuk történe. Sőt hajnalban a mozgókonyhák is a közelbe érnek és golyózapor dacára Gigger Simon fővadász vezetésével előrehozzák az étkezést. Vége a koplalásnak és mindenki új erőre kap.

A következő napokon változatlanul tart az állandó tűzharc, míg

június 9-én este 21 órakor a zászlóaljat felváltja egy 6-os népfelkelő zászlóalj. A felváltás a sötétség leple alatt simán megy, a zászlóalj hátra menetel Lezajskba, ahol június 11-ikéig mint hadosztály-tartalék áll.

Június 11-én délben a zászlóalj újra előremegy a Staremiasto-i téglagyárhoz és este leváltja az állásban a 14-es honvédeket. Ez az állás most jóval hátrább van, mint volt május 31-én. Helyenként egészen közel húzódik az oroszok lövészárka, úgy hogy ott kézigránátharcra is sor kerül. Különben a megszokott tűzharc folyik.

Ebbe az időbe esik Przemysl várának elfoglalása a 11. és osztrák-magyar 3. hadsereg által. Folytatják az előnyomulást Lemberg felszabadítására. Újabb felkészülés után megtámadják az oroszok Przemysl-től keletre fekvő állásait és azokat áttörve, visszavonulásra kényszerítik az egész arcvonalat.

Észak felé ezekután az ellenség már nem tarthatta magát és itt is megkezdte visszavonulását, egyben átcsoportosítását. A Visztula menti, a folyóra támaszkodó erős állásait, a San torkolattól északra egyelőre nem akarta feladni, csak a mi 4. hadseregünkkel szemben állott erőit vette vissza a Tanew mögé. Így az osztrák-magyar 4. hadsereg csapatai a továbbiakban észak felé felkanyarodtak, hogy délről jövő nyomásukkal a Visztula menti orosz frontot megingassák.

Már egy hónappal előbb Olaszország is megüzente a háborút a monarchiának és az olasz határon álló gyenge erőket sürgősen meg kellett erősíteni. Már május közepétől kezdve kisebb-nagyobb csapategységek lettek kivonva az orosz hadszíntéren és a délnyugati határvidékre szállítva. Ezt megelőzően magasabb parancsnokságok, köztük egy hadseregparancsnokság újonnan lett felállítva és a déli (szerb) hadszíntéren nélkülözhető csapatokkal ellátva. Az új háború nem befolyásolta a támadás erélyes folytatását az orosz hadszíntéren, de bizonyos átcsoportosítást tett szükségessé, így feloszlott a 3. hadsereg köteléke. A csapatok egyrésze a 2. hadsereg parancsnoksága alá lépett, míg egy része, a német 11. hadsereg mögött, a küzdővonalból kivonva és észak felé eltolva, annak balszárnyára

a 4. hadsereg kötelékébe került. A 4. hadsereg tehát megerősödött, arcvonala azonban, tekintettel a főerők keleti irányban történő előnyomulására, erősen meghosszabbodott.

Zászlóaljunk 4 napig állt a Staremiasto-i állásban, amikor *június 14-én* az est beálltával, az állásban levő 2. és 4. századnál határozottan megérezték az orosz harctevékenység erős ellanyhulását. Pászthory százados egy 10 ember főnyi járőrt Sztankovszky főhadnagy parancsnoksága alatt előreküldött a helyzet megállapítására. Ez akadálytalanul bejutott az ellenség vonalába és azt üresen találta. Tovább menve 1 orosz zászlóaljat sikerült megfigyelnie, amikor gyülekezés után megindul a San felé. Ennek egyik járőrén rajtaüt és 10 foglyot ejt. Ezekkel és fontos híreivel visszasiet. A jelentés vétele után a dandárparancsnokság *június 15-ére hajnali 4 óra 30 percre* elrendelte az általános előnyomulást, mely azonban már csak üres orosz állásokat talál. A Sanon vert két fahidat az oroszok felgyújtották, az egyik csak erősen megsérült és a 30. ezred műszaki százada által a gyalogság részére szükségszerűen használható állapotba lett helyezve, 8 órakor a zászlóaljat az arcvonalból kivonják és dél felé Rzuchów-ra irányítják.

Rzuchów-nál ekkor saját csapatok már egy hadihidat vertek és a tulsó parton egy szűkebb hídfőt tartottak megszállva. A zászlóalj, mint hadosztálytartalék 16 óra tájban jobbszárnyával a hadhídhöz (nyugati part) érkezik és a 30. gyalogezred eddig elfoglalt állásában helyezkedik el. Itt találja már a 60. dandárparancsnokságot is. A zászlóalj ebben a helyzetben éjjelezik.

Június 16-án Tóth százados a 4. századot a San tulsó partjára tolja, ahol az egy 30-as gyalogszázadot levált. Délután 14 óráig a zászlóalj ebben a helyzetben marad és megétkezik. Közben parancsot kap a dandártól, hogy haladéktalanul keljen át a San-on és tolódjék el a Igh. Molynie-hez; ott Binz ezredes csoportjának lesz alárendelve.

Az innen északra fekvő erdőben erős mozgolódás volt észlelhető. Binz ezredes csoportjának feladata az ott gyanított ellenséges erőket még ma megtámadni és visszavetni.

A vadászzászlóalj *18 óra 30-kor* érkezik Molynie-

hez és csatlakozik Binz ezredes csoportjához. Itt az ezredestől vett parancs szerint Tóth százados körülbelül 28 óra 50-kor a vadászászlóaljjal a 80-ik gyalogezred balszárnyán támadáshoz csoportosul.

Az előre küldött harc-járőrök erős ellenállásra találnak, az ellenséges tüzéréség élénken lövi a zászlóaljt és a 80-asok támadási körzetét. Binz ezredes valószínűen az erdős terepre, a tájékozatlan helyzetre és a besötétedésre való tekintettel, a támadástól eláll, mert akkor már érezhető volt, hogy az oroszok amúgyis visszavonulásra kényszerülnek és a támadással elérhető sikert úgy sem lehetett volna kihasználni.

A zászlóalj támadáshoz csoportosítva éj jelezik és másnap, június 17-én 4 óra 30 perckor parancsot kap, hogy hatoljon át az előtte fekvő erdő északi szegélyéig, ahol további utasítást kap. Az oroszok az éjjel visszavonultak. A zászlóalj századokkal egy magasságban, rövid térközökkel, áthatol az erdőn és annak északi szélén megállapodik. Ellenséggel, még csak járőrrel sem találkozott. Az erdő széléről a századok Dabrowica felé járőröket toltak előre.

A dandár nagyjában keleti irányba fordul. A vadászászlóalj dandárkötelékben folytatja előny omulását *Dabrowice-n* és az északra fekvő erdőn keresztül, Podlug-ra ér 14 óra 30-kor és ott ebédel. Innét körülbelül egy óra múlva, égő erdőparcellákon keresztül meteoszlopban menetel, majd 18 óra 20-kor nagy éljenzéssel átlépi az orosz határt Tarnograd irányában.

Amint a dandármeteoszlop éle kiér a határmenti erdőből, körülbelül 3 kilométer menet után, ágyú- és géppuskatűzet kap Tarnograd irányából, melynek déli szegélyét az ellenség megszállva tartja. Gruber tábornok elrendeli a támadást, irány a vadászászlóalj, jobbra a 80., balra a 30. gyalogezred. A támadás állandó ellenséges tűzben megindul és körülbelül 2000 lépésre Tarnograd-tól megáll, mert időközben besötétedett és a dandár elrendelte a harc félbeszakítását. A zászlóalj ott helyben egy terephajlásban éjjelezett.

Június 18-án hajnalban a hadosztály széles arcvonalon nyomul előre. Jobb oszlop Tóth százados parancsnoksága alatt a vadászászlóalj, a 31. népfelkelők egy zászlóalja és egy üteg. Irány Korchow—Przymiarki. A főoszlop Tarnograd-on át nyomult előre. Az ellenség sem itt, sem a zászlóalj előtt már nem tanú-

sított ellenállást. Zászlóaljunk kisebb lövöldözés árán estére eléri menetcélját. Tóth százados csoportja megszállja a mocsaras Tanew folyó mélyedésének déli partját Przymiarki-Rakówka községek északi szegélyén és ott éjjelezik. Az oroszok a folyó északi partját tartották.

Június 19-én a helyzet változatlan marad estig, amikor zászlóaljunk helyébe egy 32. népfelkelő zászlóalj lép és zászlóaljunk Plusy-n keresztül Biszcza-ra, az oda elirányított dandárnak zöméhez menetel. Itt mint tartalék öt napig marad.

A saját arcvonal itt általában tiszta védelemre szorítkozik, támadásra nem is elég erős, de be kell várni a Kelet-Galiciában lezajló döntést. Ott a 11. hadsereg Lemberg-től északnyugatra, az 1914 augusztus végi harcok színhelyén újból áttörte az orosz védelmi vonalat, majd a 2. hadsereg elfoglalta Lemberget. Ezután átcsoportosítás következett. A nagy terv szerint a Lengyelországban még kitartó hatalmas orosz erőket, melyeknek arcvonala a Visztula és Narew erősségeire támaszkodva a folyók mentén Iwangorod—Varsó—Nowo Georgiewsk—Grodno vonalban húzódott, erősen visszahajlított szárnyain két oldalról megtámadják: északról Kelet-Poroszországból és délről, a Lemberg-től északra eső területről a 11. hadsereggel. A hatalmas harapófogó két karjának az oroszokat, ha nem akarták a fojtogató átkarolásban benn pusztulni, visszavonulásra kellett kényszeríteni. Az oroszok a visszavonulást választották, azt fokozatosan hajtották végre, de közben erőteljesen védekeztek és a mi arcvonalunk gyengébb részei ellen többszöri ellentámadást is hajtottak végre.

Zászlóaljunkhoz *június 20-án* Biszcza-ba bevonult a 11. menetszázad Permayer főhadnagy vezetésével. A besorolásnál Wetschka zászlóstól ő vette át a 3. század parancsnokságát. A tartalék helyzetben zászlóaljunknak nem sok pihenő jutott. Az oroszok válogatott különítményekkel állandóan nyugtalanították az arcvonalat. A dandár közismerten gyenge ellenállóképességű rutén csapatai minduntalan segítségre szorultak, a zászlóaljat éjjelenként felriasztják és készenlétben tartották. Miután a széles arcvonal miatt azt csak támpontszerűen lehetett megszállni, azaz zárt előőrsök formájában, az ügyes ellenséges osztagoknak sikereik vol-

tak. Így június 25-én éjjel rajtaütöttek a 80. gyalogezred egyik zászlóaljának egyik főörs-századán, sokat megöltek közülük, nagyrészüket pedig elfogták. Zászlóaljunk felriasztva parancsot kapott, hogy egy századdal foglalja vissza az elvesztett főörs helyét. Erre a célra Thuróczy főhadnagy az 1. századdal lett kirendelve. Vezető nélkül elindult a megadott irányban, de csak hosszabb ide-oda irányítás után, éjfél előtt sikerült célját elérni és az elvesztett főörs helyét újból elfoglalni. Zászlóaljunknak azonban ez az örökös nyugtalanság nem tetszett. Tóth százados tényleg másnapra kérést intézett a dandárparancsnoksághoz, hogy küldjék a zászlóaljat az első vonalba. Gruber tábornok a kérést megértéssel fogadta és a zászlóaljat

június 26-án egy 80-as zászlóalj leváltására előre vonja. A zászlóalj a Borki—Biszczu északi kijárata közötti szakaszban három főörsöt állít fél, mégpedig a 4., 2. és 1. századdal. Az előretolt tábori őrsök vonala a Tanew túlsó partján álló ellenségtől körülbelül 1500 lépésre volt. 3. század és géppuskaosztag zászlóalj tartalék Biszcza-n. Még ugyanazon az éjszakán orosz különítmények olcsó siker reményében előretörték, de támadásukkal nagyon ráfizettek. Vadászaink véres fejvel verték vissza az ellenséget, úgyhogy már fel is adta nyugtalanító kísérleteit. Pászthory százados az oroszok visszaverésével nem is elégedett meg, hanem egy darabig üldözésükre előretört.

Június 24-én Kraliczek altábornagy hadtestparancsnok még a tartalékállásban megsejmelte a zászlóaljat, a hadseregparancsnok elismerését tolmácsolta és kitüntetésekot osztott ki a tiszték és a legénység között.

Június 28-án már több jel és hír arra engedett következtetni, hogy az ellenség rövidesen kiüríti állását és visszavonul. Tóth százados ezért éjjel a 2. századból járőrököt küldött előre, megállapítani, mennyiben igazak ezek a hírek. Ezek a járőrök tényleg megállapították az oroszok készülődését az állás elhagyására és több fogollyal tértek vissza.

Június 29-ére a dandár elrendelte az átkelést a Tanew-folyón és az előnyomulás folytatását. Az 1. századnak egy szakasza a Tanew-en is átjutott és már reggel Ruda Solská-ba vonult be, mivel az oroszok háttvédje már hajnalban elhagyta a folyóparti állást. Tóth száza-

dos Wolka biska-nál az árkászzakasz által Pausz kadét parancsnoksága alatt hidat veret a vonat részére. A hídverést a folyón átgázoló elővéd a túlsó parton biztosítja. A hídverést semmi sem zavarja. A híd 22 órakor készül el és a zászlóalj átkel rajta. Észak felé előnyomulva a 205 *hsz.-ponton*, Dabrowicá-tól nyugatra kisebb orosz utóvéd állja útját. A zászlóalj rövid támadással visszavonulásra kényszeríti és tovább folytatja menetét Ruda solska—Ruda zagrody—Bilgoraj-tól nyugatra — Frampol felé, ahova már a menet kezdetén Permayer főhadnagyot a 3. századdal mint felderítő különítményt előre küldte. A zászlóalj 26 kilométeres menet után, anélkül, hogy ellenséggel találkozott volna, késő este eléri Frampol-†

Június 30-ára zászlóaljunk reggel parancsot kapott, hogy nyomuljon előre Goraj irányában és vesse vissza a Frampol-tól északra a magaslaton kitaró ellenséges utóvédet. A zászlóalj támadáshoz fejlődött, mire az oroszok rövid ellenállás után északi irányban visszavonultak és Gorajt felgyújtották. Zászlóaljunk benyomult a községbe és annak túlsó oldalán megállva, biztosította a dandárnak északnyugati irányban — Godziszów felé — végrehajtott menetét. Később a zászlóalj követi a dandárt és Godziszów—Andrzejów-on át Antolin-ig menetel, ott táborozik és előőrsökkel biztosítja a dandárt.

Az ütközetek Cieslanki—Wilkolaz-nál 1915 július 19.

Július 1-én a dandárparancsnok Pászthory századát hajnalban mint felderítő különítményt előretolja *Blazek—Alexandrowka—Cieslanki—Majdan skotniki* menetvonalon. Tóth századosnak feladata mint csoportparancsok a vadászzászlóaljjal, egy népfelkelőzászlóaljjal és két ágyús üteggel ugyanezen a menetvonalon a különítményt követve, mint a dandár jobb oldaloszlopa előnyomulni. A dandár főoszlopa Majdan Str.-Blinów-on át Sulów-ra menetel. Kelet felé a hadosztály népfelkelő dandára volt előnyomulóban.

Pászthory menetközben Alexandrówka-nál egy ellenséges biztosító osztagra bukkan, azt megtámadja és szétugrasztja. 27 fogoly marad a kezében. Utána folytatja előnyomulását, illetve a felderítést Cieslanki irányában.

Tóth százados oszlopának élével 8 óra 30 perckor eléri *Blazek* községet. Itt veszi Pászthorynak első jelentését, hogy *Weglinek falu nyugati vége és a 289 magassági pont* az ellenségtől meg van szállva. Tóth a menetet *Alexandrówka-ig* folytatja, majd az elővéddel a falun keresztül, zömével a balra húzódó erdőben fejlődik támadáshoz. A két üteg már előzően állásba ment és tűz alá vette *Weglinek* nyugati részét. Az első lövések után zivatar tört ki és heves zápor bőrig áztatta a vadászokat. Ez azonban a gyors előnyomulást nem késleltette. Tóth százados az összes tartalékok bevetésével hamarosan kieroszakolta a döntést. Az oroszok nem várták be a rohamot, hanem sietve feladták ezt az előretolt és oldalt biztosító állásukat, de 160 foglyot hagytak zászlóaljunk kezén.

Tóth százados csoportjával rövid rendezkedés után folytatta az előnyomulást, vagyis jobban mondva nyugati irányban az erdőben eltolódik és annak északi szegélyén fejlődik támadáshoz az ellenséges főállás ellen.

Ez körülbelül Cieslanki község északi végével egy magasságban a falutól kétoldalt a magaslatokon húzódott.

Tóth százados csoportja ebben a helyzetben — balról a népfelkelő zászlóaljjal, jobbszárnyon a vadászokkal — helyreállította az összeköttetést nyugat felé a dandár zömével, a 80. gyalogezreddel. Jobbról a hadosztály szomszéd csapatainak beérkezését várták, ezek azonban látszólag messzire lemaradtak, úgyhogy a vadászzászlóalj jobbszárnya a levegőben lógott. A további támadásnál ez a keményen védekező oroszokkal szemben igen érezhetővé vált. Csak a vadászzászlóalj tudott tért nyerni és ez is csak a balszárnyon küzdő 1. századdal. A jobbra csatlakozó 3. század már lemaradt és méginkább a 2. század Morawek századossal, aki tekintettel a szabad szárnyra, századát lépcsőzve vezette előre. Balra a csoporthoz tartozó népfelkelők nem tudtak előrejutni. Így Thuróczy százada elszigetelten előretolva kényes helyzetbe került és Morawek százada átkarolás veszélyének volt kitéve.

Tóth százados a jobbszárny alátámasztására az időközben a zászlóaljhoz bevonult Pászthory-századot tolta a jobbszárny mögé mint tartalékot, azonkívül a hozzá beosztott dragonyos szakaszt a jobbszárnyon kívül, annak biztosítására állította fel és egyben megbízta a várt szomszéd csapatokkal való összeköttetés helyreállítására.

Amikor leszállott az est, a helyzet változatlan volt, a jobb szomszédokról még semmi hír. A zászlóaljnál jól tudták, hogy a kényes helyzetet az oroszoknak is észre kellett venni és így Thuróczy is, Morawek és Pászthory is felkészültek a várható éjjeli támadásra. Ez tényleg

július 2-án, hajnal felé be is következett. Thuróczy azonban véres fejjel verte vissza az ellenséget. A jobbszárnyon Morawek ugyancsak melegen fogadta az átkaroló oroszokat, majd Pászthory századának a dragonyos szakasszal együtt történt beavatkozása után az orosz rohamot nagy veszteséggel megállítják és napkelte után is tartják magukat addig, amíg 9 óra tájt a jobbról várt szomszéd csapatok a harctérre beérkeznek és az átkarolás veszélyét végleg elhárítják.

Támadásra azonban ezen a napon még nem kerül a sor. A napközbeni élénk tűzharcban megsebesül Permyer főhadnagy és Lengyel zászlós, Thuróczy régi sebe felfakad és ő is kénytelen századát elhagyni. A 3. száza-

dot Wetschka zászlós, az 1. századot Bincsik hadnagy veszi át. Tóth százados csoportja megszűnik, a zászlóalj visszalép a dandárkötelékbe.

Július 3-án 16 órakor végre megindul az általános támadás Cieslanki ellen. Zászlóaljunk irányt kap Cieslanki keleti szegélye mentén Majdan skotniki irányában. 17 óráig tart, amíg vadászaink rohamtávolságra dolgozzák előre magukat. Pompás lendülettel vetik magukat az oroszokra és kiverik őket az állásból. 200 fogoly marad a zászlóalj kezén. Az üldözést Pászthory százada hajtja végre és gyors iramban eléri *Majdan skotniki-t*, ott utolér egy visszamenő orosz zászlóaljat. Megtámadja azt és még 111 foglyot ejt. Majd a falutól keletre megáll és bevárja a 6. népfelkelőezred előnyomuló részeit. Utána bevonul a zászlóaljhoz, mely időközben előnyomulását folytatva, szintén elérte Majdan skotniki-t és a falutól nyugatra, jobbszárnyával körülbelül a falu északi végével egy magasságban, arccal északnak foglalt állást. Ebben a helyzetben a sötétség beállta az előnyomulást megállította. Jobbra a népfelkelőkkel megvolt a hiánytalan összeköttetés, de balra a 60. dandár zöme, a 80. gyalogezred meglehetősen lemaradt. Arrafelé a balszárny biztosítására Tóth százados a bevonuló Pászthory-századot rendelte ki.

Éjjel a helyzet nem változott. Az éj folyamán az oroszoknál mozgolódás volt észlelhető. Láthatóan a zászlóalj balszárnyának irányában igyekeztek csapatokat összevonni. Tóth százados nem várta be, amíg az ellenség teljesen felkészül, hanem készenlétbe helyezte zászlóalját és a szomszédos 6. népfelkelők értesítése után *július 4-én, napkelte előtt* meglepően erős tűzzel rajtaütött a gyülekező ellenségen, majd rögtön utána rohamra indult. A rajtaütés teljesen sikerült, nagy veszteséget okozott az ellenségnek halottakban és sebesültekben. A reakövetkező kézitusában pedig tehetetlenül védekeztek. Sokan megadták magukat, a többi futva menekült Zakrzówek felé. 7 tiszt és 583 sértetlen fogoly, 2 géppuska és sok fegyver és más felszerelési tárgy esett zsákmányul vadászainknak.

Reggel a zászlóalj dandárkötelékben felveszi az ellenség üldözését és Zakrzówek-en keresztül Wilkolaz-ig menetel. Az országúton Gruber tábornok előtt diszlépésben elvonul, olyan feszesen, mintha a Vérmezőn diszkivonulásnál volna. A zászlóalj *Wilkolaz-ban* éjjelezik.

Július 5-én hajnalban a dandárparancsnok riadót fúvat és a zászlóaljat előretolja a *Sobieszczyany jelé vezető úton* a Wilkolaz-tól északra elterülő erdő északi szegélyéig. A zászlóaljnak az országúttól valószínűleg balra (nyugatra) kell az erdőszegély egy kiugró pontján állást foglalni. Az oroszok láthatóan újból támadásra készülnek, melynek célja a Visztula menti állások kiürítésének és a rendezett visszavonulásnak biztosítása. Estig és az éj folyamán az oroszok előredolgozzák magukat és közel férkőznek a vadászok állásához.

Július 6-án reggel megkezdődik a nagyarányú tüzérségi előkészítés, a délelőtt folyamán egyik hullámot a másik után indítják támadásra vadászaink ellen, de mindegyik támadás a vadászok élénk tüzeiben összeomlik. Harcközben végigfut a tűzvonalon a hír, hogy Riebel századost egy ellenséges srappell megölte. A nap hátralevő része feszült várakozásban, de támadás nélkül telik el.

Július 7-ére virradóra éjjel azonban kis híja, hogy a zászlóalj nem kerül a Muchówka-hoz hasonló csávéba. A sötétben balra az erdőben nagy mozgolódás észlelhető. Oda a szomszéd ezredhez telefon már nem működik. Tóth százados sürgősen járőröket küld a gyanús vidékre. Ezek azután rövidesen azzal a meglepő hírrel térnek vissza, hogy az ottani csapatokat az oroszok rohama áttörte és a dandár már visszavonulóban van. Ugyanekkor érkezik a dandár küldönce a visszavonulási parancsal: a zászlóaljnak fedezni kell a dandárt.

Sok idő nem áll rendelkezésre. Tóth százados Wetschka zászlóst a 3. századdal mint utóvédet hátrahagyja az állásban azzal, hogy mihelyt a zászlóalj tért nyert hátrafelé, ő is kövesse a zömöt. A zászlóalj az erdőn keresztül *Wilkolaz-ra.* vonul, ahol a templom magasságában a falutól nyugatra gyülekezik és rendezkedik. Ekkor érte zászlóaljunkat egy ellenséges kerékpárososztag támadása északnyugat felől. Morawek százados a 2. századdal támadáshoz fejlődik ellene és két szakasszal arcbán, kettővel pedig átkarolóan megtámadja az üldöző ellenséget és visszaveti őket. A visszavonulás folytatásánál *Rudnik szlacheckie* felé egy mocsár állja útját zászlóaljunknak. Pászthory százada rögtönzött pallókat készít, amelyeken sikerül azután a mocsáron átkelni. A zászlóalj a 252. *hszp.* dombnak lábánál gyülekezik. Ide csatlakozik Wetschka zászlós is

századával, akinek visszavonulása már csak nehezen és menekülésszerűen ment, mert az oroszok már majdnem elválták visszavonulási útját. Tillinger kadétot már két orosz lefogta és menekülését csak köpenyének köszönhetette, melyből kibújt és az oroszoknak hagyta. Egy önkéntes a falu templomába menekült, ahol elfogták. Ezekben a harcokban elesik Kondorossy kadét. Morawek százados előző napi lábsérülése folytán már nem tud járni, neki kocsit kerítenek és úgy szállítják hátra. Századát ideiglenesen Buchinger kadét veszi át. Megsebesülnek Semsey és Ruhig kadétok. Sigmund és Kan-kovszky főhadnagyok betegen távoznak. Az elesett Riebel százados helyett Vida fővadász veszi át a géppuskák vezetését.

A zászlóalj július 7-én megszállotta a 252. hszp-ot, megtépázva bár, de teljes harci készségben. Ez a nap és a reákövetkező július 8-ika aránylag nyugodtan telt el.

Július 9-én az oroszok folytatják a támadást. Már 5 órakor hatalmas tűzértségi tűzzel vezetik be, mely zászlóaljunkra és a jobbra szomszédos 80. gyalogezredre irányul. 7 órakor megindul a támadás a 252. hszp. ellen. Tóth századosnak igen kellemetlen meglepetéssel szolgál az a tény, hogy a vadászok egyenként és kisebb-nagyobb csoportokban kezdenek visszaszállingózni az állásból. Először egy szakaszt küld megerősítésre, de amikor ennek semmi fogantja nincs, személyesen a zászlóalj tartalék élére áll és rohamot vezényel. Elkeseredett és véres kézitusa fejlődik, melyben az oroszok sok halottat és foglyot veszítenek. A kemény harcban zászlóaljunk marad felül és az oroszok futva menekülnek. Maga Gruber tábornok végignézte a harcot és csodálattal telt elismerését fejezte ki a zászlóaljnak, amit Kletter altábornagy hadosztályparancsnok is megismélt.

Az ellenség e véres lecke után teljes hat napon át csendben maradt és tétlenül vesztegelt állásában Wilkolaz és Zalesie déli szegélyén.

További előnyomulás és átkelés a Bug-on 1915 július augusztus.

A következő heteken már végleg megindul az orosz arcvonal hátrafelé. Saját részről tulajdonképpen már csak utóvédharcokról van szó, ámbar az ellenség rendezett visszavonulása és átcsoportosítása érdekében többször hosszabb időre is védelmi állást foglal, sőt ellentámadással igyekszik csapataink tényverését megakadályozni. Ezen arcvonalrész saját erői azonban nem erőszakolják a támadást ellenséges védelmi állásokra, hanem bevárják, amíg a nagy helyzet folytán az orosz magától visszamegy, szétszórják utóvédeit és így is nagy kárt okoznak az ellenségnek. A döntés a nagy harapófogó két erősen szorító szárnyán dől el. Az oroszoknak fel kell adni az egész Visztula-vonalat, elesnek a nagy várak a Narew mentén, Varsó német kézre kerül és délről, Cholm-tól északra folynak már a harcok. Saját 1. hadseregünk felszabadul eddigi frontjában és a Visztulától Galíciába tolódik el, ahol a 11. hadseregtől keletre lesz újból bevetve. Az orosz arcvonal állandóan hátrafelé gördül és már csak a Pripiat mocsaras erdőiben áll meg végleg.

Július 16-án indul meg a támadás újból zászlóaljunknál is. A zászlóalj sík terepen támad a 2. századal Morawek századossal, az oroszok Wilkolaz falun túl vonulnak vissza. A zászlóalj tüzzel üldöz. A további előnyomulást a dandár beszünteti és a zászlóalj Wilkolaz Zalesie között áll fel. Az érintkezés az ellenséggel megszakad. A zászlóaljat egy előretolt tábori őrs Tillinger kadét vezetésével biztosítja. Tóth zászlós járőrbe megy és egy kocsit 200 üveg jó vörös borral zsákmányol. Ebben a helyzetben marad a zászlóalj

Július 19-ig, amikor az ellenség újból megkezdi a visszavonulást. Előnyomulás közben a zászlóalj szétszórja az orosz utóvédet és foglyokat ejt, majd előnyomulását, mint a dandár elővédje folytatja Bozechów

felé, ahol a falu keleti kijárata és az úrilak között állást foglal. A dandár is felfejlődik ebben a vonalban és védőállást száll meg.

A következő két napon újból orosz ellenlökések következnek, melyet zászlóaljunk és a dandár visszavernek.

Parancsnoklási viszonyok ekkor: 1. század: dr. Frank zászlós, 2. század: Morawek százados, 3. század: Wetschka zászlós, 4. század: Pászthory százados.

Július 22-én újra felveszik az előnyomulást. Tóth százados elrendeli a támadást, melyet Frank zászlós az 1. századdal már idő előtt megindít és egymaga rohamával 120 foglyot ejt és 2 géppuskát zsákmányol. Az általános támadás rendetlen visszavonulásra kényszerítette az egész szemben álló orosz vonalat.

Július 23-án folytatják az előnyomulást. Zászlóaljunk eléri Jaroszewice-t és a falu keleti vége és a közeli Babin között foglal állást. Jobbra a lengyel hadosztály (volt lengyel légió), balról a 80. gyalogezred csatlakozik. Állandó erős tűzérzési tűz veri az állásokat, különben az arcvonalak mozdulatlanok. Miután hosszabb megállásra van kilátás, a zászlóalj beássa magát.

Július 24-én az ellenség tényleg ellentámadást kísérel meg a lengyelek ellen, de sikertelenül. E napon vonul be a zászlóaljhoz a 12. menetszázad Joanovics főhadnagy vezetésével. Morawek százados betegen távozik, helyébe Joanovics főhadnagy veszi át a 2. századot. Így a zászlóaljnál a parancsnokon kívül nem maradt tényleges tiszt.

Egy hétig vesztegeltek csapataink a Jaroszewice-i állásban.

Július 30-án hajnalban az oroszok megkezdték visszavonulásukat. A zászlóalj előretört és az ellenséges utó védet szétugrasztotta, majd a dandár rendelkezésére nagyjában Lublin várostól nyugatra Motycz—Plonszowice érintésével estig Aleksandrówka Stawka-ig jutott, ahol egy visszamenő orosz zászlóaljon rajtaütött és azt szétszórta. Ebben az ütközetben esett el Bárány tartalékos hadnagy. A dandárparancsnokságot ezen a napon Brunfont ezredes veszi át.

Július 31-én újból megáll az arcvonal. Zászlóaljunk Jastków-tól délre kerül állásba Mechwart ezredes csoportjában a 80. gyalogezreddel.

Augusztus 1-én az ellenség ellentámadást kísérel

meg a 80-asok ellen. Tóth százados a 4. századot Pászthory századossal küldi a rajvonal megtámasztására, melynek sikerül is a 80-asok vonalát annyira megerősíteni, hogy a támadást visszaverjék. Joanovics főhadnagy a 2. századdal ellenlökésre rendelve, némi sikert elér, a helyzeten azonban nagyjában nem tud változtatni. Mechwart ezredes, a 80-asok parancsnoka és Pintér kadét megsebesülnek.

Két napig folytak itt a harcok, anélkül, hogy változás állott volna be.

Augusztus 3-án Tóth százados saját kezdeményezéséből megtámadja az oroszoknak az urilaknál előreugró állását és azt elfoglalja. Joanovics főhadnagy megsebesül. Az est beálltával a zászlóalj leváltják és tartalékba kerül.

A következő napokon az újból megindult orosz visszavonulás most már hosszabban tartó kiadósabb előnyomulást eredményez. A zászlóalj tartalékviszonyban marad és Kamionka—Rudna-n át eléri Serokomla Sofiówka-†

Augusztus 11 -én megint elől, Rozwadów—Ulan előtt szétszór egy orosz utóvédet és a Bystrzyca mentén foglal állást.

Augusztus 12-én előnyomulás a Paskudi-n keresztül Brostowice-re, ahol orosz utóvédállásra bukkan, zászlóaljunk azt megtámadja és az ellenséget megfutamítja. *Augusztus 13-án* újból egy orosz utóvéddel harcol sikeresen és Ostowki-be érkezik, ahol hadosztály-tartalék viszonyba kerül.

Zászlóaljunk harc jelentéseit a *május 24-től augusztus 13-ig* közötti időből a dandár és hadosztályparancsnokság a következőképpen igazolta:

„60. dandárparancsnokság. E. nr. 561. res.

Igazolom a harc jelentés valóságát, valamint a zászlóalj kimagasló tetteit a San mellett Siedlanki-nál, a Tanew-nél, a második Krasniki-i csatában Cieslanki-nál stb. — Tóth—Kádár kitűnő vezetése mellett. Siedlanki-nál, Cieslanki-nál és Majdan skotniki-nél, továbbá a visszavonulásnál Sobieszczany-tól Wilkolaz-on keresztül Tóth százados saját kezdeményezéséből cselekedett és az általános helyzetet kedvezően befolyásolta.

1915. augusztus 24. Brunfont ezredes.”

„106. népfelkelő hadosztályparancsnokság. Res. e. Nr. 1363.

A hadtest és a hadseregparancsnokság által is elismert fegyvertényeket a hadosztály is igazolja. Köszönöm a tisztikar és a legénység kitűnő szellemét, melyel a zászlóalj rendkívülit cselekedett.

1915. augusztus 30. Kletter, altábornagy.”

Augusztus 14-én a zászlóalj a dandár főcsapatában menetel, Lipiec-en át Luziecka wolka-ba. Itt megérkezve, a dandárparancsnok Tóth századosnak a következő szóbeli parancsot adja: „Ellenséges vonal Luzkitól délre 800 lépésre, a falu szegélyével párhuzamosan. Balszárnya egy mocsárra támaszkodik. Vele szemben, körülbelül 400 lépésre, a 80. és 30. gyalogezred harchoz fejlődött. A tűzvonat jobbszárnya ugyancsak a mocsárra támaszkodik. A zászlóalj a két ezred között fennálló hézagot kitölti.” A zászlóalj egy erdőn keresztül akadálytalanul elérte a küzdő vonalat és egész nap álló harcban maradt.

Augusztus 15-én a zászlóalj járőrei megállapítják, hogy az ellenség visszavonul, a zászlóalj haladéktalanul támadásra indul és az orosz utóvédet visszavetik. Egy orosz tisztnél megtalálják a visszavonulásra kiadott parancsot. Ezt a dandárnak jelentve, onnan parancs jön, hogy a zászlóalj mint felderítő különítmény nyomuljon előre Perszczówka—Sokaié—Surmecze—Strynice felé és tartsa fenn az érintkezést az ellenséggel.

A zászlóalj mindenütt a gyorsan visszavonuló ellenség nyomában maradt és sikeresen megakadályozta az oroszokat a szokott gyűjtogatásban és rablásban. Sokale-t elérve, a dandártól parancsot kap a megállásra, mert már 20 km-t haladt előre. A zászlóalj estére kivonul a faluból és attól keletre mintegy 200 lépésre a Brest Litowsk felé vezető vasútvonal mentén foglal állást, egy főörsöt az erdőszélen, a mocsaras Krzana patak partján egy útkeresztezésnél állít fel és így biztosítva, bevárja a lassan beérkező dandár csapatait. Időközben Pausz kadét az utászokkal hozzálátott egy híd veréséhez, mely az éj folyamán el is készült.

Augusztus 16-án a zászlóalj folytatja előnyomulását, mint felderítő különítmény Lukowce—Witulin irányában. Pászthory százados a 4. századdal előjárór, Te-

rebella és Jagodnica községekből rohammal veri ki az oroszokat és 136 foglyot ejt. A zászlóalj maga Lukowce-nél nagyobb orosz utóvédre bukkan, mely Witulinra tér ki. A zászlóalj azonban nyomon követi, nem engedi az új állásban berendezkedni, hanem rövid harc után futásra kényszeríti. Az oroszok felgyűjtják a falut és a zászlóaljnak alig sikerül a falut a teljes pusztulástól megmenteni.

A vezetés ezen a napon a következő volt: 1. század Herendy főhadnagy, 2. század Ferlindisz tiszthelyettes, 3. század Rimóczy tartalékos hadnagy, 4. század Pászthory százados, géppuskás osztag Zimmer tartalékos hadnagy.

Éjjelezés a dandárral együtt Witulin-ban.

Augusztus 17-én a zászlóalj, mint a dandár elővédje tovább menetel Komarno—Konstantinów-on át, az Obszew erdőn keresztül Gnojno felé, mely már a Bug innenső partján fekszik. Gnojno előtt erős ágyútűz fogadja a zászlóaljat, mire a dandárparancsnok a következő parancsot adja: zászlóalj amennyire lehet a Búgig nyomul előre. Jobbra a 30. gyalogezred. Dandárparancsnokság az erdőszélen. Balra a szomszéd hadosztály 31. gyalogezrede nyomul előre.

Az előnyomulás süppedékes talajon, erős ellenséges tüzérségi tűzben egészen Gnojno keleti szegélyéig tart, ott megáll. Balra a 31-esek csatlakoznak. A veszteségek elég nagyok.

Ebben a helyzetben marad a zászlóalj.

Augusztus 18-án estig. Délelőtt Pászthory százados önként vállalkozott a legkedvezőbb átkelési hely szemrevételezésére és Zimmer kadéttal és 6 emberrel előremegy a Bug felé. A hidat Gnojno—Niemirów között az oroszok felégették. Üszkös gerendái a vízben lógnak. Pászthory két km széles partrészen cserkészve, megállapítja, hogy a híd helye a legjobb átkelési pont. A hídon átvergődni is próbálkozik és át is jut a túlsó partra. Csak ellenséges lovas járőrök tüzeltek rá. Késő este tér vissza járőrével és jelentést tesz, melyet a dandárhoz továbbítanak, azzal a hozzáadással, hogyha a zászlóalj Gnojno-ra még az éj folyamán pontonokat kap, megkísérli az áthajózást.

A dandár egyetért és értesíti a zászlóaljat, hogy a szükséges hídanyag 1 órára Gnojno-nál lesz.

Augusztus 19-ére virradó éjjel a zászlóalj még a

hídanyag megérkezése előtt megkezdte az átkelést. A szemben álló partot csak gyenge erők tartották megszállva, látszólag lóról szállt lovasság. A zászlóalj első sorban válogatott úszókból 3 járőrt alakított, melyek csak fegyverrel és lőszerrel ellátva, éjfélkor szerencsésen átúsztak a folyón. Ezeket egy, az este összetákolttutajon fokozatosan követi Herendy főhadnagy a fél 1. századdal, majd Pászthory százados a 4. századdal. Átérve a túlsó partra, járőrök és századok harcba keverednek az ellenséggel és lassan kiszorítják a községből. 2 órakor a zászlóalj zöme is megkezdte az áthajózást a megérkezett hadihíd-anyaggal és még a sötétség leple alatt be is fejezi. A túlsó parton Herendy főhadnagy félszázadával a 166 mp.-on Kryniki-től északra, Pászthory százados a 4. századdal egy szakasszal Niemirow-tól északra, három szakasszal az útkeresztezésnél biztosít, a zászlóalj zöme tartalék Niemirow mellett. Járőrök Pouki és Zalesie felé mennek előre. Ezen biztosítás oltalma alatt megkezdődik a hídverés és a hadosztály felsorakozása a híd közelében.

9 óráig az egész hadosztály a túlsó parton van.

10 óra 30 perckor megkezdődik a további előnyomulás következőképpen: főoszlop a 30., 80. gyalogezred, a 31. népfelkelő gyalogezred és a tüzérség zöme Kryniki-n át Pouki-ra. Oldaloszlop: a 25. népfelkelő gyalogezred és 24. vadászzászlóalj egy üteggel Zalesie-re. A vadászzászlóalj az oszlop elővédje és miután bebizonyul, hogy Zalesie déli széle az ellenség által meg van szállva, a dandártól parancsot kap a falu elfoglalására. A zászlóalj támadáshoz a 2. és 3. századdal tűzvonalba fejlődik, 1. század tart. lépcsőben balra, fél 4. század a közép mögött. Pászthory századának másik felével és a géppuskaosztaggal bal oldalvéd, miután balra egész nap nem volt kapcsolat a szomszéd csapatokkal. Ennek iránya Zalesie nyugat széle —150 mp., a Koterka patak mellett.

A támadás gyorsan nyer tért és rohammal veri ki az ellenséget Zalesie-ből. Pászthory százados ugyanakkor Maczuli-ból kényszeríti visszavonulásra az ellenséget és az elfogott küldöncöktől megtudja, hogy az orosz főállás a Koterka patak túlsó oldalán van. Ugyanezt a hírt kapja lengyel menekültektől Tóth százados. Zászlóaljával nyomban *Maczuli-ba* nyomul. Annak északi szegélyét elérve, meg kell állapítania, hogy túl-

erős ellenséggel áll szemben, mire az őt követő 25. népfelkelő gyalogezredet közreműködésre szólítja fel. Az ezred készségesen eleget tesz a felszólításnak, csatlakozik a zászlóalj balszárnyához és résztvesz a meginduló új támadásban. Irány zászlóaljunk jobbszárnya, a *Zarzecze-i* templomtorony.

A *Koterka pataknál* a támadás azonban az erős ellenséges tűzben ideiglenesen megakad. Tóth százados, látva a fennakadást, a zászlóalj tartalék élén rohamra indul, betör az ellenséges állásba és az oroszokat visszaveti. Maga azonban a lábán súlyosan megsebesül. Hátra viszik Niemirów-ba, a segélyhelyre. A zászlóaljparancsnokságot Pászthory századosnak adja át. Pászthory azonban a zászlóaljtól némileg elválasztva, félé századával nagy túlerővel áll szemben. Kotaszek fővadász századának másik felével jön megsegítésére és hozza a hírt, hogy Tóth százados megsebesült és Pászthory századosnak kell átvenni a zászlóalj parancsnokságot. A század vezetését Kotaszek fővadász veszi át.

Dacára a zászlóalj sikeres rohamának, nem sikerült az oroszokat visszavonulásra kényszeríteni. A zászlóalj az elért helyzetben beásta magát, miután a dandár sem tudott sikert elérni.

Augusztus 20-án a helyzet nem változik. A vonalban tűzharc folyik, harci járőrök igyekeznek előrejutni és a helyzetet felderíteni.

Augusztus 21-ére virradó éjjel Pászthory százados *3 órakor* még a sötétségben meglepően megtámadja az oroszokat. A támadás teljes sikerrel jár, az oroszok sok felszerelési tárgy és 158 fogoly visszahagyásával menekülnek.

Reggelre a dandár bevonul Zarzecze-be. Azon túl egy erdőnél éri utói a zászlóaljat a 13. menetszázad. A zászlóalj itt osztja fel a legénységet és előőrsöket állít a dandár biztosítására.

Augusztus 22-én a zászlóaljat, mint hadtesttartálékot, Kowaliki-be rendelik. Ott vonul be két sebesült tisztünk: Thuróczy főhadnagy és Wetschka zászlós.

A további három nap ütközetmenet, tartalékviszonyban Wysoko Litowsk—Cziepeli-n át Perkowice-be.

Itt veszi zászlóaljunk *augusztus 28-án* a parancsot, hogy a 106. népfelkelő hadosztályt kivonják az orosz

hadszintérről és elszállítják a délnyugati határra. Brest Litowsk is elesett. Az előnyomulást még folytatták ugyan, de a 11. hadseregtől északra álló összes osztrák-magyar erőket fokozatosan kivonták az arcvonalból és részben Wolhyniába, részben a szerb hadszíntérre, részben a délnyugati határra szállították.

A zászlóalj Perkowice-ből elindul dél felé és 14 napi menet után eléri Jedlina vasúti állomást, ahol berakják.

Az *augusztus 14.—22.-ig* szóló harc jelentés kiemeli, hogy a zászlóalj, melynek csak két tényleges tisztje volt, századait és szakaszait tartalékos tisztek és fiatal kadétek vezették, mindenkor kitüntette magát. Különösen két tiszt: Herendy főhadnagy és Pászthory százados. Az öt nap vesztesége: 28 halott, 56 sebesült és 6 eltűnt. Ugyanakkor 300 foglyot ejtett.

A felsőbb parancsnokságok következőképpen véleményezték a jelentést:

60. dandárparancsnokság. E, Nr. 562 Res.

A zászlóalj kiváló fegyvertényeit Luzki, Lukowce, Witulin, a Búgátkelésnél, valamint Moczuli és Zarzecze között igazolom. Tóth-Kádár százados zászlóaljával, a helyzetet felismerve, magasabb parancsot be nem várva, Zalesie-ből Maczuli-n keresztül Zarzecze irányában előnyomult, az oroszokat a Koterka pataknál megtámadta és megverte. Ezért a fegyvertényért a dandár méltónak ítéli a Mária Terézia-rendre.

1915 aug. 24. Brunfont ezredes.

106. hadosztályparancsnokság. Res. Nr. 1364.

A hadosztály örömmel igazolja a vadászzászlóalj és az ő parancsnokának kiváló haditetteit. Tóth-Kádár százados Zarzecze-nél a zászlóalj utolsó tartalékát saját elhatározásából személyesen vezette rohamra, miáltal a támadás sikerült és a hadosztálynak a következő harcokra kedvező helyzetet teremtett. A hadosztály is méltónak tartja a Mária Terézia-rendre.

1915 aug. 30. Kletter altbngy.

XI. hadtest. Res. Nr. 2451.

A hadtestparancsnokság egyetért a dandár- és hadosztályparancsnoksággal. Ez az elitzászlóalj, hála a kitűnő vezetésnek és kezdeményezésnek, a rendkívüli módon önálló parancsnoknak, a tisztek és legénység hősiességének az összes ütközetekben, de különösen Zarzecze-nél kiválót teljesített.

1915 szept. 10. Scheuchenstuhl táborszernagy.

C) Doberdó.

A 3. és 4. Isonzo-csata,

1915 október 18—31. és november 10—december 10.

(4. számú vázlat.)

Rövid négynapos vasúti szállítás után a zászlóalj az orosz hadszíntérről *szeptember 15-én* érkezett Opicina-ba, ahonnan Prosecco-ra menetelt és ott a várostól 1500 lépésre északra egy fenyőerdőben tábort ütött. A zászlóalj több napig ittmaradt és eközben megismerkedett az olasz hadszíntér, főleg a Karszt sajátos viszonyaival, melyeket a békebeli zászlóalj utolsó állomáshelyéről ugyan ismert, melyek azonban a háborús zászlóaljnak, dacára a több mint egyéves háborús tapasztalatoknak, teljesen szokatlanok voltak.

Boroevic vezéreztetés, hadseregpáncsnok már *szeptember 20-án* szemlét tartott a zászlóalj felett. *Szeptember 23-án* a zászlóalj a Segeti-i táborba mentelt. Kostanjevica-nál Soós ezredes, dandárparancsnok fogadta a csapatot és elvonultatta maga előtt. Utána lendületes magyar nyelvű beszédet intézett a vadászokhoz, melyben a magyar katona erényeit és a hagyományos vadászszellemet idézve, a zászlóaljat kitartásra buzdította. Ez a beszéd — az első magyar szó ilyen magasrangú előjáró részéről egy egész háborús év óta — igen megkapta a vadászokat. Soknak szemében könny csillogott. A beszéd lelkesítő hatása minden bizonnyal nagyban hozzájárult a zászlóalj dicső magatartásához a bekövetkező súlyos harcokban.

A zászlóaljat a 17. hadosztályba osztották be. A baraktáborba késő este érkezett és miután az összes férőhelyek a 17. hadosztály csapatai által el voltak foglalva, két dolinában sátoztábort ütött.

Szeptember 25-én a zászlóalj Marcottini-be mentelt és ott egyelőre mint dandártartalék az „L” és „M” betűkkel megjelölt szakaszok mögötti dolinákban nyert elhelyezést. Marcottini-t és a dolinák vidékét az olasz

tüzérség állandóan lőtte, a védőállás felé eső területet pedig puska- és géppuskatűz pásztázta. A 4. század három altisztje haladéktalanul az állásba, az „M” és „K” szakaszba, a 96. gyalogezredhez, az „N” és „O” szakaszba, a 31. osztrák népfelkelő ezredhez lettek előrelküldve, hogy a megközelítés lehetőségét szemrevételezzék és szükség esetén mint vezetők szolgálhassanak. Ezekben a *szeptembervégi* és *októbereleji* napokban a harctevékenység az arcvonalon csekély volt, az állandó esőzés igen kellemetlen helyé tette a tartalékkállást, a beomlani készülő fedezékeket állandóan javítani kellett. Ennek dacára a zászlóalj folyton ázott.

Október 7-én a zászlóalj az első vonalba került, San Martino-tól délre, a 111. magassági ponthoz, ahol egy 39. gyalogezredben zászlóaljat váltott le.

A Doberdó pusztá, sziklás fensíkján csak a dolinák, a mészkőtalaj földalatti üregeinek beomlásából származó kisebb-nagyobb tölcsek nyújtottak fedezéket. Voltak sekély és kis kiterjedésű, de nagy és mély katlanokat képező dolinák is. A dolinák oldalában olykor természetes üregek, helyenként nagyobb befogadóképességű barlangok voltak találhatóak, melyek lövés esetén a csapatnak teljes biztonságot nyújtottak. Zászlóaljunknak azonban nem jutott ez az előny, doberdói harcai közben csak kisebb dolinákban nyert fedezéket, ahol az oldalakban csak kevés és kis befogadóképességű kavernák (mesterségesen a sziklába vájt üregek) álltak rendelkezésre, ahol azonban, tekintettel az állandóan ostromolt és ezért veszélyeztetett védőállásra, jóval nagyobb tartalékokat kellett elhelyezni, mint amennyi a kavernákban elfért. Ezen számottevő többlet részére aránylag igen gyenge, csak az időjárás viszontagságai ellen némileg védő, puska-tűzzel és gránátszilánkhatással szemben fedezetet nyújtó férőhelyek voltak építve, mégpedig akként, hogy három oldalról természetkőfalat emeltek, ezt deszkákkal befőték és kátránypapírral behúzták. Tetejébe még egy sor gyeptégla került. Az egész hátrafelé nyitva volt. Rendszerint nem is volt eléggé magas, úgyhogy az esős időben meggörmnyedve gubbasztottak embereink a fedél alatt szorongva, mert a vizes talajon ülni sem tudtak.

A tartalék dolinákból futóárkok vezettek az első vonalba. A sziklás talajon természetesen árokról alig lehetett szó. Ezt az első vonal közelében keserves, az

ellenség által állandóan zavart munkával, vésővel és kalapáccsal lehetett csak a köves talajba vájni. Az árkok ezért ebben az időben átlag sehol sem voltak mélyebbek 30 cm-nél. Akadtak itt-ott könnyebb rétegek, ahol helyenként a 80 cm mélységet is elérték. Ez az árok feriekét egyenetlenné tette és a közlekedést benne megnehezítette. Ami a mélységben hiányzott, azt hátrább kétoldalt, előbbre csak egyoldali kőfallal pótolták, 1—1 méter 20 cm magasságban, terméskőből, illetve homokzsákokból összerakva. Gránátok ezeket a falakat könnyen szétdobálták és saját hatásukon kívül még a messze elrepülő éles kőszilánkokkal is érzékeny sebesüléseket okoztak. A futóárkok sok szögletben kanyarodtak, hogy a pásztázást megnehezítsék.

Ugyanígy festett a fővédelmi vonal lövészárka. Ez is erősen kanyargott és csak feltételes fedezéket nyújtott. A kőfalból alkotott mellvédbe a legénység részére búvóhelyek voltak építve, azonos módon, mint a dolinákban leírt kezdetleges fedezékek. Ezek képezték egyszerűs mind a harántgátakat is. A legénység csak ülve pihenhetett bennük.

Az akadályt az állás elé tolt egy- vagy többsoros spanyollosok képezték.

Ilyen volt az állás, melybe a zászlóalj került. A leváltás az esős idő folytán simán bonyolódott le, a menet a csúszós egyenetlen futóárkokban a vaksötétségben azonban nagyon fárasztó volt. Sokan felbuktak útközben és mindannyian vizesen és sárosan érkeztek meg helyükre. Viszont dacára az orosz viszonyokhoz mértén sokszorosan erősebb zavarótűznek, alig volt veszteség.

A szokatlan és mindenképpen nehéz helyzetben a kedélyek kissé nyomottak voltak, a szabad téren való harchoz szokott vadászok a szűk árkokban nem jól érezték magukat. Pontosan beállított ellenséges géppuskák minden mozgást tűz alá vettek. Aknavető, könnyű és nehéz tűzérség zavarótüze hozzájárult a helyzet súlyosbításához. Az előretolt olasz állás 40—70 lépésre volt. Pont rohamtávolságon, úgyhogy többen az altisztek és legénység közül szívesen kirohantak volna, hogy egy rajtaütéssel, ember ember elleni harcban a kellemetlen helyzetnek egy csapással véget vessenek.

24 óra azonban elegendő volt, hogy a részükre új helyzetet megszokják. Most már ők is mindent meg-

tettek, hogy az olaszoknak a tartózkodást kézigránáttal, aknavetőkkal, puskával vagy géppuskával megnehezítsék. Hat napig tartott az ismerkedés, anélkül, hogy nagyobb harcra került volna a sor. Hetedik napon a zászlóalj pihent 39-esek váltják le és a zászlóalj visszakerül a Segeti-i táborba.

Itt a csapat egypár napig pihent.

Október 18-án (a 3. Isonzo-csata kezdete) az olasz tüzérség tevékenysége feltűnően megerősödött. A táborból a tervszerű belövést jól meg lehetett figyelni. A doberdói fensík a nehéz gránátok becsapódásaitól időnként füstbe borult.

A lehallgató-készülékek a támadás kezdetét *október 20-ára* jelezték. Mindenki tudta és érezte, hogy milyen erőpróba vár a vadászokra.

Október 19-én a zászlóalj a hadtest- és dandárparancsnok jelenlétében tábori misét hallgatott. Utána kitüntetések kiosztásával és feltűzésével egybekötve, Soós ezredes és József főherceg beszédet intéztek a csapathoz. Különösen utóbbinak szavai voltak szívelyesek és minden jelenlevőt mélyen megindítottak, mert kiérzett belőlük a vezér meleg, atyailag gondoskodó szíve, melyhez minden alantasának sorsa egyaránt közel állott.

A zászlóalj aznap 17 órakor indult az arcvonalra, hogy ott egy zászlóaljat leváltson. Holdvilágos éjszaka volt, ami a leváltásra nézve igen hátrányos volt.

A zászlóalj a San Martino-tól délre eső 111. magassági pont körüli „N” és „O” szakaszt vette át egy 43. ezredbeli zászlóaljtól. Az „N” szakaszba Pintér főhadnagy a 4. századdal, az „O” szakaszba Herendy főhadnagy a 3. századdal került. Az egyik géppuska Zimmer hadnaggyal az „O” szakaszba, a másik Vida törzsfővadásszal az „N” szakaszban nyert beosztást. Az 1. és 2. század Thuróczy százados és Morell főhadnagy parancsnoksága alatt mint szakasztartalék a közeli hátsó dolinákban vettek felállást.

A menet a tartalékdolináig még zavartalanul történt. Innen azonban már nem ment simán. Az olaszok észrevették a mozgást és tüzérségi tűz alá vették az állás mögötti területet. A hatás azonnal érezhető volt. Többen elestek és sebesülések is történtek. A leváltás elhúzódott. Az állásban csak az őrszemek maradtak, a többiek munkához fogtak, hogy az erősen megrongált

állást kijavítsák, a bedőlt mellvédrészeket újból felrakják, a réseket homokzsákokkal kitöltsék. A munkát az olaszok állandóan zavarják. Eleinte nem viszonzozák, *éjjél után* a tűz azonban elharapózik az egész vonalra. A tüzérségi tevékenység a saját szakaszban nem haladja meg a rendes zavaró tüzet, északon a Monte San Michele-t azonban állandóan hatalmas romboló tűz veri.

Mindazonáltal ez a jól irányított zavarótűz is érzékeny veszteséget követel. Herendy századtartalékába becsap egy gránát, három halott és négy sebesült az áldozat, két zászlós is megsebesül, Pintérnél a századparancsnok fedezékébe telitalálat üt. Az egyik önkéntesnek lábát tövében tépi el, a másik kettőt súlyosan megsebesíti. A tűz csak *éjjél után két órakor* csendesedik el.

A zászlóalj helyzetét az arcvonalon a mellékelt vázlat mutatja.

Október 20-án borús, szeles az idő. Már *7 óra jelé* megkezdődik az olasz közepes és nehéz tüzérség romboló tüze. A légénységet a dolinákba és fedezékekbe vezénylik. Az olaszok kb. egy óra múlva tűzszünetet tartanak, de csak azért, hogy az eredményt felülvizsgálják és az állás megszállására késztessek a védőt, hogy azután újult erővel a feltöltött árkokra zúdítsák gránátjaikat. Időnként a tűz igen heves méreteket öltött. A veszteségek ezen a napon nem voltak túlságosan nagyok, az állás azonban nagyon megrongálódott. A mellvédek az egész vonalon sok helyen bedőltek, az omladék a lövészárkot részben betemette. Gyalogsági támadásra egész nap nem került a sor.

Miután másnapra az olaszok gyalogsági rohama az egész vonalon szökevények bementése és lehallgatott hírek alapján biztosra volt vehető, a dandár a 17. hadosztály szélső balszárnyán álló zászlóalj megerősítésére a fél 1. század előrevonását rendelte el Thuróczy főhadnagy parancsnoksága alatt, aki egyúttal átvette az „O” védőszakasz parancsnokságát. Balról folytatólag a 106. népfelkelő hadosztály csapatai állottak. Az eltolás a sötétség beálltával megtörtént, a fél 1. század az „O” dolinában, a 3. század egy részével együtt nyert elhelyezést.

Este 20 óra 30 perckor hozták a derék szakácsok és felvételezők a meleg étkezést. Az olaszok részéről jól

betekinthető, pásztázott területen kellett az állást megközelíteniük. Az egyik csoportot telitalálat érte, a többiek azonban bátran és nyugodtan folytatták útjukat, hogy az éhes csapatot kielégítsék. A maguk helyén ugyanolyan hősök, mint az elől harcolók.

Az éjszaka nyugodtan telt el. Az egész csapat úgy ahogy a rombalőtt állás kijavításán dolgozott. Az olaszok idegesen tüzeltek, a tüzet azonban alig viszonzták, nehogy, a munka menetét hátráltassák.

Október 21-ike felvirrad. *7 órakor* csapásszerűen megkezdődik az olasz tüzéség összes ürméretű lövegeinek pergőtüze. Recsegő robbanások, füstgomoly, porfelhő mindenfelé. Herendy szakaszában, az „O” dolinában a tűz irtózatosan érezteti hatását. Talán észrevették az olaszok, hogy a védőrséget figyelő őrsök kivételével visszavonták a fedezékbe, mert kezdettől fogva nem az első állásra, hanem hátrább, a dolinákba irányul a tűz. Már az első gránát a dolina szélén csapódik be. Utána sortüzek 15 és 21 cm ürméretű gránátokkal vágódnak a dolinába. Ebben is, mint másutt, csak három kis kaverna összesen 70 ember részére állott rendelkezésre, a légénység nagyobb része tehát a gyenge, csak deszkákai fedett szükségszerű fedezékekbe bujt. Itt érte utói végzetük. Több telitalálat a zsúfolt fedezékekben rettenetes pusztítást vitt végbe. Halottakat és súlyosan sebesülteket a beomló falak eltemettek, a könnyebben sebesültek kirohantak, hogy a segélyhelyen bekötöztessék magukat. Oda is becsapott a gránát. Sokat kötözés közben ért a halál. A fegyvereket összeverte és betemette a tűz, a felhalmozott tartaléklőszert szerteszét dobálta. Fejvesztettség uralkodott! A helyzet pillanatról pillanatra kétségbeejtőbb lett. Ebben a válságos helyzetben Thuróczy főhadnagy csak nehezen tudott némi rendet teremteni. A 3 kis kavernát a sebesültek részére kiürítette, a még ép légénységet a dolinába torkolló futóárokban szükségszerűen elhelyezte. A súlyosan sebesültekhez nem lehetett hozzáférni, azok nagyrészt betemetve el is pusztultak. A pergőtűz változatlan hevességgel dühöngött, a veszteségek állandóan növekedtek, az idegek pattanásig feszültek. A tartózkodás a kavernákban, telezsúfolva, vértől és izzadtságtól fojtott levegőben kibírhatatlan volt.

Pintér főhadnagynál a 4. század szakaszában a jól irányított gyilkos pergőtűz nem kisebb hevességgel dü-

höng. Pintér közepén és balszárnyán a terep valamivel előnyösebb, a jobbszárny a 111. magassági ponton keresztül húzódik, és annak túlsó lejtőjén csatlakozik a 39. gyalogezred Dús Jenő főhadnagy parancsnoksága alatt álló szakaszához. A 111. magaslatot kezdettől fogva nagy ürméretű gránátok verik állandóan. A halom mint egy tűzhányó, füstöt okád, széthányja a köveket és vas- és kőszilánkokat messze hajigál. Rövid időn belül az állás akadályával együtt már csak egy irtó romhalmaz. Ott élet már nincs. Aki ott állott, az már halott és darabokra szaggatva be van temetve. Az összeköttetés a 111-en túl álló részekkel, Gyurits zászlóssal és Kotaszek fővadással megszakad. Azok sorsáról Pintér csak jóval később szerez tudomást.

Három és fél óráig dübörög a pergőtűz, *10 óra 30 perckor* megindul a gyalogsági roham. Herendy századánál Szobcsák fővadász véres, bekötött fejjel jelenti a roham kezdetét. Mindenki el van kábulva. De csak pár pillanatig tart, amíg a tisztek és altisztek lelkesítő példája felrázza a megmaradt embereket. Herendy elsőnek rohan ki, utána századának emberei, ő, Szobcsákkal a szakasz jobbszárnyán támad. Thuróczy fél-századának mindkét szakaszát Rimóczy és Pusztafi vezetése alatt az „O” védőszakasz balszárnyán veti be. Mindazonáltal a helyzet válságos. Az állás teljesen ki van űrítve. A legénység a fedezékekbe és dolinákba húzódott. Az ellenség közel van. Első vonala páncélpajzsok védelme alatt kúszik előre, majd a drótakadályt elérve, felugrik és betör az elhagyott, összerombolt árkokba. A 3. század közepén az „O” dolina előtti részben a betörés nem sikerül. Vida törzsfővadász géppuskájával, Pintér főhadnagy szakaszából, éberén lesi az ellenséget, a kellő időben, amikor az olaszok kiáltozva előretörnek, még a drótakadály előtt jól célzott oldalozó tüzével halomra kaszabolja őket. A támadás itt véresen összeomlik. És Vidáé a dicsőség, mert a megvédett szakasz lehetővé teszi az „O” dolinából kiinduló megfogyott vadászcsoportok ellentámadását, hogy az ellenséget vad kézitusában lépésről lépésre kiverjék. Itt sebesül meg Rimóczy, helyébe Gebauer törzsfővadász lép, itt hal hősi halált az igénytelen külsejű, de magasztos lelkű Pusztafi Géza, aki az utolsó pillanatig buzdítja és lelkesíti embereit. Az ellentámadás teljesen sikerül, Pusztafi szakaszát Breyvogel

kadét veszi át és maroknyi csapatával a szélső balszárnyat tartja. A túlsó részen harcol Szobcsák, a kemény vitéz, itt esik el közelharcban Berki tiszthelyettes az 1. századtól. Herendy főhadnagy, Pusztafi Jenő zászlós és Gebauer fővadász emberfeletti hősiességgel küzdenek. Mint derék magyar vitéz harcol itt az utolsó vadász is, puskával, szuronnyal, pisztollyal, kézigránáttal és ha ez hiányzik, kövel verik fejbe az olaszt. A támadás vissza van verve, az 1. és 3. század állása teljesen a vadászok kezében van, 1 százados, 1 zászlós és 72 ember esik foglyul. A századoson páncél mellvért van, emberei jobban össze vannak törve, mint a mieink.

A 4. századnál az „N” szakasz közepén és balszárnyán az ellenséges roham teljesen letörik. Ott némileg jobb takarás a védőrségnek lehetővé tette, hogy az árkot a roham pillanatában megszállják és a felugró olaszokat pusztító tűzzel fogadják. Véresen omlik össze az első, második és harmadik vonal, a menekülőket utánuk irányított gyilkos tűz tizedeli, maga Pintér főhadnagy két altisztjével állva tüzel a megfutamódókra. Jön a negyedik és ötödik hullám is, de már kevesebb lendülettel, már belecsap saját tűzérésünk jólfekvő zárótüze, a vadászoknak már kevés dolga akad. Vége a támadásnak. A jobbszárnyon azonban a helyzet teljesen tisztázatlan, Pintér álláspontjáról látva, a 111. magaslaton kő kövön nem maradt, a romhalmaz teljesen kihalt, ott sem saját, sem ellenséges ember nem látható. Ami azon túl a 39-esek felé történik, az nem látható, összeköttetés oda ezen a legerősebben pásztázott részen keresztül nem vehető fel. Pedig éppen ott fordult rosszra a harc. Az olaszok betörték a teljesen szétlőtt állásokba és a 39-esek ellenállását megtörve, Dus főhadnagyot megmaradt embereivel elfogták. Azután a 11 l-es felé a védőrséget, Pintér századának jobbszárnyát oldalba fogva, az állást felsodrították, Gyurits zászlós és Kotaszek fővadász megmaradt embereikkel fogságba esnek.

A 11 l-es magaslatra az olaszok csak óvatosan és lassan kúsznak fel a mellvéd külső oldalán. Kétségtelen, hogyha sikerül nekik lábukat a magaslaton megvetni, Pintér és az egész zászlóalj állását tarthatatlanná tehetik. Pintérnek nincsen tartaléka, századát az utolsó emberig bevetette. Ebben a válságos pillanatban, amikor

az olaszok már alig 60—80 lépésre vannak a századparancsnok álláspontjától, újból Vida az, aki gyors elhatározással és haláltmegvető bátorsággal megmenti a helyzetet. Géppuskáját feldobja egy harántgátra és onnan biztos kézzel összelövi az előmerészkedett olaszokat. Az életben maradottak futva menekülnek a magaslát mögé. A 11 l-es újból üresen áll, nincs aki megszállja, viszont állandó veszélyt jelent. Pintér a zászlóaljparancsnoksághoz küld segítségért.

Mihelyt az olaszok észrevették, hogy első nagy rohamuk összeomlott, újból hatalmas tűzérségi tűzzel árasztották el a vadászok állását. Eleinte oldalozó tábori ütegek separték végig az árkokat, majd újból megindult az idegölő heves, időnként pergőtűzzé fokozódó nehéz tűz.

A most következő súlyos közelharcokban világosan kialakult a helyzet: a zászlóalj az ellenség minden erőfeszítésével szemben állásának közepét és ezzel annak legfontosabb és legnagyobb részét saját erejéből szilárdan tudta kézben tartani és az ideiglenesen betört ellenséget mindenkor fölényes közelharcban kiverte. Kezdetől fogva mindvégig azonban kényes maradt az állás két szélső, a szomszéd csapatokhoz csatlakozó szárnyának helyzete.

A koradélutáni rohamnál a balszárnyon küzdő fél 1. század maradványait Breyvogel kadét vezette, Bertha alvadász és nyolc vadással. Balra a 31. osztrák népfőlkelő ezred csatlakozott volna, de amikor a második roham megindult, se jobbról, se balról nem állott harcképes ember a mellvéden. A védők mindannyian holtan vagy sebesülten az árokban feküdtek. Breyvogel, kihez emberei vak bizalommal viseltettek, nem ijedt meg és maroknyi emberével élénk tűzzel igyekezett a rohamot feltartani. Rövidesen látnia kellett azonban, hogy helyzete tarthatatlan, mert az olaszok jobbról is, balról is benyomultak a védetlen árokba. Erre elrendelte vadászainak visszavonulását a közelben, az állásába torkoló futóárokba. Ő maga még öt lépésről lelőtt egy olaszt, majd emberei után ugrott és a futóárokban befészkelte magát. Az árok helyzete az álláshoz viszonyítva olyan előnyös volt, hogy onnan az olaszokat tűzzel lefoghatta. Lehet, hogy az olaszok teljesen kimerülve megelégedtek az állás megszállásával, tény az, hogy nem jutottak előbbre. Breyvogel viszont rögtön ellen-

támadásra gondolt. De hogyan? Századjához az út el volt zárva, illetve túl messze, az osztrák népfölkelők azonban a szomszédban közelebb voltak. Mint egyedüli, aki németül tudott, személyesen vállalkozott arra, hogy az erősen pásztázott terepen a szomszéd 31. népfölkelőtől segítséget kérjen. A látszólag lehetetlen sikerül, Breyvogel eljut a 31-esekhez, akiknek elég gondjuk volt a saját szakaszukban. Mégis három embert adtak melléje. Visszamenet nem volt szerencséje. Útközben mind a három népfölkelő elesett és Breyvogel üres kézzel érkezett szakaszához, amely változatlanul tartotta a futóárkot. A kadét azonban még nem adja fel a reményt. Újból visszamegy a népfölkelőkhöz és most csak egy embert kap, de kézigránáttal bőven felszerelve. Breyvogel most már negyedszer teszi meg a veszélyes utat, valóságos istenkísértés — de a hajaszála sem görbül meg és a derék népfölkelő is sértetlen. A kézigránát volt látszólag az a tartalék, ami Breyvogelnek hiányzott, mert létszámban éppen csak egy fővel gyarapodott. Mindazonáltal hozzákezd tervének megvalósításához. Még két vadászt magához vesz és megindul a négy vitéz, hogy az elveszett állást visszafoglalja. Az árokban a fedezéket ügyesen kihasználva megközelítik a főárkot és ügyesen vezetett, merész kézigránát- és közelharcban felsodríjtják az állást. Miután a jobbszárny felől is szorongatták az olaszokat, sikerült az „0”-szakasz balszárnyát és közepét az ellenségtől teljesen megtisztítani. Amellett, hogy az olaszoknak halottakban és sebesültekben nem csekély veszteséget okoztak, még 40 fogoly köztük egy százados maradt a kezükben.

A 4. századnál, az „N”-szakaszban, az olaszok második nagy rohama tüzéségünk zárótüzében és a vadászok tüzében még a drótakadályok előtt véresen összeomlott. A 11 l-es magaslaton és azontúl a 39-esek felé, illetve azok balszárnyán a helyzet azonban ismét változásra fordult. A 39-esek bevetett tartalékai ellentámadással ugyan kiverték az ellenséget és az állást nagyjából visszafoglalták, a 11 l-es maga azonban és annak északi lejtője már az első támadás óta védő nélkül maradt. Az olaszok a 39-eseknél és itt újból betörték és felnyomultak a 11 l-es magaslatra. Pintér főhadnagy, aki időközben a zászlóaljparancsnokságtól a 2. század egy szakaszát Pauncz zászlós vezetése alatt kapta támogatásul, ezt a szakaszt haladéktalanul beveti ellen-

támadásra. A támadás erős lendülettel végrehajtva sikerül, az olaszokat kiverik a 111-esről, de csak nagy áldozatok árán. Maga Pauncz zászlós haslövést kap és az állásban fekvé marad.

Aránylag könnyen és csak csekély veszteséggel járt a zászlóaljparancsnok által a legszélső jobbszárnyra irányított Dr. Vecsey főhadnagy támadása a 2. század egy másik szakaszával. Vecsey ott az elvesztett 39-es állások visszafoglalására előreirányított dandártartalék egy részével, két szakasz 46-os gyalogsággal találkozik. Ezekkel együtt meglepően előretörő rohammal kivetik az ellenséget és az állást visszafoglalják. A harc alig egypár percig tartott. 38 fogoly maradt a vadászok kezén, míg az egész veszteség csak egy halottat és négy sebesültet tett ki, köztük maga Vecsey főhadnagy.

Mindazonáltal a helyzet itt a szélső jobbszárnyon továbbra is veszélyeztetett maradt. Ez a rész, csatlakozásban a szomszédos „M”-szakasszal, egy mélyedésben feküdt és az ellenséges tűznek erősen kitéve, nappal nehezen volt megközelíthető. Most teljesen összelöve, romokban hevert. Az eredetileg itt állott csapatokból már nem maradt semmi. A 4. század embereinek helyét a 111-es magaslaton a 2. század egy szakasza, Pauncz zászlóssal, ettől jobbra a 2. század egy másik szakasza foglalta el, a 39-esek súlyos harcaikban már előzően felhasználták ezredtartalékukat és most balszárnyukon az ellentámadásnál a dandártartalék, a 46. ezred II. zászlóaljának két százada (5. és 7.) került bevetésre és maradt azután mint védőrség az állásban.

Az olaszok már *16 órától* kezdve újból hevesen ágyúzták nehéz tüzérségükkel az állás mögötti dolinákat. Ez a pokoli tűz valósággal kibírhatatlan volt. A véres napnak nem akart vége szakadni. Thuróczy főhadnagy fedezékében türelmetlenül figyelte a csigalassúsággal mozgó óramutatót. Végre *18 órakor* a tűz megszűnt és megkezdődött az olasz harmadik nagy roham. Ez a zászlóalj előtt az éberem örködő saját tüzérség gyilkos zárótüzében vérbe lett fojtva és nem tudott kifejlődni. A harc lassan elcsendesedett, a még fennmaradt hősi védők idegei engedni kezdtek feszültségükből, a saját állás teljesen rombolva, sebesültekkel és halottakkal telve, amennyire át lehetett tekinteni, szilárdan saját kezben volt. Rövid időre mindenki kimerülten fel-lélegzett.

Nem így azonban a zászlóalj szélső jobbszárnyán, az annyiszor említett 11 l-es vérrel áztatott magaslaton és tovább a 39-esek védőszakasza felé. Ezen a szakaszon az ellenség harmadik rohama újból sikerrel járt. Pauncz zászlós szakaszának maradványait az olaszok levették a magaslatról, a tehetetlenül fekvő, súlyosan sebesült Pauncz fogságba esett és ott sebesülésébe belehalt. Pintér százada jobbról újból a felsodritás veszélyének van kitéve, tartaléka nincs, de a 11 l-est mindenáron vissza kell foglalni. Ekkor jelentkezik Potó szakaszvezető, hogy ő egy járőrrel visszaveszi a magaslatot. Pintér öt embert ad neki és megindul a bátor kis csapat hősi vezetőjével, jól megrakva kézigránátokkal. Már beállott a sötétség, amikor az árokban óvatosan előrekúszó Potó eléri a III-esen, a mellvéd túlsó oldalán befészkelte olaszokat. Fokozatosan előnyomulva biztos kézzel hajítja halálhozó gránátjait a mellvéd mögé. Talán 50 gránátot helyezett így el az ellenség rajvonalaiban. A hatás tökéletes volt. Potó egyedül megtisztította a magaslatot az ellenségtől, a mellvéd előtt 120 hullá feküdt.

A magaslat most már újból Pintér által meg lett szállva. Az összeköttetés jobbra, a 39-es szakasz felé azonban még sokáig nem állott helyre. Ott az ellenséges betérés a 46-osokat is kiszorította a most harmadszor elvesztett állásból. Az ellentámadásnál a zászlóalj utolsó, még rendelkezésre álló egységeinek, az 1. század visszamaradt két szakaszának, Hamvai és Dr. Acél zászlósok parancsnoksága alatt kell résztvennie. A szakaszok 19 órakor indulnak, de a sötétségben csak lassan jutnak előre. A csoportosítás a sötétségben és erős tűzben csak nehezen megy és veszteséggel jár. Végeredményben a támadás csak 23 órakor, már holdvilágnál, két szakasz 46-os gyalogsággal egyetemben (Antal és Paulikovics zászlósokkal) lesz végrehajtva. Az élen előretörő vadászcsoporthoz erőteljes rohama sikerül, a 46-osok 5. és 7. százada állását újból elfoglalja. Miután azonban az elmúlt csatanap tapasztalatai szerint ez az állásrész tarthatatlannak bizonyult, a védelmi vonalat itt körülbelül 50 méterrel hátrább helyezték.

A vadászzászlóaljat és a szomszédos 39. gyalogezred III. zászlóalját az olasz X. hadtest 19. hadosztálya támadta Sagrado és Polazzo között. A vadászokra a Bologna dandár jutott, a szomszédra a Siena dandár.

Első vonalban a 39. és 31. gyalogezedek voltak. A vadászokkal szemben még a 40. gyalogezred II. és III. zászlóaljja is be lett vetve. Tehát ötszörös túlerő, hozzászámítva az erősen fölényes tüzérséget, látszólag egy minden ellenállást letipró, lehengető erő, melynek azonban vitéz zászlóaljunk, még hozzá saját erejéből hathatósan szembehelyezkedett.

Amikor ezen a véres, dicsőséges csatanapon az est beköszöntött, mindenki a rajtuk végigszárguldott vihartól még elkábulva vette tudomásul a harc elcsendesedését. Tiszteknek és altiszteknek lelkiileg nagy erőfeszítésbe került, hogy ne engedjenek a rajtuk elhatalmasodó kimerülésnek. Hozzá kellett látni sürgősen a témérdek munkához, pihenésre senkinek sem jutott ideje.

Míg a zászlóalj jobbszárnyán még harcok folytak, addig a középen és balszárnyon már serényen folyt a munka.

Elsősorban a kínzó szomjúságtól gyötört és csak szükségszerűen bekötözött sebesülteket kellett elszállítani. Hiszen még a kötszercsomagok sem voltak elegendők. Thuróczy főhadnagy tartalékingeit hasogatta szét, hogy valamiképp a hiányon segítsen. Főleg könnyebb sebesültekről volt csak szó. Sok kőszilánk által hasított, vagy égési sebet kellett ellátni. Igen fájdalmas volt, hogy napközben az állandó tűzben teljesen ki volt zárva a lerombolt fedezékekben eltemetett súlyosan sebesült bajtársakhoz hozzájutni. Este pedig már késő volt, nem lehetett rajtuk segíteni, nagyobb részük már kiszendvedt. A sebesültek visszaszállításához a védőrséget is igénybe kellett venni. A figyelő örökön kívül mindenki dolgozott, az ellenséges tüzet senki sem viszonzta. A halottakat csak kis részben lehetett elszállítani, nagyobb részük ottmaradt, ahol a halál utolérte őket. Csak ott, ahol a holttestek a közlekedést az árokban akadályozták, lettek eltávolítva.

A második, ugyancsak életbevágóan fontos teendő a teljesen lerombolt állás kijavítása volt. Serényen kellett dolgozni, hogy a beomlott lövészárók megint használható állapotba kerüljön. A lerombolt falakat, mellvédeket újból fel kellett rakni, réseket homokzsákokkal kitömni, a futóárkokat szabaddá tenni, az árkászok új spanyol lovasokat raktak a védelmi vonal elé, a telefonisták pedig kijavították a darabokra szaggatott távbeszélő vezetékét.

22 órakor megérkeztek a mozgókonyhák üstjei. Ezeket kb. 800—1000 méterről hátrább embereknek kellett előrehordani, ami ebben az esetben is veszteséggel járt.

Helyreállt az összeköttetés a zászlóalj parancsnoksággal, az „O”-szakaszban most már Thuróczy veszi át a parancsnokságot az összes ott álló csapat felett. Ez a 3. század, a fél 1. század és a fél 2. század, az erős veszteségek folytán alig több, mint egy század. Az „N”-szakaszban változatlanul Pintér parancsnokol a 4. század és a vele kevert 1. és 2. század részei felett. A zászlóalj éjjel még két század 46-os gyalogságot kap kiutalva, hogy a sokféle munkánál segédkezzék, ezeknek azonban, miután a védőszakaszban ismeretlenek voltak, nem sok hasznát látták.

A zászlóalj által a harcok elején ejtett foglyokat (kb. 100 embert) a sötétség beálltával hátraküldték. Ezek körülbelül éjfélkor értek a hadtestparancsnoksághoz, ahol József főherceg a kísérő legénységet megvendégelte és közben a harcok izgalmas mozzanatairól kitérte.

Felvirradt *október 22-ike!* A zászlóalj erősen megfogyva, de mindennek dacára bizakodva készen áll az olasz támadás méltó fogadására. A mellvéden őrszemek, a védőrség fedezékben. Nem kell sokáig várakozni. Mint előző nap, már korán megindul a hatalmas romboló tűz és egész délelőtt szakadatlanul veri a vadászok állását. Déltől kezdve mind hevesebb lesz, majd *15 óra tájt* pergőtűzzé fokozódik.

Csakolyan nehéz gránátok zuhognak és robbannak az állásban és a dolinákban, a mellvédek, a futóárcok újból rombadólnak, de a veszteség mégis sokkal kevesebb, mint tegnap volt. Persze megfogyott a zászlóalj, most már mindenki az első vonalban áll és tartalék nincsen — a védőrség azonban még elég erős. A vadászok már kiismerték az olasz tüzet, tudják hová irányul és lehetőleg kitérnek. Kevesebben vannak, több mozgási szabadságuk is van. A nehéz gránátok az „O” dolinában már csak a rombadólt fedezékeket és az alattuk eltemetett hullákat találják, a védőrség a futóárcokban húzódik meg.

15 órakor az olaszok a tüzet hátra fektetik, megindul a gyalogsági támadás. Felugrik az olasz rajvonal és a drótakadályig jut, az idejében felriasztott védőrség

azonban már a mellvéden van és gyilkos tüzével megállásra, majd menekülésre kényszeríti az ellenséget.

Újból megindul a könnyű és nehéz olasz tüzérségi tűz és haragosan veri a vadászok állását, de már nem tesz kárt emberéletben, a védőrség már újra fedezékben van.

Déltajt a dandár rendeletére egy század 46-os gyalogság érkezett megerősítésül a zászlóaljhoz. Ebből egy félé század az „O” dolinába lett irányítva. Thuróczy ezt a tartalékot kereken elutasítja és visszaküldi, mert nem akarja ugyanolyan sorsra juttatni, mint előző napon itt tehetetlenül agyonvert szegény vadászokat. A tegnapi veszteségeket is csak annak tulajdonítja, hogy az állás kevés és kicsiny kavarnáival csak kis létszámú csapat részére nyújtott megfelelő védelmet, a nagyobbik rész kívül szorongott és fedezetlenül esett az olasz tűznek áldozatul. Meglepő volt, hogy ez az ide-oda menetelés fényes nappal, erősen pásztázott területen nem járt veszteséggel. A zászlóaljnak még egy másik századot is kilátásba helyeztek, a zászlóaljparancsnok azonban ezt elutasította. Ez a tartalék különben sem került felhasználásra és estig más helyre vonatott.

Az olaszok *17 órakor* ugyan megismételték rohamukat, de ez a pontosan működő védőrség tüzeben 10 perc alatt véresen vissza lett verve. Az olaszok lendülete kezd alábbhagyni. Újból nehéztüzérség bömböl, de már nem sok kárt tesz. Az est beálltával a harc elcsendesedik. Mindkét részről temetik a hullákat. Az állásban újból kezdődik a serény munka: állásjavítás, sebesültek elszállítása, étkezés, lőszerpótlás, minden megy a maga rendes útján.

Október 23-án folytatódnak az események. A romboló tűz *8 órakor* kezdődik, *12 órakor* olasz gyalogsági roham, melyet a védőrség nagyrészt tűzzel, egy helyen, a 11 l-es magaslaton két 43-as szakasz gyalogság segítségével ellentámadással ver vissza. 20 fogoly marad a vadászok kezén. Az olaszok eközben hátra fektetett tüzérségi tüze beletalál a zászlóaljparancsnokság dolinjába és ott veszteséget és nagy kavarodást okoz. Egy gránát belecsap a zászlóalj irodafedezékébe és szétröpíti az összes iratokat, egy másik a segélyhelyet dönti romba, maga alá temetve orvost és egészségügyi legénységet.

Délután a nehéz tűz folytatódik, a veszteségek azon-

ban mindvégig tűrhető határok között maradnak. Míg a zászlóaljnál a helyzet szilárd és az ellenség már el is veszítette támadó erejét, a szomszédoknál jobbról is, balról is állandóan ingadozik a harc és változatlan hevességgel dúl a csata. Az állásból jól meg lehetett figyelni, hogy az állások San Martino irányában napközben többször is gazdát cseréltek. A harc az est leszálltával megint elcsendesedett. Újból munkához lát a védőrség. Thuróczy szemleútján az árokban egy gránátbecsapódástól származó kőszilánk által térdén olyan erősen megsérül, hogy szolgálatképtelen, azonban még helyén marad.

A zászlóaljnál a dandár már napközben többször érdeklődött a veszteségek iránt. Ezt nehéz volt megállapítani, mert ez említett telitalálat a zászlóalj iratait szétszórta és eltépte. Megszámolták az embereket a kavernákban és árkokban és ezzel megállapították a zászlóalj pillanatnyi ütközetlétszámát. Azután végigmentek a feltalálható jelentéseken és a dandárnak távbeszélőn a következő veszteség-kimutatást adták le: összveszteségek október 20-ától október 23-án estig; halott: 1 tiszt, 175 vadász; sebesült: 10 tiszt, 292 vadász; eltűnt: 2 tiszt, 105 vadász — összesen 585 ember!

Amikor a dandár elszörnyűködve veszi tudomásul ezt az óriási véráldozatot, ijedten kérdi: „Hát hányan vagytok még életben?” „Kilencvenheten” — volt a válasz!

Utólag természetesen egyáltalán lehetetlen a veszteségekről egészen pontos képet nyújtani, de hozzávetőleges számítások alapján mégis megközelíthetjük a valóságot és fogalmat alkothatunk magunknak a zászlóalj teherbíróképességéről, azaz kitartásáról és ezzel igazán a szó legszebb értelmében vett hősi magatartásáról ebben a gyilkos csatában.

Ha az összveszteséghez hozzáadjuk az október 23-iki esti harcos létszámot, körülbelül megkapjuk a zászlóalj harcosállományát, amellyel az állásba vonult: 682 fő! A négy nap veszteségei ennek az állománynak 85½ %-át teszik ki, az eltűnteket mint élőket leszámítva, a véres veszteség 70%-ot tesz ki. Ebből az összveszteségből a legnagyobb rész október 21-ére esik. Az adatok alapján helyesnek vehető az a feltevés, hogy október 20., 22. és 23-ikán naponként a veszteség körülbelül 20 halottat, 35 sebesültet tett ki, ami inkább több a valóságnál, mint

kevesebb. Ha ezt levonjuk, október 21-ére esik több mint 100 halott és 200 sebesült és az eltűnteknek a legnagyobb része. Az e napi veszteség tehát, alacsonyan számítva, a zászlóalj harcosállományának legalább 58%-át tette ki.

Elképzelhető milyen óriási veszteséget szenvedhettek az olaszok a 21-iki tömegtámadásoknál — a harcok leírása néhány helyen rámutat erre a körülményre. A zászlóalj sávjában az olasz Bologna-dandár 39. ezrede támadott, ötszörös hullámban, majd amikor ez az ezred elvérzett, a 40. ezred váltotta fel. A zászlóaljra tehát ötszörös túlerő jutott.

Éjjel a zászlóalj maradványait két századba osztották, persze még békekeretszázadoknak is csak a felét tette ki létszámuk.

Október 24-ike aránylag nyugodtan telt el. A tüzéségi tűz egész nap nem fokozódott és a gyalogsági tűz sem haladta meg a rendes zavaró tűz jellegét. Hasonló volt október 25-ike is. Október 26-ikán reggel a zászlóaljat a 6. osztrák népfelkelő ezred 1. zászlóalja váltja le.”

A zászlóaljnak ezekben a napokban is voltak veszteségei, a létszám azonban nem apadt, mert az eltűnteknek jelentettekből többen megkerültek, közülük olyanok is, akik olasz fogságból szöktek vissza.

A csata, különösen San Martino körül, még változatlan hevességgel tartott, sőt 24-ikén reggel a helyzet eléggé komolynak látszott, mert mindkét oldalon, sőt hátul is harcizaj hallatszott. A válság azonban elmúlt és az állást mindenütt kis, jelentéktelen behorpadások kivételével visszafoglalták.

Október 26-ikán a zászlóalj visszakerült a Segeti-i táborba, ahol rendbehozhatja magát és — sajnos, csak rövid ideig — pihenhet. Itt sorolják be október 27-én a Moran százados vezetése alatt megérkezett 15-ik menetszázadot, egyetlen tisztjével, Lengyel zászlóssal. A zászlóalj újra három századba alakul. A századok létszáma természetesen messze az előírt létszám alatt maradt és a tisztvesztések sem voltak pótolhatók.

De az alig kétnapos pihenő is hirtelen véget ért. Elöl újból fokozott hevességgel lángolt fel a csata. Ott minden emberre szükség volt. Friss erők már a hadtestnek sem állottak rendelkezésre. Nem volt más kiút, a csatában már előzően megfogyatkozott, kimerült csapatokat rövid pihenő, sürgőszerű rendbehozatal és me-

netalakulatokkal való feltöltés után újból harcba kellett vetni.

Így a 17. hadosztály jobbszárnyán San Martino-tól délre állott 61. gyalogezred nagyobb részét még a csata első időszakában a 46-osok $1\frac{1}{2}$ zászlóalja váltotta fel. A kivont 61-es részeket azonban a nagyon erősen igénybevett 39. gyalogezred leváltására kellett igénybe venni. Ez az ezred feltöltés után már október 29-ikén újból állásba kerül, nagyrészt előbbi szakaszába, a 61-esek helyébe. A 17. hadosztály balszárnyán egy új, a 111-ik Landsturm-dandárparancsnokságot iktatják be. Ez a hadosztály bal (déli) felét vezényli. Itt áll a „G, H, és I” szakaszban, pont a hadosztály közepén a 39. gyalogezred IV. zászlóalja, még a csata kezdete óta. Balra a 43-asok I. zászlóalja és a vérrel áztatott 11 l-es magaslaton és kétoldalt a 6. Landsturm-ezred három zászlóalja.

A zászlóalj is hasonló sorsra jutott, mint a többi csapatok. Már *27-ikén este 6 órakor* felriasztják, éjfélig Mikulira menetel, ahol Schön tábornok, a 111. Landsturm-dandár parancsnoksága alá lép és mint tartalék *29-én estig* marad.

Ezen a napon az olaszok hatalmas tüzérségi tüzellel való előkészítés után újból rohamra indultak állásaink ellen és a 61-esek balszárnyán, a 39./IV. zászlóaljnál és a 43-asok jobbszárnyán betörték az állásba. Az elrendelt ellentámadásnál a dandárparancsnok a vadászzászlóaljat a 39./IV. zászlóalj állásának, a „G, H” és „I” szakaszok visszafoglalására utasította. A zászlóalj a sötétség beálltával többnapos hullákkal telt futóárokban vonul előre, majd támadáshoz fejlődik. Elöl Herendy főhadnagy százada 20 kézigránátossal és 4 aknavetővel, jobbra lépcsőzve Pintér főhadnagy százada, hátul egy dolinában Moran százados százada zászlóalj tartalék. Az ellentámadáson balról a 43. ezred kisebb részei, jobbról a 39-esek vesznek részt, akiknek tulajdonképpen le kellett volna váltani a 6 l-eseket.

Herendy főhadnagy a teljesen ismeretlen terepen csak nehezen tájékozódik. Szerencsére a „H” szakasz mögötti dolinában talál egy 39-es főhadnagyot, aki pontos felvilágosítással szolgál. Erre kiadja intézkedését. Szemrád zászlóost tüntető feladattal jobbra küldi, balra az aknavetőket állítja, a támadást ezeknek tüze vezeti be. A futóárkokban 2 kézigránátos járőrt küld előre. A támadás megindul, Szemrád merészen rohamoz, ez

sikerül és fokozatos előnyomulásban és közelharcban reggel 4 óra 30 percig Herendy és Pintér az egész „G, H és I” szakaszokból kiverik az ellenséget és megszállják az állást. Sok foglyot ejtenek és 1 géppuskát és sok fegyvert zsákmányolnak.

A két század azután még három napig tartotta az állást. Nagyobb támadás ezeken a napokon nem volt. Ekkor látogatta meg József főherceg vadászainkat az első vonalban.

November 2-ikán azonban újból pergőtűz seprí végig az állást, a hatalmas tüzérségi előkészítés a támadás biztos jele. *11 órakor* megindul a gyalogsági roham és több helyen behatol az állásba. A két derék század már az október 29-iki ellentámadásnál is tetemes veszteséget szenvedett, most újabb, érzékeny és fájó áldozatokat hoz. Herendy és Pintér főhadnagyok a pergőtűz alatt az „I” dolinában egy közös fedezékben tartózkodtak, amikor közvetlenül a gyalogsági roham kezdete előtt egy nehéz gránát-telitalát mindkét vitéz századparancsnokot harcon kívül helyezte. Herendy halálosan, Pintér súlyosan megsebesült. Dacára annak Szemrád zászlóst hívták magukhoz és annak kiadták az elveszett állásrészek visszafoglalására irányuló parancsaikat. Szemrád ezeket olyan ügyesen és erélyesen hajtotta végre, hogy vadászaink az olaszokat rövidesen teljesen kiverték az állásból és azt hiánytalanul megszállották.

Ez alkalommal az októberi napokból halálmegvető bátorságáról és hidegvérű vezetéséről már jólismert Gebauer fővezér újból kitüntette magát. És megismétlődik Potó októberi hőstette is. Amikor az ellenség a védőszakasz balszárnyán betört és ott befészkelve magát, az összeköttetést a balszomszédal megszakította, Kántor Mihály alvezér, rajparancsnok 5 emberrel vállalkozott az olasz elűzésére. A mellvéd mentén ügyesen előrekúszva, megközelíti az olaszokat és fokozatos előnyomulásban 60 kézigránátot hajt halálos biztonsággal közéjük. A vezénylő tisztet, aki Kántorra lőtt, megölték, 15 bersaglierit fogtak el, az állást megtisztították és megszállták. Az összeköttetést balra helyreállították és további támadások ellen szilárdan tartották.

A két amúgyis gyenge század azonban e harcokban két szakasz létszámára apadt. A zászlóaljparancsnok Sarkadi Nagy István hadnagyot küldte előre a védőszakasz parancsnokságának átvételére. Pintér, súlyos

sebesülése dacára, 20 óráig az állásban maradt és csak akkor vitette magát hátra, amikor Sarkadi a védőszakasz pontos átvételét jelentette. Szegény Herendy-t már a sötétség beálltával szállították el, sebesülését nem élte túl. Vele a zászlóalj egyik legvitézebb tisztjét vesztette el.

A 3. és 4. század maradványaiból Sarkadi hadnagy parancsnoksága alatt egy gyenge századot alakítottak, majd amikor Moran százados a 2. századdal is az állásba érkezett, ezt egy hátsó dolinában némileg rendezni is lehetett.

November 3-ikán, a harcok utolsó napján, nehéz tüzéségi és aknavető tűz előkészítése mellett az ellenség háromszor rohamoz állásainkra. Mindhárom támadást vitéz vadászaink közelharcban, kézigránátokkal verik vissza. Szemrád újból kitünteti magát. Szakaszában 2 nehéz akna-telitalálat súlyos veszteséget és zavart okozott, de Szemrád megtartja hidegvérét és céltudatosan kézbe kapja embereit és visszaveri az olaszokat. Sarkadi is megsebesül, most már Szemrád zászlósra száll Herendy és Pintér hagyatéka. Az újbóli nehéz veszteségek Pászthory századost arra indítják, hogy telefonon kérje a dandárparancsnokságtól a zászlóalj felváltását, nehogy a megmaradt gyenge keret is teljesen tönkre menjen. A dandár helyt ad a kérésnek és a zászlóaljat *november 4-ikén hajnalban* leváltják. A két gyenge, Mórán- és Szemrád-századokból álló zászlóalj egy közeli dolinába kerül, mint dandártartalék. Pihenés itt sincs, két szakasz az osztrák népfelkelőknek hord hadianyagot az állásba, a többiek pedig hullákat temetnek és fegyvereket gyűjtenek. Veszteségek itt is elég érzékenyen vannak. A zászlóalj ebben a dandártalék-helyzetben marad november 10-ikéig. Ámbár a csatának vége volt, pihenőről alig lehetett szó, az éjjeli állandó anyagszállítás, a férőhelyek, utak és futóárkok karbantartása és javítása megfeszített nehéz és az ellenség által folytatólagosan élénken zavart munkát követelt.

November 10-ikén délben riadó és készülség. Az olaszok nagy eréllyel támadták meg a San Martino—111 magaslat közötti szakaszt. Délután 26 óra 30 perckor pedig parancs jön a dandártól, mely a zászlóaljat egyik az „O” szakasz mögötti dolinába irányítja, mint szaktartalékot. A zászlóalj zuhogó esőben botorkál előre a sötétben, az emberek állandóan kicsúsznak vagy elesnek,

amíg helyükre érnek, mindenki bőrig ázik. Az arcvonalon a helyzet az, hogy az olaszok az „M” és „N” szakaszok belső szárnyain betörték az állásba. Jelenleg a 43. gyalogezred egy zászlóaljának ellentámadása van folyamatban. Rövidesen hír érkezik, hogy a támadás sikerült. A zászlóalj továbbra is helyén marad. Később kiséül azonban, hogy a 43-asoknak nem sikerült az egész állást visszafoglalni. Ezért *november 11-én 1 órakor* a vadászok egy századát, újból a vitéz egyesített 3. és 4. századot, Szemrád parancsnoksága alatt ellentámadásra utasítják. Koromsötétben és szakadó esőben helyezkedik a század a támadáshoz készenlétbe. Jobbról Lengyel zászlós, balra Pollacsek kadét és a középen Böhle kadét szakasza a bevált századparancsnokkal. Elöl kézi-gránátos rajok. A század megindul és dacára a terep, sötétség és zuhogó eső által okozott nehézségeknek, két óra leforgása alatt megoldja feladatát, kiveri az olaszokat és az állást hiánytalanul visszaszerzi.

November 11-én 5 órakor a zászlóaljat a 6. népfelkelők váltják le és a zászlóalj sietve bevonul Segeti-be. A dandárparancsnok melegen köszöni meg a zászlóalj sikeres közreműködését és Soós tábornok is szívélyesen gratulál. November 15-ikéig a zászlóalj a Segeti-i táborban pihen, kiegészíti felszerelését és rendezkedik.

November 15-én este 17 óra 30 perckor a zászlóaljat megint előre vonják és mint dandártartalék először a 111. népfelkelő-dandárhoz, majd *november 16-tól november 20-ig* a szomszédos 34. dandár tartalékát képezi és eszerint jobbra fedezéket cserél.

A 4. Isonzó csata már 11-én vette kezdetét és javában folyt, de most nem a San Michèle és a Doberdo, hanem a Görzi hídfő és messze északon Tolmein és Mrzli vrh ellen irányultak a heves olasz támadások, úgyhogy a Doberdón a november 10-iki támadás óta aránylag nyugalom volt. Csak a csata niásodik részében és utolsó napjaiban tett az ellenség egy utolsó erőfeszítést a San Michèle elfoglalására.

Ebben az aránylag nyugalmas időben a zászlóalj, melyet különben már József főherceg hadtestparancsnok kegyeibe fogadott és kímélni rendelt, a dolinákban és futóárkokban azok helyreállításán és kitakarításán dolgozik. Ezért dicséretet is kap. Csak a géppuskaosztag teljesít az „L” védőszakaszban arcvonalszolgálatot.

November 21-én este a zászlóaljat és a géppuska-

osztagot felváltják és visszairányítják Segeti-be, ahová éjfél után érkeznek.

November 22-én bevonul a 16. menetszázad Szabóky tartalékos főhadnaggyal. Újból megalakul a harmadik század, parancsnokok: Szabóky, Ádám és Kalmár tartalékos főhadnagyk. Itt vonul be Binzberger tartalékos főhadnagy a 32. gyalogezred egy géppuskás szakaszával, mely most a zászlóalj géppuskaosztagának második szakaszát képezi. Kiosztják József főherceg szerezett adományát, 1500 cigarettát és 150 szivart.

November 24-én 17 óra 15 perckor a zászlóaljat újra előrevonják. Lokvicán át menetel és felváltja a 46. gyalogezredet az „A” és „B” szakaszokban. Jobbra az Ádám-század, balra a Szabóky-század kerül. A 3. század tartalék. Ámbár még tart a 4. Isonzo-csata, a harctevékenység még a San Michelen és San Martino előtt, azaz ott, ahol a zászlóalj állásba került — össze sem hasonlítható az októbertvégi—novembereleji 3. Isonzo-csata véres harcaival. Az olaszok részlegtámadásokat hajtanak végre és tüzérségi tüzük is jóval gyengébb. Szabókyt már *este 21 órakor* egy kiszögellő és aknavető tüzérel már összelőtt részen megtámadják. A támadást vadászaink kézigránáttal könnyen verik vissza. Sőt az ellenséget állásépítő munkájában állandóan zavarják. A most következő 24 óra alatt szokatlan csend honolt a véráztatta csatatéren.

November 25-én éjjel újból a Szabóky-századot támadják az olaszok, de ugyancsak balsikerrel, az Ádám-század csak tüzérségi tüzet kap.

Másnap este 10 órakor a zászlóaljat leváltják és újból Segeti-be irányítják. Itt a csata befejezése idején három napon keresztül riadókészültséget tart. Bevetésére nem került sor.

December 2-án újból előre az arcvonalba kerül a zászlóalj. Reggel felváltja a 39. gyalogezred egy zászlóalját a „C” és „D” szakaszokban. A zászlóalj most már, egy kis rész kivételével a 17. hadosztály összes szakaszaiban állt őrt és ismeri azokat. 2 század áll a tűzvonalban, a harmadik tartalék. Nagyon csekély a harctevékenység. Az ellenség teljesen kimerült és a mieink is sokat szenvedtek. De amíg az olasz egész hadosztályokat kicserélt a támadások folyamán, addig, amint láttuk, a derék 17. hadosztály és vele vitéz zászlóaljunk egy-két napi kétséges pihenőn kívül, állandóan állásban volt és

harcolt. Szerencsére a 4. Isonzo-csata megközelítően sem vette annyira igénybe előzően majdnem salakká égett csapatainkat, mint a harmadik csata, úgyhogy dacára az óriási véráldozatoknak és csak elégtelen pótlásnak, a San Martino-tól a 111. magaslatig érő védőszakaszban október 20-tól egészen november végéig egy és ugyanaz a magyar hadosztály, magyar csapatokkal verte vissza az ellenség fölényes tömegrohamait.

December 5-én bevonul a zászlóaljhoz Tóth-Kádár Vilmos őrnagy, aki sebesüléséből felgyógyulva, átveszi újból a zászlóaljparancsnokságot. A zászlóalj még december 11-ig marad helyén, a napok munkában eseménytelenül telnek.

A zászlóaljnak a 3. Isonzó-csatában tanúsított dicső magatartása azután el is nyerte méltó elismerését. Itt a sok kitüntetés közül csak az arany vitézségi éremmel kitüntetett vitézeket említjük, akiknek kimagasló tettei ebben a történetben meg lettek örökítve. Ezek:

az elesett Pusztafy Géza, Breyvogel, Vida, Potó, Szemrád, Gebauer, Kántor. Szobcsáknak már egy év óta megvolt az arany és nagy ezüst érme, most a kis ezüsttel kellett beérnie.

A december 12—16. közti napokat a zászlóalj a Segeti táborban tölti, ahol december 13-án abban a szerencsében részesül, hogy József főherceg hadtestparancsnok, feleségével, Augusztá főhercegasszonnyal és fiával, József Ferenc főherceggel a zászlóaljat meg szemlélik. A szemle után József főherceg kedélyesen elbeszélgetett a vadászokkal és róluk több fényképet készített.

Miután az egész 17. hadosztályt pihenő szállásba hátravonják, a vadászzászlóalj is hátra menetel és december 17-én Gojace-ban, egy kis szlovén faluban a Wippach völgyében, a Görz—Adelsberg-i országút mellett lesz elszállásolva. Még Segetiben beérkezett a 17. menetszázad — így a létszám is emelkedett.

Ebben a kis faluban a zászlóaljnak módjában van emberfeletti fáradalmait teljesen kipihenni és újból megizmosodni. Teljes két hónapig, egészen 1916 február 17-ig maradt a zászlóalj helyben. Ezidő alatt a legénységet csoportokban szabadságolták, a többiek kiképzését pedig tökéletesítették. Valóságos békeszolgálat folyt és a tisztikarnak is kijutott a kényelemből. Rendes tiszti kaszinót rendeztek be, amelynek Soós tábornok,

dandárparancsnok több ízben volt nagyon szívesen látott vendége. Természetesen sok mulatozás is folyt itt, ami a Doberdó-i nélkülözések és szenvedések után könnyen magyarázható. Kedves karácsonyi ünnepet ült a zászlóalj, a legénység szeretetadományokat kapott. Január 3-án a zászlóalj a közeli Selo községben résztvesz a 39. gyalogezreddel egyetemben egy díszszemlén Károly főherceg trónörökös előtt. Február 13-án József főherceg tart szemlét a zászlóalj felett és igen meleg, elismerő szavakkal búcsúztatja, sikert kívánva az új feladatoknál és harctéren. Ekkor ugyanis már mind bizonyosabb lett, hogy támadás készül Dél-Tirolban az olaszok ellen és hogy a zászlóalj ezen a támadáson részt fog venni.

Még több hónap múlt el, amíg a zászlóalj harcba került, így újból elérhette a teljes hadilétszámot. A magas hegységben való harc megismerésére és ebben való kiképzésre a zászlóaljat Schmidt tábornok, az 56. gyalogdandár parancsnoksága alá rendelték. Gojace-ből február 18-ikán indultak és Skrilje—Zoli—Oberlaibach érintésével Alt-Oberlaibachba meneteltek és február 22-én oda megérkeztek. A zászlóalj itt háromheti alapos kiképzésben részesült. Ruházatát és felszerelését teljesen megújították és hegyászó-cipővel egészítették ki.

Március 14-én a zászlóaljat berakták és vonaton Dél-Tirolba szállították. Az út Laibach—Marburg—Innsbruck—Bozen-en át a Lavarone fensíkra vezetett, az utazás három napig tartott.

D) Dél-tirol.

Előkészületek és a Costesin-i csata.

A zászlóalj Pressano-ba érkezete után ott egy napi pihenőt tartott. *Március 21-én* Bosentino-ba irányítják, ahol hegyi kiképzése a hónap végéig folytatódik. Itt hegymászó-botot is kaptak a vadászok.

A zászlóaljnak teljes hadilétszámon 4 százada van: 1. század Thuróczy főhadnagy, 2. század Sigmund főhadnagy, 3. század Morell főhadnagy és 4. század dr. Holló főhadnagy, géppuskásszázad Binzberger főhadnagy.

Március 31-én a zászlóalj elvonul a Monte-Rovere-n át április 1-én a Sterzing melletti táborban pihen. Innen április 2-án a Cima Vezzena felé veszi útját, ahol *április 3-án* az 1. és 4. század állásba megy Cima Vezzena és Verle között. Két század zászlóalj tartalék. Négy napi eseménytelen arcvonalszolgálat után a zászlóaljat a 3. osztrák népfelkelőezred részei leváltják és a zászlóalj mint hadtesttartalék az egy hatalmas erdőben fekvő Cost alta-i táborba vonul.

A déltirolói nagy támadáshoz kijelölt csapat és se-regtestek gyülekezése és készenléti behelyezése ekkor már vége felé közeledett. A támadó hadsereg zöme a Trient-i vár által biztosított területen vonult fel. A támadásnak keleti-délkeleti irányban kellett az olasz arcvonalat áttörni, hogy innen a Bassano-i síkságra ki-jutva, az egész keletre fekvő olasz alpesi és Isonzo-i arcvonalat hátba támadja és összedöntse. E hatalmas terv gyors végrehajtásának az olaszok várható ellen-állásán és kiépített állásain kívül még a magas hegység és az időjárás voltak legfőbb akadályai.

A fő támadócsoportot a trónörökös, Károly főher-ceg által vezényelt XX. hadtest alkotta. Támadási iránya Arsiero volt. Tőle északra helyezkedett el a III. hadtest, ennek 28. hadosztályához, illetve 55. dandárá-

hoz, Rada ezredes parancsnoksága alatt, tartozott a 24. vadászzászlóalj.

A támadás kezdetének időpontja az időjárás, illetve a hóviszonyok folytán mindinkább kitolódott, végre *május 15-ére* lett meghatározva. A nagy és hosszantartó előkészületek nem voltak titokban tarthatók, az olaszok a támadást felkészülve várták.

A zászlóaljhoz időközben bevonult egy újabb me-netszázad Zechmeister főhadnagy vezetése alatt. Ő vette azután át a 2. századot Sigmund főhadnagytól, akit a géppuskásszázad vezetésével bíztak meg.

A zászlóalj tartalékviszonyban főleg járőrszolgálatot végzett a Lusern és Verle erődök közötti szakasz előtt. Ez volt a 28. hadosztály valószínű támadási területe. Szemben erősen kiépített, tartós állásokban az olasz 34. hadosztály állott. Ilyen járőrvállalkozásoknál kitűntek: Zerrer zászlós, aki járőrével egy ellenséges tábori őrsöt észrevétlenül megközelített, de beleakadt az előtte kihúzott buktató drótba és megszólaltatta az őrs riasztó csengőjét. A kirohanó olaszokat azután ügyesen elfogták. Ez a vállalkozás *április 26-ikán* még méteres hóban történt. Egy másik járőr Pusztafy Jenő zászlós parancsnoksága alatt az olasz előőrsvonal megszállását volt hivatva megállapítani. Oly közel férközött ehhez a vonalhoz, hogy Juhász annak drótakadályát szétvághatta, a résen pedig Lakatos vadász átkúszott és három kézigranátot dobott az olasz fedezékbe. Lárma és vad lövöldözés kezdődött, melynél Juhász a karján megsebesült. Ugyancsak sikeres volt egy harmadik járőr ténykedése Kramer hadapród vezetése alatt, mely a fény-szórók világításánál hőköpenyben kúszott az olasz állásig és útjáról pontos és használható vázlatot készített. Bujáky vadász egyszer egyedül egy olasz őrszemet hozott be a zászlóaljparancsnoksághoz.

Május 15-én indult meg a nagy támadás, XX. hadtest Arsiero irányában, tőle északra a III. hadtest balszárnyával általában Asiago lelé. Utóbbival szemben az olasz 34. hadosztály kitűnő állása 5 km széles volt, mindkét szárnyán meredek sziklafalak által védve. A III. hadtest körülbelül 5 km. előnyomulás után megállott és a döntő támadást elhalasztotta, amíg a szomszédos XX. hadtest első nagy sikere után támadását a Folgaria fensíkon folytathatta.

Ez a döntő támadás *május 20-ikán* hajnalban kez-

dődött. Az 55. dandár jobbszárnyával, a 87. ezreddel a *Costesin* igen fontos reteszállását támadta. Ez az állás egy enyhén lejtő nyúlványon délen lezárta az olasz 34. hadosztály állását az Astico-völgy sziklafaláig és a majdnem fedetlen előterepet teljesen pásztázta. A 87. és 47-esek között a támadásnál nagy hézag keletkezett. A zászlóaljat *10 óra 30 perckor*, mint dandártartalékot előre rendelték a Lusern-erődhez, ahol Rosner ezredesnek a 87-esek parancsnokának lett alárendelve. Itt kapta Tóth-Kádár őrnagy *13 órakor* a parancsot, hogy a 24-es vadászokkal és a 87-esek III. zászlóaljával a keletkezett hézagon át támadjon és foglalja el a *Costesin*-állást. Tóth őrnagy a 24. vadászzászlóalj parancsnokságát Thuróczy századosra bízta. Az előnyomulásra kijelölt vonalat, a Lusern és *Costesin* között húzódó *Val morta*-t nem tartotta alkalmasnak, mert erős géppuska- és srappelltűz pásztázta, a várható nagy veszteségek folytán a támadás ott kilátástalannak látszott. Ezért elsősorban a támadási terepet személyesen akarta szemrevételezni. Segédtisztjével, Kalmár főhadnaggyal és egy telefonistával a fedetlen terepen erős tűzben rövíct szökellésekkel addig futott és küszört előre, amíg az előterepet az ellenséges állásig teljesen áttekinthette. Előtte hevenyészetten beásva feküdt egy zászlóalj 87-es, mely már eddig is igen erős veszteségeket szenvedett. A sebesültek jajgatása Tóth őrnagyig hallatszott. Az erősen kiépített ellenséges állásból állandó géppuska és ágyútűz sepegte végig az enyhén emelkedő támadási területet. Balra az elrendelt támadási iránytól egy lapos terephorpadás húzódott a *Costesin* hát felé, mely bokrokkal benöve, némi fedezési lehetőséget ígért. Ezt szemelte ki Tóth őrnagy csapatjának készenlétbehelyezésére és eszerint intézkedett.

A gyülekezés előre erős ellenséges ágyútűzben történt 3 hullámban. A mélyedésben támadáshoz fejlődik és készenlétbe helyezkedik jobbról a 24. vadászzászlóalj 2., 3. és géppuskaszázada Thuróczy százados parancsnoksága alatt, balról a 87-esek III. zászlóalja 3 puskás és a gépszázaddal tűzvonalban, egy puskásszázaddal, mint balra lépcsőzött zászlóalj tartalékkal. Csoporttartalék: a 24-es vadászok két puskásszázada a közép mögött.

A gyülekezés a horpadásban hosszabb ideig tartott, de aránylag csak kevés veszteséggel járt. Az olaszoknak figyelmét a mozgolódás nem kerülte el és erős srappell-tűzet zúdítottak a gyülekezési területre. Mindazonáltal

a készenléthehelyezés három lépcsőben rendben ment végbe és megkezdődött az előnyomulás. Mint első lépcső, a géppuskás század futólépésben ment a tüzelőállásba, hogy a tűzvonal századainak tűztámogatást nyújtson. A lerohanás lendületesen történt és már megszólaltak a vadászok géppuskái, hogy az ellenséget állásában lefoglalják. Ekkor esett el fejlődéssel Pavlik hadnagy, amikor géppuskáit állva irányította, egy srappellgolyó által itt lőtték ki Izéli fővadász egyik szemét.

Mint második lépcső, a 2. és 3. vadászszázad egy iramban és egyszerre egészen a már harcban álló 87-es zászlóaljig jutott előre, hogy ezeket magával rántsa. Ez az erősen megcsappant zászlóalj azonban egyelőre nem mozdult. A két vadászszázad megnyitotta a tüzet és rövidesen szintén megállott, mert ámbár a vadászokban megvolt a szándék az azonnali rohamra, a megállásra a dandártól telefonparancs érkezett. A rohamot másnapra halasztották.

Mint harmadik lépcső, a csoporttartalék nyomult előre.

A 87-esek III. zászlóalja hasonlóan egy vonalba került a vadászokkal. A tűzvonal körülbelül 200—250 lépésnyi távolságra ért az olasz állásoktól. Az élénk tüzharc a rövidesen beálló estszürkületen túl egész éjjel tartott és a hevenyészetten beásott csapatokban veszteségeket okozott. Éjfél után megszólaltak az ellenséges aknavetők és hajnaltól kezdve — május 21-én — az egész olasz tüzéség zárótüzet helyezett a Costesin elé. Miután vadászaink azonban már igen közel voltak az olaszokhoz, a nehéz gránátok nagyrésze az ellenséges állásba ment és azt pusztította. Jobb tüzéségi előkészítést nem is lehetett volna kívánni.

7 órakor megkezdődött a saját tüzéségi előkészítés, amely kis híján megismétli az olaszok hibáját és a saját raj vonalat veszélyezteti. Telefonfigyelmeztetésre azonban rövidesen hátrább fekteti tüzet és erőteljesen veri az olaszokat. 8 órakor a saját géppuskák is megkezdik megsemmisítő tüzüket a betörési helyekre. Tíz perccel később megindul a roham. Rövid szökelekkel, állandó mozgásban, rajok és szakaszok egymást célszerűen támogatva, mintaszerűen gördül előre a tűzvonal. Amint rohamtávolságra érnek, Zechmeister és Morell rohamot vezényelnek. Mindkét század mint egy ember ugrik talpra és fut előre. De megjelennek az olasz védők a mellvéden és pusztító tüzet

zúdítanak vadászainkra. A roham egy pillanatra megtorpan, amíg Thuróczy százados a csoporttartalék élén, mint első Fölkér fővadász szakasza, a vonalba ér és azt előre rántja. Felharsan a hurrá és a vadászok berontanak az olaszok közé. A védők nagyobb része eldobálja fegyvereit és az árokból kiugorva, feltartott kezekkel megadja magát. Sokan azonban felveszik az ember-ember elleni harcot. Tormás örvezető vérben forgó szemekkel verekedik. Hat puskatust ver szét olasz koponyákon. Egy pap, aki feszülettel kezében buzdítja az olaszokat kitartásra, szintén áldozatul esik. Különbén ezen az — emberileg érthető — eseten kívül a magyar vadászok lovagiasan harcolnak és lehetőleg csak harcképtelenné teszik ellenfelüket.

A rohamnál és az azt követő rövid üldözésnél különösen kitűnt Tilinger zászlós. Szakaszával a zászlóalj balszárnyán az első olasz állásra való támadásnál — mert részben két vonalban húzódtak az olasz fedezékek —, egy rajjal balra eltolódott és a két géppuska által védett olasz állást oldaltámadással foglalta el. Az egyik géppuska zsákmányul esett, a másik azonban egy hátsó állásba tudott elmenekülni. Ezt a bevehetetlennek tetsző és 4 géppuska által megszállott erős állást Tilinger, miután egy szakasz erősítést kapott, ugyanazon módon oldalozóan támadta és kemény harc után elfoglalta. Itt 4 géppuskát zsákmányolt, köztük egy osztrák-magyart. Innen kezdve felsodritotta az olasz állást és igen nagy mértékben hozzájárult a roham teljes sikeréhez. De ezen túlmenően szakaszával üldözésre előretört és a zászlóaljat messze maga mögött hagyva, rajparancsnokaival, Fock alvadással, Laczó és Béres örvezetőkkel egy kis fenyőerdőből kirohanna, rajtaüt a szemben állott olasz dandár segélyhelyén és lőszerlerakatán, melynek már nem volt ideje a menekülésre és azt rövid harc után zsákmányul ejti. A zsákmány további két géppuskával szaporodik, melyeknek legénységét Béres örvezető hátulról támadva leütötte. Tilinger merész és vitéz vezetése összesen 5 tiszt és 250 ember foglyot és 7 géppuska zsákmányt eredményezett. (Arany vitézségi érem.)

Tilingernek, amikor foglyait már hátra küldte, még egy ellentámadással is meg kellett birkóznia. Ezt azonban tüzzel és közelharcban visszaverte, majd utána bevonult a felsőbb parancsra az elfoglalt állásban maradt zászlóaljhoz.

Kitüntette magát még Rituper fővadász, aki szakaszával, Tábori és Vámos alvadászokkal, egymaga 5 géppuskát zsákmányolt. (Nagy ezüst vit. érem.)

Ezen a diadalmas napon ejtette a zászlóalj legnagyobb zsákmányát a világháborúban: 800 fogoly, köztük 40 fő- és törzstiszt, 6 ágyú, 12 géppuska, temérdek lőszer és puska, végül egy egész élelmezési oszlop. Érdekes, hogy a legyőzött ellenséges csapatok ugyanahhoz a Siena-dandárhoz tartoztak, mellyel a zászlóalj a 3. Isonzó-csatában a Doberdón verekedett. A sors azonban fordult egyet, míg derék vadászainknak akkor a túlerővel szemben védekezniök kellett, most támadhattak és legyőzhették ellenfelüket.

A harc után a Costesin-en minden elcsendesedett; amint utólag kiderült, a győzelmes roham éppen idejekorán törte meg az olaszok ellenállását, mert a 34. olasz hadosztály megerősítésére előre rendelt 30. hadosztály már egészen közel, felkapaszkodóban volt a fennsíkra, de a vereség után feladta szándékát és visszament.

Délután megérkeztek a mozgókonyhák is, a vadászoknak azonban rendes kosztjuk nem is kellett, mert már az olasz élelmiszerekből — konzervekkel, tejjel, vajjal, csokoládéval, borral és kenyakkal — jóllaktak.

A hősi halottakat Tóth őrnagy a Cost-alta-i táborba szállíttatta, ahol ünnepélyes gyászszertartás keretében temették el őket.

A zsákmányolt fehérműt a legénység között kiosztották.

Estefelé a zászlóalj két századát, mint előőrsöket előretolták. Sem ezek, sem messzire előremenő járőreik nem találtak már ellenséget.

Az éjszaka nyugodtan telt el. *Május 23-ika* esős, szeles, barátságatlan nap volt. Már reggelre a felderítés megállapította, hogy az olaszok második védelmi vonalukat a Mt. Verena és Campolongo között feladták. Egy vadász járőr a Mte. Civello-n járt és ellenségnek még a nyomát sem találta. Így a dandár, elől a 24-es vadászokkal, utána a 87. és 96. gyalogezredekkei a Cima Civello-i táborba menetelt, mely az 1705 méteres Cima Civello hegycsúctól kb. 800 lépésre északnyugatra feküdt. Útközben sok jelét látták tüzérségünk pusztításának. 2 löveg 28-as és 4 löveg 15-ös hajóágyú még helyén volt. A zászlóalj délben ért a táborba.

Punta Corbin és Monte Barco. (5. sz. vázlat.)

Öt napig pihent a zászlóalj a Cima Civello-i táborban 1596 méter magasságban. A pihenőt csak a hűvös, szeles és esős idő zavarta.

Május 28-ikán parancsot kapott, hogy induljon Pedescalara, az Astico-völgyben a Val d'Assa bejáratánál, ahol a 47. stájer gyalogezred parancsnokának, Kliemann ezredesnek lesz alárendelve. A további intézkedéseket ötöle fogja megkapni.

A zászlóalj étkezés után délben indult és eleinte az országúton délfelé, majd azt elhagyva, a Cima di Rotzo déli oldalán egy erdei úton ereszkedett le Castelletto községbe (845 m.) és ezen át az Astico völgyébe, Pedescala-ba. (326 m.) Ide *18 órakor* érkezett és a malomnál Kliemann ezredestől a következő tájékoztatást és utasítást kapta:

„Az olaszok a Val d'Assa-tól délre fekvő fennsíkot Mga del Costo 1224 m és Caneva-nál, Asiago-tól nyugatra —, megszállva tartják. A 47. gyalogezred fél III. zászlóalja a Pedescala-ból Cima Arde-re vezető őszvérúton, a II. zászlóalj a Val d'Assa-ból a Roi-kápolnához vezető őszvérúton a fennsík szegélyén állanak. A 24. vadászzászlóalj *19 óra 30 perckor* eltolódik a Val d'Assa völgyében a Roi-kápolnához és a két nevezett csoport között fejlődik és megszállja a fennsík szegélyét. Jobbra a Cime Arde felé az összeköttetés mielőbb felveendő.”

A zászlóaljnak látszólag ebben a helyzetben kellett volna éjjeleznie, Tóth őrnagynak azonkívül még a 47. gyalogezred I. zászlóalját is alárendelték.

A zászlóalj intézkedészerűen elindult, de alig hagyta el 500 méterre Pedescala-t, a Val d'Assa szűk völgyében már géppuskatűzet kapott a fennsík szegélyéről, a Roi-kápolna irányából. A 47-esek nyilvánvalóan tehát még nem érték el a fennsíkot és Tóth őrnagy további parancsokért Kliemann ezredeshez for-

dúlt. Hiszen már esteledett és a fennsíkot látszólag csak harc árán lehetett elérni, amire aznap már alig volt idő és amihez tüzéségi támogatás is kellett.

A zászlóalj fedezéket keresett és útját, egyenként előre gyülekezve, folytatta és a távbeszélőn leadott újabb utasítás szerint a 47. gyalogezrednek a Roi-kápolna alatt veszteglő végéhez zárkózott, majd a meredek hegyoldal védelmében menetoszlop hosszúságban sátoztáborot ütött. Elöl a géppuskásszázad, utána a 2., 3., 1. és 4. századok.

A zászlóaljnak továbbá Punta Corbin, Roi, Mga del Costo, Conca, Feusi és Caneva irányában fel kellett vennie az érintkezést az ellenséggel, járőrök kiküldetése által.

Este a zászlóalj tisztikarának nagy részét élénken foglalkoztatta a másnap a zászlóaljra váró nehéz feladat. Ámbár parancs még nem érkezett, kétségtelen volt, hogy a fennsík elfoglalása és elsősorban ennek legnehezebb része, a fennsík szélének birtokbavétele hátrul reá.

Ennek a fennsíknak legmagasabb pontjai a Monte Barco 1358 m és a Monte Cengio két csúcsa 1368 és 1351 m voltak a déli oldalon és az Arsiero-i medencéből meredeken emelkedtek ki. Különösen a Monte Cengio-tól kezdve egészen Pedescala fölött a Cima Arde-ig meredek sziklafalak még edzett hegymászóknak is súlyos feladattá tették a hegymászást. Pedescalából a Cima Arde-re egy meredek, nehezen megközelíthető ösvérút vezetett. A Val d'Assa felől sem voltak lényegesen jobbak a viszonyok. A mélyen bevágott keskeny völgyet mindkét oldalon 5—600 m magas, meredek, erdővel vagy cserjéssel benőtt, fenn a tető közelében sziklafalakba átmenő hegyoldalak övezték. Csak Roi-nál voltak a viszonyok valamivel jobbak. Itt egy oldalvölgyben kevésbé meredek lejtőn egy szerpentin ösvérút vezetett a kápolnához (870 m), mely azonban felülről jól volt pásztázható. A Cima Arde 931 m magas volt, a fennsík szegélye tehát innen a Roi kápolnáig körülbelül 900 m magas lehet. Innen a fennsík enyhén emelkedik a Monte Barco és Cengio felé. Az első kúpon a Cima Arde-től 1000 lépésre délre az 1096 m magassági ponton az Arsiero-hoz tartozó Punta Corbin páncélerőd emelkedett. Innen délkeletre körülbelül szintén 1000 lépésre a Mga del Costo kúpja 1224 m következett, mely

dél felé az 1287 m magas előkúppal összefüggésben állott a körülbelül 2 km-re eső 1358 m magas Monte Barco-val. Ezt a hegyvonulatot nyugat felé a Cengio sziklás északi nyúlványától a felső részében lapos Val di Sila medencéje választotta el. A Mga del Costo-ról a terep enyhén lejtett a Roi kápolna irányában. Ezen a vidéken több kis házcsoport volt, köztük Conca és Mosca.

Miután a fennsíkra vezető két öszvérút láthatóan eléggé erősen meg volt szállva úgy a Cima Arde-n, mint a Roi kápolnánál, a feljutás csak hosszadalmas és fáradtságos harcok árán látszott lehetőnek. Ezért a tisztek egyrészében mindinkább úrrá lett az a kívánság, hogy megkíséreljék egyenest megmászni a hegyoldalt és így a fennsík szegélyét elérni, mely várhatóan ezen a részen, az útnélküli sziklafalak mentén, kevésbé volt megszállva vagy megfigyelve. Ha sikerül az akadálytalan megmászás, a váratlan irányból való előretörés a meglepetés, esetleg rajtaütés lehetőségét ígerte. Viszont egypár, a sziklafal peremén jól elhelyezett mesterlövész a lassan, fokonként kúszó vadászokat egyenként leszedhette és az egész vállalkozást kudarcba fullaszthatta, még hozzá érzékeny veszteségek árán. A terv tehát sok kockázatot rejtett magában és igazi, lelkes és merész vadászszellem és egész elhatározás kellett annak végrehajtásához.

Elsőnek látszólag Thuróczy százados vetette fel a gondolatot Tóth őrnaggyal szemben. A zászlóaljparancsnoknak tetszett a terv, viszont elsősorban őt terhelte a felelősség. Sötét éjszaka volt és zuhogott az eső. Ilyen viszonyok között úgysem lehetett az azonnali végrehajtásra gondolni. Lengyel tartalékos hadnagyot Dr. Holló megbetegedése után a 4. század parancsnokát és alantas tisztjeit, névszerint Pichler, Joórend és Ruhig zászlósokat, a terv nem hagyta azonban nyugton. Egymás közt tovább mérlegeltek az eshetőségeket és végül felkerekedtek, hogy egyenként szemrevételezzék a terepet és valamilyen utat keressenek felfelé. Joórend szerencsével járt és talált egyet. Ezzel meg is volt az elhatározás: törik-szakad, de feljutnak a fennsíkra. Rögtön megkezdték az előkészületeket — a zászlóalj a magashegységi harcban ki volt képezve és ennek megfelelően felszerelve. Lengyel elment Tóth őrnagyhoz, jelentette elhatározását és engedélyt kért

annak végrehajtására. Ezt az engedélyt bizonyos, a fiatal, harcias hadnaggyal szemben helyénvaló intelmekkel haladéktalanul megkapta. Lengyel még a sötétség leple alatt szeretett volna legalább egy darabig előrejutni. Időközben az eső is elállott és így a derék század még a hajnali derengés előtt, sötétben elindult veszélyes útjára. Elöl Lengyel hadnagy Pichler zászlóssal és egy fél századdal, mögötte egy félórával később, nappal mindenesetre látótávolságra Joórend zászlós a másik fél századdal. Lassan ment a kapaszkodás a sötétben, a meredek úton felfelé és amikor a merész csoport a sziklafal lábához ért, az út egyszerre éles szög alatt elkanyarodott és már többé nem volt használható. Kellemtelen meglepetés, de választás nem volt, nem is kellett a kemény elhatározásnak. Tehát elő a kötelekkel és neki a sziklafalnak. Kezdődött az igazi hegymászás, sziklafokról sziklafokra, bekapaszkodva az ittott kínálkozó bokrokba, egymást tolva, vagy kötélén húzva — megállás nincs, csak éppen annyira, hogy a tréfálkozó vadászok kifújhassák magukat. Nemsokára derengeni kezdett, majd egészen világos lett. Nagy volt a feszültség, észreveszik-e most az olaszok a felfelé kapaszkodó elszánt csapatot! De — ezt megkönnyebbüléssel vették tudomásul — nem mozdult semmi. Most világosságnál a hegymászás is jobban ment, de a sziklafal még irtó magas volt.

Időközben lent a völgyben Tóth őrnagy megkapta Kliemann ezredes parancsát *május 29-ikére*, mely szerint ő mint csoportparancsnok a 47. gyalogezred két zászlóaljával és saját vadászaival azt a feladatot kapta, hogy a Roi kápolnánál vegye birtokba a fennsík szegélyét és nyomuljon elő egyrészt Conca 1097 irányában, másrészt a Punta Corbin páncélerőd hátába és a Mga del Costo kúpra. Tóth őrnagy a 47-esek két zászlóalját rendelte támadásra, míg a vadászzászlóaljat mint csoporttartalékot szándékozott visszatartani.

Thuróczy százados azonban megunt a várakozást a gyalogság mögött, rövidesen elhatározza, hogy századával ő is nekivág egyenesen a sziklafalnak, ezt 7 óra 40 perckor nyomban meg is teszi és elhatározását a zászlóalj parancsnoknak jelenti. Tóth őrnagy ezt az elhatározást jóváhagyja és Thuróczyt megbízza a 4. és 1. századból álló jobb oszlop parancsnokságával azzal a feladattal, hogy foglalja el a Punta Corbin erődöt és

nyomuljon előre a Mga del Costo-ra. Alárendeli neki még a géppuskaszázadot is.

Thuróczy százados balra kikülönít egy szakaszt, századának zömével pedig a 4. századot követi. Lassan, de lankadatlanul kúszik felfelé a sziklafalon a merész csoport. Felülről nem fenyegeti semmiféle veszély, minden csendes, csak Roi felől hallatszik harci zaj. Múlnak az órák, eltelik az egész délelőtt, míg végre *13 óta* tájt felülről jelzik, hogy elérték a fennsík peremét. Lengyel hadnagy félé századával hamarosan felér most már. embereivel lepihen és egy konzervet fogyaszt el velük. Alaposan megéheztek a nagy erőlködésben. A merész vállalkozás első és nehezebbik része sikerült. Hátra van az észrevétlen feljutás lehető legjobb kihasználása. A helyzet bizonytalan, harci zaj csak távolról hallatszik, a közelben köröskörül minden csendes. Mindenki érez a tettvágy, nagy az izgalom és feszültség. Lengyel először két járőrt küld ki a közeli terep felderítésére. A fennsík peremén túl keskeny, szabad sáv mögött erdő terül el. A két járőr az erdőbe behatol. Az egyik, Bartha szakaszvezető pár emberével a legnagyobb csendben cserkészik előre. Egy tisztás szélén lehasalnak. Ott, a tisztás túlsó oldalán egy olasz tábori őrs látszik. Két őrszemük figyel, a többi azonban hanyagul fekszik, alszik vagy kártyázik. A vadászok szétoszolnak, óvatosan és hangtalanul közelebb férkőznek, közrefogják a tábori őrsöt és egy fütttyjelre rájuk rontanak.

Az olaszok a váratlan támadástól megdermedve, bambán állanak és ellenállás nélkül megadják magukat. Egyetlen lövés sem esett, mely hátrább lévő csapatoknak elárulhatta volna a vadászok közeledtét. Egyetlen egy emberük sem menekülhetett, hogy hírt vigyen parancsnokának.

A járőr visszatér, Lengyel a foglyokat hátra küldi és most már félé századával megindul. Irány a Punta Corbin páncélerőd. Elöl Komáromi szakaszvezető öt emberrel, a járőrhöz Pichler zászlós önként csatlakozik. Dél felé tart a kis csoport, csendben, minden áruktól elkerülve menetel keresztül az erdőn. Harci kedv hajtja őket előre. Alig tarthatók vissza. Jó ideig mehetek már, amikor világosodni kezd az erdő. Már a fák között látható a félelmetes páncélerőd. A félé század felfejlődik és csendben az erdő szélére kúszik. Innen figyel Lengyel^

Az erőd hatalmas páncélkupoláival, felépítményével, betonárkával és szabályszerű többsoros drótakadályával ott állott fenyegetően előttük. De a páncélkupolákból az ágyúcsövek helyett már csak hosszú gerendák nyúltak előre, hogy a megfigyelőt megteveszszék. Az olaszok megkezdték az erőd kiürítését. Ez a munka most is javában folyt. A hátsó bejáratnál, melyhez kanyargós út vezetett a déli oldalról, fegyveres emberek álltak, kis csoportok ki-be jártak és szállították a mentendő anyagot hátrafelé. Az olaszok látszólag annyira biztosnak érezték magukat, hogy Lengyel félszázada irányában a mellvédről egyetlen őrszem sem figyelt.

Közben azonban Pichler már elől járt az erődöt övező szabad területen. Minden fedezéket, bokrot, mélyedést, buckát kihasználva, észrevétlenül kúszik előre a merész járőr egészen a drótakadály közeléig. Pichler az erőd nyugati oldalára került. Itt meg is találja, amit keres: egy járőrök részére fenntartott keskeny átjárót a hatalmas drótakadályon. Int a vadászoknak, ő megy elől, mögötte egyenként a járőr emberei. Átsurranak az akadályon és beereszkednek a mély és széles betonárkba. Körülbelül az erőd nyugati sarkán lehetnek. A sarkon túl az árok fokozatosan emelkedni kezd a bejárat felé, ahol a talajjal egy szintben van. Pillanatnyi megállás, majd egy ugrás és vad hurrával rohan a járőr a bejáratához, az ott álló embereket — alig van idejük védekezni — leütik, a fegyvertelenek menekülnek és a járőr már benn van a kapun, a vár udvarán. Aki az útjába áll, azt lelövi, leszúrja. Az erőd olyan, mint egy felriasztott méhkas. Nyílnak a kazamatták ajtai, kitódul rajtuk a védőrség. Szitkozódás, ordítás, lövöldözés és repülnek a vadászok kézigránátjai bele a tömeg kellős közepébe. Vad zűrzavar! Két vadász sebesüléseivel összeesik.

Lengyel az erdőszélen sem maradt tétlen. Amikor a járőr hurrája felhangzik, a vadászok többé nem tartathatók. Az egész csoport, mint egy ember, diadalmas hurrával rohan a kapu felé. És éppen idejében érnek a várba, hogy segítsenek Pichlernek és az olasz gránátosok ellenállását rövid, véres kézitusában megtörjék. Négy tiszt és 80 emberük foglyul esik és birtokukba jut az egész hatalmas erőd. Lengyel a nagyszerű siker feletti örömeiben már azon gondolkozik, hogy miként

fog itt századával berendezkedni, de már az erőd megtekintésére sem marad ideje, mert Pichler zászlós, alig hogy a harc az erődben eldőlt, délfelé a menekülő olaszok üldözésére indult és harcba keveredett. Itt, a sziklával borított lejtőn egy olasz gránátos század törekedett előre, hogy ellentámadással a vadászokat visszaverje. Elöl a százados. Pichler alig tíz lépésre bukant rá. Mindketten tüzelni kezdtek és valóságos pisztolypárbajt vívtak egymással, míg végre Pichlernek egyik lövése talált, a százados vállához kapott és fedezéket keresett. Időközben az olasz század is megkezdte fejlődését és felvette a tűzharcot a vadászok ellen. Pichler vadászaival ott helyben, a sziklák fedezékében állást foglalt és élénk tüzzel igyekezett az olaszok előnyomulását megállítani. A nagy túlerővel szemben azonban alig lett volna kilátása sikerre, ha Lengyel a harci zajra az erődből kitörve nem siet segítségére, így a félszázad Pichlerrel egy vonalban fejlődve az olasz támadást megállította. Nem sokkal később, már este felé járt az idő, a 4. század másik fele Joórend zászlós parancsnoksága alatt is beérkezett a színhelyre és Lengyel által bevetve, az olaszokat végleg visszavonulásra kényszerítette.

Ezzel egyidőben az erőd túlsó, keleti oldalán Thuróczy százados vezetése alatt az 1. század is beérkezett és előnyomulva, körülbelül Lengyel századának magasságában állást foglalt. A nap sikere végleg biztosítva volt. Thuróczy most már átvette a parancsnokságot a félzászlóalj felett. A csapat ebben a helyzetben éjjelezett. Rövidesen a zászlóaljparancsnoksággal, egyben csoportparancsnokkal és ennek útján Kliemann ezredessel a távbeszélő összeköttetést helyreállítani sikerült. Kliemann segédtisztje a telefonnál hitetlenkedve hallgatta Thuróczy jelentését az erőd rajtaütészerű elfoglalásáról és folyton erősködött, hogy a 47. gyalogezred részeinek ott kell lenniök. Végül kénytelen volt elfogadni Thuróczy határozott kijelentését, hogy messze környéken egyetlen gyalogos sem látható, és a vadászoknak a nagyszerű sikerhez szerencsét kívánni. A fél 47/III. zászlóalj, mely Pedescala-ból egyenesen a Cima Arde-re lett irányítva, tényleg a peremen elhelyezkedett védők tüzeiben kénytelen volt a meredek sziklafal alatt megállani és miután a megmászás kilátástalan volt, dolgavégzetlenül megfordulni.

Kliemann azután a Val d'Assa-ban átirányította Tóth őrnagy csoportjához.

A Punta Corbin páncélerőd elfoglalása a zászlóalj egyik legszebb fegyverténye. Kétségtelen, hogy az olaszok az erődöt feladták és annak kiürítése a támadás idején már a befejezéshez közeledett. A lövegek és azoknak lőszerre már el volt szállítva. Viszont a kiürítés még folyt, ezt mutatja az erőd udvarán lezajlott véres harcnak eredménye: 4 tiszt és 40 ember fogoly és sok lőszer és felszerelési cikk zsákmány. Hogy az olaszok a fensíkra való feljutást komolyan meg akarták akadályozni, annak bizonyítéka a Cima Arde és a Roi kápolna környékének megszállása és eredményes védelme. A 4. vadászszázad előnyomulási vonala is el volt zárva egy — minden bizonnyal nagyon gondatlan — tábori őrs által. Ez bízott az előtte húzódó sziklafal megmászhatatlanságában és az erdőben lustálkodott. Viszont az erőd kiürítésével megbízott parancsnok bízott az előtte álló őrs éberségében, mely ha becsületesen megteszi kötelességét és a fensík szélén helyezkedik el, nagyon és igen kellemetlen módon megnehezíthette volna a vadászok feljutását és tüzeinek zajával vagy jelentő emberével könnyen felriaszthatta a hátul dolgozó csapatot. Ennek pedig vagy a fensík peremén, vagy a rendkívül erős erődben elhelyezkedve, könnyen módjában állott volna a vadászok támadását visszaverni. Hogy a Punta Corbin-t az olaszoknak nem volt szándékukban harc nélkül feladni, azt az erélyes ellentámadás is mutatja. Ez a nagy kockázattal járó és igen merész vállalkozás vadászaink ügyességét, kitartását és bámulatos merészségét fényes világításba helyezi. Persze, szerencse kellett hozzá, ez pedig mindig a merészhez szegődik. Az erőd eleste magával hozta az egész fensík elfoglalását és erre kétségtelenül döntő kihatással volt.

Tóth őrnagy csoportja, a 47. gyalogezred két zászlóalja és a vadászzászlóalj fele a nap folyamán hosszadalmas és fáradtságos harcok árán, melyeket a saját tüzéség hathatósan támogatott, estig megtörte az olaszok ellenállását és visszavonulásra készítette őket. Nagyjában a Roi kápolnától kétoldalt, a fensík peremén éj jelezett. Tóth őrnagy mihelyt a Thuróczy félzászlóalj sikeréről értesült, a vadászzászlóalj tartalékban visszamaradt részét, a 2. és 3. századot Thuróczy-

hoz irányította és csoportját ezenfelül a 47. gyalogezred 1. századával erősítette meg. Egyben elrendelte, hogy a 24. vadászszázalaj *május 30-ikán* folytatja feladatát és elfoglalja a Mga del Costo-t, míg a 47/III. zászlóaljnak Conca 1097. m.-pontot kellett egyidejűleg birtokba vennie.

Május 30-ikán reggel csak az 1/47. gyalogszázad volt. helyben Thuróczy arcvonalának közepe mögött, míg a vadászszázadok — hátulról előrevonva és a sötétség beálltával a fennsík peremén megállva — csak a délelőtt folyamán, elsőnek a 2. század Morell főhadnagy vezetése alatt, értek be Thuróczyhoz. Harc járőrök jelentése szerint a Monte Barco felől előnyomuló olasz erők megszállták a Mga del Costo magaslatot. Saját előrevont hegyi tüzérség reggel óta hatásosan lőtte az ellenséges állást. Thuróczy százados már *8 óra körül* kezdte meg a támadást, jobbról a 4., balról az 1. századdal, a 2. századdal már érintkezésben volt és azt balszárnya irányában vonta előre. A rajvonalnak először egy erdőn kellett áthaladnia, azután következett a nyitott hegyoldal. Előnyomulás közben a 4. század valahogyan eltért a helyes iránytól és ezáltal a két század belső szárnya között meglehetősen rés keletkezett. Amikor az 1. század jobbszárnya, Rössler és Tavasz zászlósok szakaszaival lendületes támadásban a hegyoldalban felfelé tért nyert, az olaszok az említett részt felhasználva *10 óra tájt* meglepően két gránátos századdal az 1. század baloldalába előretörték és a két vadász szakaszt rövid harc után teljesen bekerítették, míg a 4. század saját maga is erős ellenséggel szemben és elszakadva, nem tudott segíteni. Thuróczy százados látva a veszélyt, tartalékát, a 47/1. századot rendelte az 1. század jobbszárnyának megsegítésére. Ennek a gyalogszázadnak parancsnoka — akinek nevét még meg fogjuk állapítani — egy aranyérmes zászlós lendülettel vetette magát az olaszokra, sajnos mindjárt a támadás elején elesett, de derék százada az olaszokat kemény harc után visszavetette és a két, már lefegyverzett vadászszakaszt felszabadította. Az olaszok keményen védekeztek. Mindkét századparancsnokuk elesett.

Az ellentámadás visszaverésével most már a saját támadást folytatni lehetett. Míg a jobbszárnyon a 4. század és a 47-es gyalogszázad tovább támadott, Thu-

róczy százados a balszárnynon kereste a döntést, ott bevetette a 2. századot és vele és a csatlakozó 1. századdal rohamra indult. Rövid kemény közelharcban kivertek az olaszokat és azokat a Monte Barco és a Val di Sila irányában menekülésre kényszerítették. Számos fogoly esett a zászlóalj kezébe, azonkívül a hegy déli lejtőjén, egy kőbányánál két messzehordó ágyú. A beérkező 3. század már nem vett részt az ütközetben. A géppuskaszázad már kezdettől fogva működött.

A zászlóalj most az elfoglalt magaslaton berendezkedett, járőrökkel felvette az érintkezést az ellenséggel és pihent. A hangulat a két nagyszerű siker következtében igen emelkedett volt, amit a jó és bőséges ellátás még csak fokozott.

Május 31-ikén az egész hadosztály felért a fennsíkra. Az eddigi csoportkötések megszűnt és Tóth őrnagy újból átvette a zászlóaljparancsnokságot. A 47-es század bevonult ezredéhez.

Az olaszok a 47-esekkel szemben még tartották a Belmonte 1206. m.-pontot, majd a Monte Panoccio-t, a Monte Barco-t és annak előkúpját, északnyugat felé az 1287. m.-pontot, végül a Monte Cengio-t 1351, mely már a szomszédos XX. hadtest sávjába esett.

A helyzetből kifolyólag a vadászzászlóaljnak jutott a feladat, hogy a Monte Barco-t elfoglalja. Tóth őrnagy *31-én délután* kezdte meg a támadást tűzvonalban az 1., 2. és 3. századdal, az utolsó harcokban leginkább szenvedett 4. századdal tartalékban. A balszárnny, 3. század Zechmeister főhadnagy parancsnoksága alatt az 1287 m.-pontot kapta irányul. Míg a zászlóalj zöme a Val di Sila felső része felé csak lassan tudott tért nyerni, Zechmeister gyors iramban jutott előre és az olasz előállítás közelébe érve azt lendületes hajrával megrohanta és az ellenségnek súlyos veszteséget okozva, azt menekülésre kényszerítette. Itt eléggé kellemetlen helyzetben ki kellett tartania, mert a zászlóalj nagyobb része még hátrább volt. Ezt viszont a többoldali, részben oldalozó tűzhatás erősen akadályozta és az a körülmény is, hogy a Monte Cengio 1351. hsz. pont ellen támadó XX. hadtestbeli 59. gyalogezred csak igen lassan tudott a nehéz, sziklás terepen tért nyerni. Mindazonáltal a zászlóalj az éj folyamán körülbelül egy magasságba jutott Zechmeisterrel.

Június 1-én reggel 4 órakor újabb sürgető parancs

érkezett a dandártól a Monte Barco okvetlen elfoglalására. A zászlóalj helyzete azonban az 1368. és 1351. kúpok oldalozó, sőt hosszantozó hatása alatt igen nehéz volt, Zechmeister viszont a Belmonte felől kapott oldalozó tüzet. Ezért a délelőtt folyamán közelebb férközött a Monte Barcohoz, amennyiben a saját állása és a Monte Barco közötti nyeregbe ereszkedett le és a kúp tövében, a sziklák és cserjék között fedett térben gyülekezett. A zászlóalj eközben lépésről lépésre nehezen dolgozta előre magát. Amikor délben újabb parancs érkezett, hogy a Monte Barco-t okvetlen még ma el kell foglalni, Zechmeisterre és tőle jobbra Thuróczy századára háramlott ez a feladat. A másik két század tartalékban maradt. Zechmeister századával és két géppuskával a hegyoldalban lassan és fokozatosan kúszott előre, majd az állás közelébe érve gyülekezett és hirtelen rohammal az olasz védőrség ellenállását véres kézitusában leverte. Ezen támadásnál, jobbról átkarolva az ellenséget, az 1. század küzdött. A zászlóalj itt 200 foglyot ejtett. Géppuskák a Monte Barco aljában, a kanyargó hegyi úton két menekülő úteget vettek megsemmisítő tűz alá és azokat teljesen összelőtték.

Zechmeisternek alig volt ideje körülnézni és a lefegyverzett foglyokat egy pár ember őrizete alatt hátraküldeni, amikor már három oldalról is megszóltak ellenséges géppuskák, hogy a várható ellentámadást bevezessék. Zechmeister századával gyorsan elhelyezkedett és embereivel a sziklák között fedezéket keresett. Ekkor a visszaküldött foglyok rávetették magukat az őrizetükre kirendelt vadászokra, azokat legyűrték és fegyvereikkel a 3. századot hátbatámadták. Vadászaikat azonban ez a váratlan támadás sem hozta zavarba. Ellenkezőleg — irtózatos dühbe gurultak és a most keletkező kézitusában szörnyű vérengzést vittek véghez az olaszok között. Aki közülük tudott, fejevesztetten menekült a Mga di Barchetto romjai közé, csak kevesen maradtak, akiknek a bőszen vadászok megkegyelmeztek. Röviddel utóbb erős tűz seprte végig a hegyormot és megindult a Mga di Barchetto környékén készenlétbe helyezett olasz erősítések ellentámadása. Erős nyomás volt érezhető a zászlóalj zöménél is, mely azonban minden olasz támadási kísérletet vérbe fojtott. A magabiztos vadászok a sziklás tetőn jól befészkelve és némileg beásva nyugodtan várták a

támadást és jól célzott tüzzel verték vissza. Újabb erősítések az olaszok vonalát egészen közel hozták, mire vadászaink kézigránáttal véres veszteséget okozva futásra kényszerítették az ellenséget. Már úgy látszott, hogy most már nyugodtan birtokolhatja a század a vérrel szerzett hegyet, ami annál inkább kívánatos volt, mert a lőszer majdnem teljesen elfogyott és pótlásra hamarjában nem volt kilátás, amikor az olaszok, dacára igen súlyos veszteségüknek, bámulatos kitarással egy utolsó erőfeszítést tettek a Monte Barco visszafoglalására. Csúnya helyzetbe került most a derék 1. és 3. század. Se lőszer, vagy csak egynehány töltevény, se kézigránát — nem volt mivel feltartani az olaszokat. Egészen közel is jöttek és amikor elérhető távolságon voltak, a bátor századok vitéz parancsnokaikkal egetverő hajrával merészen nekirontottak az ellenségnek és véres kézitusában szétverték. Az olaszok menekültek és a Mga di Barchetto-ig meg sem állottak, vadászaink által alig egy pár lövéssel üldözve.

Többé már nem zavarta a győztes századokat semmi sem. Nyugodtan pihenhettek és rendezkedhettek. A győzelem súlyos áldozatokat követelt a zászlóaljnál is, de főleg a vitéz 3. századnál, melynek létszáma, csak a Monte Barco-ért vívott kétnapos harcokban 154 főről 79-re fogyott, azaz majdnem 50%-kai.

Június 2-án reggel a zászlóaljat kivonták az arcvonalból, mert ezt a szakaszt a szomszédos XX. hadtest vette át. A leváltást a 29. gyalogezred egy zászlóalja eszközölte. A zászlóalj egy fenyőerdőben ütött sátor-tábor-t és ott pihent, majd elindult Caneva di sopra községbe a dandárparancsnoksághoz, ahol tiszta, emeletes kőházakban nyert elhelyezést és többnapos jól megérdemelt pihenőhöz jutott.

A május 29-től június 2-ig tartó dicsőséges harcokban, melyek vadászaink hírnevét újból hatalmasan gyarapították, a zászlóalj a páncélerődön kívül több ágyút és géppuskát és 600 foglyot zsákmányolt.

Monte Caberlaba. A támadó hadjárat beszüntetése.

(5. sz. vázlat.)

Közben a hadosztály újabb támadáshoz csoportosult az Asiago-tól délre húzódó hegyhát ellen. Az olaszok ekkor már lényeges erősítéseket vontak a védelmi vonalba és azt szívósan tartották. Különösen nehezen ment a támadás a Monte Kaberlaba előreugró kúpja ellen, mely az ellenségnek kitűnő kilövést és akadálytalan pásztázási lehetőséget nyújtott a Coda felé enyhén lejtő, fedezetlen előterepen. Az itt küzdő saját csapatok — 47.-es gyalogság és 11-es vadászok — támadása tényleg megakadt. *Június* 6-án délben Rada ezredes dandárparancsnok elrendelte a zászlóalj készenlétbe helyezését és előnyomulását Coda- η át a Kaberlaba elfoglalására. A zászlóalj indulás után Caneva-tól körülbelül 2 kilométert nyomult előre egyenként szakadozva, nagy távközökkel az ellenséges tüzérség által erősen lőtt területen, körülbelül Coda-tól délre. Itt egy hajlásban gyülekezett a zászlóalj. A tömörülés és eddigi előnyomulás 3 órát vett igénybe. Ugyancsak lassan ment a további előregyülekezés, míg végre elérték a 47-esek balszárnyát. Tóth őrnagy a Kaberlaba lábánál húzódó dűlőút menti árkot választotta ki a zászlóaljnak a támadáshoz való készenlétbehelyezésére és ott fejlődött. Balra is összeköttetést találtak a 11. vadászokhoz — az első eset, hogy két magyar vadász-zászlóalj egymás mellett harcolhatott. A támadást alapos tüzérségi előkészítésnek kellett bevezetnie, amiért egy nehéz mozsárüteg figyelője előrejött a zászlóaljparancsnoksághoz. A támadást másnap reggelre halasztották.

Tóth őrnagy ezen a napon már igen beteg volt és alig vonszolta magát előre. Erős, 39 fokos lázzal egybekötött furunkulózis lépett fel, mely Tóth őrnagyot nagyon legyengítette, de miután kórházba nem akart menni, a zászlóalj közvetlen vezetését át kellett adnia

Thuróczy századosnak, ő maga pedig a zászlóaljtzrszel meghúzódott egy házban.

Június 7-én kora reggel megindult a tüzérségi előkészítés, a pontosan irányított tűz 30.5 cm-es gránátjaival erősen megrongálta az olasz állást, a rövid lövések pedig az előterepen hatalmas gödröket vájtak, melyek azután támadás közben alkalmas támpontoknak és fedezékeknek bizonyultak. Thuróczy *5 óra 30 perckor* elrendelte a támadás megindulását. Őmaga az 1. századdal a középben, egyenesen a hegycsúcsnak tartott, jobbra Morell főhadnagy a 2. századdal csatlakozott, míg balra Zechmeister főhadnagy a 3. századdal egy a hegytetőről lenyúló bevágást felhasználva, igyekezett a tető felé. A géppuskákat Sigmund főhadnagy vezényelte. Lengyel tart. hadnagy a 4. századdal zászlóalj-tartalék.

Mihelyt a rajvonalak előretörték, erős tüzérségi zárótűz zúdult derék vadászaikra. Szerencsére azonban csak rövid ideig, mert az ellenséges tűz egy része a hegyoldal enyhe lejtése folytán az olasz állásba ment. Ezért rövidesen be is kellett szüntetniök. A tüzérség elnémulását a századparancsnokok erélyes előretörésre használták ki. Zechmeister gyorsan nyer teret és Morell hamarosan eléri az olaszok nyolcszoros drótakadályát, ahol a 47-es gyalogosokkal keverve, kézigránátharcot kezd.

A helyzet nehéz, az olaszok szívésen védekeznek, a mieink pedig a drótakadályok előtt a tetőn befészkelte ellenséggel szemben teljesen fedetlenek. A veszteségek pillanatról pillanatra szaporodnak. A dolog válságosra fordul. A 47-sek csoportosan mennek vissza, vadászok is követik a példát, Morell és tisztjei azonban visszafogják őket.

Thuróczy a középben erős géppuskatűzben csak lassabban tudott tért nyerni, most azonban az 1. századnál is gyorsan folyamatba kerül a támadás. Rösler hadnagy, Bartos, Tavasz és Kovács zászlósok friss lendülettel törnek előre szakaszaikkal. A hegytetőn egy majorház áll. Teteje ki van bontva, onnan lő egy olasz géppuska halálos biztonsággal. Bartos zászlóst szíven találja a golyó, Hegedűs törzsfővadász mellén, Vikol hadapródjelölt arcán sebesül, Hoffmann kadét tudólövést kap, Kanyar fővadászt egy dum-dum golyó éri. Sokan sebesülnek meg. De a tüzerfigyelő is helyén

van. Észreveszi a géppuskát és már odairányítja ütegének tüzét. Egy pár perc és visítva zúg a hatalmas gránát a majorház felé, becsap — óriási füstfelhő, robbanás és lángoszlop csap fel — ég a majorház, a géppuskának vége! Thuróczy újabb lendületre serkenti embereit, mennek is gyors iramban. Két olasz löveg megkísérli a vadászok megállítását, de rosszul lő — gránátjai belemennek a drótakadályba és réseket vernek a vadászok részére. Thuróczy beveti a zászlóalj-tartalékot, ez újból előrerántja a tűzvonalat. Most már az egész zászlóalj a drótakadálynál van. Egyszerre csendes lesz minden, mintha megbénult volna az ellenség, egyetlen lövés sem dördül. A vadászokat is megfogja ez a meglepő nyugalom, ők is csendesen fekszenek! De a tisztek megtörik a dermedtséget, parancsok pattognak végig a fronton: Elő a drótvágó ollókat, kézi-gránátosok! Újból ropog a tűz, repülnek a gránátok, dolgoznak az ollók és azután hajrá, át az akadályon és neki az olaszoknak. Ordítózás végig az egész hegytetőn. Vad kézitusa kezdődik. Blaschnek hadapród jelölt szemét fúrja ki a golyó, amint vadászait állva irányítja. Zerrer zászlós egy harántgátra ugrik, ott lövi fejbe egy olasz kapitányt. Pollatsek zászlós üldözőbe veszi a kapitányt, de ez ép bőrrel elmenekül. Egy olasz altiszt örülten, hármásával hajigálja a mellette fekvő rakásból a kézigránátokat vadászaink közé. Amikor ráugranak, feltartja kezét, de ennek nem kegyelmeznek, ott verik agyon. Az olaszok nem bírják, menekülnek ahogy tudnak, az állás el van foglalva! Thuróczy üldöző járőröket irányít a menekülők után, a 3. századot, Zechmeisterrel, pedig a Kaberlaba-tól nyugatra fekvő magaslatra irányítja és azt rövid rohammal elfoglaltatja.

A zászlóalj most az elfoglalt állásban megállott és abban berendezkedett, hogy a várható ellentámadást kellőképpen fogadhassa. Estig a századok jól elhelyezkedtek az átalakított árkokban, a géppuskák leszállásban várakoztak. Este, rövid tüzérségi előkészítés után az olaszok tényleg ellentámadást indítottak a Kaberlaba visszafoglalására, rohamuk azonban a vadászfegyverek gyilkos tüzeiben véresen összeomlott. Az ellenség visszaözlött és menekülés közben újabb súlyos veszteséget szenvedett.

Ennek a dicső napnak zsákmánya: sok fegyver, 4 géppuska és csak 12 fogoly! Vitézségükért aznap

zászlósokká léptek elő Blaschnek, Benedikt, Hoffmann és Szántó hadapród jelöltek.

Az ellentámadás visszaverése után a harc elcsendesedett, a zászlóalj újból berendezkedett, ellátták a csapatot, elszállították a sebesülteket, rendbehozták az állást és a pótláshoz láttak. Kiderült, hogy — mint már több ízben — most is majdnem teljesen elfogyott a lőszer. Thuróczy jelentést tett a hátul betegen fekvő Tóth őrnagynak, aki azután az éj folyamán olasz foglyokkal elegendő mennyiségű lőszert szállíttatott a zászlóaljhoz. Éjjel hatalmas zápor bőrig áztatta a zászlóaljat.

Június 8-ikán virradatkor újabb ellentámadásra készülődtek az olaszok. A támadást tüzérségi tűz és aknavetők bombázása vezette be. Thuróczy fenyegetőnek látta a helyzetet és tekintettel leapadt létszámára Tóth őrnagytól segítséget kért. A dandárnak tartalék már nem állott rendelkezésre. Erre Tóth őrnagy — úgy betegen — minden fellelhető épkezléb embert, mint az árkászszakaszt, a küldöncöket, szakácsokat és tisztiszolgákat maga köré gyűjtötte és belőlük egy használható tartalékot alakított, annak élére állt és a Kaberlaba-ra vezette. Idejében érkezett a lőszerpótlás és éppen jókor Tóth őrnagy a rögtönzött tartalékkal, hogy a tűzvonalat megerősítve a támadó olaszokat véres fejjel visszahajtsa. Ez a támadás is súlyos olasz veszteséggel teljesen összeomlott.

Kézenfekvő lett volna, az olaszok teljes letörését kihasználva a menekülő ellenség nyomában előretörni és a sikert kimélyíteni. Erre azonban a teljesen kimerült és létszámban leapadt zászlóalj már nem volt képes. Meg kellett elégedni a nagy áldozatok árán elfoglalt Kaberlaba szilárd kézben tartásával.

Újból elcsendesedett a harc és leszállt az est. A sötétben egyszerre egészen váratlanul mozgolódás halatszott az állás előtti sűrűben. Egyik géppuskánk meg is nyitotta a tüzet, de kiáltozásra beszüntette. 40—50 olasz katona volt, akik megadták magukat. Egy letört század maradványa, mely magával cipelte egy sátorlapban sebesült kapitányát. Utóbbi becsületére fel legyen említve, hogy az első alkalmat felhasználva meg akart szökni, de a vadászok újból elfogták.

Éjféltkor a zászlóaljat egy 96. ezredbeli zászlóalj

váltotta le és a zászlóalj mint dandártartalék: Coda-ba került.

A zászlóalj Coda-ban hosszabb ideig pihent, mint várta volna. Eleinte még terveket szőttek a támadó hadjárat győzelmes folytatásáról, a valóságban azonban a Kaberlaba-ért vívott harc volt a zászlóalj utolsó harctevékenysége az olasz fronton.

Északon ugyanis június elején megindult a nagy-orsz táraadás, az úgynevezett Brussilow-offenzíva és áttörte két helyen az osztrák-magyar arcvonalat. A helyben lévő tartalékok nem bizonyultak elegendőnek az orosz áradat megállítására. Ahonnan csak lehetett, a lehető leggyorsabban csapatokat vontak az északi hadszíntérre az ott nehezen küzdő seregek megsegítésére, így ebben a válságos helyzetben az olasz hadszíntéren, főleg Dél-Tirolban a rendelkezésre álló seregegységekből többet kivontak és elszállítottak.

Ezekután a támadás folytatásáról már nem lehetett szó, sőt még a meghódított terület megtartásáról sem, mert a Dél-Tirolban alkalmazott csapatoknak a támadás előtti létszámra szándékolt leszállítása a korábbi arcvonallal szemben most lényegesen hosszabb küzdővonal biztos védelmét nem tette lehetővé. Az arcvonalnak kényszerű megrövidítése tehát a győztes csapatok visszavételével járt.

Június 16-án vonult be a zászlóaljhoz a 19-ik menetszázad.

Coda-ban a zászlóalj *június 24-ikéig* maradt. Dacára a besorolt menetszázadnak, csak három századot alakított, Thuróczy százados, Morell főhadnagy és Wetschka tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt. A géppuskákat továbbra is Sigmund főhadnagy vezényelte. Ezen a napon érkezett a parancs a visszavonulásra. A zászlóalj a sötétség beálltával indult észak felé a Monte Rasta olasz erődhez. Ettől közvetlen délre védelmi állást kellett ásnia és gallyakkal lepleznie. Munka után hajnalban a zászlóalj az erőd mögött pihenni tért. A visszamaradt csapatokhoz kiküldött járőrök hírül hozták, hogy az olaszok csak nagyon óvatosan és lassan követik csapatainkat.

Június 25-ikét a zászlóalj a Monte Rasta-erődben töltötte. Ott a 26. Landwehr-ezred váltotta fel, mely azonnal megkezdte az utak és az olasz raktárak fel-

robbantását. Még aznap tovább menetelt a zászlóalj és *június 26-ára* a Verle-erőd mellett, *június 27-ikén* a Verle és Vezzena-erődök védelmi vonalában pihent. Mindenfelé vöröslött az ég a visszavonulás folyamán felgyújtott olasz raktáraktól, olasz és szerb hadifoglyok dolgoztak az értékes hadianyag összegyűjtésén és elszállításán, olasz asszonyok betemették a lövészárkokat. *Június 27-ikén* a zászlóalj nappal menetelt a Monte Rover alatt a Caldonazzo-tóhoz, Levico-n és Novaledo-n át Roncegno-ba. Ezen a gyönyörű fekvésű fürdőhelyen a zászlóalj két napig pihent. *Június 29-ikén* éjszakai menet következett Campestrini-be, ahol a zászlóalj mint hadseregtartalék állott és tartalékállásokat épített. *Július 3-ikán* erős menet a Monte Salubio-n 1887 méteren át a Calamento völgybe Pontarso-ig. Itt a 2. század egy géppuskásszakasszal állást foglalt, míg a többiek a Val Piana-n 1849, 2214, 2365 és 2383 magaslatok között tartalékállásokat építettek. Itt egyébként gyönyörű, még békében épített állásokat láthattak a vadászok, beton-fedezékkel, villanyvilágítással és kézraktárakkal. Az utánpótlásra drótkötélpálya vezetett fel a völgyből. *Július 6-ikán* a zászlóaljat a 4. gyalogezred részei leváltják és a Val di Pupille déli kijáratánál mint csoporttartalék foglalt állást. Mint ilyen, a zászlóalj a 18. hadosztályhoz, Hrozny tábornok, illetve a 13. hegyi dandárhoz, Fischer tábornok, tartozott. Ebben a beosztásban még 10 napig maradt és közben tartalék és hátsó védelmi vonalat épített az 1590 és 1608 magaslatok között.

A zászlóaljnak ekkor csak 3 százada volt, a parancsnoklási viszonyokban is változás lépett be. Thuróczy százados hazakerült, 1. század Czigler tartalékos hadnagy, 2. század Morell főhadnagy, 3. század Pintér főhadnagy, aki sebesüléséből időközben felépült, géppuskaszázad továbbra is Sigmund főhadnagy.

Július 15-ikén érkezett meg a parancs, mely a zászlóaljat egy új arcvonalra, a Kárpátokba rendelte. A zászlóalj már *július 16-ikán* indult a Calamento völgyben felfelé századonként nagy távközökkel, hogy az olasz repülők figyelmét elkerülje, a Schwimmlerhágón 2205 méteren keresztül Palu-ba, ahová minden akadály nélkül megérkezett. Innen *július 17-ikén* tovább menetelt Pergine-be, ahol a vasúti állomáson a szerelvény már várta és még aznap el is szállította.

A Val di Calamanto-ban töltött napok alatt szerkesztette meg Tóth őrnagy harc jelentését és veszteségkimutatását. Eszerint a déltiroli győzelmes harcokban, Costesin-től Kaberlaba-ig elesett: 8 tisztt és tisztjelölt, 106 ember, megsebesült: 11 tisztt és tisztjelölt és 146 ember, eltűnt: 15 ember, összesen 286 fő, ami a doberdo-i harcokhoz hasonlítva és az elért nagyszerű sikereket tekintve, nem mondható túlságosnak.

Igen elismerő szavakkal emlékeztek meg az előjáró magasabb parancsnokságok a derék vadászzászlóalj magatartásáról a harc jelentéshez csatolt véleményezésekben, így az 55. dandárparancsnokság Res. 1512. sz. alatt következőképpen nyilatkozik: „A harc jelentésben felsorolt haditettek leírásának helyességét igazolom. A 24-es vadászzászlóalj tisztjei és legénysége magas kötelességérzettől, önfeláldozástól és példaadó vitézségtől áthatva, nagyszerű parancsnokuktól vezetve, mintaszerűt vittek végbe a Costesin-i, Punta Corbin-i, Mga del Costa-i, Val di Sila-i és Caberlaba-i ütközetekben. Mint szemtanú igazolom továbbá Tóth-Kádár őrnagynak haláltmegvető terepszemrevételezését Costesin-nél, a dandártartaléknak május 20. és 21-én a kapott paranccsal ellentétes alkalmazását és a Punta Corbin-nak zászlóaljával mint önálló vállalkozással való elfoglalását. Mindezen ütközeteket sebektől borítva, erősen lázas állapotban, vadászaira támaszkodva vezette Tóth-Kádár és dacára kízó fájdalmainak, vasakaratótól és lelki erejétől hajtva, még a súlyos terepnehézségeket is legyőzte. 1916 július 20. Rada ezredes.”

Ehhez a 28. hadosztályparancsnokság Op. 2/1652. sz. alatt csatlakozott: „A harc jelentésben felemlített ütközetek, de különösen a Costesin és a Punta Corbin páncélerőd bevétele a vitéz vadászparancsnok Tóth-Kádár személyes vezetése mellett úgy a vadászcsapat, mint a hadosztály tiszteletreméltó és legszebb harcai közé tartoznak. 1916 júl. 24. Schneider altábornagy.”

Ezt végül a II. hadtestparancsnokság, csatlakozva az előbbi parancsnokok véleményéhez, a maga részéről Op. 1918. sz. alatt következőképpen véleményezi:

„Costesin-nek és Punta Corbin-nak hírneves csatamezejéről a 24. vadászzászlóalj az ő vitéz és öntevékeny parancsnokának vezetése mellett elvitte a győzelem pálmáját. 1916 júl. 31. Krautwald altábornagy.”

E) A Kárpátokban. (6. sz. vázlat.)

Kukul és Kituluwka.

„Hazamegyünk!” hangzott a jelszó, amikor zászlóaljunkat *1916 július 17-én* Tirolban a Pergine-i vasúti állomáson berakták. Derék vadászainkat ez a hír örömmel töltötte el, pedig sok-sok küzdelem, nélkülözés, fáradság és megpróbáltatás várt rájuk!

A nagy orosz offenzíva ekkor, július vége felé, ugyan még mindig tartott, de a beérkezett erősítések, osztrák-magyar és német csapatok már gátat vetettek az oroszok további térnyerésének úgy Galíciában, mint Wolhyniában.

A 7. hadsereget, melyhez zászlóaljunk került, az orosz támadás teljesen kiszorította Bukovinából, fel a Kárpátok főgerincére, a magyar határra. Most ott folytak a harcok, magas erdős hegységben, óriási kiterjedésben. Dacára az itt küzdő erők aránylagos gyengeségének, a terep nyújtotta előnyök kihasználása lehetővé tette a szívós kitartást. Ekkor már fenyegetett a román hadüzenet, mely azután be is következett, a központi hatalmaktól újabb feladatok megoldását és újabb erőfeszítést kívánva.

Zászlóaljunkat öt napon keresztül Innsbruck—Bécs—Budapest-en át Máramarosszigetre szállították. Innen a Vissó völgyébe irányítják, ahol mint ideiglenes hadseregtartalék áll fel.

Július 22-én, tehát alig egynapi tartózkodás után, távirati parancs a zászlóaljat elindította Kőrösmező—Lazescsina-ra. Estefelé érkezik utóbbi vasúti állomásra, ahol kirakás után a zászlóaljat az állomás közelében levő barakkokba szállásolják el. Tóth őrnagy a hadosztály autóján jelentkezni megy Krauss altábornaghoz, a *34. hadosztály* parancsnokához Kőrösmezőre, az erdőhivatalba. Az altábornagy az őrnagyot igen szívélyesen fogadja, ismeri a zászlóalj tiroli fegyvertényeit, Costesin, Punta Corbin-t és annak a reményének ad kifejezést, hogy a magyar vadászok a magyar Kárpátokban megsokszorozzák régi jó hírnevüket.

Egyben a következő parancsot adja: Saját kimerült csapatok a Worochta—Jablonica-vonalból a Tatárhágóra vannak visszamenőben. A hadosztály a gerincvonalon foglal állást. A zászlóalj a *Kukul hegyet 1540 háromszögelési pont* szállja meg, biztosítja a Kleva—Hryhoriwka közötti területet, felveszi az esetleg erre tartó saját visszavonuló csapatokat és járőrök útján felkeresi az érintkezést az ellenséggel. Jobbra a Kleva-n honvédcsoportok, balra a Hryhoriwka-n a Sávoly-dandár. Az egész hadosztály 7000 puskájával 39 km. széles arcvonalat biztosít.

Ettől, kezdve zászlóaljunk 8 hónapon keresztül, egészen 1917 március végéig egy aránylag kis területen, a Tatárhágó keleti oldalán és a délkeletre eső magas vad, járatlan erdővel borított hegységben harcolt és *Kukul*, *Kituluwka* és *Smotrec* azok a hegynevek, melyekhez a magyar vadász újabb dicsősége fűződik.

Július 23-án hajnalban indul a zászlóalj rendeltési helyére. Eleinte a Laszczya, majd a Foresek-patak mentén vezet a menet mind magasabbra. Elmarad a kultúra minden nyoma, őserdő fogadja magába a kis csapatot. A *Kukul* aljában egy magányos vadászlak. Közeliében fatelep az utolsó lakott hely. Tovább már csak meredek gyalogösvény vagy öszvérút visz felfelé.

11 órai hegymászás után ér fel a zászlóalj a tetőre. Tóth őrnagy a kiutalt, meglehetősen széles területet három sávra osztja és azt támpontszerűen szállja meg. Jobbszakaszán 1 század és a gyaloggyűsszakasz, középen, a *Kukulon*, 1 század, 1 géppuskásszakasz, balról 1 század és 1 géppuskásszakasz. Zászlóalj tartalék 1 század a közép mögött.

A Klewa—*Kukul*—Hryhoriwka gerincvonal kerekén 12.000 lépés hosszú. Ez csak a *Kukul*-hegytől kétoldalt volt erdőtől szabad alpesi legelő körülbelül 5000 lépés kiterjedésben, de ez sem volt végig tisztás, hanem helyenként, különösen a *Kukul* északi oldalán, egyes facsoportok, kis erdőrészek, az említett helyen a keleti oldalról felnyúló összefüggő erdőrész szakította félbe. Ezt a nagyjában szabadabb részt, melynek szélessége 200—800 lépés között váltakozott, kellett a zászlóaljnak biztosítania.

Összefüggő védelmi vonalról távolról sem lehetett szó. Tóth őrnagy 3 alszakaszra osztotta a neki kiutalt

területet és mindegyikbe, amint mondtuk, egy-egy századot rendelt. A középső század a legfontosabb pontot, a Kukult szállotta meg. Ott volt a zászlóaljparancsnokság is. Mögötte a zászlóalj tartalék, szintén egy század. Jobbra és balra a századok zömüket a géppuskákkal és a gyalogágyúkkal egybetartva, a védelemre legalkalmasabb helyeken állottak fel. Mindhároman úgy oldalt, mint maguk előtt, tábori őrsökkel biztosították magukat. A gerincvonalon és az előterepre éjjel-nappal állandó járőrmenetet rendeztek be. Az egész felállítás tehát semmi egyéb, mint egy laza előőrsfelállítás, melyet komoly támadással szemben nem lehet tartani.

Az erdőség, melyen zászlóaljunk felkapaszkodott és a keletre elterülő valóságos őserdő volt. A teljesen úttalan sűrűségben az elkorhadt, vagy viharok által kidöntött fák keresztül-kasul feküdtek, úgy, ahogy lezuhantak. A talajt magasan lerakódott avar fedte, mely minden egyenetlenséget, lyukat eltakart. Az aljfa vadul burjánzott és a fákat erős indákkal fonta be. Keresves, verejtékező munkát követelt járőreinktől a sűrűségeen való áthatolás. Lépésről lépésre fejszével kellett utat vágniok maguknak, bukácsolva, kapaszkodva, majd gödörbe csúszva, újból kimászva, hegynek le és fel, semmit sem látva, csak a következő fákat és bokrokat, nem is voltak képesek irányt tartani. Hogy könnyen el is tévedtek és rövid utak megtételére is órákat igényeltek, azon ebben a teljes vadonban nem lehet csodálkozni.

A csapat ellátása is óriási nehézségbe ütközött. Hiszen hátulról sem vezetett út a gerincre, először ezt kellett külön megcsinálni, mint ahogyan az útépités ezen a háborútól eddig érintetlenül maradt területen a csapat élelmezése és lőszerpótlása tekintetében egyike volt a legfontosabb teendőknél.

Hogy a védelmi vagy inkább biztosító állás nem képezhetett összefüggő vonalat, azt az óriási kiterjedés kezdettől fogva lehetetlenné tette. Így csak a századzömök és kikülönített őrsök építettek lövészárkokat és lakható fedezékeket. Akadály szintén csak ezen kisebb-nagyobb támpontok előtt létesül, még pedig csak ág és fatorlaszok alakjában. A közeli őserdő amúgyis megnehezítette az ellenségnek a megközelítést. De ellenség az első napokban egyáltalán nem volt

látható. Járőrök sem találkoztak vele. Ezeknek főfeladata ebben az időben a tájékozódás és az összeköttetés felvétele a kétoldali szomszédcsapatokkal volt. Alig hihető, de mégis tény, hogy az összeköttetés csak két nap múlva állott helyre a szomszédokkal. Úgy a Klewa-n, mint a Hryhoriwka-n a Sávoly tábornok után elnevezett 202. honvéd gyalogdandár egy-egy honvéd gyalogezrede állott és Tóth őrnagy csak most tudta meg, hogy ennek a dandárnak van alárendelve.

A következő napok egészen *augusztus 4-éig* csendben teltek el. Több visszavonuló csapatrész lépte át a Pruth-völgy felől a zászlóalj vonalát. Ezek a hátsó völgyekbe folytatták útjukat. Ekkor kezdtek feltűnni az oroszok is. A Kukulról és a gerincvonal más figyelőpontjairól orosz mozgolódás volt kivehető a Pruth völgyében, Ardzeluza és a 845 magassági pont körül. Nem folytatták az előnyomulást a gerincvonal felé, hanem erős biztosító vonalat toltak a völgy nyugati oldalát szegélyező erdős, sűrű hegylábakra. Járóink most a Kiczera-tető, a Hudlek, Hawrilec és Hawrilec wielkie völgyek felé irányítva, már gyakran ütköztek ellenséges járőrökbe vagy kisebb biztosító osztagokba. Ezekből a kis harcokból többször foglyokkal tértek vissza, kik fontos adatokkal szolgáltak. Egybehangzóan orosz csapatszállításokról és újabb támadásról beszéltek.

Augusztus 4-én Hartl alezredes, a 34. *hadosztály vezérkari főnöke*, megjelent a Kukul-on és Tóth őrnagynak a hadosztály következő parancsát adta át: A helyzet az oroszok megtévesztését követeli meg. A hadosztály ezért egy színlelt támadást fog végrehajtani, hogy megakadályozza az ellenséget erőnek másfelé való elvonásában. Tóth őrnagy csoportparancsnok saját zászlóaljával és egy 29. gyalogezredben zászlóaljjal, valamint 2 hegyi ágyúsüteggel. A 29-es zászlóaljat Draskovits százados, a vadászzászlóaljat a harcok tartamára — miután a zászlóaljban nem volt idősebb tiszt — Hartzler százados, mindkettő a 29. gyalogezredtől vezényli. A csoport feladata, amennyire lehetséges, Ardzeluza—Kituluwka irányában előnyomulni és a Pruth forrásvidékéről a folyó völgyében esetleg visszamenő oroszoknak útját Worochta felé elvágni.

A gyalogzászlóalj és az ütegek még augusztus 4-e folyamán a Kukulra érkeznek.

Zászlóaljunknál a parancsnoklási viszonyok ekkor

a következők voltak: 1. század Czigler hadnagy, 2. század Morell főhadnagy, 3. század Horváth tartalékos hadnagy, 4. század Wetschka tartalékos hadnagy, géppuskaszázad Sigmund főhadnagy.

Augusztus 5-én kora hajnalban Tóth őrnagy két oszlopban kezdte meg az előnyomulást. Tájékozva volt, hogy a Klewa felől jobbról, a Pruth völgyében dragonyosok (egy lovas hadosztály gyalogos különítménye), balról a Kiczera-n át keleti irányban honvédek (a Sávoly 202. honvéd gyalogdandár egy oszlopa) nyomul előre.

Jobboszlop: a 3. és 4. vadászszázad és a vadász géppuskaszázad, továbbá egy üteg, Hartzler százados vezetése alatt, a Havrilec völgyben. Irány: Ardzeluza. Tőle jobbra egy vadászszakasz jobb oldalvéd a dragonyosokkal való összeköttetés fenntartására a Hawrilec wielki-völgyön át.

Bal (fő) oszlop: a 29-es gyalogezred zászlóalja, az 1. és 2. vadászszázad és 1 üteg, Draskovits százados vezetése alatt a Hudlek-patak mentén. Irány: a 845. magassági pont. Tóth őrnagy ezzel az oszloppal.

Tóth őrnagy csoportosítása a szándékolt támadásnál megfelelt a terepviszonyoknak. Ardzeluza a Pruth völgyében egy nagyobb fa- és fűrésztelep volt. Innen nyugatra a Kukul nyúlványainak völgyeiben a rendes fakitermelés céljára erdei kocsutak vezettek felfelé. De csak kb. 900 méter magasságig. Rossz utak voltak, de mégis csak utak, melyeket az oszlopok felhasználhattak. A Kukul azonban 1540 méter magas, a csapatnak tehát ütközetre készen, még hozzá hegyi tűzérséggel körülbelül 600 métert kellett az őserdőben leereszkednie, amíg az említett völgyutak felső végéhez ért. Elképzelhető az eddig mondottak után milyen lassú és fáradtságos volt a Tóth-csoport előnyomulása az első napon.

A Pruth völgyében az erdő majdnem a folyóig ért, a partot szegélyező tisztás alig volt több egy pár lépésnél, talán csak Ardzeluza környékén volt valamivel szélesebb. Ardzeluzánál azonban a múlt télről megmaradt egy igen jó állapotban levő műút, melyet katonáink építettek és melyet Pflanzler Baltin-útnak hívtak. Ez az út a 1042 magassági ponton keresztül felvezetett a Kituluwka gerincére, onnan a következő gerincvonalaknál csak 100—200 méterrel alacsonyabb

nyergeken vagy horpadásokon keresztül a Kitylowa Hordie-hegyeken át a völgybe, Kosmacz községbe tört. Ettől a jó úttól kétoldalt az erdő sűrűsége és vad-sága azonban semmivel sem volt csekélyebb, mint fenn a Kukul-on.

Azt is elképzelhetjük, milyen nehéz volt a harc ilyen területen, ahol már az előnyomulás is rettentő nehézségbe ütközött, ahol az összeköttetés alig vojt fenntartható és minduntalan megszakadt, ahol a vadász alig látott többet, mint a közvetlen szomszédját és az ellenséggel is közvetlen közelből ütközött meg. Rövid tüzharc, utána roham — más módszer nem is volt lehetséges. Az ilyenfajta összecsapásoknál pillanatok határoznak. Rendszerint az a fél van előnyben, melyik az ellenfelet először látja és tüzel reája. De milyen nehezék a viszonyok, amikor az ellenség várja támadásunkat és mi közvetlen közelből bukkanunk reá. A váratlan tűz könnyen megzavarja a rendet és veszteséggel jár. A legbátrabb roham is csak helyi sikerrel jár és könnyen kárba vész, ha ellenlökések jönnek. Egy nagyobb csoport harca pedig részletcselekményekre oszlik, melyekre a vezetőnek csak ott van befolyása, ahol személyesen jelen van. Tüzérség támogatása nem volt várható. Az egyedüli megfigyelő hely a Kukul volt. Ennek elhagyása után a tüzérség már csak térkép után lőhetett, persze csak a hátsó területekre, ami gyakorlatban annyit jelentett, mint a támogatás teljes elmaradását, mert a szóró tűz a láthatatlan ellenség ellen alig volt több erkölcsi támogatásnál. Ilyen viszonyok között kezdte meg Tóth őrnagy csoportja támadó előnyomulását augusztus 5-én.

11 órakor a Kiczera felől heves fegyvertűz halatszott, ahol a honvédek megütköztek a hegyet megszállva tartó oroszokkal. A hadosztály telefonon elrendelte Tóth őrnagy csoportjának, hogy egyelőre álljon meg, amíg a helyzet tisztázódik és legyen készen szükség esetén a Kiczera-n folyó harcban való beavatkozásra. Erre nem került a sor. Estefelé a honvédek a hegyet rohammal elfoglalták. A Tóth-csoport elért helyzetében, anélkül, hogy ellenséggel találkozott volna, éj jelezett.

Augusztus 6-án a csoport folytatta az előnyomulást a 845. magassági pont, Arzeluza-szakasz ellen, melyet az oroszok a Pruth innenső partján megszállva

tartottak. Támadáshoz fejlődött és estefelé rohammal elfoglalta az orosz vonalat. Az oroszok visszavonultak keleti irányban, foglyokat és géppuskákat hagyva vadászaink kezében.

Augusztus 7-én reggel a Tóth-csoport újabb rohammal a Pruth mentén újból állást foglaló oroszokat végleg visszavetette és visszavonulásra kényszerítette. Az oroszok keleti irányban mentek vissza és már nem is kísérelték meg az újbóli állásfoglalást. A saját csoport a Pflanze Baltin-út mentén az oroszokat követve, folytatta az előnyomulást a Kituluwka 1382 háromszögelési pontra és megszállta a Kituluwka—Worochtenski 1325 háromszögelési pont felé vezető gerincvonalat. Bal felé a Worochtenski irányában a Sávoly-dandár foglalt állást, jobbról szintén a gerincvonalon a dragonyosok csatlakoztak.

Ez az állás még a Kukul-i állásnál is rosszabb volt. A gerincvonalat mindenütt sűrű erdő borította, csak helyenként kisebb tisztások által félbeszakítva. Itt sem lehetett szó összefüggő megszállásról. A jobbszárnyat a gyenge dragonyos különítmény csak tökéletlenül biztosíthatta. A Sávoly-dandár csapataival balra sem volt meg a közvetlen kapcsolat. Különböző az ő helyzetük sem volt előnyösebb.

Tóth őrnagy csoportjával tehát a legfontosabb pontok kézbe tartására törekedett. A legfontosabb része az állásnak mindenesetre a Pflanze Baltin-út és annak az a szakasza volt, mely a Kituluwka elérése után körülbelül 1000 lépés hosszban a gerincvonalon északra vezetett, hogy azután északkelet felé a Kitylowa—Hordie felé elkanyarodjon. A megszállás következőképpen történt: jobb védőszakasz a 29-es gyalogzászlóalj Draskovits százados alatt a Kituluwka-n, mögötte egy fél 1. vadászszázad mint csoporttartalék és maga a csoportparancsnokság, bal védőszakasz a vadászzászlóalj Hartzer századdal, még pedig két és fél századdal a főállásban az útkanyarnál, a 4. vadászszázad Wetschka hadnagy alatt messzire előretolva a következő gerincen, a Kitylowa-n, 1425 magassági ponton, azzal a feladattal, hogy akadályozza meg a végsőkig az oroszok előnyomulását ezen az útvonalon. A végső kitartásra való utasítást a dandárparancsnokság adta. A géppuskák igen ügyesen, nem az állásban, hanem a mögött, elsősorban a főútvonal pásztázására és áttörések feltartózá-

tatására, illetve elreteszelésére voltak felállítva, önálló fészkekben. Ugyanígy az ágyúszakasz is. A tüzérség a Kituluwka-tól nyugatra, az 1042 magassági pont körül, az úttól kétoldalt ment állásba. Hatása magára az útvonalra és közvetlen környékére korlátozódott.

Az oroszok több napon át nem jelentkeztek, az érintkezés velük teljesen megszakadt. Ez a nyugalom kapóra jött, mert így a Tóth-csoport minden zavaró körülmény nélkül berendezkedhetett a Kituluwka—Worochtenski állásban. Az ellenség azonban nem maradt tétlen, hanem összegyűjtötte embereit és erősítéseket magához vonva, újból támadásra indult.

Augusztus 11-én déltájt Sávoly tábornok éppen az állásban tartózkodott és Tóth őrnagy őt szemleútján kísérve a balszárnyon volt, kezdődött a támadás a Kitylowa-ra előretolt 4. századra, Wetschka hadnagyra. Az ellenség azonban nemcsak a Pflanze Baltin-út menti előnyomulásra szorítkozott, hanem a 4. századtól kétoldalt, azt rövidesen túlszárnyalva, a völgyön keresztül nagy erővel támadásba kezdett az egész főállás ellen is. Nemsokára az egész erdő harcizajtól visszhangzott. A támadás a szomszéd csoportokra, balra a Sávoly-dandárra és jobbra a dragonyos különítményre is kiterjedt. Wetschka az előretolt állásban aránylag jó helyzetben kitűnően tartotta magát. Egymásután három orosz támadást visszavert. Ezekben a harcokban a hátul elhelyezett géppuskák is igen hatásosan működtek közre Lonai hadnagy parancsnoksága alatt és az ellenségnek súlyos veszteséget okoztak. Mindazonáltal a helyzet tarthatatlanná vált. Az oroszok régen túlhaladtak a derék 4. század szárnyain és most már három oldalról átkarolva, erősen szorították. Wetschka telefonon jelentette kétségbeejtő helyzetét és támogatást kért. A zászlóalj, ámbár annak szárnyait is már erősen támadta az ellenség, saját tartalékát, a fél 1. századot Czigler hadnagy parancsnoksága alatt küldte előre az úton Wetschka megsegítésére. Tóth őrnagy pedig megengedte, hogy Wetschka századát 5—600 lépésre hátrább vegye. Még javában folyt a harc a 4. századnál, amikor a főállás is ingadozni kezdett. Nem is volt másképpen lehetséges. A gyéren megszállott, nagy kiterjedésű állás hézagain keresztül az oroszok akadálytalanul behatolhattak az állás mögé és oldalba és hátba foghatták az egyes támpontok védőit. Ádáz közelharc tombolt az egész vonalon,

melyben végül minden vitézség dacára az orosz túlerő győzött.

Wetschka megkísérelte a megengedett visszavonulást, ez sikerült is neki, de alig volt új helyén, ahová a fél 1. század is beérkezett, amikor.

16 óra 30 perckor az oroszok teljesen bekerítették és nagy túlerővel megrohanták. A véres kézitusában Wetschka sebesülten századának megmaradt részével fogságba esett, csak néhány csoport, így Czigler a fél 1. századdal, tudta keresztülvágni magát, sőt a géppuskák is visszakerültek.

A főállásban hasonló balsors érte a Tóth-csoportot. A Draskovits-zászlóalj tartalékának, sőt a csoportparancsnok utolsó tartalékának bevetése sem tudott már a harc kimenetelén változtatni.

Tóth őrnagy, látva, hogy a visszavonulást már nem tudja feltartóztatni, kiadta az állás feladását elrendelő parancsát és visszavonulásra utasította a tüzérséget.

A vadászok és 29-es gyalogosok teljesen felbomlott köteléssel húzódtak vissza. Az oroszok megelégedtek az állás elfoglalásával és nem üldöztek. Ebben nagy szerepe volt annak a körülménynek, hogy a visszavonulás mégsem volt annyira általános, mint ahogyan a harc hevében képzelték. A dragonyos különítmény ugyan teljesen visszament, azzal később sem lehetett összeköttetést kapni, de megmaradt a gerincvonalon a vadászzászlóalj szélső balszárnya, a 3. század, mely állását meg tudta tartani és csak jobbszárnyát hajlította vissza. Ugyancsak megmaradtak állásukban a Tóth őrnagy által a vonal mögött felállított géppuskafészek, melyeknek tüze bizonyára megakadályozta az ellenséget abban, hogy a gerincvonalon túl is előretörjön. Végül az oroszokat valószínűleg saját csapataik kimerülése és az elszenvedett nagy veszteségek is arra készítették, hogy megálljanak.

Minderről Tóth őrnagy még nem tudott semmit. Minden igyekezetét arra irányította, hogy megvert csapatait minél előbb újból rendbeszedje. Ez az igyekezete várakozáson felül sikerült. Még a Pruth-tól keletre az út mentén egy tisztáson, körülbelül az 1042. magassági pont körül sikerült a visszavonulást megállítani és a csapatokat késő este gyülekeztetni.

Tóth őrnagy nem volt hajlandó az elszenvedett kudarcot egyszerűen zsebre vágni; mindjárt a csorba ki-

köszörülésére, azonnali visszavágásra gondolt. Szándékát a tett követte. Nem jelentett semmit felsőbb parancsnokságának, úgyhogy ezek csak később értesültek a történetekről. Elsősorban az összeszedett csapatok kötelekeit rendezte, ami a beállott sötétségben eléggé soká tartott. Később a holdvilág szegődött segítőtársnak. Most már könnyebben ment a dolog. Azután a gyalogzászlóaljat és a fél vadászászlóaljat előnyomuláshoz készenlétbe helyezte. Éjjeli támadással, rajtaütéssel akarja az elvesztett állást visszafoglalni. Éjféltre készen van minden.

Augusztus 12-ére virradó éjjel megindul a csoport Tóth őrnaggyal az élen, felfelé a Kituluwka-ra. A csoport tömör alakzatban a legnagyobb csendben, las.«an kapaszkodik felfelé, alig csörren egy-egy fegyver, alig zörög egy-egy száraz ág. Minden, az egész merész vállalkozás sikere a teljes meglepetéstől függ. Hiszen az ellenséges túlerővel szemben csak így van kilátás a győzelemre. A szerencse kedvez vadászainknak. A fényes holdvilág lehetővé teszi a nesztelen előrekúszást, az oroszok fáradtan alusznak, még őrszemeik is elszunynyadnak. Végre az állás közelébe ér a csoport. Mindenki megáll, újból és teljes csendben rendezkednek a rohamhoz. Egy intésre előrekúsznak a vadászok gránátdobói, ezek a derék fiúk, akik már annyiszor utat nyitottak rohamozó bajtársaiknak. Dobó távolságra férköznek. Még mindig békés csend honol. Most azonban repül az első gránát és hangos dörrenéssel robban. Abban a pillanatban már további tíz-húsz-ötven követi és belevág az alvó oroszokba. És már felhangzik a harsány vezényszó: Vadászok, előre, rajta!

A meglepetés teljes volt, a rajtaütés nagyszerűen sikerült. Jajveszékelés és zűrzavar az oroszoknál. Nagy részük fejvesztetten menekül. Ebben a rendetlen gomolyagba tör bele a magyar vadászok rohama. Aki az oroszok közül még ellenáll, véres kézitusában esik el, vagy fogságba kerül.

De saját veszteségeink is nagyok. Tóth őrnagy combját fúrja át egy golyó, később hátraviszik és Wronienka-ra kerül, a kötözőhelyre. A zászlóalj parancsnokságát Hartzer, 29. gyalogezredben százados veszi át, aki már az előző ütközetekben is vezényelt. A zászlóalj a sebesülteken kívül ebben az ütközetben 26 halottat veszített.

A csoport a győzelem után az újra visszafoglalt állásban berendezkedett, anélkül, hogy a visszament oroszok zavarták volna. Csak az előretolt állást hagyták el, helyette sűrű járőrmeneteket indítottak az előterepre.

A Kitylowa-n elpusztult 4. századot felosztatták, a megmaradt embereket a többi századra felosztották.

Az oroszok a következő két napon nyugodtan maradtak, de új támadásra készültek. Ez a támadás

augusztus 15-én következett be. Az oroszok jól előkészített támadásukat nagy erővel hajtották végre és a csoport vonalát kemény küzdelemben több helyen áttörték, mint ahogy ez az első esetben sem volt tartható. Erre a dandár, Sávoly tábornok elrendelte a visszavonulást a Kukul-ra. A zászlóalj a nehéz harcban súlyos veszteséget szenvedett, a sok sebesültön kívül 45 halott borította a csatateret.

A 34. hadosztály által szándékolt hatás teljes mértékben sikerült. Az eredetileg színlelt támadás nemcsak hogy megakadályozta az oroszokat erők elvonásában, hanem későbbi makacsságával még lényeges túlerő összpontosítását és harcbavetését eredményezte ezen az arcvonalszakaszon.

A Kituluwka-i állás visszafoglalása augusztus 12-ére virradó éjjel egy igazi vadász-szellemtől áthatott merész vállalkozás volt és a zászlóalj egyik általánosan elismert legfényesebb fegyverténye.

A Kukul-on, megérkezve, a zászlóalj előző állásában elhelyezkedett, azzal a változással, hogy a Kiczera hegyre egy erős tábori őrsöt állított és jobbszárnyát az 1297. magassági pont felé hajlította, különben az állás megerősítéséhez látott. Az érintkezés az ellenséggel majdnem teljesen megszakadt. Az oroszok már ismert lassúságukban megállottak és csak napok után voltak annyira, hogy újabb előnyomulásba kezdjenek. Jobbra, a Kukul-tól délre most a Sávoly-dandárhoz tartozó 307. honvéd gyalogezred állott és a zászlóalj a Bozó ezredes csoportba tartozott.

Augusztus 16-án és 17-én délben ágyútűz zavarta az erődítési munkálatokat, különben esemény nem történt a rendes járőrmeneteken kívül a Havrilec wielki völgybe és az 1062. magassági pont irányában.

Augusztus 18-án az ellenség nagy túlerővel megtámadta a Kiczera-n felállított tábori őrsöt, mely csak ügyel-bajjal tudta magát az orosz bekerítésből kivonni.

Járőrök egyben jelentették, hogy orosz erők a Havrilec völgyben gyülekeznek.

Este 19 órákor megindult a támadás az 1297—Kukul szakasz ellen. Ennek folyamán az ellenség betört a jobbról csatlakozó 307. honvéd gyalogezred, állásába és oldalba és hátba fogta a jobbszárnyon álló 3. századunkat. Kleinschuster zászlós géppuskájával azonban olyan hatásosan vette tűz alá, hogy az ellenség támadása itt megakadt és a 3. század állását meg tudta tartani.

21 órákor jött Bozó ezredes csoportparancsnok utasítása, mely szerint az ellenség áttörte a 307. honvéd gyalogezred állását a Kukul és 1297. magassági pont között és ezért a 3. század is vonuljon vissza.

Mindazonáltal a zászlóalj még helyben maradt.

Augusztus 19-én az oroszok folytatták támadásukat. A Kukul irányában észak és kelet felől ugyan nem nyertek tért, de miután a Kukul—1297-es hegyhátat megszállták és azon túl a zászlóalj jobbszárnyát és hátát veszélyeztették, amit a bevetett zászlóaljtalálék sem tudott megakadályozni, azonkívül a Kiczera is az ellenség birtokában volt, a zászlóalj teljesen elszigetelt helyzetében kénytelen volt a Kukul hegyet feladni és visszavonulni. A zászlóalj zöme a Kukulról egyenesen a Foresek-patak völgyébe, az 1. század Czigler főhadnaggal a gerincvonalon a Hryhoriwka-ra az 1378. magassági pontra ment vissza. Czigler a hegyen egy hegyi ágyúüteget talált, gyalogság nélkül, mely hatásosan tüzelt a gerincvonalon előnyomuló oroszokra. Az 1. század azonnal átvette az üteg biztosítását, megszállotta a hegyei és azt estig tartotta. Az üteg estefelé a tüzet beszüntette, miután lőszer elfogyott. Az 1. század így a lassan előnyomuló oroszok által mindr inkább szorongatott helyzetbe jutott. Ügyszólván utolsó percben érkezett segítség, a 306. honvéd gyalogezrednek egy zászlóalja, mely most már átvette a hegy biztosítását és az 1. századot felváltotta. Czigler főhadnagy kitarása nagy szolgálatot tett a dandárnak és az egész arcvonalnak a Hryhoriwka birtokban tartásával és a hatásos hegyi üteg biztosításával, amennyiben a követő napokon a Kukul visszafoglalása érdekében vívott harcoknak biztos alapot teremtett.

Késő éjjel volt, amikor az 1. század a Foresek-patak mellett bevonult a zászlóaljhoz. Hartzer százados itt vette a dandár parancsát, hogy vonuljon a Hryhoriwka-

tól délre nyúló hegyhátra és szállja meg azt, kapcsolatban a 306. honvéd gyalogezreddel. A zászlóalj a parancsot az éj folyamán végrehajtotta, felvette a kapcsolatot a honvédekkel, megszállta a hegyhátat arccal keletnek és jobbra felvette az érintkezést a 153. népfelkelő zászlóaljjal a Foresek-völgyében és délre eső hegyoldalon. Már az éjszaka folyamán megalakult tehát egy zárt védelmi vonal.

Augusztus 20-án az ideiglenesen foganatosított be rendezkedést kiegészítették. A nap nyugodtan telt el. A zászlóalj a Kárpáthy Kamillo alezredes, a 306. honvéd gyalogezred parancsnokának csoportjába nyert beosztást.

Augusztus 21-ére Kárpáthy alezredes támadást rendelt el a Kukul visszafoglalására. Ezt a 306. honvéd gyalogezred zömével a főgerincvonal mentén a Hryhoriwka-ról a Kukul irányában, a zászlóalj tőle délre, jelenlegi állásából általában keleti irányban, a Kukul északi része felé hajtotta végre. A zászlóalj felhasználta a Foresek-patak felső folyását az előnyomulásra és a Kukulról 1500—2000 lépésre nyugatra az egyik kis mellékvölgyben, illetve két ilyen völgy közötti keskeny hegyháton kapaszkodott fel a gerincvonalra, a Kukul északnyugati oldalára. Az erdőben nem kellett tartani nagyobb összeütközéstől. Az előnyomulás megfelelő elővéd és harc járőrök kikülönítésével történt és a sűrű erdőn keresztül hegynek fel igen fárasztó volt.

A zászlóalj hosszú menet, de minden harc nélkül *14 órakor* érte el a gerincvonal szegélyét, de miután a honvédek még nem voltak láthatók és jobbra sem volt saját csapat előreirányítva, a zászlóalj az erdőszegélyen beásta magát. Csak *18 óra felé* kezdett a 306. honv. gyalogezred támadása a gerincvonalon kibontakozni. Kétórás harc után, melyet a Hryhoriwka felől tüzérség is támogatott.

20 órakor rohamra került a sor. Ez sikerült és az oroszok hátrább vonultak a Kukul tetejére, a Kárpáthy-csoport azonban nem maradt az elfoglalt állásban és üldözésre sem érezte magát képesnek. Számolva orosz ellentámadások lehetőségével és tekintve, hogy az elfoglalt állás azok kivédésére egyáltalán nem látszott alkalmasnak, csoportjának zömét a gerincvonalon a Kukul 1542. háromszögelési ponttól körülbelül 2000 lépésre északra eső széles kúp tisztására vette vissza, a

zászlóaljzat pedig csatlakozásban a honvédekkel, azoktól délre, a gerincvonal szegélyére, illetve arra a keskeny hegyhátra, melyen felkapaszkodott, utasította állásfoglalásra.

Augusztus 22-én tényleg megindult az orosz ellen-támadás a gerincvonalon és még

augusztus 23-án is tartott. Vadászaink és a honvédek minden támadást visszavertek és új állásaikat megszilárdították. A Kukul azonban továbbra is lehetőséget nyújt az ellenségnek újabb támadásra.

A következő napokon az orosz nyugton maradt és zászlóaljunk állását mindinkább meg tudta erősíteni. Ide vonult be a 22. menetszázad második fele Benkő és Frank tartalékos hadnagyokkal.

Augusztus 27-én az oroszok erős tüzérségi előkészítés után megtámadták a zászlóalj állását, főleg az 1. századot Czigler főhadnagy parancsnoksága alatt, de vérezen visszaverték őket.

Augusztus 29-én a Sávoly-dandár 306. honvéd gyalogezredét leváltja a német 117. gyaloghadosztály 157. gyalogezrede. A zászlóalj azonban helyén marad. A németek azzal a feladattal jöttek, hogy a Kukul-t visszafoglalják, készülnek is a támadásra és

Augusztus 30-án azt végre is hajtják. A gerincvonalon a 306-os honvédek volt állásából a német 157. gyalogezred támad. A zászlóalj a támadást csak tűzzel támogatja. A németeknek nagy lendülettel előrevitt támadása és rohama teljes sikerrel jár, kiverik az oroszokat a Kukul-ról és az mostantól kezdve már biztos kézben maradt. Az oroszok nem is kísérelnek meg ellen-támadást. A zászlóaljzat pedig tartalékba vonják.

Augusztus 31-én a zászlóalj hajnalban, 5 órakor a gerincvonal mögött gyülekezett és hatórai menetelés után elérte a Woronienka-i alagút nyugati kijáratát, ahol mint tartalék, az 1. és 3. századdal az alagút kijáratától északra, a 2. századdal és a géppuskaszázaddal az alagúttól délre helyezkedik el. Az alagút nagy vas-kapukkal volt elzárva, oldalt pedig terméskövekből épült, páncélajtókkal és ablakokkal ellátott védhető őrház állott. Ez a berendezés még békeelőkészület volt; a fontosabb vasúti felépítmények a határ mentén és a Kárpátokban mind ilyenfajta őrházakkal voltak biztosítva.

Augusztus második felének veszteségei: 26 halott

és sok sebesült. Parancsnoklási viszonyok augusztus végével: 1. század Czigler főhadnagy, 3. század Morell főhadnagy, 2. század Nadich főhadnagy.

A zászlóalj az alagútnál a Woronienka magaslat vagyis az alagút fölötti horpadás és a kétoldali hegyhátak megszálló csapatának volt a tartaléka. Ezek az 1216. magassági pont (Woronienka-tól légvonalban kb. 3000 lépésre délre) a Hryhoriwka—Kukul gerincvonal kezdete — 879. magassági pont, az alagút feletti domb, — Woronienka-hegy 958 magassági pont vonalat védelmezték. A Tatárhágó magaslatán már a 29. gyalogezred állott.

Szeptember 1-én ide irányították a géppuskászadot és ez hosszú időre, majdnem két teljes hónapra itt is maradt (okt. 23-ig) a 29. gyalogezred kötelékében, Henzel őrnagy zászlóaljában.

A 2. századot Nadich főhadnaggal kikülönítették az 1216. magassági pont megszállására, míg a fennmaradó két. század — 1. és 3. — a zászlóaljparancsnoksággal az alagút közelében maradt mint tartalék.

Ebben az időben és a reákövetkező hónapokban a Kárpátoknak ebben a részében nem került sor nagyobb harcokra. Mindkét fél általában csak állásainak megtartását szorgalmazta. Románia hadüzenete óta a nagy harcok színhelye Erdélybe tolodott el, ahol az 1. osztrák-magyar és a 9. német hadsereg harcoltak győzedelmesen a románok, majd az őket megerősítő oroszok ellen. Az Erdős Kárpátok felső részében helyi jelentőségű harcok ugyan állandóan előfordultak, de csak a szemben álló erők lekötésének vagy pedig az állás javításának céljával. Az arcvonalat inkább gyengítették, minthogy megerősítették volna. Ezért gyakran előfordult, hogy helyenként ideiglenesen nélkülözhető csapatokat, egyes zászlóaljakat, sőt egyes századokat is ide-oda tologattak, veszélyeztetett helyekre, ahol éppen szükség volt valamilyen megerősítésre. Erre persze az önálló csapattestet képező és nagy harci értéket képviselő vadászzászlóaljak voltak a legalkalmasabbak.

Panaszkodtak is vadászaink a szeptember és október hónapokban meglehetősen gyakori eltolások ellen, nem mintha súlyos harcokban lett volna részük, nagyobbára csak biztonság kedvéért küldték ki őket és nem is kerültek bevetésre, de előttük állott a kárpáti

kemény tél és mindenki szeretett volna ott lenni, ahol télire már jól és melegen berendezkedhetik.

Tartalékviszonyban zászlóaljunkat rendszerint útépítésre vezényelték bizonyos fordulókkal, mert ez volt itt a Kárpátok járatlan és teljesen útszegény vidékén a legfontosabb. A csapat ellátása lőszerrel és élelemmel járható utaktól függött. Ahol ezek hiányoztak, ott rövidesen megszűnt a harc vagy éhezett a csapat. Ebből is megítélhetjük, milyen nehéz feladat előtt állott zászlóaljunk a Kukul és Kituluwka hegyeiben, de ami nyár derekán és utóján még valahogyan ment, az tél idején az egész harci tevékenységet megbéníthatta.

Az ellenség szeptember elején csak szórványos tüzéségi tűzzel jelezte jelenlétét. Az időjárás nagyon hűvösre fordult. Éjjel a hőmérséklet a fagypontra süllyedt.

Szeptember 2-án a 3. század felváltja a 2-ikat az 1216. magassági ponton. Dél tájban erős tüzéségi tűz erre a hegyre gyalogtámadás bevezetését jelezte. A támadás azonban nem következett be. Valószínűleg csak a leváltást akarták zavarni.

Szeptember 5-én, előző este vett parancs értelmében az 1. és 2. század hajnalban Lazesczina-n át a 67. dandárhoz menetel, mely a Tatárhágón és tőle északra volt állásban. A 3. század lekerült az alagúthoz mint tartalék és ott maradt.

A zászlóalj egyelőre dandártartalék maradt a főútvonal közelében.

Szeptember 6-án a két század Winkler német százados parancsnoksága alatt a német 11./III. zászlóaljjal együtt az osztrák-magyar 101. gyalogezred állása mögé kerül. Bevonják a 3. századot is az alagút mellől. A 101. gyalogezred a Tatárhágótól északra a III. zászlóaljjal a Sumarem 1042 háromszögletesi pontot, az I. és II. zászlóaljjal a Jaszewnik-hegyet és annak kétoldali gerincvonalát, a IV. zászlóalj pedig az 1064. magassági pontot, mindhárom a magyar határ mentén, tartotta megszállva. Az ezred arcvonala ellen több jelből küszöbön álló támadásra következtettek. Ezért Winkler százados csoportját tartalékként az egész védőszakasz mögött elosztották. A 3. vadászszázad a Sumarem-re került, az ezred közepe mögött, a Jaszewnik-en az 1. és 3. század állott fel, míg a látszólag leg-

inkább veszélyeztetett pontra a IV. zászlóalj mögé az 1064. magassági pontra a német zászlóalj jutott.

A zászlóaljnál ekkor a bevonult Schleimer tartalékos zászlós vette át az árkászszakaszt, melyhez egy fényszóró szakaszt is beosztottak. Ez lényegesen megkönnyítette éjjel a terep megfigyelését.

Szeptember 7-én megindult az orosz támadás, főleg az 1064. magassági pont ellen. Délután 18 órakor az oroszok rohamra indultak, de a 101-es bakák a németekkel egyetemben véresen visszaverték őket. Ebben az ütközetben a zászlóalj úgyszólván mint néző szerepelt.

Szeptember 9-én a zászlóaljnak parancs szerint újból vissza kellett volna térnie Lazescsina-ra. Hajnaltól kezdve egész nap azonban olyan erős tüzérségi tűz verte az állásokat és főleg a hátsó terepet és a körösmezei országot, hogy a zászlóalj még visszamaradt. A zászlóalj csak a tűz alábbhagyásával este kezdte meg eltolását és

szeptember 10-én 9 óra 30 perckor érte el Lazescsina-† Itt rövid pihenő után a 3. századot felirányították az 1216-os magaslatra, első vonalba, míg a másik két század a parancsnoksággal mint tartalék az alagúthoz került vissza.

A következő napok nem hoznak változást. A zászlóaljból útépitésen állandóan két szakasz dolgozik, a többieket, csoportokban gyalog fürdeni küldik Körösházára, ahol egy nagy csapatfürdőt és fertőtlenítőt rendeztek be.

Szeptember 13-án megérkezik Zimmer tartalékos hadnagy vezetésével a 23. menetszázad. Újból felállítják a 4. vadászszázadot. Parancsnoklási viszonyok: 1. század Czigler, 2. Nadich, 3. Morell, 4. Zimmer.

Szeptember 16-án erős tüzérségi tűz árasztja el az alagút környéki állást. A zászlóaljat készenlétebe helyezik. Az alagút őrsége erősítést kér, oda egy szakasz megy. Támadásra este sem kerül a sor. Minden elcsendesedik.

Szeptember 18-án az újonnan felállított 4. század leváltja reggel a 3. századot az 1216. magassági ponton. Egypár óra múlva a zászlóaljparancsnokságot és még 2 századot odaindítanak. Csak a 3. század marad az alagútnál. Most végre a zászlóalj zöme együtt van a 3. és a géppuskászázad kitételével. Az emberek szorgal-

masan dolgoznak az állás megerősítésén és fedezékek építésén, de nem igen bíznak az állandóságban. Kétségülődnek a télre, de mégis másoknak dolgoztak. Az arcvonal előtt élénk járőrmeneteket hajtanak végre, melyekhez tiszt és legénység, dicséretre méltó módon, szívesen jelentkezik önként.

Majdnem egy hónapig maradt a zászlóalj ebben az állásban. *Október elején* bevonul Adleff százados és átveszi a zászlóalj parancsnokságát. Végre újból vadásztiszt a vadászok élén.

Október 9-én leváltják a zászlóaljat és

Október 10-én új rendeltetéssel gyalog menetel mindnégy századdal Kőrösmezőre, ahol vasútra rakták és elszállították Rahó-ra. Csak a géppuskásszázad maradt vissza a Tatárhágón. Rahó-ról a fehér Tisza völgyében gépkocsikon Luhi-ra viszik, ahol a zászlóalj éjjelezett.

Október 11-én új beosztásba kerül a zászlóalj — a 117. német hadosztályhoz Seidel altábornagy parancsnoksága alatt, annak 233. dandárába. (Weise ezredes.) Luhi-ról gyalogmenet a Balzatul-völgyében (Tiszaforrás) felfelé a Kis Klauzuráig, ahol étkezési pihenőt tart a zászlóalj. Utána továbbmenet a Balzatul Klauzuráig, ahol 17 óra 30 perckor Woltersdorf őrnagy csoportjába lép. Ettől parancsot kap, hogy a német 11. gyalogezred III. zászlóalját váltsa fel az I. védőalszázakban az 1768. magassági ponton. Ez a magaslat körülbelül feleúton, 1500 lépésre nyugatra feküdt a Smotrec 1901. hszp. hegycsúctól azon a hegyháton, mely ezt a csúcsot a főgerincvonallal, Csorna hóra—Munczel, kötötte össze. A hegy maga és az egész gerincvonala teljesen kopár volt. Az összefüggő erdő szegélye mélyen lenn, körülbelül 1500 méter magasságban maradt, fenn még bokor sem volt látható. Az 1768. magassági pont a gerincvonalnál — 1800 méteren felül — jóval alacsonyabban feküdt. Innen a terep, egy keskeny nyereg kivételével, állandóan, helyenként meredeken emelkedett a Smotrec-ig.

Smotrec, 1916 okt. 12—31.

Zászlóaljunk részére a borzalmak hegye, az ott töltött idő embereink legnagyobb testi és lelki megpróbáltatása. Ámbár nem volt nehéz harc, zászlóaljunk itt

állományának 60 százalékát vesztette el. A veszteség túlnyomóan fagyás okozta halál, vagy betegség.

Parancsnoklási viszonyok: Zászlóaljparancsnok Adleff százados, segédtsz. Beck főhadnagy, 1. század Thuróczy százados, 2. század Nadich főhadnagy, 3. század Morell főhadnagy, 4. század Zimmer hadnagy.

Október 11-én, már a Balzatul Klauzura-ig tartó menetben, vadászaink a szakadó esőben teljesen átáztak. Most, hogy 15 óra 30 perckor parancsot kaptak egy német zászlóalj leváltásra, a több óráig tartó hegy-mászásban még jobban átáztak. Estefelé érkeztek a gerincvonalra, ahol a hőmérséklet erősen leszállott, vadászaink nagyon fáztak. A 3. század mint csoporttartalék Balzatul Klauzura-n maradt vissza. A zászlóalj a gerincvonalon kezdetleges fedezékben éjjelezett.

Október 12-én a zászlóalj leváltotta a német zászlóaljat, embereink ekkor már nagyon dideregtek és fáztak átázott ruhájukban a kezdetleges fedezékekben. Sátorlapokat feszítettek ki, azt mohával kitömték, de mindez csak keveset használt.

Itt tudták meg, hogy legközelebb támadás indul a Smotrec ellen.

Október 13-án megindult az előnyomulás a Smotrec megközelítésére. Zászlóaljunk állása az 1768. magassági pont déli lejtőjén volt. Jobbra szárnya szabad volt, balra németek csatlakoztak. A támadást ezek hajtották végre, zászlóaljunk az előnyomulás előrehaladásához képest a lejtőn csatlakozott hozzájuk.

A Smotrec hegy lábánál a vonal egyelőre megállott, mert be kellett várni a tüzérség felvonulását és előkészítését. A zászlóalj egy újabb éjszakát fázott sátorlapok alatt, de még másnap

Október 14-ike is várakozással telt el. Az időjárás állandóan rosszabbodott és hidegebbre fordult.

Október 15-én hajnali 4 órakor indul meg végre az általános támadás. A tüzérség eleinte röviden lő. Thuróczy századát egy teli találat éri és 6 halott veszteséget okoz. A hibát helyesbítik és ezentúl a tüzekek már pontosan lőnek. Az ellenhatás csekély, a zord időjárás okozta szenvedéssel szemben alig érezhető. Havazni kezd. Ehhez viharos erejű szél járul. Szembe fúj előnyomuló embereinknek arcába, élesen és vakítóan szemükbe vág. A felkavart hó mint egy sűrű fehér függöny, eltakarja a kilátást, alig két lépésre látnak

előre. Emellett keményre fagyott, teljesen elégtelen ruházat, meggémberedett kezek és lábak, alig bírják a fegyvert fogni, csak nehezen bukdácsolnak előre. A németek előretörnek és elfoglalják a hegycsúcsot. Azon túl, a keleti oldalra előnyomulva, csak egy géppuskás szakaszt hagynak a hegycsúcson.

A zászlóalj a sikerült támadás után parancsot kapott, hogy a Smotrec hegycsúcsot szállja meg egy századdal. Erre Adleff százados az 1. századot rendelte ki.

Amikor Thuróczy százados századával parancsot kapott a Smotrec megszállására, rettenetes hóviharban kellett a meredek hegyoldalon felkapaszkodni. Se látásról, se összeköttetésről nem lehetett szó. A század nem tudott rajvonalba fejlődni. Thuróczy elől vezette a századot, mely egyenként libasorban követte. Mindenki az előtte mászó, bukdácsoló ember köpenyébe kapaszkodott. Ha elengedte, sokáig tartott, míg észreveték és újra helyreállították ezt a kezdetleges összeköttetést. Ha valamelyik felbukott, csak nehezen tudták talpra állítani. Keserves kínok között mégis felértek a hegytetőre, az orosz állásba, ahol a német géppuskászakaszra találtak. Ez fedezéket is alig nyújtott, de az időjárás ellen semmi védelmet nem adott. A megszállást nem lehetett szabályszerűen végrehajtani. Thuróczy nagynehezen utasította embereit, hogy a félig befújt lövészárkot 2-2 lépés térközzel szállják meg és helyezkedjenek el. Az utasítás ellenőrzése lehetetlen volt. A vihar változatlan hevességgel tovább dühöngött. Thuróczy századtartalékával valamivel lejjebb húzódott és sátorlapokkal igyekezett némi védelmet teremteni. Leszállt az est és a hófergeteg lassan eltemette az elhagyott századot.

A zászlóalj a parancsnoksággal és 2 századdal hátrább maradt az utoljára elért vonalban a hegyoldalban és így némileg több védelmet élvezett a hóviharral szemben. A metsző hideg által okozott szenvedés azonban itt sem volt sokkal csekélyebb. Állandóan hozták a félig fagyott, teljesen megdermedt embereket. Dörzsöléssel és mozgatással élesztették őket. Előkerült a rum is. Ezzel öntötték életet a sérültekbe.

Október 16-án reggel Thuróczy százados körülnézett állásában. Csak itt-ott látszott ki egy-egy vadász hótakaróból. Úgy kellett őket kiásni. Keserves munka a még mindig tartó viharban. Sokan maradtak meg-

fagyva és eltemetve a hóban, akiket már menteni sem lehetett. Thuróczy az amúgyis szűk állásban csak a leg-szükségesebb megszállást hagyta Rimóczy hadnagy parancsnoksága alatt, a többit védettebb helyre, hátra vonta és jelentést tett a zászlóaljparancsnokságnak kétségbeejtő helyzetéről és becslése szerint 60 százalékos veszteségéről. Ez a megdöbbentő hír azután továbbment a német Kárpáti hadtest és a hadsereg parancsnokságáig, mely vizsgálatot rendelt el az óriási veszteségek felelőssége tárgyában. Később azután ki is jött egy vezérkari tiszt az állásba a tényállás megállapítására. Ez is csak azt tudta leszögezni, hogy a dermesztő fagy által okozott veszteségek onnan eredtek, hogy a zászlóaljat eredeti hadosztályától minden téli felszerelés és óvószer nélkül, vagyis meleg alsóruha, hósipkák, meleg kesztyűk, bekecsek, hócsizmák és hasonló dolgok nélkül küldték 1700—1900 méter magasságba. Hogy az osztrák-magyar vagy a német hadtestet terheli-e a felelősség, az már mindegy volt, a szegény megfagyott embereket már nem kelthette életre semmilyen megtorló intézkedés.

Október 17-én az egész zászlóalj megszállotta a Smotrec hegyet és annak keleti oldalát, a 3. századot is előrevonták és a Pohorylec völgyében, a Smotrec déli oldalának biztosítására az 1411. magassági pontnál állították fel. A németeket leváltották és tartalékba vonták.

A harctevékenység a viharos napokban teljesen szünetelt. Csak messziről voltak egyes lövések hallhatók. Egyszer kísérleteztek az oroszok ellentámadással. Kísérletüket azonban a saját tüzérség már csirájában elfojtotta.

Október 18-án alábbhagyott a vihar, de helyette sűrűn esett a hó. Ellepte még a drótakadályokat is. Ezen a napon egy orosz válogatott különítmény próbálkozott rajtaütéssel. Vadászaink félig megfagyva mégis visszaverték az oroszokat.

Október 19-én új erőre kap a vihar. A nagy hidegben tovább tart a zászlóalj kínszenvedése. A fagyási esetek tovább szaporodnak. Az állományok erősen csökkennek.

Október 22-én Beck és Morell főhadnagy, Schleimer zászlós, október 23-án Nadlich főhadnagy betegen visszamegy.

Október 25-én hirtelen megváltozik az idő, enyhére fordul és esik az eső. Az árkok megtelnek hóíével, esővízzel. Előkerülnek a megfagyott vadászok eltemetett hullái, a borzalmas vihar áldozatai. De előkerülnek azok a lemaradott emberek is, akik előnyomulás közben, félig megfagyva valahogyan megmenekültek a fagyhaláltól.

Október 31-én a zászlóalj leváltják az első vonalban osztrák népfelkelők. Ekkor kellett bevonulnia a Tatárhágón visszamaradt géppuskászázadnak is.

Adleff százados betegen távozik és a zászlóalj ideiglenesen Thuróczy vezeti. A zászlóalj tartalékba kerül és a következő napokon hátsó állásokat épít. Csak a 3. századot vezénylik

November 8-án újból az első vonalba. Az egész vonalon nincs többé harc, csak az őrszemek tüzelnek elvértve.

November 14-én véget ér a zászlóaljnak működése a Smotrec-en és kiválik Weise tábornok dandárából.

A zászlóalj egyhónapi vendégszereplésre indul a Kárpátok egy másik hágójára a Panthyr-szoros közélébe. A Smotrec-ről a zászlóalj 3 csoportban indult el új rendeltetési helyére, részben egyenesen, részben kerülő úton a Smotrec-ről a Ruszkova völgyébe, innen tábori kisvasúton a Vissó völgyébe, Petrowa rendes vasúti állomásra. Az 1. század a Pop Iwan-csúcs mögötti úton a Sokotow völgyébe ereszkedett le és a Ruszkova völgyében tábori vasútra rakva, az utolsó részt gyalogolva, még 14-én elérte Petrowa-† Ugyanezen az úton ment a 2. század is, de csak Ruszpolyana-ig, ahol éj jelezett. Vele menetelt valószínűleg a géppuskászázad is, mely a vonattal együtt a menetet végig gyalogtette meg. Ettől eltérően a zászlóalj parancsnokság a 3. és 4. századdal a Smotrec-től délre, a Pohorylec völgyébe ereszkedett és innen Szybeni-re menetelt, ahol éj jelezett. Itt a saját állás messzire a gerincvonal előtt, román területen vezetett.

November 15-én ez a két század a Kopilas 1599 háromszögelési pont hegycsúcsra kapaszkodott és azon keresztül, dél felé leereszkedett a Ruszkova völgyébe, ahol Luhi kisközségben éjjelezett. A 2. századot ezen a napon valószínűleg tábori vasúton elszállították, az 1. pedig Petrowa-n várakozott. A géppuskaszázad és a vonat gyalogmenetben folytatta útját.

November 16-án a zászlóalj 3. és 4. századát tábori vasúton Leonarde-ig szállítják, onnan Petrowa-ba gyalog menetel, ahol a zászlóalj többi részével egyesül és éj jelezik. Ottmarad

November 17-én is, amikor a 24. menetszázadból bevonul 50 ember Benkő hadnagy vezetése alatt.

Siwula 1916 nov. 23—dec. 12.

November 18-án Petrowa-ban vasútra rakják a zászlóaljat és Máramarosszigeten át Taracköz-re szállítják. Ott

November 19-én pihenőt tart, majd

November 20-án a Tarac völgyében felfelé *Dombó-ra*, *november 21-én Brusztura-ra*. menetel, *november 22-én* a „Holzschlaghaus”-nál éjjelezik és *november 23-án* a Siwula-nál, 1818. magassági ponton, leváltja a 100. gyalogezred egy zászlóalját. Ebben a csendes állásban tölt a zászlóalj három hetet, teljes eseménytelenségben. Az oroszok messze vannak. Harcra még járőrmeneteknél sem kerül sor. Ebben a hónapban, novemberben a veszteség-jegyzéken csak egy ember halála szerepel.

November 21-én jön híre I. Ferenc József királyunk halálának.

November 25-én Adleff százados délután 14 óra-kor felesketi a zászlóaljat Károly királyra és szép beszédet intéz vadászainkhoz.

November 29-én bevonul Karl százados, felgyógyulva a San melletti harcokban kapott súlyos sebéből, és átveszi egy pár napra a zászlóalj parancsnokságát.

Nem sokkal később, *december 1-én* bevonul Tóth őrnagy is. A zászlóalj közben megkapja harmadik géppuskásszakaszát is. A technikai harc felszerelés ezzel teljessé válik. Bevonul ezenkívül a 24. menetszázad további 50 embere és megerősíti a létszámot. A parancsnoklási viszonyok megváltoznak: Zászlóaljparancsnok Tóth őrnagy, 1. század Thuróczy százados, 2. század Karl százados, 3. század Adleff százados, 4. század Zimmer hadnagy. Géppuskásszázad Zechmeister főhadnagy.

December 12-én leváltják a zászlóaljat a 14-es vadászok, ebben a csendes zugban, a Kárpáti arcvonal törési pontján, ahol még akkor is csend honolt, amikor Galíciában és a Kárpátokban még nehéz harcok dúltak.

A zászlóalj ezen a napon a Plajska völgyében lefelé, majd a Turbat völgyében felfelé menetel és Turbaczil-on éj jelezik.

December 13-án továbbmenet a Turbat-i vízvásztón át, Aspiniec-től kocsiszállítással, a Fekete-Tisza völgyében a 2. századdal Kőrösmezőre, a zászlóalj zömével pedig Havasaljára (Lazescsina). Itt ötnapi pihenőt tartanak.

December 17-én a zászlóaljat József főherceg, Károly király utódja a hadseregarcvonal vezetésében, meg szemléli Havasalja mellett. E napon érkezett parancs értelmében másnap le kell váltania német csapatokat. A parancsnoklási viszonyokban annyiban állott be változás, hogy december folyamán a géppuskaszázadot Pintér főhadnagy vette át.

Hryhoriwka—Kowerla 1916 dec. 19—1917 jún. 18.

December 18-án a zászlóalj újból a 117. német tartalék hadosztály kötelékébe lép, annak 233. gyalogdandárába, Weise tábornok parancsnoksága alatt, akihez már a Smotrec-i keserves harcok idején tartozott. A zászlóalj Havasaljáról (Lazescsina) reggel indul és a Laszczyzna-patak völgyében, jó úton a Foresek-patak torkolatáig menetel. Itt Tóth őrnagy a zászlóalj zömével, 1., 2. géppuskaszázad és zászlóalj közvetlenek, táborba száll, a 3. és 4. század Adleff parancsnoksága alatt tovább menetel a Kozmieszczeck-i vadászlakig, ahol Weise tábornok székel és egyelőre mint annak tartaléka, ott marad.

December 19-én Tóth őrnagy átveszi a védőszakasz parancsnokságát a Hryhoriwka 1378 magassági pont és Werch debry 1238 magassági pont között. Neki vannak alárendelve zászlóaljának zöme és egy 33. gyalogezredben zászlóalj. A 2. vadászszázad és a vadász-géppuskaszázad az első védelmi vonalban a Hryhoriwka környékén leváltják a 228. német gyalogezred 10. és géppuskaszázadát. Az 1. század leváltja ugyanennek az ezrednek 9. századát, mint csoporttartalék. A németek felváltás után bevonulnak dandárparancsnokságukhoz.

Ugyanakkor Adleff százados a kapott parancs értelmében tovább menti a Kozmieszczeck-i vadászlakról fel a Kowerla 2068. háromszögelési pontra, ahol annak déli oldalában a gerincvonalon húzódó első védelmi vo-

nalban leváltja a német 22. gyalogezred 9. és 12. századát.

A zászlóalj ebben a kétfelé osztott helyzetben és állásban hosszabb ideig maradt. Míg a Hryhoriwka és Werch debry sűrű erdővel borítottak, a Kowerla 2000 méteren felül kimagasló hegycsúcsa teljesen kopár hegyi legelő volt, amely mélyen lenyúlt egészen 1500 méterig. A hegytömb alatt ered a Pruth forrása.

Zászlóaljunkat a német parancsnokságok nagyon megbecsülték és kitüntetően kezelték. Csak harcászati szempontból tartozott hozzájuk. Közigazgatásilag a 34. hadosztály fennhatósága alatt maradt. A csapatok és főleg a kétfelé osztott zászlóalj ellátása igen körülményes és nehéz volt ezen a magas hegyvidéken, ámbár eléggé jó utak és drótkötélpályák állottak rendelkezésre.

Teljes csend borul ezen a vidéken a Kárpátok állásaira. Alig esik egy-egy puskalövés. Éjjel a fényszórójárőr világítja meg az előterepet, de mozgólódás soha sem észlelhető.

Vadászaink kedvvel és odaadással dolgoznak az állás megerősítésén és kényelmessé tételén. Erős fedezékek és fűrészhelyek épülnek, melyek fűthetők és védett pihenőhelyet nyújtanak az időjárással szemben. Minden abban a reményben történik, hogy már nem kell tovább vándorolni és a zord időjárás tartamára meghúzódhatnak embereink saját kezük által készített kuckókban.

December 23-án a hadosztályparancsnok meg szemléli az állást és közölte azt a szándékát, hogy a zászlóaljat huzamosabb ideig meghagyja téli állásában.

Beköszönt *Karácsony szent estéje*. Tóth őrnagy sorra látogatja a századokat és meleg szavakkal biztatja a haza határán őrködő embereket. Most már meleg ruhával és holmikkal vannak ellátva. Bőséges étellemezéssel gondoskodnak róluk, úgyhogy ezt a harmadik háborús karácsonyt aránylag elégedetten és nyugalomban ünnepelhették.

1917 január 1-én misét mond a tábori pap a Kowerla-i állás mögött és Isten áldását kéri fegyvereinkre és zászlóaljunkra. Ezen a napon gyenge tűzérési tűz tapogatja végig az állásokat.

Ez a tűz a következő időben rendszeressé válik,

anélkül, hogy a zászlóaljban veszteséget vagy az állásban nagyobb károkat okoznának.

Január 12-én sebesül meg Németh hadnagy egypár emberrel. Gyalogsági tűzharc a két ellenséges állás egymástól való nagy távolsága miatt egyáltalán nem volt. Ez különben is megfelelt a felsőbb vezetés szándékainak, mely az orosz hadseregben fellépett és nyilván érezhető bomlási folyamatot nem akarta megzavarni. Az időjárás zord és nagyon hideg. Mély hó borítja a vidéket és időnként a Smotrec-ről fájdalmasan ismert hóviharak zúgnak végig a hegyeken.

Január 13-ikát említi a zászlóalj naplója mint a zord napok egyik leg viharosabbját. Ezen a napon nyer kiegészítést az eddigi árkászosztag és önálló szakasszá fejlődik, melyhez az árkászokon kívül egy kézigránátos, egy távbeszélő és egy fényszóró raj tartozik. Parancsnoka a könnyen sebesült Németh hadnagy.

Január 6-tól Tóth őrnagy ideiglenesen átveszi a 33. gyalogezred és egyben védőfőcsoport parancsnokságát a hadtápkörzetbe helyezett Fehér ezredes helyett. A zászlóaljat helyette Karl százados vezeti. Alatta az állás a Hryhoriwka-n igen erősen kiépül, megközelítését háromsoros drótkadály védi. A fedezékek is mind erősebbekké és lakhatóbbakká válnak. A munka a nagy hidegben nehezen megy, de azért serényen halad. Harci tevékenység is volt, amennyiben állandóan járőrök mentek az előterep felderítésére, de ezek rendszerint eredménytelenül térnek vissza, mert a ködben alig látnak valamit. Ebben az időben érdekes természeti tüneményt figyelnek meg egyes tiszték. A hó helyenként, különösen napos időben fehér helyett koromfeketének látszik. Ezt optikai csalódásnak tartják. De nem az, ahogyan ezt a Los Angeles-i tudósok Amerikában megállapították, ahol ez a tünemény Alaszka hómezőin volt megfigyelhető. A fekete színt a havat ellepő tömeges, de parányi rovarok okozták.

Időnként az orosz tüzérség erősebb ágyúzásba kezd, mely némi csekély veszteséget is okozott. Különben minden csendes marad.

Január 27-én a parancsnoksági nagyobb fedezékben a zászlóalj tisztikara megünnepli a német császár születésnapját. Tóth őrnagy a szomszédos német csapat tisztjeit meghívja erre a „díszebédre” és szép felköszöntőt mond a császár egészségére.

Ennek a hónapnak összesen két hősi halottja van.

Február 1-én, mint utánpótlás, 31 vadász vonul be. Tiszteket szabadságnak, betegeket újra bevonulnak.

Február 7-én beérkező hadosztályparancs alapján sok kitüntetés kerül kiosztásra: 3 nagy ezüst, 3 kis ezüst és 38 bronz vitézségi érem.

Tóth őrnagy Karl századostól újból átveszi a csoportparancsnokságot.

Komoly harcról már hónapok óta nincsen szó. Az aránylag csak szórványosnak nevezhető tüzérségi tűz nem jelentett semmit, gyalogsági harc pedig úgy szólván teljesen szünetelt. Csak

Február 8-án jelentenek egy kisebb járőrsikert. Fábián kadét járőrrel rajtaütött egy orosz géppuskán és egy fogollyal behozta azt. Worochta-nál pedig felengedtek egy orosz léggömböt, melyet tüzérségünk rövid idő múlva lelőtt.

A hónap közepe táján hirtelen szépre fordul az idő. Báró Richthofen altábornagy, a német hadtest parancsnoka megismeri a zászlóalj állapotát és gyakorlatokat rendel el a csendes és eseménytelen állás-harc által a mozgóharctól elszokott legénységgel.

Február 24-én József főherceg látogatja meg a zászlóaljat, ami nagy örömet kelt vadászaikban. A fenséges úr négy nagy ezüst vitézségi érmét személyesen tűz a kitüntetett vadászok mellé.

Nagyjában csendben telnek a napok. Tavaszra azonban a harcok megélénkülése várható, ezért most küldik a tiszteket szabadságra, később már nem lesz alkalom. Maga Tóth őrnagy is a hó végével szabadságra megy és elmenetele előtt a századok által kitüntetésre beadott 173 vadásznak adományozza a bronz vitézségi érmét.

Március elején mintha a tavasz eljöttével tényleg élénkülne a harci tevékenység. Báró Richthofen altábornagy is újra megjelenik az állásban, amiből arra következtetnek, hogy „valami várható”. Ez a „valami” azonban nem akar bekövetkezni. Némi változatosság hoz

március 11-én délután 15 órakor egy szakasznyi orosz gyalogság támadása egyik tábori őrsünkre, melyet persze könnyűszerrel visszavertek, de a mozgolódás tartotta magát továbbra is, ha nem is komoly mértékben. Valamivel komolyabb volt az ágyútűz az

oroszkok részéről, mely mindennapossá válik és zavaróan hat.

Március 26-án még veszteséget is okoz az 1. századnál. Figyelőink persze pontosan nyilvántartottak minden ellenséges megmozdulást és változást, ahogy ez a hosszantartó és eseménytelen állásharc folyamán történni szokott, annál is inkább, miután a magasabb parancsnokságok, másnak hiányában, minden részletre kíváncsiak voltak. Mindazonáltal figyelőink részére nem akadt sok munka. Így például 29-én 29 tüzelő ellenséges löveget számoltak, 31-én pedig ez a szám 52-re emelkedett. Március volt ama ritka hónapok egyike, amikor a zászlóalj egyetlen hősi halottat sem veszített. Benső örömmel és gyász nélkül ünnepelhetett tehát parancsnokának, Tóth őrnagynak a Lipót-rend lovagkeresztjével való kitüntetését.

Ugyanakkor hat nagy ezüst, 27 kis ezüst és 70 bronz vitézségi érmet osztottak ki vadászaink között. Ez a rövid időközben másodszer bekövetkezett éremeső — dacára annak, hogy komoly harcok már hónapok óta nem voltak — nem volt azért méltánytalan, hanem ellenkezőleg, minden e téren történt akaratlan mulasztást vagy mellőzést volt hivatva sikeresen kiküszöbölni.

Április 9-én 50 főnyi legénységi pótlás vonul be a zászlóaljhoz. Amióta a nagyobb harcok zászlóaljunk részére szüneteltek, már nem jönnek teljes menetszázadok, hanem csak a szükséges pótlások és teljesen kiképzett, harctéri szolgálatra alkalmas emberek, míg a többiek a pótszázadból jött bevonulásuk után az arcvonal mögött kiképzési csoportokba egyesítik és tovább képezik.

Április 15-én felváltják a zászlóalj zömét a Hryhoriwka-n, Tóth őrnagy átadja a védelmi szakasz parancsnokságát Zakucky ezredesnek és a 2. század és a géppuskásszázad 7 órakor elvonul a Laszszyna völgyébe, a Kozmieszczeck-i vadászalaphoz, ahol éj jelezik.

A zászlóaljból az 1. század a Hryhoriwka-n még helyén maradt.

Április 16-án a zászlóalj újból egyesül a Kowerla déli oldalán fekvő állásban. A 2. század és a géppuskásszázad a Kozmieszczeck-i vadászalaphoz felmenetelnek Kowerla-ra és ott csatlakozásban az Adleff százados által vezényelt félzászlóaljhoz felváltják a 22. német gyalogezred 1. századát és egyik géppuskásszázadát. Tóth

őrnagy most már csak a zászlóaljját vezényli. *Április 19-én* az 1. század is bevonul a Kowerla-ra. 14 felesleges tisztet visszaküldenek a pótszázadhoz. *Április utolján* 30 ember pótlás vonul be a zászlóaljhoz, különben eseménytelenül telik az idő. Híre megy, hogy Oroszországban *április 11-én* kitört a forradalom és a hatalmat Kerensky vette a kezébe. Számolnak már az ellenséges hadseregben megindult bomlási folyamatnak kiterjedésével. Orosz támadási hadművelet már alig látszik lehetségesnek, amikor az orosz katona már nem akar harcolni és tisztikara tekintélyét a forradalmárok teljesen lerombolták. Viszont védelemre még alkalmasnak látszik az orosz hadsereg. Ezért a mi részünkről tartózkodnak minden támadó szándéktól. Forradalom és belső bomlás majd megteszik a magukét, csak várni kell és a bomlást lehetőleg elősegíteni. Ez volt a terv — egy kétélű fegyver, mely azt is megsebzí, aki használja.

Május elején bevonult Frank zászlós és átveszi az árkászszakasz parancsnokságát.

Május 10-én a tiroli harctérről szép emlékjándék, három művészi kivitelű bronzplakettet küldött Schneider altábornagy, a 28. hadosztály parancsnoka a Costesin, Punta Corbin és Asiago körül vívott dicső harcok emlékezetére a zászlóaljnak.

Május 12-én a bevonuló Permayer főhadnagy veszi át az árkászszakaszt. Hét zászlóst hadnaggyá neveznek ki.

Május 16-án orosz tüzérség lőtte a 4. századot. Estefelé pedig a Pruth hídnál előretolt őrs előtt megjelent egy fegyvertelen orosz járőr és integetett, hogy beszélni akar embereinkkel. Az érintkezés az ellenséggel meg volt tiltva. Annak dacára két ember mégis kiment az oroszok elé. Amikor közelükbe értek, az oroszok megrohanták őket és hátrahurcolták, később sikerült azonban visszaszökniük.

Május 19-én Rada ezredestől, az 55. dandár parancsnokától érkezik egy megható levél, melyben a múlt esztendei olasz offenzíváról emlékezik meg.

Ekkor már megkezdődött az orosz hadsereg propaganda által való befolyásolása. Volt a zászlóaljban rövid idő óta egy cseh származású főhadnagy, Pokorny névvel. A zászlóaljnál ezt küldték az oroszokkal való érintkezés felvételére előre. Fehér zászlóval és kürt-

szóval elindult az orosz állás felé. Mikor azonban látta, hogy fogadására senki sem jelentkezik, de ellenségesen sem viselkednek, Pokorny a magával hozott propaganda-iratokat és felvilágosító röpcédulákat az orosz drótakadály elé lerakta és visszatért. Mégis fogantja volt a kísérletnek, mert az oroszok az iratokat később beemelték az állásba és valószínűleg elosztották és elolvasták őket. Az iratok főleg tájékoztatót tartalmaztak a háterszágban történt változásokról, de volt közöttük olyan is, mely az ellenséget a fegyver letételére és hazatérésre biztatta. Hatás alig nyilvánult meg. A gyalogság amúgysem tevékenykedett, fegyverét alig használta, a tüzérség pedig tovább is zavarta embeinket. Persze minden ilyen kísérletre saját tüzérségünk kettőzött erővel válaszolt, de célt: az ellenséges tűz elhallgattatását ez a módszer sem érte el.

Májusban kapta meg Tóth őrnagy és Thuróczy százados a német vaskeresztet, Adleff százados pedig a vaskorona-rendet. Június 1-én Czigler és Rimóczy főhadnagyokká, Fábián zászlóssá lesz kinevezve.

Június hónapja is nagyobb esemény nélkül telt el. Egypárszor felriasztották a zászlóaljot, mert az oroszok mozgolódtak, de támadásra nem került sor. Egypár olasz származású katonát osztanak be a zászlóaljhoz. Azután felállították a zászlóalj rohamraját és megkezdik annak kiképzését. Repülők figyelik állandóan az orosz vonalakat. A tisztikar megünnepli a kinevezéseket és kapott kitüntetések.

Június 14-én 35 ember pótlás vonul be. Híre megy, hogy Kerensky Oroszországban egyeduralkodó lett és támadást akar kezdeni a központi hatalmak ellen. Ez a támadás Galíciában Stanislau környékén tényleg megindult és kezdő sikerek után megakadt. A támadás így csak helyi jellegű maradt és nem terjedt ki a többi arcvonalszakaszokra. Amikor a Kalusz-ig benyomott arcvonal Galíciában megszilárdult, a központi hatalmak mégis szükségesnek látták az oroszok fegyveres leverését és általános támadást terveztek, mégpedig[^] úgy Galíciában, mint messze északon. Ennek a támadásnak előkészületei azonban még sok időt vettek igénybe, így történt, hogy zászlóaljunkat

Június 18-án a Pruth völgy feletti állásában felváltják és útba indítják Kozmieszczen-en keresztül Lazesczina-ra, ahova este érkezik és barakokban lesz

elszállásolva. A zászlóalj itt újból a 34. hadosztály kötelékébe lép, Lazesczina-ban egy ott állott német zászlóalj helyébe került, mely saját hadtestéhez vonult be.

Egy egész hónapig marad a zászlóalj Lazesczina-n, ahol a századokat mozgóháborúra alaposan átképezték, hiszen a féléves tétlenség a lövészárokban teljesen elidegenítette az embereket a szabad téren való harctól.

A tisztek szabadságolása még tart. Ezenfelül rövid tanfolyamokba is vezénylik őket.

Június 22-én Luxardo tábornok, a 34. hadosztály parancsnoka tart szemlét a zászlóaljnál és elismerését fejezi ki a zászlóalj harckészsége felett.

Július 9-én készenlétbe helyezik a zászlóaljat.

Július 12-én Stebna-n át a németek által „Hahnenkopfⁿ”-nak nevezett magaslatra menetel, ahol a német 157. gyalogezred III. zászlóalját váltja le az első vonalban. Ez a magaslat, a vadászok nyelvén „Kikeriki⁴” különös formájának köszönhető furcsa elnevezését. Az 1064. mp. volt a Wyznapreluka 1129 mp.-tól délre.

A zászlóalj a 68. gyalogdandárba került, parancsnoka Greger tábornok volt. Az átvett állás hossza összesen 3100 m., igen nagy kiterjedésű volt. A völgy felé, keletre, előreugró hegyháton, előretolt állás volt, melyet a 4. század szállott meg, a többi 3 század a gerincvonalon helyezkedett el. A géppuskásszázadból egy szakasz képezte a tartalékot, a többi fel volt osztva az állásra. Ugyancsak az ágyússzakasz is állásban volt. Az állás szakszerűen és erősen volt kiépítve, igen jó és erős fedezékekkel, maga a mellvéd három sor erős gerendával ellátva, az állás előtt erős drótakadály. Az arcvonat erősen kanyarodott a hegy körül, úgyhogy két század háttal állott egymásnak.

Parancsnoklási viszonyok ekkor: 1. század: Permayr főhadnagy. 2. század: Karl százados. 3. század: Pokorny főhadnagy. 4. század: Morell főhadnagy. Géppuskásszázad: Pintér főhadnagy.

Tíz nap múlik el teljes csendben, csak éjjel világítják az oroszok az előterepet. Fenn, Galíciában ugyanis már *13-án* megindult az osztrák-magyar-német ellen-támadás és sikeresen haladt előre.

Július 16-án 80 ember pótlás vonul be. Schleimer hadnagy kapja az árkásszakasz parancsnokságát. Ennek állománya ekkoí: 48 árkász, 12 gránátdobó, 6 aknavető, 2 fényszóró.

Előnyomulás Bukowinába.

Július 24-én a zászlóalj előtt is megindul az orosz vonal hátrafelé, miután Galíciában áttörve, az orosz seregek mindenütt megkezdték a visszavonulást. A hadosztály széles arcvonalon követi az ellenséget. Zászlóaljunk ezen a napon délután a völgyön keresztül a Siemczuk-hegy 1089. magaslati pont nyugati lejtőjére nyomul előre. A hegytetőt az oroszok még megszállva tartják. Egy járőr hét foglyot ejt és egy angol géppuskával tér vissza. Az orosz állás igen kezdetleges és piszkos, elhanyagolt, hű tükörképe a megszálló csapat belső harcértékének. A zászlóalj harcalakzatban éjjelezik. Éjjel az oroszok kis rajtaütéssel kísérleteznek, ezt a gyenge próbálkozást vadászaink fegyverei könnyen elhárítják.

Július 25-én reggelre az oroszok az állást elhagyták, zászlóaljunk egyenesen keletnek, a Siemczuk-ról a főútvonalat Jablonicá-nál keresztezve, majdnem állandóan az orosz elhagyott állás vonalvezetésében Magurki és Seredina (1044. magassági pont) hegyeken át Worochta-ba vonul. A zászlóalj előnyomulását ellenséges ágyútűz zavarta. Menetközben a hegyeken mindenütt kétvonalas állást találtak, a völgyekben záróállásokat, igen jól elhelyezett oldalozó fedezékekkel.

Július 26-án további előnyomulás, mint a hadosztály baloszlopa, Worochta-ról Ryzan át két egymásmögötti, 1200 m-nél magasabb hegygerincen át a Bukowinka-hegyre (1252 magassági pont). Ott éjjelezés.

Július 27-én a zászlóalj a Szekelowka-hegyen át leereszkedik a Polonica völgyébe, majd innen újból hegynek fel a Makowica 1155 magassági pontra kapaszkodik és annak keleti lejtőjén eléri Kosmacz községet, ahova a hadosztály csapatai és parancsnoksága már beérkezett. Itt sátortáborban éj jelezik. *Július 28-án* továbbmenet hadosztálykötelékben és esős időben Prokurawa-n át a Pystinka völgyében Pistyn-re, ahova 18 órakor érkeznek. Éjjelezés újból sátortáborban.

Július 29-én folytatódik a menet Kosów-on át Roznów-ba. Most már nagyon meleg az idő. A csapatok már kiértek a Kárpátokból a galíciai dombvidékre. Roznówban a lakosság fehér ruhás lányokkal és virágokkal, valamint előre kikészített vizeskannákkal fogadja a szomszjas katonákat, pedig csak késő este, 21 óra 30 perckor értek a községbe. Két nap óta nincsen érintkezés az el-

lenséggel. A zászlóalj ezen és a következő napokon hadosztály- vagy dandártartalék.

Július 30-án a zászlóalj Kobaki-ba indul, majd átkel a Czeremosz folyón, melyen az árkászszakasz négy óra alatt erős szükséghidat vert, és most már Bukowina területén nyomul előre. A déli szomszéd hadosztály zöme Kuty—Wiznitz-en keresztül Storozynetz irányában nyomult előre, a saját hadosztály Kobaki-Ispas-on át az ettől az útvonaltól északra fekvő Majdan dombvidékre, 487. háromszögelési pontra menetelt. Zászlóaljunk a 484. magassági ponttól délre fekvő kis Lukavetz házcsoportban éjjelezett.

Már ezen a napon érezhetővé vált az oroszok újbóli ellenállása. Utóvédek lassították csapataink előnyomulását és ágyútűz zavarta azt. De a saját előnyomulást más körülmény is gátolta: tüzérségünk fogatolása az utolsó félév elégtelen élelmezése folytán teljesen legyengült és emiatt ütegeink csak nehezen tudták a csapatot követni. Ugyanez a körülmény hátrányosan befolyásolta az egész utánszállítást is. Ilyen körülmények között az annyira kívánatos erélyes és gyors harcvezetésről önként le kellett mondani.

Július 31-én zászlóaljunk eleinte mint hadosztály, majd mint dandártartalék harcalakzatban nyomult előre a Majdan-magaslatról keletre vezető kocsúton a 434. magassági ponton át, kb. ennek az útnak a műútba való betorkolásáig. A térférfés alig volt több 10 km-nél. A zászlóalj az elért helyzetben éjjelezett.

A Komarestie Slobodzia-i ütközet 1917 aug. 2.

Augusztus 1-én ugyanilyen módon folytatódik az előnyomulás. A térférfés még kevesebb, alig 5 km. A zászlóalj az Obczyna 479. hsz. ponttól nyugatra 1 km-re a templom közelében éjjelezik. Harc ezen a napon sem volt. Az oroszok az Obczyna magaslaton ideiglenesen tartott előretolt állásukat előző éjjel feladták és visszamentek. A felderítés megállapította, hogy az oroszok döntő védelemre rendezkedtek be, állásuk nagyjában a Sereth-menti Komaresti—Komarestie Slobodzia—Kabesti műút mentén húzódott észak felé.

Augusztus 2-án a saját 34. hadosztály már elég tüzérséggel és lőszerrel rendelkezett, hogy megkísérelhette az orosz állás megtámadását. A hadosztály zöme észa-

kon, nagyjában Obczyna 479. hadászati pont—Liskowiec 500. hadászati p. irányában támadott. Zászlóaljunk a 18. vadászzászlóaljjal együtt a hadosztály jobbszélső támadó csoportját képezte és 8 órakor az Obczyna magaslattól délre elterülő erdőben előretolódott egészen a *Komarestie Slobodzia* község északnyugati végén álló Kraicher-féle úrilakhoz. A két vadászzászlóalj az erdőszegélyen itt készenlétbe helyezkedett, még pedig jobbról a 24-es, balról a balszárnnyal a nevezett kastélynál a 18-as vadászok. Ez az erdőszegély majdnem párhuzamosan vezetett az ellenséges állástól kb. 1600 m-re. A támadási terület teljesen sima, fedetlen rét volt, a támadás egyenértékű ellenféllel szemben igen veszteségteljesnek ígérkezett, annál is inkább, mert a hadosztály rendelkezésre álló tüzésége a főtámadó csoportot támogatta és a délre csatlakozó hadosztály a támadáson egyáltalán nem vett részt, vadászaink tehát csak saját tűzgépeik támogatására voltak utalva. Ezért Pintér főhadnagy parancsnoksága alatt mindkét zászlóalj géppuskaszázadát egy fél-század 24-es vadász fedezete mellett a szélső balszárnnyon vonták össze. Tíz géppuska állott itt a kastély melletti tó töltése mögött készen, hogy kitűnő állásából határozatosan pásztázza az egész orosz védelmi vonalat, míg egy géppuskászakasz, Vörös tiszthelyettes parancsnoksága alatt, a 24-es vadászzászlóalj jobbszárnján az erdőszélen, fenn a fák koronáiban fészkelte be magát.

Adott jelre a támadás egyszerre indult meg az erdőszegélyről az összes géppuskák élénk tüzeiben. De alig szökeíttek ki a rajvonalak az eddig fedező erdőből, erős tüzéségi zárótűz zúdult reájuk. Míg azonban zászlóaljunk csak kevés veszteséget szenvedett, a 18-as vadászok sok embert vesztek. Annak dacára, a támadás folyékonyan haladt előre és eléggé gyorsan elérte a rohamtávolságot.

Amikor felharsant a vezényszó a rohamra, az oroszok már nem várták be a közelharcot, hanem futva menekültek. Az állásba betörő vadászaink már csak egy pár kezét felemelő, fegyverét eldobó ellenséget találtak. A menekülő oroszok a falut felgyújtották. A két vadászzászlóalj erélyesen üldözött délkeleti irányban és tüzeivel még sok veszteséget okozott a sietve visszamenő ellenségnek.

Zászlóaljunk az üldözést kb. 3 km-re Slobodzia-tól délkeletre a 480. hsz. ponton, Liskowiec magaslat-

tói nyugatra beszüntette, csatlakozásban a hadosztály csapatának zömével. —Már estefelé volt, amikor a zászlóalj a sikerült roham után követő Pintér főhadnagy géppuskáival és a hozzá beosztott félszázaddal Slobodzia-ról a Bilka patak lapályán Panka község felé volt előnyomulóban. Pintér a zászlóaljjal elvesztette az összeköttetést és nem talált maga előtt senkit. Jobbra a szomszéd hadosztály csapatai állva maradtak, úgyhogy a kis csoport a sok géppuskával egyedül bandukolt Panka felé. Pintér főhadnagy csoportjával ekkor behúzódtott egy kis fűzesbe és látcsővel kémlelte a vidéket, főleg a tőle talán 1—1Y* km-re fekvő Panka-i vasúti állomást. Amint figyelt, legnagyobb meglepetésére egyszerre rövid időközökben nem kevesebb mint négy katonavonatot futott be a kis vasúti állomásra és csak úgy ontotta magából az orosz gyalogságot. Egy egész gyalogezredet küldtek az oroszok védelmi vonaluk megerősítésére. Pintér igen kényesnek érezte a helyzetet és éppen fontolóra vette a további teendőket, amikor az oroszok — látva, hogy saját csapatuk már régen visszavonult és hogy ezen a balsikeren az ezred egymagában nem képes változtatni — éppen olyan gyorsan, ahogy jöttek, újra beugráltak a készenálló szerelvényekbe és Storozynetz felé elrobogtak. Pintér megkönnyebbülve hagyta el rejtekét és most már észak felé a dombokon kereste az összeköttetést a zászlóaljjal, besötétedésig azonban nem talált reá. Így az elért helyen letáborozott. Másnap hajnalban vette azután észre, hogy alig pár száz lépésre tőle ott volt az egész zászlóalj.

Augusztus 3-án a hadosztály folytatta előnyomulását. Zászlóaljunk a Liskowiec 500. hsz. ponton és Hlibiczok 379. magassági ponton keresztül éjjelezésre Kamiena-ba került, Czernowitz-tól kb. 7 km-re délnyugatra. Harc ezen a napon nem volt.

Augusztus 4-én megkezdődött Bukowina utolsó részének felszabadítása. A saját 34. hadosztály a Czernowitz-tól délkeletre fekvő részt tisztította meg az ellenségtől, aki helyenként makacsul védekezett. Egy harccsoport Tóth őrnagy parancsnoksága alatt ezen és a következő napon dél felé tört előre, hogy a szomszéd hadosztály előnyomulását elősegítse. Zászlóaljunk Kamiena-ról Kuczurmara község majorján és Woloka-n át a Kiczera-tól keletre fekvő 405. hsz. pont ellen nyomult előre, melyet az oroszok megszállva tartottak. Az ellenséget

rövid harc után visszavonulásra kényszerítették, a zászlóalj az elért helyzetben éjjelezett. Hírszerző különítménye tőle délkeletre egészen Terescheny-ig jutott, ott szintén harcba keveredett és ebben a helyzetben éjjelezett.

La Balta 1917 aug. 5—1918 márc. 29.

Augusztus 5-én a Tóth-csoport folytatta dél felé való előnyomulását és harccal elérte a Miluczeny melletti 367. magassági pontot, hírszerző különítménye pedig tőle keletre szintén tért nyert Dymka felé. Napközben azonban már nyilvánvaló lett a csoport keleti oldalának veszélyeztetése, ezért Tóth őrnagy két vadászszázadot kikülönített keleti irányban a La Balta 383. hsz. pont magaslaton keresztül. A két század harc közben áthaladt a magaslaton és tőle keletre a 325. magassági ponton befészkelte ellenség előtt megállott és harcalakzatban éjjelezett.

Augusztus 6-án ez a két század támadásra készült. Saját tüzéség a La Balta magaslat mögött állott, de rossz megfigyelési lehetőség miatt néni tudott a vadászoknak támogatást nyújtani. Ennek tudatában a beosztott gyaloggyússzakasz, Pichler zászlós parancsnoksága alatt, még a sötétség leple alatt a saját rajvonal előtt fedezéket épített és ott helyezte el kis ágyúit, melyekkel azután vadászaink rohamát olyan ügyesen és hatásosan támogatta, hogy az teljes mértékben sikerült és a 325-ös magaslat birtokunkba került.

A nap folyamán azután az egész vadászzászlóalj ezen a vidéken — nagyjában a La Balta magaslattól keletre — egyesült és újból Tóth őrnagy vezette. A 325-ös magaslatot csak egy század szállotta meg; ennek helyzete némileg exponált volt. A többi század valamivel hátrább foglalt védelmi állást és rögtön hozzálátott annak megerősítéséhez.

Itt, a La Balta magaslattól kezdve északkeleti irányban, egészen a Pruth folyóig, általában a régi orosz határ mentén alakult ki a saját hadosztály védelmi vonala, meglehetősen szélességben. A további harcok során, melyek, egy kivételével, tisztán védelemre szorultak, az állás mindinkább megszilárdult és a harcok az állás-harc jellegét vették fel.

Az orosz hadseregben a bomlási folyamat tovább

folytatódott. Egész ezredek, sőt seregtettek is feloszlottak, a legénység haza szökött, a tisztek tehetetlenek voltak. Az oroszokat sok helyen románoknak kellett pótolni, hogy az arcvonal félig-meddig tartható legyen. Saját hadosztályunk előtt is észleltek román csapatokat, főleg elég erős tüzérséget, melynek kilőtt lőszeréről kiderült, hogy angol és francia származású.

Dacára ennek a bomlásnak, a 34. hadosztály arcvonalán az ellenség még erősen tevékenykedett.

Augusztus 7-én orosz ellentámadás indult meg zászlóaljunk és a szomszédos csapatok ellen. A zászlóalj kérésére egy üteget annak közvetlen támogatására a La Balta magaslatról előretoltak a zászlóalj vonala mögé. Az üteg hajnalban ment állásba, de alig hogy megnyitotta a tüzet, erős ellenséges tüzérség olyan hatásos tűz alá vette, hogy két lövegét rövidesen telitalálatok harc képtelenné tették. A folyamatban lévő orosz támadás alatt az üteg megmaradt két lövegével hatásosan támogatta zászlóaljunkat, de közben emberekben annyi veszteséget szenvedett, hogy végül sem kezelő legénysége, sem lőszerre nem volt és tüzet be kellett szüntetnie.

A zászlóalj a 325. magassági pontot önként feladta, a támadást különben véresen visszaverte.

Zászlóaljunk a délben kezdődő és estig tartó támadásnál aránylag csekély veszteséget szenvedett, a jobbról csatlakozó 97. gyalogezredet az oroszok azonban oldalba fogták és annak súlyos veszteséget okoztak halottakban és sebesültekben. Mindazonáltal sikerült a támadást megállítani.

Augusztus 8-ika várakozásban telt el. Az oroszok támadásukat azonban csak

Augusztus 9-én vették fel újra, anélkül, hogy sikereket tudtak volna elérni.

A következő napok már komoly harc nélkül teltek el, egészen augusztus végéig. Ebben az időben súlyos harcok voltak a nyugati hadszíntéren, nálunk pedig a hónap közepén megkezdődött a minden eddigi harcokat felülmúló 11. Isonzo-csata, mely hihetetlen erővel tombolt az egész arcvonalszakaszon, Tolmeintől egészen a tengerig és úgy emberben, mint anyagban óriási igényeket támasztott a hadvezetőséggel szemben. Természetesen az orosz hadszíntér csapatainak háttérbe kellett szorulni. A 34. hadosztály parancsnoksága mégis megkísérelte a La Balta-tói északra fekvő Czardaki 324.

hsz. pont magaslat elfoglalását, hogy azt a védelmi vonalba bevonja. Erre a helyi jelentőségű támadásra sikerült nagyobb számú üteget összevonni és megfelelő lőszerrel ellátni. A támadás

Szeptember 3-án zajlott le. A zászlóalj eredeti állásában maradt, a támadáson csak a műszaki szakasz vett részt. A támadás sikerült és a Czardaki magaslat a saját csapatok birtokába került. De nem lehetett tartósan védeni. Az oroszok már

Szeptember 4-én nagyszabású és tüzéséggel kiadósan támogatott támadással a Czardaki-t újból visszafoglalták. Ettől kezdve az arcvonal elcsendesült. A hadosztályparancsnokság ugyan még egy újabb támadást tervezett, de ez — tekintettel a rossz lőszerhelyzetre — végleg abbamaradt.

Szeptember 7-én a zászlóaljat a 18. vadászzászlóalj leváltja a védelmi állásban. Zászlóaljunk tartalékba kerül és a 67. dandárparancsnokság álláspontjához a 394. hsz. pont közelébe, Franzthal-tól nyugatra menetel. Miután kilátás volt arra, hogy az egész keleti arcvonal hosszabb ideig marad jelenleg elért helyzetében, a zászlóalj egynapos pihenő után parancsot kapott barakkok építésére. Ezzel a munkával, ruházat és felszerelés rendbehozatalával, és fegyelmezéssel, sőt időnként gyakorlatozással múlt az idő. Közben Luxardo tábornok, hadosztályparancsnok és Fabini altábornagy, hadtestparancsnok megsemmisítik a zászlóaljat. A parancsnoklási viszonyok ekkor a következők voltak: parancsnok: Tóth őrnagy, kijelölt helyettes Karl százados, aki azonban századát megtartotta. 1. század: Sarkady Nagy főhadnagy (Permayer már augusztus 20-án távozott). 2. század: Karl százados. 3. század: Nadich főhadnagy (Pokorny századostól vette át szeptember 10-én). 4. század: Morell főhadnagy, géppuskaszázad: Pintér főhadnagy.

Október 9-ikéig maradt a zászlóalj tartalékviszonyban, ekkor az első védelmi vonalban eredeti állását veszi át a 18-as vadászoktól, a La Balta magaslattól keletre.

A zászlóalj most 5 K hónapot tölt ebben az állásban, javítja, erősíti, kényelmessé és lakhatóvá teszi, mindenféleképpen foglalkozik, de már nem harcol. Ámbár a fegyverszünetet csak december 17-iki hatállyal kötötték meg, a teljes csend az arcvonalon már két hónappal korábban kezdődött. Az oroszok állásaiban egypár ember

lézengett csak, a többi hátul lustálkodott vagy egyáltalán kereket oldott és hazament. Oroszország most már tanácsköztársaság volt, elég ok arra, hogy a legnagyobb bizalmatlansággal viseltessünk iránta. Az érintkezés az oroszokkal csak külön erre felhatalmazott megbízottaknak volt megengedve.

Még októberben történt, hogy Frank hadnagy figyelmes lett egy orosz őrszemre, aki felénk integetett. Este a zászlóalj parancsnokság engedélyével kiment és elbeszélgetett az orosz katonával. Elmesélte, hogy ők, katonák, már nem szívesen harcolnak, a nép is békét akar és nemsokára vége lesz a háborúnak.

Egy másik este, október végén, Zerrer zászlóst küldte a zászlóalj mint, járórt előre — két konyakos üveggel. Zerrer egy erdőben találkozott egy Malinikow nevű orosz kapitánnyal és miután az jól tudott németül, egymással elbeszélgettek; az orosz állásból több tiszt és katona jött előre és megtörtént az első barátkozás.

Másnap azután mindjárt 300 orosz katona jött állásainkhoz, de elzavarták őket. *November 1-én* azután egy hadikövet jött, fehér lobogóval és szabályszerűen a hadosztályparancsnoksághoz lett vezetve. Utána a mi részünkről is teljesen szünetelt a fegyverhasználat. Ha nem is volt hivatalosan megengedve, mégis mind gyakoribbá lett az érintkezés a két ellenfél között. A zászlóalj részéről az élmező tiszt valóságos csereüzletet folytatott az oroszokkal, akik alkoholfajták ellenében élelmiszereket adtak. A tisztek kölcsönösen látogatták meg egymást. Persze, az oroszoknál már katonatanácsok voltak uralmon. A nem tetsző tiszteket állásuktól felmentették és másokat, a tanácsnak kegyeltjeit nevezték ki. Hadosztályparancsnok állítólag egy hadnagy lett náluk. Zerrer zászlós egyik látogatása alkalmával abban a meglepetésben részesült, hogy személyesen láthatta a szembenálló orosz ezred parancsnokát egy fához kikötve.

December 14-én újból hadikövet jött az oroszoktól. Most már hivatalos volt a fegyverszünet és megindultak a béketárgyalások.

A zászlóalj legénységének 10%-a állandóan szabadságon volt, természetesen a tisztek is megfelelő számban vették ki szabadságukat. Maga Tóth őrnagy és Karl százados is karácsonyra otthon voltak. Így éppen az ünnepek idején Pokorny százados parancsnokolt. Ez a cseh ember nem szerette a magyarokat és tisztársaival is

alig érintkezett. Szívesebben foglalkozott azzal a pár cseh vadással, akiket cseh zászlóaljkból helyeztek a mi zászlóaljunkhoz. Persze, a zászlóaljban sem kedveitek. De azért a *karácsonyi ünnepet* a lehetőség szerint szépen rendezte. A zászlóalj állása előtt a szent estén nagy karácsonyfát állítottak fel, tele mindenféle díszítéssel és gyertyával. Nagy üstökben forró teát vittek ki a szakácsok. A zászlóalj négyszögben állott fel a karácsonyfa körül, mely előtt Nóvák ev. lelkész meghatóan szép beszédet tartott és megáldotta a csendben imádkozó vadászokat. Az ünnepség után a századok visszatértek körzetükbe és ott kiosztották a szeretetadományokat. Minden vadász kalácsot, cigarettát vagy dohányt kapott.

Szilveszterkor esett az első hó.

Az oroszok saját karácsonyukat

1918 január 6-án ülték meg és nagy dárídót csaptak. Katonazenekar állott fel a két vonal között és vígan muzsikált. Égnek irányított csővel nagy lövöldözés kezdődött az összes géppuskákból. Ugyancsak kilőtték összes világító töltényeiket. Teát főztek és megkezdődött a tánc, oroszok és magyarok közösen. Nagy ordítás és lárma volt, ami persze semmiképpen sem szolgált a fegyelem javára. Ezért ettől kezdve be is szüntettek minden barátkozást, ami annál is inkább lehetséges volt, mert a szemben álló oroszokat oláhok váltották fel.

A zászlóaljnál most már rendes békeszolgálat kezdődött. A legénységet erősen fegyelmezték és egyenként kiképezték. Természetesen csak részenként, mert az állásnak megszállva kellett maradnia. Ugyanúgy megkezdődött a tiszti kiképzés is. Alkalmazó megbeszéléseket és hadijátékokat tartottak.

Az orosz béketárgyalások nagyon elhúzódtak, de végre február 9-én megkötötték a békét az önálló ukrán állammal. Oroszországot csak jóval később, március 3-án tudták — komoly fenyegetéssel — békére kényszeríteni.

Most már feleslegessé váltak az állások. A csapatokat visszavonták és községekben szállásolták el.
Zászlóaljunk

Március 29-én hagyta el La Balta-i védelmi szakaszát és Franzthalon keresztül Woloka-ra menetelt, a hadosztályparancsnokság székhelyére, ahol rendszeren elszállásolták.

A következő heteken folytatták a zászlóalj kikép-

zését és erős fegyelmezését, amire Tóth őrnagy különös szigorral ügyelt, mert kézenfekvő volt a hónapokon át közelből látott rossz példa mételyező hatása.

Ekkor kapta meg Tóth őrnagy alezredessé történt kinevezését. Ezt és a húsvéti ünnepeket nagy lakomával ülte meg a tisztikar. Tisztjeink különben gyakran rándultak ki a közeli Czernovitz-ba, mely már egészen békebeli arculatot mutatott és ahol alkalmuk volt elszórakozni.

†) Ukrajna.

Ukrajna zászlóaljunk haditevékenységének legkevésbé dicséretes, ellenben igen tanulságos fejezete. Ezzel az úgynevezett független állammal ugyan megkötötték a különbékét, de azok, akik a nép hivatott vezetőinek adták ki magukat, országukban sem tekintéllyel, sem hatalommal nem rendelkeztek. A nép a bolsevistákhoz szított, gyakran, ahányszor csak büntetlenül tehetette, ezt nyíltan is kimutatta, az országot bolsevista bandák járták be, fosztogattak, gyújtogattak és gyilkoltak; természetesen a birtokos-osztályt és az értelmiséget irtották.

Ez a nagy ország viszont élelmiszerek és nyersanyag tekintetében annyira gazdag, hogy erőforrásainak kihasználása a központi hatalmak fogytán lévő készleteinek kiegészítésére nagyon is kívánatosnak látszott. Bekövetkezett tehát Ukrajna katonai megszállása és kiaknázása.

Ha ez a megszállás egy félévvel korábban történik, úgy talán még hasznát láttuk volna, így azonban az elzúllás állapotában és 1918 közepén már alig tudtuk a megszállásból eredő anyagi előnyöket a mi részünkre értékesíteni.

Annál nagyobbak voltak viszont ennek a megszállásnak erkölcsi hátrányai.

Zászlóaljunk szerencsére csak egypár hónapig maradt Ukrainá-ban, de ez az idő is mély nyomokat hagyott az emberek lelkületében. Mert hiába volt minden fegyelmezés és békebeli feszes gyakorlatozás, a hónapokon át tartó tétlenség, illetve harc nélküli veszteglés, az érintkezés és barátkozás a bolsevista érzésű oroszokkal már a fronton, az orosz tiszték bántalmazása és csúfos elkergetése saját embereik által, az állandóan és mindenáron hangoztatott békevágy — mindez nem marad-

hatott kihatás nélkül embereink szellemére. Ha nem is olyan mértékben, mint másutt, a kártékony hatás minden bizonnyal megvolt, még ha külső jelét még nem is lehetett észrevenni.

A felforgató bolsevista eszmék Oroszországból még a háterszágba is beszivárogtak és ott a hosszú háború folytán már szűkölködő nép körében kedvező talajra találtak. Az elégedetlenséget ellenséges ügynökök szították és terjesztették. Mennyivel inkább voltak kitéve a megmételvezésnek derék vadászaink, akiket most egy idegen országban karhatalmi szolgálatra rendeltek és akiknek érintkezését a bolsevista érzésű néppel megakadályozni lehetetlenség volt.

Április 10-ikén jön zászlóaljunk részére az előzetes értesítés, hogy az Ukrajna-t megszálló csapatokhoz nyer beosztást. A zászlóalj ezen a napon még hadosztálytalálékban Woloka-ról Korowia—Szahor-on át Horecza-ra menetelt.

Április 16-án tovább menetel Bojan-on át Nowosielica-ra. Itt már orosz-ukrán területen van. A tiszteket és embereket rendszeren foglalkoztatják. A zászlóalj

Április 23-án délig marad Nowosielica-n. Ekkor kiválik a 34. hadosztály kötelékéből, a vasúti állomáson egy orosz szerelvényre berakják és elindul kelet felé. A vonal mentén nagyértékű fekete földek, bevetetlenül, elhanyagolva. Az első nagyobb állomás Zmerinka, nagy pályaudvarral; ott vadászaink vásárolni akartak, de minden nagyon drága volt. A rubelt 2 koronával számították. Egy kenyér például 5—6—7 koronába is került.

A szállítás három napig tartott. Az út Zmerinka — Balta—Znomenka—Alexandrya-n át vezetett és

Április 27-én Jekaterinoslaw-ban ért véget. A vonaton bizonyos védelmi intézkedéseket alkalmaztak. Elöl és hátul géppuskák, a középben gyalogsági ágyuk voltak tüzkész állapotban felállítva. Így futott be a szerelvény az állomásra. Kirakás után a zászlóalj zeneszóval vonult át a városon és egy külső laktanyában lett elszállásolva.

Már első éjszakája is azzal telt, hogy a laktanyához közeli utcákban fegyverek után házkutatást tartottak. A következő három napon szigorú készség volt a laktanyában. A zászlóalj az 5. honvéd lovashadosztályhoz, Mouillard tábornok parancsnoksága alá tartozott

Május 4-étől 10-éig a város lakosságát fegyverezték

le. Ezután *május 14-éig* a távolabbi környéken rendeztek kutatásokat. Oda részben vasúti szállítással, részben gyalogmenetben jutottak. Rendkívül sok hadianyagot és fegyvereket találtak, köztük igen nagy számban osztrák-magyar eredetűeket. Újból Jekaterinoslaw-ban a zászlóalj a biztonsági és őrszolgálat elvégzése mellett *május 27-éig* a város közeli környékének lakosságát fegyverezte le.

Ebben az időben történt, hogy Lengyel hadnagyot egy szakasz és 4 kézi géppuska fedezettel lóvásárlásra küldték három vonatcsapatbeli tiszttel Lozawatka-ra. A faluba érve, a lakosság igen ellenségesen viselkedett és lovat semmi áron sem akart eladni. A szakasz egy kastélynál a falu melletti dombon gyülekezett és tovább akart indulni. Ekkor egy valószínűleg a lakosság által értesített nagyobb bolseviki lovasbanda csellel először a parancsnokot, Lengyel hadnagyot kerítette kezébe, majd látszólag barátságosan közeledve a szakaszhoz, azt közvetlen közélről körülfogta, megrohanta és lefegyverezte. Az egész esetenél csak egy alvadász sebesült meg. A tiszteket különválasztották a legénységtől. Az alvadászt a legközelebbi faluban szabadon engedték. A tiszteket még egy ideig magukkal cipelték, de végül is sikerült az őket kísérő pár lovastól megszabadulni és hosszú gyaloglás után fegyvertelen szakaszukat elérni. Három napi távollét után vasúton jöttek vissza a zászlóaljhoz, miután sebesültjüket egy kórházban leadták. Ez az epizód nem vált dicsőségére vadászainknak, de mutatja, mennyire megzavarodott már vadászainknak természetes és egyenes észjárása az oroszokkal történt érintkezés folytán.

Röviddel ezután sokkal komolyabb eset történt egy másik lóvásárló huszárkülönítménnyel, Heinrich hadnagy parancsnoksága alatt, Gulaj Pole községben. A hadnagyot szakaszával együtt éjjel megrohanták és kegyetlenül felkoncolták. Itt is könnyelműség történt, amely rettenetesen megbosszulta magát. Csak egy huszár menekült meg a vérfürdéből és hozott hírt a szomorú eseményről.

A hadosztályparancsnokság a 24. vadászzászlóaljat Suha ny. százados parancsnoksága alatt bízta meg a fenyítő eljárás végrehajtásával. Tóth alezredes ekkor szabadságon volt. Thuróczy százados vezényelte az 1. századot. A zászlóaljat megerősítették egy fél 96. zászlóaljjal, egy ágyús és egy tarackos üteggel.

Május 28-án, már előzően a zászlóalj vasúti szállítással Miloradowka-ra került, a következő három napon karhatalmi szolgálatot végzett és a lakosságot lefegyverezte.

Június 1-én indult meg a csoport ütközetmenetben Gulaj Pole felé. A község előtt a csoport harchoz fejlődött, egy vadászszázadot pedig kocsin a falut megszállva tartó bolsevikiek hátába küldött. A falu körülfogása azonban nem sikerült, mert a bolsevikiek ideje[^]korán szintén kocsin elmenekültek és még tüzérségi tüzellel sem voltak már elérhetők. Erre azután a csoport a falut körülfogta és rajvonallal átfésülte. A férfiakat mind külön egy réten összerelték és megkezdődött a rögtönítelő bíraskodás. Az egyszerű eljárás nehezen ment, de 5 emberre a mézárulásban való részvételt sikerült kétségtelenül rábizonyítani. Ezt az ötöt azután 16 órakor felakasztották, a falut teljesen kiürítették és felgyújtották, miután előzően 2 órán át szabad rablást rendeltek el. Másnap

Június 2-án a csoport a falutól elharácsolt 2000 darab marhával elindult Wladimirowka-ra. Itt is ellenállásba ütközött, melyet rövidesen megtört. Az ellenszegülőket mind lelőtték. A faluban házkutatást tartottak és a lakosságot lefegyverezték.

Június 3-án továbbmenet Iwanowka-ra. Itt ugyanaz az eljárás és egy napi pihenő.

Június 5-én ütközetmenet Nikolskaja-ra.

Június 6-án érkezés Nikopol-ra. Itt a zászlóalj átadja a magával terelt 2000 darab marhát az állomásparancsnokságnak. Itt egy napi pihenő és karhatalmi szolgálat.

Június 8-ától 11-ikéig vasúti szállítás, átkelés a Dniepr-folyón és gyalogmenet Alexandrowsk-ig, ott megint egy napi megállás és lefegyverzés, majd vasúti szállítás Jekaterinoslaw-ba.

Megemlítendő, hogy a felsőbb parancsnokságok a Gulaj Pole-ban kivégezettek számát kévéseitek és újabb büntető eljárást indítottak, melynél a résztvevő huszárok még 25 vádlottat akasztottak fel, köztük 2 nőt, akikről bebizonyosodott, hogy huszárokat magukhoz csalogattak és azután a készenálló bolsevikiek által legyilkoltattak.

A zászlóalj most körülbelül egy hónapig nyugton

maradt Jekaterinoslaw-ban, ahol a biztonsági és őrszolgálat mellett kiképzést folytatott.

Július 10-től 14-ig gabonarekvirálásoknál a távozási környéken segédkezik, majd vasúttal Alexán»drowsk-ba szállítják, itt marad rendes szolgálatban egészen

Augusztus 8-ikáig, amikor parancsot kap, hogy helyezkedjék készenlétbe, mert 24 órán belül elszállítják az olasz hadszíntérre. Az indulási parancs a legénység körében titokban nagy izgalmat keltett. Már nagyon megszokták a városi életet, a látszólagos békeszolgálatot és valahogyan úgy képzelték, hogy ők már eleget tettek kötelességüknek. A város lakossága majdnem kivétel nélkül bolsevista érzelmű volt. A vadászok közül sokan tudtak valamilyen szláv nyelven és ámbár tilos volt, sokan összebarátkoztak a városiakkal és így történt, hogy akadtak vadászok elég nagy számban, akik a bolsevista téveszméket nemcsak megismerték, de magukba felvették. Főleg olyan emberek voltak, akik a 32. gyalogezred kiegészítési körzetéből származtak. Látszólag nem volt semmi baj. A zászlóaljban különösen a régi szigorú vadászfegyelem uralkodott, a tisztetek tekintélye is maradt a régi, mégis mindenki érezte, hogy valami nincsen rendben. Ezért egyelőre a legénység előtt a zászlóalj rendeltetési helyét eltitkolták.

Augusztus 9-én kezdődött a vasúti szállítás Jekaterinoslaw—Balta-Nowosielica-ra.

Itt egy keletgalíciai gyalogezred megtagadta az engedelmességet tisztjeinek, fellázadt és részegen lövöldözött az utcákon. A zászlóaljat bízták meg az ezred rendbeszedésével, ami eléggé gyorsan megtörtént.

A szállítás azután folytatódott Czernowitz—Sátoraljaújhelyen és Budapesten át Pragerhof felé. Amíg eddig eléggé folyamatosan ment az eltolás, innen kezdve a további szállítás Pontafel—Udine-n át Pordenone-be igen sokáig tartott.

G) Olasz hadszíntér. A háború vége.

Megkezdődött a régi monarchia és dicső hadseregének végső tragédiája, a teljes összeomlás!

A legénység Budapesten tudta meg, hogy a zászlóalj útja az olasz arcvonalra vezet. A hangulat a tisztikar körében is nyomott volt, hiszen már köztudomású

volt a központi hatalmak sorozatos balsikere, a nyugati hadszíntéren a tavaszi nagy támadás végleges fennakadása után a német hadseregek lassú, de állandó térvesztesége, az osztrák-magyar haderők igen kedvezőtlen helyzete a balsikerű Piave-i és Tiroli támadás után, melyről mindenki érezte, hogy a monarchia utolsó erőfeszítése volt és amelynek félreütése után már csak a passzív védekezés maradt hátra. Ehhez hozzájárult a minden vonalon, nemcsak a hátszágban, hanem a hadseregnél is erősen érezhető anyagi hiány úgy ruházat és felszerelés, de lőszer és élelmezés tekintetében is. A tisztikar azonban komolyan és elszántan állott helyén és kötelességének teljes tudatában viselkedett.

Ezzel szemben a legénységnél megkezdődött a bomlási folyamat. Nem volt ez már elszigetelt jelenség, hanem általános, az egész hadseregére kiterjedő romlás. Eddig is voltak engedelmesség-megtagadások, lázongások és tömegszökések a szláv nemzetiségű csapatok körében, most azonban a csüggedés, az elégedetlenség és a békevágó az államfenntartó és megbízható nemzeteknél is lábra kapott. Így az osztrák-németeknél és a magyaroknál is. Embereink magukkal hozták a forradalmi tapasztalatokat és téveszméket Oroszországból. De ez a bomlást csak előkészítette. Valóságban a hátszági viszonyok, a minden téren érezhető nélkülözések voltak azok az okok, melyek az elégedetlenséget kimélyítették és még jobb elemeknél is tompa közönyt eredményeztek. Kifelé semmi sem volt látható, a fegyelem megvolt, az emberek egymás közt azonban eleinte titokban, később mindig nyíltabban vitatkozni kezdtek az általános helyzetről és mind sűrűbben hangoztatták, hogy a háborút már nem lehet megnyerni, békét kellene kötni.

A tisztikar természetesen éberrel figyelte ezt a fejlődést és ahol csak tehette, oktatólag igyekezett befolyását érvényesíteni. Kényszereszközök alkalmazása nem volt szükséges és nem is vezethetett eredményre. Hiszen nem volt egyetlen engedetlenség sem. A hátszág rontotta le vadászaink lelkiületét és az azzal való kapcsolat nem volt megakadályozható. Ott pedig akadálytalanul folyt a békepropaganda. Levelek érkeztek hazulról, de a szabadságról visszatért emberek újságokat is csempésztek a csapathoz, úgyhogy az emberek mindenről tájékozva voltak. Ez nem is lett volna baj,

ha meglett volna a helyesen szervezett hazafias ellen-propaganda. Ez azonban hiányzott és így a mérég mindinkább megfogta a hadsereg és a csapat egészséges szervezetét.

Zászlóaljunk két részben érkezett Pordenone-ba.

2 század és a géppuskaszázad *augusztus 26-án*, a zászlóalj többi része *27-én* este. A 3. század és a géppuskaszázad Noncello-n, a zászlóalj törzse és zöme Valle-n nyert elhelyezést. A zászlóalj különben a 34. gyaloghadosztály keretében érkezett az olasz hadszíntérre. A hadosztály mint hadseregtartalék messze a Montello-val szemben álló arcvonal mögött volt elhelyezve. Parancsnoklási viszonyok ekkor: zászlóaljparancsnok Tóth alezredes, helyettese Suha százados, egyszersmind a 3. század parancsnoka, 1. század Rössler hadnagy, 2. század Permyer százados, 4. század Jórend főhadnagy, géppuskaszázad Pintér főhadnagy.

Hadosztályparancsnok Luxardo altábornagy, a 67. dandár parancsnoka Konecni tábornok.

A zászlóalj igen sok élelmet hozott magával az Ukrajna-ból, ezt részben a szűkölködő csapatok között kellett szétosztania, mert bizony a Piave-i arcvonal akkori élelmezése nagyon gyatra volt. A kenyér erősen kukoricaliszttal keverve; hetenként egyszer, jó esetben kétszer 100 gramm hús, különben szárazfőzelék és fekete-kávé.

Jó másfél hónapig különben nem történt semmi. A tartalékcsoportokat erősen foglalkoztatták. Ezt zászlóaljunk már eleget élvezte. Egyenkénti, raj-, szakasz- és századkiképzés, gyakorlatok zászlóaljban és nagyobb kötelékben, éles lögyakorlatok egy közeli lőtérre — ez ismétlődött állandóan. A külső fegyelmet feszesen megtartották, Luxardo altábornagy és Boroevic tábornagy szemléik alkalmával dicséretben is részesítették zászlóaljunkat. Látszólag minden nagyszerűen ment. A tiszteket többféle csapatvezetői és lőtanfolyamokra vezényelték, Tóth alezredes így gyakran hosszabb időre is távol volt zászlóaljától. Helyettese pedig nem volt éppen az ilyen időben kívánatos körülményű és kemény ember. Egyelőre azonban nem volt ok a panasza.

Elmúlt egész szeptember hónapja. Eljött október kezdete. Ekkor, október 5-én Tóth alezredes felsőbb parancsra ünnepélyesen kihirdeti a zászlóalj előtt

Károly király békeajánlatát a később oly hírkedtté vált Wilson-féle pontok alapján. A legénység szellemét ez a tény nem emelte, talán rosszul is befolyásolta, mert békevágát még fokozta és az egész békeajánlatot tudat alatt úgy értelmezte, ahogyan ezt ellenségeink tették: mint a hadsereg és a monarchia összeomlásának első jelét. Ezen a hozzáfűzött magyarázat sem változtatott.

Most már gyors ütemben gördült a szekér a tátongó szakadék felé. A nyugati hadszíntéren a dolgok elég rosszul mentek, a bolgár front kettészakadt, a bolgár hadsereg felbomlott, német és saját csapatok a Duna felé mentek vissza. Híre járt, hogy a románok is újból mozgósítanak. Veszélyben volt a haza. Az újságok — nem kis mértékben ösztönözve az ellenséges ügynököktől — mind erélyesebben követelték, hogy magyar csapatokat szállítsanak a veszélyeztetett határokra. Ezzel egy igen hatásos, de a fegyelemre nézve egyenesen romboló hatású jelszót adtak a már készenálló rendbontók szájába. „Nem akarunk idegen érdekekért harcolni, haza akarunk menni a hon védelmére.”

És mindennek betetőzésül Olaszország megkezdte utolsó nagy rohamát a már minden ízében lazuló és recsegő délnyugati arcvonal ellen. A küszöbön álló támadás jelei már október közepén fel voltak ismerhetők. Ezért az arcvonalparancsnokság a tartalékban álló seregtesteket a fenyegetett védőszakaszok irányában előretolta. A 34. hadosztály a II. hadtest mögé, még pedig annak balszárnya, a 11. honvéd lovas és 12. lovas lövész hadosztály mögé lett irányítva. Ezek a csapatok a Montello-tól nyugatra eső Piave-szakaszban állottak. A támadás, illetve a szándékolt áttörés a Montello erősen kelet felé előreugró sarkában és ettől kétoldalt a felső Piave folyásánál és nyugatra a magasabb hegységben volt tervezve. A támadás az utóbbi szakaszban már október 24-én, a Montello körül és attól délre október 26-án indult meg.

Zászlóaljunkat október 19-én indították el. A sötétség beálltával éjjeli menetben Valle-ről Ronche-re menetelt, ott

Október 20-án az est beálltaig újból pihent és utána tovább menetelt Mezza Villa-ba, Vittorio-tól északnyugatra.

5 napig, október 26-ig maradt itt a zászlóalj — az

egész hadosztállal együtt — tartalékban. Ekkor már két nap óta tombolt a csata a Montello-tól nyugatra a II. hadtest és az attól nyugatra eső arcvonal ellen. Az ellenség — két francia hadosztály és olasz csapatok — csak csekély eredményt értek el. Csapataink nagyjában megtartották állásaikat. Ekkor történtek az első fegyelemsértések, jellemzően nem az első vonalban álló csapatoknál, hanem a tartalékoknál, akkor, amikor ezeket más küzdő csapatok megerősítésére vagy leváltására előre akarták indítani. Nem voltak ezek nyílt lázadások — különösen a magyar csapatoknál. A tiszteket nem bántalmazták, fegyverhasználat nem történt. Nem hiányoztak ugyan a zajos jelenetek, de erőszakosságok nem fordultak elő. A legénység egyszerűen vonakodott a parancsnak eleget tenni. Sem megrovás, sem rábeszélés nem használt. Az emberek nyíltan, zajosan, vagy csendesen, de egyaránt következetesen kérték és követelték, hogy szállítsák őket Magyarországra, még pedig haladéktalanul, a veszélyben forgó haza védelmére. Különben pedig egyszerűen nem engedelmeskedtek. A tisztek és altisztek ezzel a passzív ellenállással szemben tehetetlenek voltak, legalább is igen sok esetben, erőszakot senki sem alkalmazott, nem is vezetett volna célra. Így történt, hogy amikor az ellenség nagyarányú támadásával és óriási anyagának latbavetésével viszonylag gyér sikereket tudott elkönyvelni, nagyszámú tartalékainknak elrendelt és bevezetett ellentámadása egyszerűen abbamaradt. Ez a támadás, melyet egy félévvel előbb könnyűszerrel visszavertünk volna, most a monarchiára végzetessé vált.

Október 26-án kezdődött zászlóaljunknál is a lázongás. Délután a 32. gyalogezred kiegészítési körzetéből származó menetszázadot kapott a zászlóalj. Ezek az emberek forradalmi eszmékkel telítve, rohamosan megméltelyezték a zászlóalj legénységét. Estére már zajos tüntetést rendeztek a tiszti étkezde előtti utcán, éltették Károlyit és követelték hazaszállításukat. Ez persze csak a kezdet volt. A tüntetés hamarosan véget ért, a legénység szállására tért vissza.

Október 27-én a hadosztály előrenyomult, hogy a 11. honvéd lovas hadosztály és a 12. lovas lövész hadosztály elvesztett Piave-menti állásainak visszafoglalására tervezett ellentámadáshoz készenlétbe helyezkedjék. A délkelet felé csatlakozó színmagyar csapatokból

álló XXIV. hadtest Susegana-nál változatlanul tartotta az első vonalat, csak a mindkét oldalán a szomszédoknál történt betörés folytán szárnyait visszahajlítva, meghosszabbította. Zászlóaljunk más csapatokkal együtt Mezzavilla-ból Vittorio északról való megkerülésével Anzano—Costa—Cozzuolo-n át délután S. Pietro di Feletto-ba érkezett és ott pihent. A menetet az est beálltával Refrontolo-ig kellett volna folytatni. Erre azonban nem került a sor.

Pihenő közben a legénység újból lázadni kezdett. Zajosan kiabáltak, hogy egy lépést sem mennek tovább, nem harcolnak idegen érdekekért, azonnal vigyék őket haza. Persze orosz módszer szerint megválasztották a bizalmi férfiakat és megalakították a katonatanácsot. Ez kézbe akarta venni a dolgok irányítását, de addigra már értesítették Tóth alezredest, aki a tisztikarral azonnal a legénység közé sietett. Ott harsányan rövid beszédet intézett hozzájuk. Mondta, hogy „lehet bárkinek bármilyen nézete, a katonának és főleg a magyar vadásznak csak egy útja lehet, a becsület és a kötelesség útja. Becsület az esküt megtartani és kötelesség híven tovább harcolni”. Ezzel ott is hagyta őket. Meghallgatták, és a magyar parancsnok becsületes és férfias szavai megtalálták az utat a magyar vadász lelkéhez. Nem is sokat tanakodtak, szegyeitek magukat ezek a valójában derék fiúk. Hiába volt a körülöttük toladó idegen csapatok uszítása. Elkergették a katonatanácsot, elverték a bizalmi férfiakat és küldöttséget menesztettek Tóth alezredeshez, mely engedelmességéről biztosította a parancsnokot és fogadalmat tett, hogy a legénység esküjéhez híven, becsülettel tovább fog harcolni.

Mindazonáltal a zászlóalj S. Pietro-ban maradt éjjelre. Tóth alezredesnek jelentést kellett tennie a zászlóalj harcképtelen állapotáról. De az egész hadosztályban még rosszabb volt a helyzet. Az ellentámadást le kellett mondani, mert a csapatok zöme megtagadta az engedelmességet. Sőt voltak csapattek, melyek tényleg kieroszakolták, hogy haladéktalanul visszavezessék őket. A hadosztályparancsnokság felsőbb jóváhagyással engedett ennek a követelésnek és a háterszágba irányította őket tisztikarukkal együtt, egy dandárparancsnok vezetése alatt. Ezeknek a csapatoknak az ellenséggel szemben úgyszemint lehetett már hasznát venni.

Így került derék zászlóaljunk is a hadosztály harc-jelentésében a lázadó csapatok jegyzékébe. Ez a tény, de ezen nincs mit szégyellni. A zászlóalj megtántorodott, de csak rövid időre. Nem csoda, hogy ez megtörtént. Hogy is lehetett volna másképp, amikor a zászlóalj legénysége hosszú hónapokon keresztül közvetlen érintkezésben állott a forradalmasított Oroszországgal, amikor egy fél éven keresztül a bolsevista Ukrajna-ban tartózkodik, amikor hazulról újságok uszítják és csábítják, amikor egész országok és nemzetek dőlnek be a Wilson-féle látszólag igazságos elveknek. Nem, ez tényleg nem csoda.

De csoda, hogy zászlóaljunk megembereli magát, csoda, hogy újra becsületesen és vitézül harcol, mint azelőtt mindenkor, harcol, amikor más csapatok körülötte felmondják az engedelmisséget, elhagyják állásaikat, amikor zűrzavar és bizonytalanság uralkodik mindenfelé és amikor az utolsó emberig mindenki tudja, hogy egy már elveszett ügyért száll síkra.

Ezért az októbervégi napok harcait különleges tisztelettel és megbecsüléssel kell szemlélnünk, ha nem is használtak már másra, mint a rendezett visszavonulás biztosítására. És éppen ezért ezeket a reménytelen harcokat méltán állíthatjuk vitéz zászlóaljunk legdicőbb haditettei mellé. Sokan azok közül, akik háborogtak, most vérükkel egyenlítették ki eltévedésüket. A zászlóalj további vitéz magatartását több illetékes helyről igen kitüntető módon ismerték el. Elsősorban a zászlóalj akkori ideiglenes és utolsó dandárparancsnoka, Maxon ezredes, a 2. huszárezred parancsnoka, egyben október 27-én annak a harccsoportnak parancsnoka, melynek Refrontolo-ba kellett menetelnie, hogy 28-án az ellentámadást végrehajtsa. Csak az ő ezrede érte el rendeltetési helyét, a többiek megtagadták az engedelmisséget és visszamaradtak. Köztük zászlóaljunk is. Maxon elsősorban Tóth alezredes hártározott fellépésének tulajdonítja, hogy zászlóaljunknál a fegyelem hihetetlen gyorsan újra helyreállott, dacára annak, hogy a dandárparancsnok, Konecni tábornok a lázadó 28-ik és 32. vadászzászlóaljakkal és a kísérő üteggel október 28-án a hadseregparancsnokság engedélyével hazamenetelt, amiről zászlóaljunk legénysége tudott. Szerinte zászlóaljunk kiválóan tartotta magát és egy alkalommal egy valóságos katasztrófát hárított

el, amikor is nem kevesebb, mint 30% véres veszteséget szenvedett, és az ellenség átkarolása dacára csak később, kapott parancsra ment vissza.

Hasonlóképpen elismerően nyilatkozik Martinovits Ágoston százados, a hűségesen kitartó 29. gyalogezred egyik zászlóaljának parancsnoka. Ehhez a nyilatkozathoz Bálványi vezérkari őrnagy, hadosztály-vezérkari főnök csatlakozik. Ugyancsak kitüntető elismeréssel adózik a zászlóalj állhatatos magatartásának és Tóth alezredes ténykedésének a mindvégig vitézül harcoló XXIV. hadtest (41. és 51. honvédhadosztályok) vezérkari főnöke, Röder Vilmos alezredes is.

Az egymást követő események a következőképpen zajlottak le:

Október 28.-án Tóth alezredes jelenti, hogy zászlóalja újból menetkész. Maxon ezredes elrendeli előnyomulását Refrontolo-ba.

Parancsnoklási viszonyok ekkor a következők voltak: hadosztályparancsnok Luxardo altábornagy, vezérkari főnök Bálványi őrnagy, 67. dandár Maxon ezredes. A dandár most a 2. huszárezredből, a 29. gyalogezredből és a 24. vadászzászlóaljból állott. A zászlóaljban az 1. századot Lengyel hadnagy, a 2-ikat Permyer főhadnagy, 3-ikat Jórend főhadnagy, a 4-iket Morell főhadnagy, a géppuskászázadot Pintér főhadnagy vezényelte. Thuróczy százados ekkor a 29. gyalogezrednél mint zászlóaljparancsnok teljesített szolgálatot.

A zászlóalj délután, ágyútűzben indult Refrontolo-ra és itt készenlében éj jelezett.

Az ellenség ebben az időben már erősen kimélyítette a Piave balpartján elért sikereit, miután ebben az igyekezetében már úgyszólván alig akadályozták. A Susegana körül keményen kitartó XXIV. hadtest kétoldalt erősen túlszárnyalva állásában már annyira veszélyeztetve volt, hogy nem lehetett ott meghagyni. De a többi úgy a hegyekben, mint a Piave alsó folyásán még érintetlenül álló seregetesteket sem lehetett többé kitartásra utasítani, mert a betörési helyeket nem volt mivel lezárni, ellentámadás még kevésbé volt végrehajtható. A hadvezetőség tehát elhatározta az egész állás feladását és Felső-Olaszország kiürítését, vagyis az általános visszavonulást. Egyben bizottság indult az olaszokhoz, hogy becsületes fegyverszüneti feltételekről tárgyaljon.

Október 29-ére zászlóaljunk reggel 8 órakor parancsra megszállta a Refrontolo-tól északnyugatra fekvő magaslatot. Ebben az állásban heves ágyútűz után a zászlóalj az olaszok három rohamát véresen visszaverte. Késő délután parancsot kapott a visszavonulásra. Ezt a legnagyobb rendben hajtotta végre és Refrontolo szélén mégegyszer megállt, hogy a csapatokat nyomon követő olaszokat újból visszaverje. Folytatva hátramenetét S. Pietro di Feletto nyugati szegélyén újból állást foglalt a 67. dandár és a 12. lovas lövészhadosztály részeivel. Itt harcokra nem került a sor.

Október 30-án 0 óra 15 perckor megkezdí a visszavonulást S. Pietro-ból, mint a dandár utóvédje. Vittorio déli szegélyén reggelre állást foglal az elvonuló csapatok biztosítására. Itt egy olasz kerékpároszászlóalj ismételt támadását sikeresen visszaveri, majd parancsra folytatja visszavonulását Vittorio-n keresztül, Costa- η át a Col Alto megkerülésével Caneva-ra, melyet hídfőszerűen a 68. dandár csapatai szállottak meg. A zászlóalj tovább menetel Fiaschetti-re, ahol éjjelezésre lepihen. Ez a pihenő azonban csak rövid ideig tartott. A zászlóaljat felriasztották, mert a 68. dandár erős ágyútűz és reakövetkező éjjeli támadás által teljesen megrendítve, otthagya Caneva előtti állásait és visszaözlött. A csapatok parancsnokaiknak teljesen megtagadták az engedelmességet és meg sem állottak többé.

Az így keletkezett rést a 67. dandárnak kellett újból lezárnia. A felriasztott zászlóalj haladéktalanul Caneva-ra nyomult előre és ott

Október 31-én 0 óra 12 perckor megszállta a hidakat. A 2. század a község nyugati szélén, a géppuskászázad a templom körül foglalt állást, a többi század jobbról és balról csatlakozott. A koromsötétben nem is lehetett tájékozódni. A falut állandóan erős ágyútűz verte. Tóth alezredes haladéktalanul megtette az intézkedést az összeköttetés felvételére mindkét oldalon. Ez eleinte nem, csak később, erősebb járőrök harca árán sikerült. Dél felé Sacile körül a XXIV. hadtest honvédéi állottak, az északi oldalon a 2. huszárezred. Persze zárt védelmi vonalról nem lehetett szó. Valóban pokoli helyzet volt, melyben zászlóaljunk legénysége becsületesen megállta a kétszeres tűzpróbát. Hiszen a falun átvezető műúton állandóan csoportosan özlött-

tek visszafelé a 68. dandár lázongó csapatai és a mieinket is felbujtani igyekeztek. De derék vadászainkat már nem lehetett többé a kötelesség útjáról eltéríteni. Figyelemre sem méltatták a rendetlenül menekülő csürhét és szilárdan állottak helyükön. A lázadók elvonulása után az éjszaka többi része nyugodtan telt el, csak az ágyútűz tartott szakadatlanul.

Reggelre azután megjelentek az első olasz feldeítő harc járőrök. Egy pár géppuskalövés gyors menekülésre készítette őket. Támadás a zászlóalj arcvonala ellen nem következett. Ellenben 8 óra 15 perckor jelentés jön, hogy a Sacile körül állott honvédek megkezdték a visszavonulást. Jobbról észak felé ellenséges csapat gyülekezett előre a 2. huszárezred felé fennálló hézag irányában. Mindkét szárnyon fenyegetve, a zászlóalj a teljes bekerítés veszélyének volt kitéve. Ezért Tóth alezredes jelentést küldött a dandárparancsnoknak, aki 9 óra 15 perckor elrendelte az általános visszavonulást. Ezt zászlóaljunk a legnagyobb rendben hajtotta végre a géppuskák fedezete alatt. Egy olasz kerékpáros zászlóalj — ugyanaz, amellyel zászlóaljunk már a múlt napokban verekedett — elérkezettnek látta a pillanatot az előretörésre, de pórul járt. Zerrer hadnagy géppuskaszakasa hatásos és meglepő tűz alá veszi őket és nagy veszteséget okoz az olaszoknak. Amíg ezek leugrálnak és harchoz fejlődnek, géppuskaszakaszunk ügyesen visszavonul és újabb löállást keres magának.

Zászlóaljunk Fiaschetti-n át menetelt, ahol Maxon ezredes, dandárparancsnok megállásra utasította a zászlóaljat és egyben elrendelte, hogy egy század szállja meg Sarone falut a templom körül. Személyesen kiment oda, hogy rendelkezésének végrehajtásáról meggyőződjék. Az olaszok keményen szorongatták zászlóaljunkat és különösen a Sarone-i századot. Zászlóaljunk azonban állta a rohamot és csak amikor a hadosztály csapatainak visszavonulása biztosítottnak látszott, szakította félbe Tóth alezredes az ütközetet és folytatta a visszavonulást Polcenigo felé. Ütközben elvonult Maxon ezredes előtt. Ennek ott jelentést tett, hogy a zászlóalj a kétnapos harcokban 123 halottat, 112 sebesültet és 31 eltűntet veszített. Mi sem bizonyíthatja jobban zászlóaljunk legénységének újból szilárd zászlóhűségét, mint ezek a súlyos véres veszte-

ségek. És ez a csapat, ezek a vitézül harcoló legények öt nappal ezelőtt lázongtak volna? Egész hihetetlennek tetszik. Olyannak tűnik, mint egy rossz álom.

Polcenigo-nál a zászlóalj a dombokon a híd előtt újból állást foglalt. Az árkászszakasz a Livenza hidat robbantásra készítette elő. Ez a robbantás 160 darab kézigránát segítségével délután 16 órakor történt, miután a zászlóalj zöme átkelt a folyón. Csak Zerrer hadnagy géppuskaszakaszával maradt még Maxon ezredes személyes parancsára a túlsó oldalon, egészen a sötétség teljes beálltáig, 18 óráig és ebben az időben az ellenséges kerékpároszászlóalj minden előretörési kísérletét jól irányított tűzével megghiúsította. Két géppuskájával egymaga tartotta fel ebben a szakaszban az ellenség előnyomulását. Két órával a híd felrobbantása után átgázolt a Livenza-n és az időközben már elindult zászlóalj mögött késő este, 20 órakor bevonul Aviano-ba, miután több olasz falun kellett keresztülhaladnia, melyeknek lakossága ellenséges magatartást tanúsított.

Aviano-ban a zászlóalj megpihent és utána még éjjel Cortina-ig folytatta menetét, ahol a községtől délre a csapatok nyugati oldalának biztosítására állást foglalt. A hadsereg legnagyobb része ugyanis a nagy visszavonulásnál a Friaul-i síkságban igyekezett észak felé a Tagliamento felső folyása irányában, hogy a Fella völgyében átkeljen osztrák területre. A szomszédos hadseregekkel már nem volt közvetlen összeköttetés. A 34. hadosztály, mint szélső nyugati oszlop, a síkság szegélyén 1500—2000 méter magas hegyek lábánál menetelt. Maga a síkság 100—200 méter magas volt. Megkerülő mozdulatok az ellenség részéről a hegyeken keresztül, hogy csapataink útját elvágják, azonban lehetségesek voltak és ezért erre is figyelemmel kellett lenni.

Az éjszakát a zászlóalj Cortina-nál készenlétben tölti.

November 1-én a zászlóalj a dandár keretében mint a főcsapat végzászlóalja folytatja a visszavonulást. Utóvéd a hadosztály rohamzászlóalja volt. Az út Grizzo—Maniago liber—Maniago-n át Meduna-ra vezet, ahova késő délután érkeznek. A zászlóalj a Torrente Meduna keleti partján megszállja a hidat és a folyómenti töltést kétoldalt, balra egészen Ciago-ig. Az éjjelt a zászlóalj készenlétben tölti.

November 2-án folytatják a visszavonulást. Indulás déli 12 órakor. Irány Travesio. Toppo-ban, Meduna-tól keletre a zászlóalj felvételez. Travesio-ban a 2. huszárezred a csapatok átkelése után a hidat felrobbantja. További menet a hegyi úton Manazzons-on át — ott 1 órai pihenő — a Torrente Arcino-tól keletre eső hegyes területre, Forgaria-Flagogna-tól keletre. A hadosztály gyalogsága már csak Maxon ezredes csoportjából áll: 24. vadászzászlóalj, 29. gyalogezred, 2. huszárezred és hadosztályrohamzászlóalj és a nevezett területen az est beálltaig biztosít. A zászlóalj azután éjfélkor érkezik éjjelezési helyére, Cornino-ba.

November 3-án pihenő. Délelőtt 10 órakor kihirdetik a fegyverszünetet. Az erre vonatkozó parancs szigorúan megtiltotta a további fegyverhasználatot, nehogy azt a fegyverszünet megszegésének tekinthessék. A pihenő alatt a biztosító szolgálatot Forgaria-Flagogna-nál a 29. gyalogezred és a 2. huszárezred II. osztága látta el. Délután egyszerre lövöldözés keletkezett a husároknál.

Az olaszok megtámadták a husárokat és benyomultak Flagogna-ba. Ez annál egyszerűbb volt, mert a husároknak a fegyverhasználat meg volt tiltva és ezért nem is védekeztek. Rögtön hadikövet indult a szembenálló olasz tábornokhoz, még pedig maga a hadosztály vezérkari főnöke, Bálványi őrnagy. Az olasz tábornok látszólag még nem értesült a fegyverszünet megkötéséről, de előkényen elfogadta Bálványi helyzetközlését, a maga részéről is beszüntette az ellenségeskedést és csapatait visszavonta Flagogna-ból. Ezzel helyreállt a nyugalom és zászlóaljunk, melyet felriasztottak és mely készen állt az ellentámadás végrehajtására, újra visszatérhetett szállásába és tovább pihenhetett.

A dolog azonban a valóságban nem volt ilyen egyszerű. A fegyverszünetet ugyanis a mi részünkről csak november 3-án délután 15 órakor írták alá. Hogy a csapatoknak már reggel kihirdették, ez a^ magyar hadügyminiszter bűne, aki önkényesen, időelőtt és helytelenül közölte az eseményt. Az olaszok tehát jogosan támadtak, hiszen még kezükben sem volt az aláírt szerződés. De ezenfelül az olasz főparancsnokság a közös szövetséges fővezérség döntése értelmében úgy határozott, hogy a fegyverszünet csak 24 órával az alá-

írás után, tehát csak november 4-én délután 15 óra-
kor lép érvénybe. A fegyverszünet nem határozott meg
demarkációs vonalat, de azon a tényen alapult, hogy
a mi csapataink Olaszország területét kiürítik. Ezek-
ről a lényeges és életbevágóan fontos különbségekről
csapataink nem bírtak tudomással, mert különben alig
tartottak volna november 3-án pihenőnapot, hanem
felhasználták volna az időt a továbbmenetelésre, hogy
mielőbb elhagyják Olaszország területét.

November 4-én azután megtörtént az, amire vi-
tézül kitaró csapataink a legkevésbé számítottak. Reg-
gel 7 órakor indulás a Sompcornine-i útelágazástól
Peonis-Trasaglas-on és a Braulins-i Tagliamento-hidon
át Ospedaletto-ba, ahol pihenőt tartottak. Innen a me-
net a nagy műúton észak felé már a XXIV. hadtest
csapataival egyetemben 2 oszlopban történt. Zászlóal-
junk a 34. hadosztály főcsapata végén volt beosztva.
Amikor a menet élén Schamschula altábornagy,
Luxardo altábornagy és Maxon ezredes a Stazione per
la Carnia vasúti állomáshoz ért, ahol a Fella völgye
torkol a Tagliamento-ba és az út keletre, az osztrák
határ felé kanyarodik, váratlanul olasz páncélcocsik
állták el csapataink útját. A vezénylő olasz őrnagy elő-
lépett és a legnagyobb arcátlansággal követelte csapa-
taink fegyverletételét. Az egész hatalmas menetoszlo-
pot fogolynak nyilvánította. Kétségtelen, hogy ez a pár
páncélcocsi a fegyverszünet folytán teljesen készület-
len csapatban nagy pusztítást vihetett volna végbe el-
lenállás esetén. Viszont kétségtelen, hogy a tábornok-
ok és csapatparancsnokok, mindannyian a végsőkig
kitartó bátor és vitéz férfiak az olasz fenyegetéstől
sem ijedtek meg és azt a pár kocsit egynéhány jól cél-
zott ágyúlövés röviden elintézhette volna. Mindazon-
által megtörtént, hogy az összes csapat- és felsőbb pa-
rancsnokok egybehívott tanácskozásán a többség a
fegyverletétel mellett döntött. Tóth alezredes hiába
javasolta a fegyveres ellenállást, a többség — látszólag
a felsőbb helyről kapott szigorú fegyvertilalom benyo-
mása alatt — leszavazta őt és a többi hasonló gondol-
kodását.

Az olaszoknak ez a határozott turpissága csak a
végső győzelem fényét akarta növelni mentül nagyobb
fogolyszám által. Nem mindenütt sikerült nekik ez a
fogás. Sok helyen állták el visszavonuló csapataink

útját, de voltak oszlopok, amelyek kierőszakolták maguknak a hazafelé vezető utat. A győzelem egy belső bomlás által harcképtelenné tett hadsereg felett pedig a harc nélkül szerzett foglyok nagy számával sem emelkedett.

Megtörtént tehát az utolsó áldozat, a keserű fegyverletétel. A csapatok a fegyverlerakás után együtt maradtak és hadosztálykötelékben, tisztjeik parancsnoksága alatt még aznap Tolmezzo-ba meneteltek, ahol barakktáborban lettek elszállásolva. Itt szökött meg a zászlóalj egyetlen tisztje, Thuróczy százados egy barátjával a sötétségben, kalandos módon, sok nélkülözéssel és fáradalmakkal a Plöcken-szoros felé, ahol sikerült neki az osztrák határt elérni és biztonságban útját tovább folytatni.

November 5-én a zászlóaljat még Tolmezzo-ban tartották. *November 6-án* kezdődött a keserves és fárasztó hátramenet dél felé, Falgogna-n át Lestans-ba, majd november 7-én Maniago-ba, ahol a zászlóalj a hadosztállyal együtt *november 14-éig* maradt.

November 15-től 19-ig menetelés még mindig hadosztálykötelékben, tisztek és legénység együtt Rovereto in piano—Orsago—Susegana—Paderno-n át, az olasz nagy gyűjtőtáborba, Skorza capella-ba, a Piaven-tul. Itt választották el végleg a tiszteket a legénységtől. Eddig az élelmezés nagyon silány volt. Sokan belepusztultak, vagy ellenszegülés folytán fogházba kerültek. *November 10-én* a 34. hadosztály egyes csapatszei a rossz élelmezés miatt fellázadtak.

November 25-ig tisztek és legénység különválasztva a fogolytáborban maradnak. *November 26—28-ig* a tiszteket vasúton Padua—Bologna-n át a Casino-i fogolytáborba szállítják. A legénység egyelőre visszamarad.

November 29-ike és december 10-ike között a legénységet is elszállítják különböző fogolytáborokba.

December 11-én azután az eddig együttesen elhelyezett tiszteket is szétválasztják és a törzstiszteket és tábormokokat vasúton a Nápoly melletti Agnano Terme fürdőhelyre szállítják. Ezzel a hadizászlóalj végleg megszűnt.

A zászlóalj pótszázada, a háború kezdetekor a Nándor-laktanyában volt elhelyezve, később Kőbá-

nyára, majd Pestszentlőrincre, végül Kiskunhalasra került. Az összeomlás itt érte. Parancsnok ekkor Otta őrnagy volt. Ott volt továbbá 15 hadviselt tiszt. Amikor az első pesti vonat beérkezett Kiskunhalasra, telve szökött és részeg katonákkal, akik a forradalom híret hozták, a kiképzés alatt álló legénység legnagyobb része még a reakövetkező éjjel otthagya századát és hazaszökött. Reggelre Otta őrnagy, 15 tiszt, 7 altiszt és 34 vadász maradt meg. Ezek azután hűségesen kitartottak és a városban és annak környékén, mint az egyedüli megbízható karhatalom, fenntartották a rendet. December közepén a pótszázad újból Budapestre költözött régi helyére, a Nándor-laktanyába. Itt még egypár hónapon át tengette életét, majd a végleges felszámolásra kapott parancsot. A zászlóalj aktáit összecsomagolták és a népgondozó kirendeltségen helyezték el.

Végszó.

Így szűnt meg létezni a legmagyarabb 24. tábori vadászzászlóalj.

Mindenféle szétszórt tagjainak szívében azonban továbbra is élt a vitéz zászlóalj és haditetteinek emléke, a vérrel és vassal összekovácsolt bajtársiasság és a soha meg nem szűnő, örökéletű hagyományos vadászszellem.

Az összeomlás után, az ország újjáépítésének idejében a nehéz viszonyok alig engedték meg a múlt hagyományainak igazi és méltó ápolását. Hadifogoly bajtársaink 1919 őszén kezdtek hazatérni. Az olasz fogságból az utolsók is itt voltak már az év végével, de Oroszországból a visszatérés jóval tovább tartott.

Eleinte csak véletlen találkozók, később már rendezett kisebb összejövetelek fűzték újból az összetartozás szálait. Budapesten egy vadászbált rendeztek nagy sikerrel, de Kaposváron és annak környékén élő bajtársainkat illeti az elsőség zászlóaljunk emlékének tartós és látható megörökítésében. Ott emléktáblát állítottak és lepleztek le egy templom falán. Az ünnepségen azután sok messziről, Budapestről jött bajtárs is résztvett és az összetartozás érzése láthatóan megerősödött. Most már Budapesten is komolyan foglalkoztak a kérdéssel. Egy évtizeddel az összeomlás után megalakult a 24-es vadászok bajtársi egyesülete. A most már rendszeressé váló összejöveteleken mindinkább

erősödött a közös emlékek felélénkítése. Ezen össze-
jövetelek egyikén megjelent egykori önkéntesünk, az
újonnan épült budai városmajori templom plébánosa,
Kriegs Au. és felajánlotta templomának egyik ká-
polnáját elesett hőseink emlékének méltó megörökíté-
sére. A főváros és az egyházközség hathatós támogatá-
sával azután létrejött vitéz zászlóaljunk e meghatóan
szép emlékműve, az elesett hősök kápolnája, ahol egy
emléktábla, egy örökmécses és összes elesett bajtár-
saink nevét tartalmazó emlékkönyv hirdeti zászlóal-
junk dicsőségét.

Megállapodtunk a zászlóalj emléknapjában is. Ez
október 21-ike, a véres, de diadalmas Doberdo-i harcok,
a 3. Isonzo-csata emlékére. Ezt a napot évente október
második felének egyik vasárnapján szentmisével a vá-
rosmajori templomban, emléktáblánk megkoszorúzásá-
val és reakövetkező társasbéddelel ünnepeljük meg.

Az utolsó években az összes magyar vadászcsapa-
tok emlékének megörökítésére Soós gyalogsági tábor-
nok, a magyar vadászok nesztora és a 24-esek egykori
doberdói dandárparancsnoka vezetése alatt mozgalom
indult meg, mely — hála Soós gyalogsági tábornok fá-
radhatatlan buzgalmának — immár sikerre vezetett.
A közös, nagyszerűen sikerült emlékmű, Kisfaludy-
Ströbl szobrászművész alkotása, hősi kápolnánk köze-
lében, a városmajori park közepén áll.

Az általa megörökített gondolat: dicső hagyomá-
nyaink átadása az utókor részére, vagyis az egykori
magyar vadászcsapatok utódcapatainak kijelölése,
hosszabb ingadozás után most, hogy a magyar honvéd-
ség korlátozások nélkül fejleszthető volt, végleges meg-
állapodásra jutott. A 24-es egykori tábori vadász-
zászlóaljat a hasonszámú, külső jelvényekben is a ré-
gire emlékeztető határvadász-zászlóalj fogja követni,
ő fogja hagyományainkat megőrizni és ő benne él to-
vább dicső vadászaink szelleme.

Ennek a gondolatnak nyomában jött létre ez a tör-
ténét is, nem csekély, gondos és aprólékos munka árán.
Azok, akik résztvettek a zászlóalj harcaiban, emlékez-
zenek büszkén és olvassák szeretettel ezt a könyvet,
azok pedig, akik örökségünkbe léptek, merítsék belőle
mindazt, ami a magyar vadászt olyan magas polcra
emelte és amit mindenkor becsülettel és oly pazarul
áldozott a haza oltárán.

A világháborúban az egykori es. és kir. 24. sz. tábori vadászzászlóalj kötelékében szolgálatot teljesített tisztek névsora, a zászlóaljnál elnyert utolsó rangfokozatuk megjelölésével.

Rövidítések: t = tartalékos, szk. = szolgálaton kívüli, e. ü. = egészségügyi, zls = zászlós, hdgy = hadnagy, fhdgy — főhadnagy, szds = százados, örn. = őrnagy, alezr. = alezredes, † hősi halott, vkt. = vezérkari testületbeli.

dr. Aczél Andor †. fhdgy.	Dr. Betkovszky Tádé †. főorv.
Adleff Tivadar szds.	Betnár Endre †. fhgy.
Vizaknai Aknay Tibor †. fhdgy.	† Béldi Vilmos †. hdgy.
Albrecht Gusztáv †. zls.	Bincsik Pál fhdgy.
Alexa György † hdgy.	† Binder Lajos hdgy.
Dr. Ábrahám Endre †. zls.	Dr. Biró Sándor †. főorvos,
† Ádám Rezső †, fhgy.	† Biszterszky Zoltán †. zls.
Bajmóczy (Padstüber) Antal	Binzberger Gyula †. fhdgy.
†. fhgy.	Blaschnek Béla †. hdgy.
Dr. Baka László †. hdgy.	Blayer Béla †. hdgy.
Baráth András †. hdgy.	Bolda Béla †. hdgy.
Dr. Barbarie János ezredorvos	† Borbély József †. zls.
Dr. Baróthy Miklós †. zls.	Borókai (Biber) Tivadar †.
Bartholy Béla örn.	hdgy.
† Bartos Endre †. zls.	Dr. Boros Iván †. zls.
Bató József †. fhgy.	vitész Böhönyey (Böhie) János
† Batthány László †. zls.	†. fhdgy.
vitész Bácskay (Nadich) Sándor	Bradofla Károly †. zls.
fhgy.	Brannich Zoltán †, hdgy.
vitész Bánky (Bundalek) Antal	Braune Géza †. hdgy.
†. fhdgy.	Braune József †. hdgy.
Dr. Bálint Mihály †. hdgy.	Braun Oszkár †. hdgy.
† Dr. Bárány László †. hdgy.	Breyvogel Emil †, hdgy.
Dr. Beck Alajos † szds.	Bröder Ferenc fhdgy.
† Benda Árpád †. hdgy.	† Brück Zoltán †. fhdgy.
Dr. Benedek Tibor †. s. orvos.	Buchberger István †. hdgy.
Benedek (Benedikt) János	Buday Ágoston szk. fhdgy.
hdgy.	Dr. Bus Lajos †. fhdgy.
Dr. Zalathnai Benel János †.	Chytill Gyula hdgy.
hdgy.	Csergő Mór †. hdgy.
Benkő Károly †. hdgy.	vitész Csiby (Czigler) László
Benkő Vilmos †. fhdgy.	fhgy.
Berkovits Elemér †. zls.	Danek Károly †. zls.
† Berthold Károly fhdgy.	† Danóczy Ambrus †. zls.

- Detáry János †. hdgy.
 † Dezső Elemér †. hdgy.
 † Dezső Lajos fhdgy.
 Dr. Dietz István †. hdgy.
 † Drippy László †. zls.
 Dobrovay Lajos †. fhdgy.
 Dr. Elek Ákos †. szds.
 † Eisenstädter Aladár †. zls.
 Eisenstädter Hugó †. zls.
 Eisvogel Ernő †. hdgy.
 Erdész Illés †. fhdgy.
 Ébel Artúr szk. hdgy.
 Dr. Fazekas Dezső †. fhdgy.
 † Fábíán László fhdgy.
 Fejes Gyula †. hdgy.
 Fekete Aladár †. fhdgy.
 Fenyő Miklós †. hdgy.
 Ferenczy László †. fhdgy.
 Fillinger Dezső †. zls.
 Fleiss Ferenc szds.
 Fontana Mario szds.
 Foyta Tibor fhdgy.
 Dr. Forró Lajos †. szds.
 † Földes Lajos †. zls.
 Főidényi (Fixl) Lajos †. hdgy.
 vitéz dr. Fraknóy (Frank)
 Gyula †. fhdgy.
 Frank Aladár †. fhdgy.
 Frank Richárd †. szds.
 Frimmel Miklós †. hdgy.
 Gavora Zsigmond †. hdgy.
 Dr. Galambos (Gattein) Miklós
 †. hdgy.
 Geiger Gyula Φ. hdgy.
 Gencsi Gencsy Bertalan fhgy.
 (gazd. tiszt),
 † Gerber Viktor †. hdgy.
 Gerbert Károly vkt. alezr.
 Baraniai Gerő Imre ezr.
 Dr. Gero Tibor †. hdgy.
 Geszti Gyula †. zls.
 Goldberger Sándor †. fhdgy.
 Dr. Goszleth Ernő †. fhdgy.
 Grandits Károly †. fhdgy.
 Graf Adolf Henrik őrnagy
 (helyi alkalmazású),
 † Gréczy László †. hdgy.
 Grundböck Oszkár †. hdgy.
 Gruzl János †. hdgy.
 Gunde Géza fhdgy.
 Günther József †. zls.
 Dr. Gyepes László †. hdgy.
 Győri Ákos †. zls.
 Dr. Gyurich Aladár †. zls.
 Gyurich István †. zls.
 Hajós Jenő szds.
 † Haypál Dezső †. zls.
 † Haypál István †. zls.
 † Halmágyi László †. fhdgy.
 Halmosi Kálmán †. hdgy.
 Hamvai Gyula †. fhdgy.
 vitéz Harkácsy (Heidler)
 Gyula †. fhdgy.
 Hartzter Ferenc szds. (29. gy.
 e.-ből).
 Heckl Jenő †. zls.
 Hefty György †. zls.
 Hefty Richárd †. fhdgy.
 Heinrich Viktor †. zls.
 † Herendy Vilmos fhdgy.
 Hirsch Miklós †. hdgy.
 Hives Vilmos †. zls.
 Hlinecky Oldrich †. fhdgy.
 Hódi János †. zls.
 Hoffmann Ferenc †. hdgy.
 Hoffmann Károly †. hdgy.
 Dr. Holló József †. szds.
 Holló Miksa †. fhdgy.
 Holub György †. fhdgy.
 Dr. Horti Mihály †. hdgy.
 Horváth István †. hdgy.
 Horváth István (kecskeméti)
 †. fhdgy.
 Dr. Horváth Alajos †. róm.
 kat. táborigaznagy.
 † Honig Lajos †. zls.
 Huszka Ernő †. hdgy.
 Jaklic József szds.
 Dr. Jáky (Jéhn) Kálmán †.
 hdgy.
 † Dr. Ján János †. fhdgy.
 Jendrassik Géza Ernő †. fhdgy.
 vitéz Joórend Gyula íhdgy.
 Jovanovic Szvetozár †. fhdgy.
 Józsa Dénes †. zls.
 Dr. Kalmár Ármin †. szds.
 Kankovszky Artúr †. fhdgy.
 Karaszek Ferenc †. hdgy.
 † Karl József szds.
 Dr. Kassovitz Rezső †. hdgy.
 Kämpfner Gyula †. zls.
 Dr. Kecskés Kálmán †. zls.
 Dr. Kelemen Frigyes Ottó
 szkv. hdgy.
 Dr. Kelemen József †. fhdgy.
 Kemény Oszkár †. hdgy.
 † Dr. Abaujszántói Kerekes
 †. Endre †. hdgy.

Kertay Lajos †. fhdgy.
 Kertész Árpád †. hdgy.
 † Kertész Lőrinc †. hdgy.
 Kóry (Kirchmann) Árpád
 hdgy.
 † Klausz Kálmán fhdgy.
 Kleinschuster János †. fhdgy.
 Kohut Mihály †. zls.
 Koltai Artúr †. hdgy.
 † Kondorossy Emil †. zls.
 Dr. Konrád Jenő †. hdgy.
 Kováts Béla †. hdgy.
 Dr. Kováts Géza †. fhdgy.
 Szili Kováts László †. fhdgy.
 Kozla András †. hdgy.
 Dr. Kramár Jenő †. hdgy.
 Kramer Márton †. zls.
 Kramer Mór †. hdgy.
 Krémer Lajos †. hdgy.
 † Krischke Rudolf hdgy.
 (számv. tiszt).
 Kubinyi Tibor †. hdgy.
 vitéz Kudriczy (Haiser) István
 fhdgy.
 Kun Árpád †. hdgy.
 Lehrbaum Bertalan †. fhdgy.
 Lengauer Ferenc †. fhdgy.
 Leszlauer Gyula †. fhdgy.
 vitéz dr. Lengyel István †.
 fhdgy.
 Lévai Zoltán †. fhdgy.
 vitéz Lévárdy (Wollemann)
 Henrik †. fhdgy.
 Lisinszky Ferenc †. zls.
 Lónai Richárd †. fhdgy.
 Magyar Zoltán †. fhdgy.
 † Makay Ferenc †. zls.
 Dr. Mann József †. hdgy.
 † Marosán Sándor †. zls.
 Mayer Ottó †. hdgy.
 Mayer Sándor †. hdgy.
 Máder János zls.
 Meiler Imre fhdgy. (kezelő-
 tiszt).
 Merores Róbert szkv. szds.
 Mezei Sámuel †. zls.
 Ghimesi dr. Mikó József †.
 hdgy.
 Modrovich Nándor †. zls.
 † Molnár Géza †. hdgy.
 Molnár László †. hdgy.
 Moran Rudolf szds.
 Nemes Morawek Gyula szds.

Nemes Morawek István fhdgy-
 Dr. Náday Lajos †. fhdgy.
 vitéz Náday István vkt. szds.
 vitéz Nagyhágy (Nagy) Géza
 †. fhdgy.
 Dr. Nemes Zsigmond †. hdgy.
 † Németh Jenő †. hdgy.
 Dr. Neuschloss Knüssli Kon-
 rád †. hdgy.
 Olchvári Olchváry Jenő fhdgy.
 Dr. Paiss Dénes †. zls.
 † Pausz Béla †. zls.
 † Pavlik János hdgy.
 Pályi Isván fhdgy.
 vitéz báró Pászthory Vladimír
 Imre örn.
 Permayr Artúr szds.
 Peske Elemér †. fhdgy.
 Petschacher Gusztáv †. fhdgy.
 Pichler Imre †. fhdgy.
 vitéz Pintér Aladár szds.
 Pintér (Pick) Géza †. fhdgy.
 Pithard Károly †. szds.
 br. Podmaniczky István †. zls.
 † Pohl Lóránt †. zls.
 Pokorny György szds.
 Polatsek Dénes †. fhdgy.
 Polatschek Hugó †. hdgy.
 Promitzer Frigyes Ferenc †.
 fhdgy.
 † Pusztafi Géza †. zls.
 Pusztafi Jenő †. fhdgy.
 Rabolt Antal †. fhdgy.
 Racsek Imre †. hdgy.
 † Dr. Radványi Imre †. főorvos.
 † Rátkai György †. zls.
 Reinhardt Endre †. hdgy.
 Reinhardt István †. fhdgy.
 † Reisz Sándor †. zls.
 Renczeder József †. hdgy.
 Dr. Révész Vilmos †. fhdgy.
 † Festertreu-i Riebel Miksa
 szds.
 † Riegler József †. zls.
 Rimótzty László †. fhdgy.
 Rónai Gyula †. zls.
 Rosner Ede †. hdgy.
 Röckel János †. fhdgy.
 Dr. Rössler János †. fhdgy.
 Ruhig László †. fhdgy.
 † Ruszin Jenő fhdgy.
 † Saly Ágoston fhdgy.
 Sarkadi Nagy István fhdgy.

- Sárosdy (Schwartz) Rezső
fhdgy.
- † Semtey Tibor †. zls.
- Simányi (Schleimer) Henrik †.
fhdgy.
- Simonyi és Varsányi Simonyi
Elemér †. fhdgy.
- 1 Sigmund Ödön szds.
- Sommer Boldizsár † fhdgy.
- Somogyi Béla †. hdgy.
- † Suha Ernő Ervin szds.
- Schagl Hermann †. hdgy.
- † Schaut Károly †. zls.
- Schlesinger Gyula †. zls.
- † Schmidt Ferdinánd †. hdgy.
- Schmidt Géza †. hdgy.
- Simorjai (Schmidt) Jenő őrn.
- † Schmitz Géza †. zls.
- Schnee Albin †. fhdgy.
- Scholler Rudolf †. szds
- † Schreiner Ede fhdgy.
- † Schrötter Lajos †. hdgy.
- † Spatt József †. zls.
- Spitzer Marcel †. zls.
- báró Günther-Sternegg Ferenc
fhdgy.
- Dr. Stein Móric s. orvos.
- Stiassny Miklós †. hdgy.
- Stuhleuthner Jenő †. hdgy.
- Schwan Jakab †. hdgy.
- Dr. Szabados Géza †. szds.
- Szabady Vilmos fhdgy.
- eöri Szabó Dezső †. ev. réf.
tábori lelkész.
- Szabóky Jenő †. szds.
- Szarnék Mór †. zls.
- Szántó Béla †. fhdgy.
- vitéz Szemerédy (Szerarád)
Béla †. fhdgy.
- Szepesi Béla †. fhdgy.
- Dr. Szepesi József †. fhdgy.
- Szeremley Nándor †. hdgy.
- Székely Gyula †. zls.
- Székely László †. zls.
- Szilády (Morell) Gyula fhdgy.
- Szodomka György †. fhdgy.
- Sztankovits Mihály †. fhdgy.
- Tabajdy Kálmán †. zls.
- Tavasz Lajos †. fhdgy.
- Theisz Rudolf szds.
- Tillinger János †. fhdgy.
- Tolnai Richárd †. fhdgy.
- Tolnai Hugó †. fhdgy.
- † Tóth Béla †. zls.
- † Mihályházi Tóth Bódog †.
hdgy.
- Dr. Tóth Géza †. fhdgy.
- Dr. Tótfalussy Imre ezr. orvos.
vitéz Sárosberkeszi Tóth-
Kádár Vilmos alezr.
- Thury Lajos †. zls.
- vitéz Thuróczy Géza szds.
- † Thuróczy Ferenc †. zls.
- Dr. Vajda Jenő †. s. orvos.
- Vas Jenő †. fhdgy.
vitéz Vecsérdy (Wetschka)
Imre †. fhdgy.
- Dr. Venczel Dezső †. hdgy.
- Vermes Jenő †. hdgy.
vitéz dr. Verőczey (Gruber)
Béla †. fhdgy.
- † Vetter Frigyes †. hdgy.
- Dr. Vetsey Aladár †. szds.
- Vigyázó Miklós fhdgy.
- Vikol Zoltán †. hdgy.
- Dr. Viktor János †. hdgy.
- Dr. Virág Nándor †. hdgy.
- Virágh Elemér e. ü. hdgy.
- Dr. Virágh Zsigmond †. fhdgy.
- Vörös Tibor e. ü. zls.
- Dr. Winberger Jenő †. hdgy.
- Dr. Werner Lajos †. szds.
- Weisz Endre †. fhdgy.
- Winhardt Ferenc †. zls.
- † Zahumenszky Ferenc †. zls.
- Hagyárosi Zalay Béla őrn.
- Zalán Béla †. zls.
- † Zádor Sándor †. zls.
- Dr. Zádory László †. zls.
vitéz Zenthay (Zerrer) Iván
fhdgy.
- vitéz dr. Zetelaky (Zech-
meister) Károly szds.
- Zilahy Lajos †. zls.
- Ifj. Zimmer Ferenc †. fhdgy.
- Zofal János †. zls.
- Zsigmond István †. zls.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó (baraniai Gerő Imre).....	3
Előszó (sárosberkeszi vitéz Tóth-Kádár Vilmos).....	4
I. Békeidők.....	7
II A világháború. <i>A)</i> Mozgósítás és felvonulás.....	10
<i>B)</i> Galícia és Oroszország.....	14
A harmadik Lemberg-i csata. A Janówi elkeseredett harcok	22
Az őszi hadjárat. A Sambor—Chyrow—Przemysl-i csata.	
Drozdowice	30
A Lapanów—Limanowa-i csata, üldözés és orosz ellen-	
támadás	51
Évégi harcok. A helyzet állandósul. Állásharc 1915 májusig, öl	
Az 1915. évi nyári hadjárat, május—augusztus. A Gcrlíce-i	
áttörés.....	70
A Lezajsk-i ütközet a San partján, 1915 május 31—június 5.	
Orosz visszavonulás, az előnyomulás folytatása	95
Az ütközetek Cieslanki—Wilkolaz-nál 1915 július 1—9. . .	105
További előnyomulás és átkelés a Bug-on, 1915 július—	
augusztus.....	110
C) Doberdó.....	119
D) Déltirol. Előkészületek és a Costesin-i csata . . .	143
Punta Corbin és Monte Barco.....	149
Monte Caberlaba. A támadó hadjárat beszüntetése	161
<i>E)</i> A Kárpátokban.....	168
Kukul, Kituluwka	168
Smotrec, 1916 október 12—31.....	185
Siwula, 1916 november 23—december 12.....	190
Hryhoriwka—Kowerla, 1916 december 19—1917 június 18. .	191
Előnyomulás Bukowinába.....	199
A Komarestie Slobodzia-i ütközet, 1917 augusztus 2. . .	200
La Balta, 1917 augusztus 5—1918 március 29.....	203
<i>f)</i> Ukrajna.....	208
<i>G)</i> Olasz hadszíntér. A háború vége.....	212
Végszó	226
A világháborúban az egykori cs. és kir. 24. sz. tábori vadász-	
zászlóalj kötelékében szolgálatot teljesített tisztek név-	
sora, a zászlóaljnál elnyert utolsó rangfokozatuk meg-	
jelölésével	228